بین المللي سیاست

ته یوه کتنه

لیکوالان

جان رورکي

مارک بویر

ژباړه او لنډیز

ډاکتر محمد صدیق ظهیر

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرّحمٰن الرّحیم

د کتاب ټول چاپي حقوق په خپروونکي اړه لري

* **بين المللي سياست ته يوه کتنه**
* ليکوالان: جان رورکي او مارک بوير
* ژباړه او لنډيز: ډاکټر محمدصديق ظهير

* خپروونکی: **علامه رشاد خپرندويه ټولنه**
* کندهار – افغانستان
* تليفون : ۰۷۰۰۳۲۶۰۱۱
* **ايميل:** mrohyal@yahoo.com

* کمپوز او ډيزاين: **روهيال نشراتي مؤسسه**
* کچه: ۱۳/۵۰ × ۲۱ سانتي متره
* لومړی چاپ: ۱۳۹۰ ش
* چاپ شمېر: زره ټوکه
* د مخونو شمېر: ۲۴۸
* د خپرونو لړ: ۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپروونکي خبري

په پښتو ژبه کي د سياسي علومو او علمي سياست پوهني په اړه د علمي کتابونو تشه له ډېره وخته موجوده ده، د دي تشي ډکول او پوره کول د ټولو پښتنو ليکوالو او څېړونکو دنده ده. له نېکه مرغه زموږ د تکړه ليکوال او خوږ ژبي مترجم ډاکټر محمدصديق ظهير دغي خلا ته له وخته پام سوی دئ، او په دې برخه کي ئې دا دوهم ترجمه کړی اثر دئ چي د سياست مينانو ته ئې وړاندي کوي.

د دوی مخکنی ترجمه (پوليټيکل ساينس ته يوه کتنه) په لومړي ځل په کال ۱۳۸۷ش خپره سوه، چي د علاقمندانو د خوښی وړ وګرځېده او د شايقينو د زياتو غوښتنو په سبب په ۱۳۸۸ش کال کي د دوهم ځل له پاره چاپ او خپره سوه. د ښاغلي ډاکټر ظهير صاحب مخکنی او دغه دواړي ترجمې په عمومي ډول د سياست پوهني د اصولو او نورمونو سره لوستونکي آشنا کوي، او په دې برخه کي سياست د يوه علم په توګه راپېژني. د دغو دواړو ترجمو څخه پر عامو خلکو سربېره د پوهنتونونو محصلين هم ښه استفاده کولای سي، په ځانګړې توګه د سياسي علومو د پوهنځي محصلينو ته ئې مطالعه کول يو مبرم ضرورت دئ.

موږ په خپل وار ښاغلي ظهير صاحب ته د دغه پرمحتوی اثر مبارکي ورکوو، او د لويه خدايه دوی ته د اوږده، سوکاله او نېکمرغه ژوند غوښتنه کوو.

مطيع الله روهيال

د علامه رشاد خپرندويه ټولني مشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

۱. یادونه ۱۴
۲. یو ځو خبري.. ۱۶

لومړی فصل

۳. نړیوال سیاست په پام کي نیول او د هغه په هکله فکر کول ۲۰
۴. زموږ له پاره د نړیوال سیاست اهمیت ۲۱
۵. مستقیم عمل کول ۲۳
۶. رایي ورکول ۲۳
۷. پالیسي جوړوونکي کېدل ۲۴
۸. تیوریکي فکر کول: پېښي په متن کي مطالعه کول ۲۵
۹. ریالیستي تیوري.. ۲۷
۱۰. لیبرال تیوري ۲۷

دوهم فصل

۱۱. د نړیوال سیاست تکامل.. ۲۹
۱۲. تکامل کوونکی نړیوال سیستم – لومړنی انکشاف.................. ۲۹
۱۳. لرغونی یونان او روم.. ۳۰
۱۴. قلمروي دولت ۳۰
۱۵. حاکمیت.. ۳۱
۱۶. نېشنلیزم ۳۱
۱۷. ډیموکراسي ۳۲
۱۸. د روم تر سقوط وروسته ۳۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹. په منځنیو پېړیو کې جهان شموله واک (قدرت) ۳۳
۲۰. مذهبي واک ۳۳
۲۱. غیر مذهبي واک ۳۴
۲۲. په منځنیو پېړیو کې سیمه ییز قدرت ۳۴
۲۳. د فیوډالي سیستم زوال ۳۵
۲۴. نظامي تکنالوجي ۳۵
۲۵. اقتصادي پراختیا ۳۶
۲۶. د جهان شموله قدرت زوال ۳۷
۲۷. د نړیوال سیستم ظهور – شلمه پېړۍ ۳۸
۲۸. د دوه قطبي سیستم صعود او نزول ۳۹
۲۹. د دوه قطبي سیستم پای ۴۱
۳۰. په شلمه پېړۍ کې د امنیت مسئله ۴۳
۳۱. په یوویشتمه پېړۍ کې جهاني اقتصاد ۴۴
۳۲. اقتصادي وابسته ګي ۴۴
۳۳. د شمال او جنوب تر منځ اقتصادي نابرابري ۴۵
۳۴. په یوویشتمه پېړۍ کې بشري حقوق ۴۷

دریم فصل

۳۵. خارجي پالیسۍ او د هغه تحلیل ۴۸
۳۶. له فردي زاویې څخه تحلیل ۴۹
۳۷. انسان د یو نوع په توګه ۴۹
۳۸. ادراکي فکتورونه ۵۰
۳۹. د ادراکي تداوم لټول ۵۱
۴۰. غیرعملي هیله درلودل [خیال پلو] ۵۱
۴۱. احساساتي فکتورونه ۵۲
۴۲. جنسیت ۵۳
۴۳. سازماني سلوک ۵۵
۴۴. د رول سلوک ۵۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۵. په سازمانونو کي دننه د تصمیم نیولو سلوک ۵۷
۴۶. لیډران او د دوی انفرادي ځانګړي مشخصات ۵۸
۴۷. شخصیت ۵۹
۴۸. جسماني او دماغي روغتیا ٦۰
۴۹. خودخواهي او جاه طلبي ٦۱
۵۰. سیاسي سابقه او شخصي تجربې ٦۲
۵۱. د دولت په سطحه کي (د دولتي زاوئې څخه) د پالیسۍ تحلیل ٦۳
۵۲. د حکومت ډول (نوعیت) او د خارجي پالیسۍ پروسه ٦۳
۵۳. د حالت ډول (نوعیت) او د خارجي پالیسۍ پروسه ٦۴
۵۴. د پالیسۍ ډول (نوعیت) او د خارجي پالیسۍ پروسه ٦۵
۵۵. د خارجي پالیسۍ جوړول: سیاسي کلتور ٦٦
۵٦. خارجي پالیسي جوړوونکي اکټران ٦۸
۵۷. د سیستم په سطحه کي د پالیسۍ تحلیل ٦۸
۵۸. ساختماني [ساختاري] مشخصات ٦۹
۵۹. اقتصادي واقعیتونه ۷۱

څلرم فصل

٦۰. د ملت، نېشنلیزم او یو ملتي دولت پېژندنه ۷۴
٦۱. د ملت، نېشنلیزم او ملتي دولت تعریفونه........ ۷۴
٦۲. ملتونه ۷۴
٦۳. ډیموګرافیک او کلتوري مشابهتونه ۷۵
٦۴. ګډ ټولنیز احساس ۷۵
٦۵. د سیاسي جلاوالي غوښتنه درلودل ۷٦
٦٦. نېشنلیزم ۷٦
٦۷. یو ملتي دولتونه ۷۷
٦۸. د نېشنلیزم پاڅون او مخ پر لوړتوب (صعود) ۷۸
٦۹. لرغوني نېشنلیزم ۷۹
۷۰. د موډرن نېشنلیزم مخ پر لوړتوب (صعود) ۷۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۱. د یو ملتي دولت د تشکیل موډلونه ۸۱
۷۲. ملت او نېشنلیزم تر یو ملتي دولت وړاندې ۸۱
۷۳. یو ملتي دولت تر ملت او نېشنلیزم وړاندې ۸۱
۷۴. ملت، نېشنلیزم او یو ملتي دولت یو ځای منځته راځي ۸۲
۷۵. نېشنلیزم په عمل کې ۸۳
۷۶. د یو ملتي دولت تخیل myth او واقعیت ۸۳
۷۷. یو ملت، یو دولت ۸۴
۷۸. یو دولت، څو ملتونه ۸۴
۷۹. یو ملت، څو دولتونه ۸۶
۸۰. بې دولته ملت ۸۷
۸۱. څو ملته، څو دولته ۸۷
۸۲. د نېشنلیزم مثبت او منفي اړخونه ۸۹
۸۳. مثبت نېشنلیزم ۸۹
۸۴. نېشنلیزم ډیموکراسي پر مخ بیایي ۸۹
۸۵. نېشنلیزم د امپریالیزم مخه نیسي ۹۰
۸۶. نېشنلیزم اقتصادي پرمختګ ته لاره خلاصوي ۹۰
۸۷. منفي نېشنلیزم ۹۱
۸۸. له نورو سره د مرستي کولو بې علاقه ګي ۹۲
۸۹. د نورو ردول ۹۳
۹۰. ځان بې ساري بلل او له پردیو څخه بېره (بېګانه هراسي) ۹۴
۹۱. کلتوري تبعیض او ظلم ۹۴
۹۲. خودمختاري ۹۵
۹۳. د خودمختارۍ مثبت اړخونه ۹۵
۹۴. د خودمختارۍ په هکله اندېښنې ۹۶
۹۵. نېشنلیزم او د هغه راتلونکې ۹۹
۹۶. د نېشنلیزم د له منځه تلو اټکل ۹۹
۹۷. د نېشنلیزم سرسخته پایښت ۱۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم فصل

۹۸. ګلوباليزم ۱۰۲
۹۹. ګلوبلايزېشن ۱۰۳
۱۰۰. د ګلوبلايزېشن د چټک پرمختګ فکتورونه ۱۰۴
۱۰۱. د ټرانسپورټېشن او کميونيکېشن ګلوبلايزېشن ۱۰۶
۱۰۲. نړيوال ټرانسپورټېشن [حمل و نقل] ۱۰۶
۱۰۳. نړيوال کميونيکېشن ۱۰۷
۱۰۴. اقتصادي ګلوبلايزېشن ۱۰۸
۱۰۵. کلتوري ګلوبلايزېشن ۱۰۹
۱۰۶. ژبه ۱۱۰
۱۰۷. استهلاکي توليدات ۱۱۱
۱۰۸. د اقتصادي ګلوبلايزېشن په باب اندېښنې ۱۱۲
۱۰۹. د کلتوري ګلوبلايزېشن په باب اندېښنې ۱۱۴
۱۱۰. ترانسنېشنليزم (مافوق ملتيت) ۱۱۵
۱۱۱. ترانسنېشنليستي سازمانونه ۱۱۶
۱۱۲. د NGO ګانو انکشاف ۱۱۷
۱۱۳. د NGO ګانو فعاليتونه ۱۱۷
۱۱۴. د NGO ګانو تأثير ۱۱۸
۱۱۵. منطقوي ټرانسنېشنليزم ۱۱۹
۱۱۶. کلتوري ټرانسنېشنليزم ۱۲۰
۱۱۷. ترانسنېشنل مذهب ۱۲۲
۱۱۸. مذهب او نړيوال سياست ۱۲۳
۱۱۹. د مذهبي بنسټپالنې قوت ۱۲۳
۱۲۰. اسلام او نړۍ ۱۲۵
۱۲۱. اسلام او نېشنليزم ۱۲۵
۱۲۲. اسلام او غير اسلامي نړۍ ۱۲۶
۱۲۳. د ټرانسنېشنليزم راتلونکې به څه وي؟ ۱۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم فصل

۱۲۴. قدرت، دولتداري او ملي دولت ۱۲۹
۱۲۵. عنعنوي ساختمان ۱۲۹
۱۲۶. د دولت تعریف ۱۳۰
۱۲۷. حاکمیت ۱۳۰
۱۲۸. قلمرو ۱۳۲
۱۲۹. نفوس ۱۳۲
۱۳۰. په رسمیت پېژندنه ۱۳۳
۱۳۱. داخلي سازمان او اداره ۱۳۶
۱۳۲. داخلي ملاتړ ۱۳۷
۱۳۳. د دولت هدف ۱۳۷
۱۳۴. دولتونه څرنگه اداره کېږي؟ ۱۳۹
۱۳۵. استبدادي حکومت ۱۳۹
۱۳۶. ډیموکراټیک حکومت ۱۴۲
۱۳۷. ډیموکراسي او امنیت ۱۴۳
۱۳۸. د قدرت پرله پېچلی ماهیت ۱۴۴
۱۳۹. مطلق او نسبي قدرت ۱۴۵
۱۴۰. د قدرت توان او د قدرت اراده ۱۴۶
۱۴۱. د قدرت ډاینامک [محرکه قوه] ۱۴۷
۱۴۲. ډیپلوماټیک وسایل ۱۴۸
۱۴۳. ډیپلوماسي د قدرت د اعمال په توگه ۱۴۹
۱۴۴. څو اړخیزه ډیپلوماسي ۱۵۰
۱۴۵. د لیډر او لیډر تر منځ ډیپلوماسي ۱۵۱
۱۴۶. ډیموکراټیکه ډیپلوماسي ۱۵۲
۱۴۷. خلاصه [پرانستې] ډیپلوماسي ۱۵۳
۱۴۸. د ډیپلوماسۍ سر ته رسول ۱۵۴
۱۴۹. مستقیم یا غیر مستقیم مذاکرات ۱۵۴
۱۵۰. لوړ رتبه یا کښته رتبه ډیپلوماسي ۱۵۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱. د تهدید یا بخشش [عوض] ثخه کار اخیستل ۱۵۶
۱۵۲. صراحت او یا قصداً مبهم والی ۱۵۷
۱۵۳. د وینا او یا د عمل له لاري کمیونیکېشن ۱۵۷

اووم فصل

۱۵۴. بین الدولتي سازمانونه ۱۵۹
۱۵۵. بین الدولتي سازمانو ته یوه لنډه کتنه ۱۵۹
۱۵۶. د بین الدولتي سازمانو وده او انکشاف ۱۶۰
۱۵۷. د بین الدولتي سازمانو د انکشاف عوامل ۱۶۲
۱۵۸. د بین الدولتي سازمانو رول ۱۶۴
۱۵۹. د متقابل عمل میدان [زمینه] ۱۶۴
۱۶۰. د همکارۍ مرکز ۱۶۶
۱۶۱. ماورای ملتي سازمان ۱۶۶
۱۶۲. جهاني بین الدولتي سازمانونه ۱۶۷
۱۶۳. ملګري ملتونه ۱۶۷
۱۶۴. غړیتوب او رایه ورکول ۱۶۸
۱۶۵. د غړیتوب عمومي مسایل ۱۶۸
۱۶۶. د بین الدولتي سازمان په ساختار کي دننه د غړیتوب مسایل ۱۶۹
۱۶۷. د امنیت شورا د غړیتوب پر سر مناقشه ۱۷۰
۱۶۸. لیډرشیپ ۱۷۲
۱۶۹. د ملګرو ملتو د عمومي منشي ټاکل ۱۷۲
۱۷۰. د ملګرو ملتو اوسنی عمومي منشي ۱۷۳
۱۷۱. اداري او مالي چاري ۱۷۴
۱۷۲. اداره ۱۷۴
۱۷۳. اداري ریفورم ۱۷۵
۱۷۴. مالي چاري ۱۷۵
۱۷۵. د ملګرو ملتو او نورو بین الدولتي سازمانو فعالیتونه ۱۷۷
۱۷۶. د سولي او امنیت د پرمخ بېولو فعالیتونه ۱۷۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۷. د تشدد په مقابل کي د معيارونو منځته راوړل ۱۷۸
۱۷۸. ډيپلوماټيکي مداخله ۱۷۸
۱۷۹. د وسلو کنټرول........................ ۱۷۹
۱۸۰. تعزيرات........................ ۱۷۹
۱۸۱. سوله ساتنه ۱۷۹
۱۸۲. اجتماعي، اقتصادي، محيطي او نور فعاليتونه ۱۸۰
۱۸۳. منطقوي بين الدولتي سازمانونه........................ ۱۸۲
۱۸۴. اروپايي اتحاديه........................ ۱۸۲
۱۸۵. د اروپايي اتحاديې ريښې او تکامل ۱۸۳
۱۸۶. د اروپايي اتحاديې اداري طرز ۱۸۶
۱۸۷. سياسي رهبري........................ ۱۸۷
۱۸۸. اداري چاري ۱۸۸
۱۸۹. د نظارت سازمانونه........................ ۱۸۹
۱۹۰. مقننه قوه ۱۸۹
۱۹۱. قضائيه قوه ۱۹۰

اتم فصل

۱۹۲. بين المللي قانون او بشري حقوق ۱۹۱
۱۹۳. د بين المللي قانون او عدالت اساسات ۱۹۲
۱۹۴. د بين المللي قانون انکشاف........................ ۱۹۳
۱۹۵. بين المللي قانون په عمل کي ۱۹۳
۱۹۶. بين المللي قانون او سياست........................ ۱۹۴
۱۹۷. بين المللي حقوقي سيستم ۱۹۵
۱۹۸. د قانون فلسفي ريښې........................ ۱۹۵
۱۹۹. بين المللي قانون څرنګه جوړيږي؟........................ ۱۹۷
۲۰۰. د قانون منابع ۱۹۸
۲۰۱. د قانون اطاعت کول ۱۹۹
۲۰۲. د قانون اجرا [عملي] کول ۲۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۳. د قانون په اړوند قضاوت کول [فتوا ورکول] ۲۰۱
۲۰۴. د بین المللي محاکمو صلاحیت ۲۰۲
۲۰۵. د بین المللي قانون او عدالت کارول ۲۰۳
۲۰۶. د عادلانه جنګ تیوري ۲۰۳
۲۰۷. د جنګ عادلانه علت ۲۰۴
۲۰۸. د جنګ عادلانه سلوک.................................... ۲۰۵
۲۰۹. پر افرادو باندې د بین المللي قانون او عدالت اجرا کول........... ۲۰۶
۲۱۰. تر دوهمې عمومي جګړې وروسته محکمې ۲۰۶
۲۱۱. اوسنۍ بین المللي محکمې ۲۰۷
۲۱۲. بین المللي جنايي محکمه ۲۰۸

نهم فصل

۲۱۳. د امنیت لټول ۲۱۰
۲۱۴. د جنګ علتونه.. ۲۱۱
۲۱۵. د سیستم په سطحه کې د جنګ علتونه ۲۱۲
۲۱۶. د دولت په سطحه کې د جنګ علتونه.......................... ۲۱۳
۲۱۷. په فردي سطحه کې د جنګ علتونه........................... ۲۱۳
۲۱۸. ترورېزم ۲۱۴
۲۱۹. د ترورېزم سرچینې ۲۱۷
۲۲۰. د ترورېزم علتونه.. ۲۱۹

لسم فصل

۲۲۱. د ملي اقتصاد رقابت.................................... ۲۲۲
۲۲۲. د بین المللي سیاسي اقتصاد تیوري ګانې........................ ۲۲۳
۲۲۳. اقتصادي نېشنلیزم ۲۲۳
۲۲۴. اقتصادي انټرنېشنلیزم ۲۲۵
۲۲۵. اقتصادي جوړښت ۲۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲۶. نړیوال اقتصاد : ګلوبلایزېشن او متقابل تړاو ۲۲۹
۲۲۷. تجارت ۲۳۰
۲۲۸. د تجارت پراختیا ۲۳۰
۲۲۹. د تجارت د پراختیا عوامل (فکتورونه)........................ ۲۳۱
۲۳۰. بین المللي سرمایه ګذاري ۲۳۲
۲۳۱. بین المللي سرمایه ګذاري او څو ملتي شرکتونه ۲۳۳
۲۳۲. پولي روابط ۲۳۳
۲۳۳. د امریکایانو له پاره د قوي ډالر تاوانونه ۲۳۴
۲۳۴. د امریکایانو له پاره د کمزوري ډالر ګټې ۲۳۴
۲۳۵. د امریکایانو له پاره د کمزوري ډالر تاوانونه ۲۳۵
۲۳۶. عملي اقتصاد او نېشنلیزم ۲۳۶
۲۳۷. د اقتصادي اهدافو د لاسته راوړلو له پاره د اقتصادي ۲۳۷
۲۳۸. د ګمرکي تعرفاتو ممانعتونه ۲۳۷
۲۳۹. غیر ګمرکي ممانعتونه ۲۳۸
۲۴۰. پولي ممانعتونه....................................... ۲۳۸
۲۴۱. د سرمایه ګذارۍ ممانعتونه.............................. ۲۳۹
۲۴۲. د ملتپالي اقتصادي پالیسۍ راتلونکې......................... ۲۳۹

یوولسم فصل

۲۴۳. بین المللي اقتصاد ۲۴۲
۲۴۴. د اقتصادي همکارۍ سرچینه ۲۴۲
۲۴۵. تجارتي همکاري او پرمختیا : د نړیوال تجارت سازمان ۲۴۴
۲۴۶. بین المللي وجهي صندوق................................. ۲۴۵
۲۴۷. د نړیوال بانک ګروپ.................................... ۲۴۶
۲۴۸. د بیا رغوني او پرمختیا بین المللي بانک ۲۴۷
۲۴۹. د بین المللي پراختیا ټولنه................................. ۲۴۷
۲۵۰. بین المللي مالي ټولنه..................................... ۲۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه

ما د ښاغلي ډاکټر محمدصديق ظهير مخکني کتاب (پوليټيکل ساينس) ته په مؤجزه ليکنه کي د پښتو يو متل راوړی وو، چي وايي: (خونه که مي وسوه دېوالونه ئې پاخه سوه). په دغه متل کي راتلونکي ته د هيلي او اميد خورا غښتلی احساس پروت دئ. د يوه پښتانه کور لولپه سوی دئ خو دی دا مصيبت په دې هيله پر زړه اواروي چی د خوني دېوالونه ئې پاخه سوي دي. د نامېنديو پر ضد دي د هيلو ارمان همداسي پياوړی اوسي.

پر افغانانو باندي د تېرو څلورو لسيزو بخولي (فاجعې) خورا درانه مصيبتونه دي. دې مصيبتو د افغانانو پر مېنه، پر ژوند او فرهنګ خورا ژوري اغېزې کړي دي. د دې اثراتو څېړنه هغه وخت ښه ترا کېدلای سي چي اوسني حالات له خپل څپاند ايشناوه ولوېږي او يو څه کښېني (ته نشين سي). د دې مصائبو تر اغېزې لاندي د منورو او تعليم يافته افغانانو يوه ستره کتله له خپل پلرني ټاټوبي څخه بېځايه سوې ده او په نړۍ کي به اوس داسي هيواد نه وي چي له دغو افغانانو څخه دي يو مخ خالي وي. خو د نېکمرغۍ ځای دئ چي دغو افغانانو په دا دوهمه مېنه هم پر خپل پلرني ټاټوبي باندي راغلي مصيبتونه هېر کړي نه دي او د هغو د تلافۍ له پاره ئې تر خپل وس زيات تلاښونه پيل کړي او په ثمر ئې رسولي دي او زه چي ئې اوس په فرهنګي او ژبنۍ برخه کي کوم نتائج ګورم نو په جرئت سره ويلای سم چي هغه کار چي په تېرو څو لسيزو کي پښتو ژبي او فرهنګ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی دئ، په تېرو څو پېړیو کي ئې ساری نه لیدل کېږي. په دغه موده کي د یادوني وړ ګټور او علمي کتابونه تالیف سوي او د چاپ په پسالله سمبال سوي دي. د نړۍ له ژوندیو ژبو څخه د نني عصر و زمان علمي آثار ژباړل سوي دي او د دې علمي برياوو ویاړنه د هغو متعهدو او پر وطن مینو افغانانو په برخه ده چي بې له کوم مادي امتیازه ئې خپله انرژي، خپل فوق العاده مصروف ژوند او خپل قلم و دغي ویاړلي چاري ته وقف کړی دئ. دغو هیوادپالو افغانانو ته د درناوۍ سر ټیټېدل بویه!

ښاغلی ډاکټر محمدصدیق ظهیر له همدغو ویاړلو افغانانو څخه دئ. د ده له نامه او کار سره اوس افغاني علمي ټولني اوموسسات پوره اشنا دي. ده پښتو فرهنګ ته څه موده وړاندي د (پولیټیکل ساینس) په نامه خورا درونداثر (ترجمه) وړاندي او دا دئ اوس ئې د هغه په تعقیب یوه بله اکاډمیکه ژباړه د چاپ له پاره تیاره کړه. د ژباړي په انتخاب کي د ډاکټر ظهیر علمي صلاحیت او سلیقه د ډېري پاملرني او ستاینې وړ ده. دی وچ ولانده نه سره ګډوي. هغسی اثر د ژباړي له پاره ټاکي چي د نني عصر و زمان علمي غوښتنو ته جواب وویلای سي. زما بشپړ یقین دئ چي دا اثر به ئې هم لکه ها بل یو د پوهنتونو او علمي موسساتو له منسوبینو او نورو مینه والو سره د هغوی په اکاډمیکو مطالعاتو کي زیاته مرسته وکړي.

زه ډاکټر ظهیر صاحب ته د دې نوي اثر مبارکي وایم. همت دې غښتلی، قلم دې پیاوړی، ژوند دې اوږد او همداسي له برياوو ډک اوسي.

د افغاني فرهنګ پر زېرمه باندي د لا زیاتو آثارو د زیاتېدلو په هیله!

محمدمعصوم هوتک

اوکویل – کاناډا

۱۶مه د جنوري ۲۰۱۱ع

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو څو خبري

ما يو څه وخت په جاپان کي تېر کړی دئ او هورې مي د انجنيرۍ په ښوونځي کي د تحصيل پر څنګ د جاپان د تاريخي او کلتوري جوړښت او همدارنګه د بېساري چټک اقتصادي او تخنيکي پرمختګ په هکله هم څه ناڅه لوستي دي. يوه موضوع چي ما ته ډېره په زړه پوري وه هغه د جاپان په دې بېساري پرمختګ کي د ژباړي رول وو. کله چي جاپانيان د نونسمي پېړۍ په وروستيو کلونو کي له تقريباً درې سوه کلني انزوا څخه راووتل او د نړۍ د پرمختللي او د جاپان د وروسته پاته ساينس او تخنيک څخه خبر سول، نو په دې فکر کي سول چي څه بايد وکړي.

پر وطن او قام مين جاپاني مشران له ډېرو سلاوو او مشورو وروسته دې نتيجې ته ورسېدل، چي په غرب پسې د رسېدلو او له دوی سره د رقابت کولو يوه لار دا ده چي د غرب ټول علوم ژر تر ژره جاپان ته د ترجمې له لاري راوړي. که څه هم چي د جاپان اقتصاد په هغه وخت کي د نن په شان قوي نه وو بيا ئې هم ډېر ځوانان خارجي هيوادونو ته د زده کړي له پاره ولېږل او هم ئې د امريکې، انګلستان، فرانسې، جرمني او نورو هيوادونو څخه په لوړو امتيازاتو استادان استخدام کړل، چي جاپاني زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکو ته خارجي ژبي ور زده کړي. په ډېر لږ وخت کي جاپانیان په دې وتوانېدل چي د نړۍ په ژوندیو ژبو کي ډېر زیات لیکل سوي کتابونه جاپاني ژبي ته راواړوي او له هغو څخه په ګټه اخیستلو سره خپل هیواد ډېر ژر د نړۍ د پرمختللو هیوادو په ډله کي ودروي.

زما په نظر، زموږ ګران هیواد افغانستان هم باید د پرمختګ له پاره په دې لار کي جدي او هر اړخیزه ګامونه واخلي او چي په وس ئې کېږي د نړۍ له ژوندیو ژبو څخه د هر ډول کتابو و ترجمه کولو ته زور ورکړي. په ملي سویه باندي خو په دې نېک کار کي پراخ ګامونه اخیستل او په دې لار کي پوره سرمایه ګذاري کول د دولت له مهمو کارو څخه دي، خو هغه افغانان چي په خارجي هیوادو کي اوسي هم په دې کار کي ډېره مرسته کولای سي.

د (پولیټیکل ساینس ته یوه کتنه) د کتاب تر ترجمې وروسته، چي په کال ۲۰۰۸ کي د علامه رشاد خپرندویي ټولني له خوا چاپ سو، دا دئ د پولیټیکل ساینس شاګردانو او علاقمندانو ته د (بین المللي سیاست ته یوه کتنه) د کتاب ترجمه (لنډیز) وړاندي کوم. دا کتاب چي ستاسي په مخکي دئ د امریکن یونیورسیټۍ د پولیټکل ساینس د ماسټرۍ د پروګرام د تعلیمي نصاب جز دئ. د دوو امریکایي پروفیسرانو جان رورکي .Rourke John T او مارک بویر Mark A. Boye له خوا په ګډه په کال ۱۹۹۶ کی لیکل سوی او هر دوه کاله د تجدیدنظر سره دوباره چاپ سوی دئ. دا اوسنۍ ترجمه ئې د ۲۰۱۰ کال د چاپ څخه سر ته رسېدلې ده. ما دا کتاب تلخیص او ترجمه کړی دئ، په دې معنی چي هغه برخي مي ځني ایستلي دي، چي د امریکې په متحده ایالاتو پوري ډېري مختصي دي او زما په نظر به ئې ښائې د افغاني زده کوونکو له پاره مفهوم اخیستنه له ستونزو ډکه وي. سره له دې هم، څرنګه چي کتاب د امریکائې زده کوونکو له پاره لیکل سوی دئ، ځکه ئې نو ډېر مثالونه او مسایل د امریکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سياسي او اجتماعي سيستم پوري اړه لري خو زما يقين دئ چي د همدې مثالو او د امريکا د سياسي، اقتصادي، اجتماعي ، او کلتوري ساختمان زده کړه زموږ ځوان نسل ته هم ګټوره او هم لازمي ده.

د دې معنی هيڅکله دا نه ده، چي ګويا زده کوونکي بايد ټول هغه نظريات چي په کتاب کي راغلي دي په پټو سترګو ومني، او دا معنی هم نه لري چي زه ګويا له ټولو سره موافق يم. زما په نظر د دې کتاب د مفاهيمو، نظرياتو او مثالونو پوهه له زدکوونکو سره دا مرسته کولای سي، چي په افغاني ټولنه کي ئې د مثالونو څرک وباسي او د تطبيق ساحه ئې وپلټي.

د دې کتاب يوولس فصلونه ما ترجمه او تلخيص کړي دي. ځيني فصلونه اوږده او ځيني بيا لنډ ځکه دي، لکه مخکي چي مي وويل، موضوعات ئې يوازي د امريکا يانو لپاره مهم دي. ګرانو لوستونکو ته معلومه ده، چي و پښتو ژبي ته د مسلکي اثارو ترجمه کول ستونزمن کار دئ. ما ډېر زيار ايستلی دئ، چي ترجمه روانه او اسانه راسي، او ډېره هڅه مي کړې ده چي د هغو پرپېچلو مفاهيمو لپاره چي زه په دې ژباړه کي ورسره مخامخ سوی يم په پښتو ژبه کي مروج مفاهيم استعمال کړم. د وضاحت لپاره مي د ځينوسره انګرېزي لغات هم ليکلي دي. مګر بيا هم که چېري کومه جمله مبهمه وي، لطفاً ئې يو ځل بيا ولولئ ښائې معنی ئې روښانه سي. که بيا هم د جملې مفهوم روښانه نه سو نو دا زه د ځان نيمګړتيا بولم او له ګرانو لوستونکو څخه هيله لرم، چي د خپلي بزرګوارۍ له مخي عفوه راته وکړي.

زما وروڼو ډاکتر محمد رفيق ظهير او انجنير محمد نادر ظهير زموږ د هفته ييز قدم وهلو پر وخت د مناسبو لغاتو او اصطلاحاتو په برخه کي ډېره مرسته راسره کړېده، چي کور وداني ورته وايم. په پای کي بايد ووايم چي دا ترجمه، لږ ده که ډېره، ښه ده که بده، د محمد معصوم هوتک له مرستي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته ئې تر تاسو ښاغلو لوستونکو پوري رسول ممکن نه وه. معصوم هوتک سربېره پر دې چې همېشه ئې و دې کار ته تشويق کړی يم، دا ترجمه ئې، د کلمې په واقعي معنی، ټکي په ټکي لوستلې او ايډيټ کړې ده. عمر دي ئې ډېر، کور دې ودان او پرقلم دې برکت وي. زه تر حد زيات ځني ممنون يم، مګر نو د څه کم پنځوسو کالو اشنايۍ نتيجه بايد همداسي وي.

په درناوي
محمد صديق ظهير
ويرجينيا- امريکا
فبروري ۲۰۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فصل

نړیوال سیاست په پام کې نیول او د هغه په هکله فکر کول
Thinking and Caring about World Politics

ویلیام شکسپیر (۱۵۶۴ – ۱۶۱۶ع) وايي: "ټوله نړۍ یو سټېج دئ او ټول نارینه او ښځې یوازي لوبغاړي دي". د دې سټېج ځني کرکټرونه قهرمانان او ځیني بیا ناوړه اشخاص دي. هغه اعمال چې پر سټېج باندي سر ته رسېږي ځیني وخت له هیجانه ډک او کله بیا له غمونو ډک وي. ځیني وخت عدالت سرته رسېږي، خو خبره تل داسي نه وي. مګر د خپل ټول پرله پسې چلي توب سره، نړیوال سټېج ته پاملرنه په کار ده.

کله چې تاسي یوه ډرامه، فلم او یا کوم ټلویزیوني پروګرام ګورئ، نو په هغوی باندي پوهېدل هغه وخت اسانه کېږي چې تاسي د ډرامې، فلم او یا ټلویزیوني پروګرام په هکله [مثلا د کره کتني له لاري] یو څه معلومات ولرئ. په همدې ډول، د دې کتاب پوهېدل هغه وخت اسانه کېږي چې د دې نړیوال سټېج کرکټرونه او د هغه په هکله ځیني مقدماتي معلومات ولرو.

د عادي ډرامې په خلاف، د نړیوال سټېج د ډرامې غړي اشخاص نه بلکي سازمانونه دي. دولتونه د دې سټېج سازماني اکټران دي، او دولتونه دي چې د دې سټېج اساسي لوبغاړي تشکیلوي او تقریباً ۲۰۰ هیوادونه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ستېج لوبغاړي دي. لکه په عادي ډرامه کي چي هر لوبغاړي په ډېر حسادت سره د خپل شهرت د ساتني له پاره هڅي کوي، پر نړيوال ستېج باندي هم هر لوبغاړی [دولت] د خپل ملي حاکميت د ساتني او دفاع له پاره هڅي کوي. همدا ملي حاکميت دولتونه د نورو لوبغاړو څخه بېلوي. ښکاره خبره ده چي ملي حاکميت دا معنی هم لري چي نړيواله ډرامه يو ډاير کټر نه لري چي د لوبغاړو تر منځ نظم برقراره کړي. د مرکزي قدرت نسته والی د لوبغاړو تر مينځ د تشنج د منځته راتلو لامل ګرزي. همدارنګه، په داسي حال کي چي ټول دولتونه له حقوقي پلوه سره مساوي دي، مګر واقعيت دا دئ چي ځيني لوبغاړي تر نورو ستر رول لري. د امريکا متحده ايالات يقيناً د لوبغاړو د ليست په سر کي ځای لري، چين او ځني نور هيوادونه هم عمده لوبغاړي دي.

يو لړ بين المللي سازمانونه هم د دولتو سره پر ستېج باندي شريک دي. له دې جملې څخه تقريباً ۳۰۰ ئې بين الحکومتي سازمانونه intergovernmental organizations دي چي دولتونه ئې غړي دي. ځيني ئې (د ملګرو ملتو په شان) جهاني او ځيني ئې بيا (د اروپايي اتحاديې په شان) سيمه ييز بين الحکومتي سازمانونه دي. بله ډله بيا غيرحکومتي سازمانونه (NGO) دي چي انفرادي اشخاص ئې غړيتوب لري. د غيرحکومتي (NGO) سازمانو شمېر زرهاوو ته رسېږي او د بين المللي سياست تقريباً هره برخه ئې په بر کي نيولې ده. يو مثال ئې د ايډز بين المللي ټولنه the International AIDS Society ده.

زموږ له پاره د نړيوال سياست اهميت:

د امريکا په متحده ايالاتو کي، زيات خلک په دې قانع نه دي چي دوی بايد په نړيواله ډرامه کي فعاله ونډه ولري. ډېر وړوکي اقليت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوال سیاست په هکله معلومات لري او په منظمه توګه خارجي خبرونه اوري. د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر د یوولسمي تروریستي حملې له نړیوال سیاست سره د امریکایانو علاقه یو لږ څه زیاته کړه. د سپتمبر تر یوولسمي مخکي، په سلو کي ۳۳ امریکایانو ویل چي دوی بین المللي خبرونه تعقیبوي، دا فیصدي په کال ۲۰۰۶ کي یوازي ۳۹ ته زیاته سوه. د ۱۸ څخه تر ۲۴ کلني ځوانان خو بیا د نړیوالو چارو په هکله بیخي لږ معلومات لري. په ۲۰۰۶ کال کي د امریکا د نېشنل جیوګرافیک مجلې یوې سروې وښودله چي په امریکا کي د دغه عمر په سلو کي ۶۳ ځوانانو ونه کولای سوای چي د نړۍ په جغرافیائې نقشه کي پر عراق او په سلو کي ۷۰ ونه سوای کولای چي پر افغانستان باندي ګوته کښېږدي (پیدا ئې کړي)، دا په داسي حال کي دئ چي په دې دواړو هیوادو کي امریکائې عسکر جنګېږي.

دا مهمه خبره باید په پام کي ولرو چي له امریکا سره په مقایسه په نورو پرمختللو هیوادو کي د نړیوالو مسایلو په هکله د خلګو معلومات زیات دي. د هغي مطالعې له مخي چي مخکي ئې بیان وسو، په نهو(۹) هیوادو کي له ۱۸ څخه تر ۲۴ کلونو ځوانانو څخه د نړۍ د جغرافیې په هکله ۵۶ پوښتني او د نړیوالو مسایلو په هکله ۸ پوښتني وسولې. د امریکا مقام په اتو (۸) هیوادو کي د پای له خوا اول او تر مکسیکو، چي د تعلیم امکانات پکښې لږ دي، یو څه لوړ وو. د امریکا د متحده ایالاتو د نفوس په هکله پوښتني ته یوازي په سلو کي ۲۵ ځوانانو صحیح جواب وړاندي کړی وو.

آیا د نړۍ د پېښو په هکله دومره بې علاقه ګۍ معقول کار دئ؟ نه، هیڅکله نه. په دې درسي کتاب کي په ندرت سره هڅه کوو تاسي ته ووایو چي څرنګه فکر وکړئ او یا څه وکړئ، مګر پر یوه پیغام چي موږ ټینګار کوو هغه دا دئ: د نړۍ ډرامه مهمه ده او زموږ جدي توجه ورته په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار ده او تر دې لا مهمه خبره دا ده چې موږ باید د غیرفعال کتونکي په رول قناعت ونه کړو.

تر دې خبري وروسته منطقي پوښتنه دا ده چې: "آیا زه په یوازي سر څه تأثیر لرلای سم؟" بلې هو! تاسي په یوازي سر تأثیر درلودلای سی. دا واقعیت دئ چې موږ ټول نه سو کولای جمهور رئیسان او یا وزیران سو، مګر موږ کولای سو چې عمل وکو او خپل نظریات خلګو ته وروپېژنو.

مستقیم عمل کول:

پر نړیوالو روابطو باندي د تأثیر ښندلو یوه لار په بېلابېلو اشکالو سره مستقیم عمل کول دي. د امریکا په متحده ایالاتو کي، د ملیونو انفرادي محصلینو پراخو مظاهراتو، چي کله کله تشدد هم ورسره ملګری وو، د ویتنام د جګړې په ختمولو کي مرسته وکړه. د پوهنتونو شاګردانو په ۲۰۰۳ کال کي د امریکا له خوا د عراق د اشغال په طرفداري او همدارنګه پر ضد مظاهرې وکړې. محصلینو د خارجي مسایلو په اړوند هم مظاهرې کړي دي. په کال ۲۰۰۶ کي، د مثال په توګه، د ټکساس په پوهنتون کي په زرهاوو محصلینو د مهاجرینو د حقوقو په طرفداري مظاهرې وکړې.

رایي ورکول:

ډیموکراسي ګاني دا امکانات برابروي چي پر نړیوال سیاست باندي د رایي د صندوق له لاري تأثیر وښندل سي. لیډران د انتخاباتي مبارزو د دوران پر وعدو ډېر وخت وفا نه کوي، مګر انتخاب سوی لیډر پر پالیسي باندي تأثیر ښندلای سی. د امریکا د متحده ایالاتو د جمهوري ریاست د ۲۰۰۴ کال په انتخاباتو کي، جورج بوش او جان کېري پر یو شمېر بین

(c) ketabton.com: The Digital Library

المللي مسايلو، د مثال په توګه د عراق جنګ، سره مخالف وه. رايه ورکوونکو د امريکا د خارجي پاليسۍ د پر مخ بيولو له پاره جورج بوش انتخاب کړ. ځيني کسان چي د جورج په انتخابېدو خوابدي وه، د امريکا ځوانان ملامت وبلل. دا ځکه چي ډېر زيات ځوانان د جان کېري طرفداران وه او په امريکا کي، د نورو هيوادو په شان، ځوانان چندان په رايي ورکولو کي برخه نه اخلي.

مګر په ۲۰۰۶ کال کي د رايي ورکوونکو په افکارو کي ډېر تغيرات راغلل او ډيموکراټ ګوند په کانګرس کي چوکۍ لاسته راوړې. د يوه تحليل ګر په قول ډېرو کسانو به ويل چي: "زه ډيموکراټ کانديد ته رايه ورکوم، ځکه زما له جنګ څخه بد راځي، زما بوش خوښ نه دئ، زه غواړم خپل نظر اظهار کړم". په داسي حال کي چي د ځينو کسانو حتی د ډيموکراټ کانديد نوم هم زده نه وو.

په ځينو هيوادو کي د ريفرندم له لاري د بين المللي مسايلو په هکله مستقيمه رايي ګيري هم امکان لري. په کال ۲۰۰۵ کي، د مثال په توګه، په لکسمبورګ او هسپانيه کي ئې د اروپايي اتحاديې اساسي قانون د مستقيمي رائې ورکولو له لاري تصويب کړ، مګر د فرانسې او هالنډ رايه ورکوونکو هغه د مستقيمي رايي ورکولوله لاري رد کړ. دا چي خلګ د خارجي پاليسۍ په هکله مستقيم تصميم نيسي، چندان عموميت نه لري، مګر ورځ په ورځ د امريکا په متحده ايالاتو او اروپايي هيوادو کي د ريفرندم او مستقيمي ډيموکراسۍ direct democracy پلويان زياتېږي.

پاليسي جوړوونکي کېدل:

دا هم ممکنه ده چي تاسي د انتخابي مقاماتو له پاره ځانونه کانديد کړی او يا هم کولای سی په هغو ايجنسيو کي وظيفه پيدا کړی چي ستاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد د خارجي چارو سره سروکار لري. تاسي همدارنګه کولای سئ په ملګروملتونوUnited Nations او یا په نورو مهمو بین المللي سازمانو کي ځانته کار پیدا کړی. په دې سازمانو کي و یوه لوړ مقام ته رسېدل یو څه وخت غواړي، مګر امکان ئې وجود لري.

د پولیټکل ساینس مطالعه د پالیسۍ جوړوونکي مقام ته د رسېدلو په لار کي لومړی ګام ګڼل کېږي. د امریکا پخوانۍ خارجه وزیره کاندولیسا رایس، پخوانی جمهور رئیس بیل کلینټن او مېرمن ئې هیلري کلینټن، او د ملګروملتو سرمنشي بان کي مون خپل عالي تحصیلات په پولیټیکل ساینس کي سر ته رسولي دي.

مهم ټکی دا دئ چي ستاسي پر عمل باندي حساب کېږي، یعني ستاسي رایه ورکول، اعتراض کول، په سیاسي سازمانو کي برخه اخیستل او د هغوی سره مرسته کول، حتي په سیاسي نظر غوښتنه کي د خپل نظر اظهارول تأثیر لري. لږ انفرادي اعمال په یوازي سر اثر لرلای او یا په نړیوال سیاست کي تغیر راوستلای سي، مګر مجموعه د انفرادي اعمالو تأثیر لرلای سي. سیاست ته د یوه نندارچي په توګه مه ګورئ. په سیاست کي فعاله برخه واخلئ.

تیوریتیکي فکر کول: پېښي په متن کي مطالعه کول

Thinking Theoretically: Putting Events in Context

دا مهمه ده چي موږ د نړۍ د پېښو په هکله خپل نظریات سره تنظیم کړو. همدا نن ورځ چي دا ټکي لیکل کېږي، د نیویارک ټایمز د لومړي مخ خبرونه د لاندي مسایلوپه هکله دي: په افغانستان کي د ځان مرګي بمب، د اسرائیلو په وړاندي د امریکا د متحده ایالاتو خارجي پالیسي، د روسیې او ګرجستان مخالفت، د ایران په اصطلاح ذروي وسلو پروګرام او نړیوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي رکود او د امریکا پر متحده ایالاتو باندي د هغه تأثیرات. هر یو له دې خبرو څخه په یوه ځانګړي موضوع پوري اړه لري، مګر د یوه پراخ متن context اجزاء تشکیلوي. که تاسي د دې مسایلو سره آشنا نه یاست، نو دا ډېره مهمه ده چي په منظمه توګه د خبري میډیا له لاري ځانونه ورسره آشنا کړئ.

په دې ډول مسایلو باندي د ښه پوهېدلو له پاره دا لازمه ده چي په تاریخي او همدارنګه تیوریکي متن ئې ځانونه پوه کړو. په دوهم فصل کي، د نړیوال سیاست په اساساتو باندي د پوهېدلو له پاره، نړیوال سیستم ته یوه لنډه تاریخي کتنه سوې ده. تیوریکي فکر کول په یوه پراخ متن context کي د مسایلو د مطالعه کولو سره مرسته کوي. سیاسي تیوري political theory یوه نظریه یا د یو لړ سره تړلو نظریاتو مجموعه ده چي موږ ته دا ښیي چي شیان ولي پېښیږي او سیاسي پېښي څرنګه یو له بله سره ارتباط لري.

تیوریکي فکر کول ډېري ګټې لري. یوه ګټه ئې دا ده چي زموږ سره د پوهني knowledge په جوړېدلو کي مرسته کوي. که موږ هره پېښه بېساري [بې جوړې unique] وبولو، بیا نو موږ د تصادفي او بې ارتباطه پېښو یوه مجموعه په لاس کي لرو. مګر که موږ تیوریکي فکر وکړو، بیا نو موږ په یو پاټرن [نمونه، فردي خصوصیات pattern] پسي ګرزو چي زموږ سره د پېښو په ښه ترا پېژندنه، او حتی د پېښو په پېش بیني کي مرسته وکي. بل دا چي تیوریکي فکر کول موږ ته د یوې مشخصي پالیسۍ د ارزیابي کولو چانس راکوي. د مثال په توګه، د امریکا په متحده ایالاتو او نورو ډیموکراسي ګانو کي دا بحث روان دئ چي ایا په منځني ختیځ، او نورو هیوادو کي ډیموکراسۍ ته پراختیا ورکړه سي کنه. د «ډیموکراټیکي سولي تیوري» وایي چي: ډېر لږ پېښیږي چي ډیموکراټیک دولتونه دي یو له بله سره جګړه وکړي. اوس نو که دا تیوري صحیح وي، نو په نړۍ کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سولي د راوستلو لار به دا وي چي په منځني ختيځ او نورو هيوادو کي د ډيموکراسۍ د منځته راوړلو او پراختيا له پاره هڅي وسي. په دې کتاب کي به تاسي له بېلابېلو سياسي تيوري ګانو سره مخامخ سئ چي عمده ئې د رياليزم او ليبراليزم تيوري ګاني دي.

رياليستي تيوري:

رياليزم هغه نظريه ده چي د هغې له مخي نړيوال سياست پر شخصي منافعو راڅرخي. رياليستان په دې باور دي چي هيوادونه د خپل نظامي او اقتصادي قدرت د ساتلو او هم د پراختيا له پاره رقابت او مبارزه کوي. سربېره پر دې، رياليستان د قدرت له پاره مبارزې ته د صفري مجموعې د بازۍ zero-sum game په سترګه ګوري، په دې معنی چي د يوه هيواد ګټه خامخا د نورو هيوادو تاوان دئ. رياليستان په دې عقيده دي چي د خپلو ملي منافعو د ساتلو له پاره د دولتونو تر منځ مبارزه د نړۍ وال سټېج اساسي عمل تشکيلوي. د دې نظريې له مخي رياليستان په دې عقيده دي چي هيوادونه بايد د خپلي خارجي پاليسۍ په ټاکلو کي د قدرت انډول په نظر کي ونيسي. د رياليستانو په نظر ملي منافع هغه څه دي چي د يوه دولت امنيت، نفوذ، نظامي او اقتصادي قدرت تقويه کوي او يا ئې ساتي. د رياليستانو له پاره زور حق دئ ايا لږ تر لږه د برياليتوب لاره هواروي.

ليبرال تيوري:

ليبراليزم عقيده لري چي خلګ او هيوادونه چي د دوی نمايندګي کوي کولای سی يو له بل سره د همکارۍ له لاري، د بين المللي سازمانو او بين المللي قوانينو پر اساس، متقابلي ګټې وپلټي. ليبرالان د رياليستانو دا نظريه چي سياست په خپل ذات کي د قدرت له پاره مبارزه ده په کلکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ردوي. لیبرالان قدرت د یوه فکتور په توګه بالکل نه ردوي، مګر دوی په دې عقیده دي چي اخلاقیات، انساني احساسات، او د همکارۍ احساس هم په نړیوال سیاست کی پر ملي لیډرانو باندي تأثیر درلودلای سي. لیبرالیزم همدارنګه په دې عقیده دئ چي بین المللي سیاست کېدلای سي غیر صفري مجموعه وي، یعني داسي شرایط منځته راتلای سي چي په هغه کي دواړه خواوي ګټه وکړي. لیبرالان همدارنګه په دې فکر دي چي بشریت ټول اشتراک سره لري او کېدای سي چي انسانان د خپلو هیوادو تر سرحداتو په هاخوا د نورو خلکو او ګروپونو سره ښه روابط ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم فصل

د نړیوال سیاست تکامل

The Evolution of World Politics

دا فصل دوه هدفه لري. یو ئي دا دئ چي د هغو موضوعاتو او پېښو لپاره تاریخي بنسټ کښېږدي چي تاسي به د بین المللي روابطو په تحلیل کي ډېر ځله ورسره مخامخ سئ. بل هدف ئې دا دئ چي د اوسني نړیوال سیاسي سیستم د تکاملي جریان یوه خاکه کښېږدي. د بین المللي سیستم مفهموم دا دئ چي: (۱) نړۍ یوازي د اجزاوو یعني هیوادونو مجموعه نه ده، (۲) نړیوال سیاست یوازي د هیوادونو تر منځ د انفرادي فعل او انفعال مجموعه نه ده او (۳) د سیستم د اجزاوو تر منځ د فعل او انفعال یو عمومي طریقه او اسلوب وجود لري. د بین المللي سیستم ماهیت او پر نړیوال سیاست باندي د بین المللي سیستم تاثیر په دریم فصل کي نور هم څېړل سوی دئ.

د دې فصل په لوستلو کي حوصله ولرئ. تاسي به ووینی چي یوه موضوع په لنډ ډول تشریح سوې ده او ډېر ژر بله موضوع رامیدان ته سوې ده. تاسي به ښائې ووایاست چي "لږ کرار سه، دا موضوع یو څه زیاته تشرېح غواړي". حوصله مند اوسئ! په نورو فصلونو کي به ئي جزئیات ولولئ.

تکامل کوونکی نړیوال سیستم – لومړنی انکشاف

The Evolving World System: Early Development

بې شمېره جهاني او سیمه ییز بین المللي سیستمونه له ډېر وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

راهیسي وجود لري. ځيني پوهان ئې ريښه ۷۵۰۰ کاله پخوا د جنوبي بين النهرين د بابل (اوسني عراق) سيمي ته وراوړدوي. د نن ورځي سياست له پخوا څخه ډېر توپير لري، مګر د پخواني حالت څخه اوسني حالت ته دا تغير په تدريجي توګه تکامل راکړی دئ.

لرغوني يونان او روم:

موږ د بين المللي سيستم څرک د يونان په ښار – دولت city-state (د ۷۰۰ قبل الميلاد څخه تر ۳۰۰ قبل الميلاد پوري) او همدارنګه د روم د امپراتورۍ په صعود او نزول (د ۵۰۰ قبلاالميلاد څخه تر ۴۷٦ بعدالميلاد پوري) کي موندلای سو. په دغه دوران کي موږ د نن ورځي څلور مهم سياسي مشخصات د لومړي ځل لپاره ليدلای سو. دا مشخصات په راوروسته کي تقريباً له منځه ولاړل، مګر زر کاله وروسته دوباره راښکاره سول. دا څلور مشخصات په لاندي ډول دي:

قلمروي دولت (يعني هغه دولت چي قلمرو ئې معلوم وي):

د يونان تر ښار – دولت مخکي، سياسي سازمان پر يوه حکمران يا پر يوه کلتوري ګروپ، لکه قبيله، ولاړ وو. حکمران يا قبيلې پر قلمرو باندي کنټرول درلود، مګر د هغو خلګو سياسي ارتباط چي د قلمرو په دننه کي ئې ژوند کاوه د حکمران يا د ګروپ سره وو، نه د قلمرو سره. قلمرو په حکمران اړه درلوده او د خلګو سره د قلمرو د ملکيت احساس وجود نه درلود. د يونان د ښار – دولت په منځته راتلو سره قلمرو هم د يو سياسي واقعيت په توګه رامنځته سو. د ښار – دولت په دننه کي خلګو د مځکي د ملکيت يو ډول دايمي احساس پيدا کړ، او د قلمرو سره دا ارتباط د دوی د سياسي هويت يو جز وګرزېدی. په نتيجه کي، د تابعيت citizenship

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفهوم وده وکړه او داسي قوانین رامنځته سول چي د هغو پر اساس د یو چا تابعیت او نه تابعیت ټاکل کېدی. تر ۴۵۰ قبل المیلاد وروسته د اتن قانون Athenian law د قلمرو پر اساس د تعریف سوي سیاسي واحد په دننه کي خلکو ته تابعیت citizenship اعطا کړ. نوي کسانو ته تابعیت هغه وخت ممکن وو چي مور او پلار دواړه به ئې د اتن تبعه وه او یا به د قانوني لاري د تابعیت لپاره منل کېدل. په مجموع کي به ښایي اتباع citizens د نفوس یو پر دریمه برخه تشکیلول.

حاکمیت (استقلال، خودمختاري):

ارسطو (۳۸۴-۳۲۲ قبل المیلاد)، په خپل مهم اثر چي سیاست Politics نومېږي، داسي استدلال کوي چي نهائي اقتدار او صلاحیت authority نه یوازي د حکمرانانو څخه بلکي د یو سیاسي واحد د قوانینو او حکومتي سیستم څخه سرچینه اخلي. ځکه نو، د یونان هر polis یا ښار- دولت د خپلو قوانینو تر سائې لاندي ځانونه مستقل او خودمختاره بلل. د دې معنی دا وه چي هیڅ یو بل عالي اقتدار، مذهبي او یا غیرمذهبي، ئې په رسمیت نه پېژندی.

نېشنلیزم:

د یونان د ښار- دولت اتباعو خپل هویت په پولیس polis کي څرګنداوه او هغه ئې د خپل سیاسي هویت او همدارنګه د اوسېدلو د ځای په توګه پېژندی. لکه ارسطو چي ویلي دي: "انسان د پولیس یو حیوان دئ". دا ډول فکري حالت د نېشنلیزم مقدماتي ګامونه وه، چي نن ورځ د سیاسي هویت ډېر مهم احساس دئ چي خلګ، حکومت او قلمرو یو له بله سره نښلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيموکراسي:

همدارنګه، د يونان په ښار- دولت کي، د بشر په تاريخ کي د لومړي ځل لپاره، اولس د سياسي اقتدار سرچينه وګرزېدی. [يعني اولس، نه حکمران يا پاچا، د سياسي اقتدارخاوند سو] د اتن خلګو "ځانونه د کوم پاچا رعيت نه بلل.... بلکي دوی تبعه citizens وه چي د خپل پوليس د اداري او لارښودني مسئوليت ئې پر غاړه درلود" د پوليس په چارو کي د خلګو د برخي اخيستني مفکوره په اتن کي، چي تقريباً د ۱۵۰ کالو لپاره ډيموکراسي پکښي موجوده وه، خپل اوج ته ورسېدله. په همدې وخت کي روم لوېد يځ لوري ته ډېر پرمختګ وکړ. د اتن په شان، روم هم يو ښار- دولت وو چي لويه امپراتوري ځني جوړه سوه او بالاخره دا امپراتوري هم د زوال سره مخامخ سوه. همدارنګه، روم هم د اتن په شان يوه ډيموکراسي درلوده چي د قبل الميلاد په لومړۍ پېړۍ کي د نظامي ديکتاتورۍ له خوا تر پښو لاندي سوه. موږ نه سو کولای چي د اتن او روم سياسي سيستمونه د اوسني موډرن سيستمونو سره مقايسه کړو. د مثال په توګه، د اتن ډيموکراسي د اتن په بالغ او نارينه اتباعو پوري محدوده وه، چي ښائي د ښاري اوسېدونکو په سل کي ۱۵ به ئې په بر کي نيول. ښځي، مريان، او اوسېدونکي خارجيان، چي ميتيک metics بلل کېدل، د برخه اخيستني څخه محروم کړه سوي وه. خو سربېره پر دې هم، کولای سو د اوسني موډرن دولت د شکل بندۍ، لکه حاکميت، نېشنليزم او ډيموکراسۍ کرښپل و دې لرغوني دوران ته ورسوو.

د روم تر سقوط وروسته ، د ۴۷٦ څخه تر ۱۷۰۰ ميلادي پوري:

د روم پنځه سوه کلني استبداد او امپراتورۍ د ډيموکراسۍ او نېشنليزم ډېر مفاهيم او عقايد له منځه يووړل. مګر بيا هم دا افکار بالکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړه نه سول. دوی فقط د یوې زر کلنې دورې لپاره مړ ژواندي پاته سول او د بیر ته راژوندي کېدلو لپاره ئې مناسبو تاریخي شرایطو ته انتظارایستی. په دې اوږده دوران کې، چې منځنۍ پېړۍ Middle Ages بلل کېږي او تقریباً تر ۱۵۰۰ میلادي پوري دوام لري، په لوېدیځ کې سیاسي قدرت په دوو لارو اعمالېدی چې یو ئې د واک جهان شموله universal شکل او بل ئې دواک محلي شکل وو.

په منځنیو پېړیو کې جهان شموله واک (قدرت):

په منځنیو پېړیو کې حکومت داري تر یو حده پر ډېر پراخ قدرت ولاړه وه چې قلمرو او خلګ ئې په کنټرول کې وه مګر دا ډول حکومتونه نه په قلمرو او نه هم په خلګو باندې مشخص کېدل. د دې ډول حکومتونو قدرت او واک مذهبي او غیر مذهبي جهان شموله universal اړخونه درلودل.

مذهبي واک

Religious Authority

د روم کاتولیکي کلیسا د دې ډول جهان شموله واک یوه منبع وه چې پر څو لارو ئې په قلمرو کې د اتحاد سره مرسته کوله. کلیسا لاتیني ژبه ژوندۍ ساتلې وه او له دې لارې ئې د روشنفکرانو لپاره مشترکه ژبه وړاندې کړې وه. د حق، عدالت او داسې نورو سیاسي مفاهیمو تکامل د عیسویت پر دکتورین ولاړ وو. حتی پاچهانو هم په تیوري کې (او زیات وخت په عمل کې) د پاپ قدرت ته غاړه ایښووله. پاپ په خپل وار سره، د بېلابېلو زورورو پاچهانو په ملاتړ،د جهاني عیسوي دولت universal Roman-Christian state د پراختیا غوښتنه رامنځته کړل. و دې هدف ته د رسېدلو لپاره په کال ۸۰۰ میلادي کې پاپ دریم لیو Pope Leo III د

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو جرمنی پاچا، شارلمیین Charlemagne، پر سر د روم د امپراتور "Emperor of Romans" تاج ورکښېښود.

غیرمذهبی واک

Secular Authority

د منځنیو پېړیو د مخ پر وړاندي تلو سره، د کاتولیکي کلیسا پراخ قدرت په سترو څو نژادي امپراتوریو تعویض سو. د استروهنګرین Austro-Hungarian، برتانیې، چین، هالنډ، فرانسې، جرمني، عثماني ترکیې، روسیې، هسپانیې او نورو امپراتوریو تر کنټرول لاندي خلګو په کلتوري لحاظ د امپراتورانو سره اړه نه درلوده او د دوی په وړاندی ئې د وفادارۍ احساس ډېر لږ ووو. ډېرو پاچهانو بیا په خپل وار سره د عوامو په وړاندي د قوي سیاسي هویت احساس نه درلود او ادعا ئې درلوده چي د دوی قدرت د خدای له خوا راغلی دئ. دا امپراتورۍ تر شلمي پېړۍ پوري راورسېدلې، مګر په پای کي د نېشنلیزم په څپو کي له منځه ولاړې.

په منځنیو پېړیو کي سیمه ییز قدرت:

سیمه ییز (محلي) قدرت د فیوډالي سیسټم په نامه یادېدی. دا سیسټم د جاګیردارۍ پر شاوخوا سره تنظیم سوی وو چي په هغه کي اشرافو تقریباً مکمل حاکمیت درلود. په تیورۍ کي، دا اشراف د یوه پاچا یا امپراتور تابع بلل کېدل. مګر په حقیقت کي، دوی معمولاً خودمختاره وه او ځیني وختونه ئې قدرت تر هغه پاچا چي دوی ئې ګویا تابع وه، زیات وو.

په دې مهمه خبره باید پوه سو چي په منځنیو پېړیو کي د قلمرو او سیاسي قدرت مفاهیمو له اوسني دوران سره ډېر زیات توپیر درلود. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشتیا سره هم پاچهانو او اشرافو به یو ټاکلي قلمرو په کنټرول کي درلود، مګر په تیوریکي لحاظ دوی پر قلمرو باندي حاکمیت نه درلود. مګر، [د دوی په اصطلاح]، خدای تعالی او د خدای تعالی کلیسا پاچهانو ته پر ټاکلي قلمرو باندي د حاکمیت حق ورکاوه. پاچهانو بیا، په خپل وارسره، د خپل قلمرو ځیني برخي خپلو تابع اشرافو ته وربخښلې. د فیوډالي سیسټم ماهیت داسی وو چي متابعین (یعني فیوډالان) په تیوریکي لحاظ د پاچهانو تابع وه، او پاچهان بیا په تیوریکي لحاظ د امپراتورانو او پاپانو (د کلیسا مشر) تابع وه. د دې معنی دا وه چي حاکمیت په حقوقي لحاظ، او زیات وخت په حقیقت کي هم، وجود نه درلود. عوامو ډېر لږ او یا هیڅ قدرت نه درلود او رعیت subjects بلل کېدل، چي مقام ئې د مفهوم له مخي تر تبعه citizen و ملکیت ته نژدې وو. [یعني عوام تبعه نه بلکي ملکیت بلل کېدل].

د فیوډالي سیسټم زوال:

په منځنیو پېړیو کي ډېر داسي تغیرات راغلل چي د فیوډالي سیسټم د زوال لپاره ئې زمینه برابره کړه. د نظامي تکنالوجۍ منځته راتلل او اقتصادي پراختیا په دې کار کي تر ټولو عمده رول لوبولی دئ.

نظامي تکنالوجي:

د دیارلس سوه کلونو په نیمایي کي په اروپایي جنګونو کي د باروتو او نورو نظامي تکنالوجیو د په کار اچولو په نتیجه کي کوچنیو فیوډالي جاګیردارانو نور نه سوای کولای چي د ځان دفاع وکړي. کم تجربه عوامو ډېر باتجربه او دلاوره شوالیه ګان، چي نخبه فیوډالي جنګیالي وه، په توپک ویشتلای او له آسه راغورځولای سوای. ډېر لوی فیوډالي دفاعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصرونه په نسبتاً ارزانو توپونو تخریبېدلای سوای. د دې واقعیتونو معنی دا وه چې یو قوي دفاعي سیستم ته اړتیا وه چې هغه یوازې د پراخ قلمرو لرونکي واحد یعني دولت په وس پوره وه.

اقتصادي پراختیا:

د اروپا پرمختلونکي اقتصاد هم د فیوډالي سیستم بیخ وروکیښ. پرمختللي تجارت د اقتصادي پیاوړتیا او پرمختګ سره ډېره مرسته وکړه. د دیارلسمي پېړۍ په وروستیو کلونو کې د اسیا او منځني ختیځ پر ډېرو برخو باندې د مغولي امپراتورۍ کنټرول داسې ثبات منځته راووست چې د تجارت د پراختیا له پاره ئې ډېره زمینه برابره کړه. د آسیا سره تجارت اروپایان دې ته وهڅول چې لویې بېړۍ جوړې کړي، چې دې کار په خپل وار سره د تجارت د پراختیا امکانات لا پسې زیات کړل. د ۱۲۷۱ او ۱۲۹۵ کلونو تر منځ و چین او نورو سیمو ته د مارکوپولو سفرونه د دې نویو تجارتي فعالیتونو سره تړاو درلود. د نویو تجارتي لارو همدا پلټنې وې چې، د نورو شیانو تر څنګ ئې، په کال ۱۴۹۲ کې د کریستوفر کولمبوس Christopher Columbus د سفر (د امریکې لویې وچې کشف) لپاره لاره هواره کړه.

د پراخې پیمانې تولید mass production د اقتصادي پیاوړتیا یو بل فکتور وو. د انفرادي کسب کارانو ځای ابتدایي فابریکو ونیو. پوره صنعتي کېدل industrialization تر ۵۰۰ نورو کالو پورې لا هم منځته رانغی، مګر د صنعتي انقلاب لومړني ګامونه په ۱۲۰۰ کلونو کې اخیستل سوي وه.

د تجارت او فابریکه یي تولید manufacturing انکشاف ډېر مهم سیاسي نتایج رامنځته کړل. لومړی، یوه غني او زوروره تجارتي طبقه (آزاد ښاري اوسېدونکي) راپیدا سوه چې د تولید او تجارت ورځ تر بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراخېدونکي ښاري مرکزونه ئې په خپل کنټرول کي راوستل. دوهم، دا آزادښاري اوسېدونکي (چي برګر burgher بلل کېدل) د مسلط سياسي سيستم څخه ناراضه ځکه وه چي دوی د خپلو فابريکو له پاره په زياته پيمانه اومه مواد او د خپلو توليداتو لپاره بازارونو ته اړتيا درلوده. دريم، آزاد ښاري اوسېدونکو (برګر burghers) د خپلو تجارتي اسانتياوو له پاره د لويو سياسي واحدونو لپاره هلي ځلي کولې، نو پيسه داره طبقه (يعني هغه خلک چي پيسې ئې په لاس کي وې، نه مځکي) د پاچهانو، چي د فيوډالانو د کنټرول لپاره ئې هر وخت کوښښ کاوه، طبيعي ملګرې وه. د برګر طبقې هغه څه درلودل چي پاچهانو اړتيا ورته درلوده. پاچهانو کولای سوای په قانوني توګه فيوډالان له منځه يوسي؛ د برګر طبقې کولای سوای پاچهانو ته د عسکرو د استخدام او وسلو د رانيولو له پاره پيسې ورکړي څو پاچهان د اشرافو په ماتولو کي بريالي سي. د دې اتحاد په نتيجه کي اوسنی عصري دولت منځته راغی.

لنډه دا چي، په نظامي تکنالوجي کي تغيراتو د فيوډالي جاګيرداري سيستم د يو دفاعي واحد په توګه بې اهميته کړ، او په توليد او تجارت کی تغيراتو د فيوډالي جاګيرداری سيستم د يو اقتصادي واحد په توګه بې اهميته کړ.

د جهان شموله قدرت زوال:

په داسي وخت کي چي فيوډالي سيستم مخ پر زوال وو، د پاچهانو ورځ په ورځ زياتېدونکي قدرت بيا د پاپ او مقدس روم د امپراتور د جهان شموله قدرت ادعاګانو ته چلينج ورکړ. کلتوري او روشن فکري ريفورم چي رنسانس (تقريباً ۱۶۵۰–۱۳۵۰ پوري) بلل کېږي، د پاپ د قدرت زوال او د شاهي قدرت د پراختيا سره مرسته وکړه. په دغه دوران

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي د رامینځته سوو مفاهیمو، لکه علمي تحقیق او شخصي آزادي، د کلیسا قدرت ته سختي ضربې ورکړې.

یوه مهمه پایله ئې د پروتستانت ریفورم Protestant Reformation وو. د رنسانس د افکارو تر اغېزي لاندي مارتین لوتر Martin Luther کاتولیک کلیسا د خدای او خلکو تر منځ د لازمي منځګړي په توګه رد کړه. په کال ۱۵۱۷ کي لوتر خپله عقیده اعلان کړه چي هر څوک کولای سي د خدای سره په انفرادي توګه اړیکی ولري (یعني د کلیسا منځګړیتوب ته اړتیا نسته.) د څو لسیزو په دوران کي د لوېدیځي اروپا څلورمه برخه پروتستانت سول. د ریفورم سره سیاسي-مذهبي مبارزې هم د اروپا په نورو سیمو کي د مذهبي آزادۍ په نامه پیل سوې.

د نړیوال سیستم ظهور

(شلمه پېړۍ)

The Evolving World System:
The Twentieth Century

په شلمه پېړۍ کي ډېر مهم او چټک جهاني تغیرات منځته راغلل چي تر نن ورځي پوري دوام لري. د شلمي پېړۍ په پیل کي د نړۍ په ډېرو هیوادو کي پاچهانو حکمروایي کوله؛ کوم مهم نړیوال سازمان وجود نه درلود؛ او په نړۍ کي ۱,۵ بیلیونه خلک اوسېدل. کله چي شلمه پېړۍ پای ته ورسېدله، په ډیرو هیوادو کي انتخابي حکومتونه منځته راغلي وه؛ ملګري ملتونو UN او نورو بین المللي سازمانونو برجسته مقامونه درلودل؛ او د نړۍ نفوس و۶ بلیونه یعني څلور واره ډېرسوي وو. دا ټول یوازي په یوه پېړۍ کي پېښ سول، چي د ۳۵۰۰ کالو ثبت سوي بشري تاریخ تقریباً په سل کي ۳ په بر کي نیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې تغیراتو ډېره برخه د تکنالوجیکي او علمي کشفیاتو د ورځ په ورځ زیاتېدونکي سرعت سره اړه لري. په شلمه پېړۍ کي تلویزیون، کمپیوټر، انټرنیټ، هستوی انرژي، هوائي او فضایي مسافرت او داسي نور په زړه پوري کشفیات منځته راغلل. تکنالوجي پرابلمونه هم حلوي او هم پرابلمونه منځته راوړي. د طب په برخه کي پېشرفتونه، د مثال په توګه، دا معنی لري چي ډېر کوچنیان ژوندي پاتېږي او خلک زیات ژوند کوي، مګر د دې تغیراتو په نتیجه کي د نړۍ نفوس په بېساري توګه پړسېدلی دئ. د نوي ټکنالوجي ګانو له برکته موږ اوس کولای سو نوې معدني مواد راوباسو، په تولید ئې واړوو او د پرمختللي وسایلو په وسیله ئې تر مصرف کوونکو پوري ورسوو. دلته بیا هم موږ وینو چي د دې اقتصادي پرمختګ له امله د خلکو د ژوند سطحه لوړه سوې ده، مګر د هوا چټلي، کروي تودوخه global warming او داسي نور پرابلمونه هم منځته راغلي دي.

د دوه قطبي سیسټم صعود او نزول:

دوهمه عمومي جګړه (۱۹۴۵–۱۹۳۹) د بشریت له پاره یوه بېساري تراژیدي وه. مګر دوهمي عمومي جګړې پر اروپایي بنیاد ولاړ څو قطبي ساختمان هم رنګ کړ. په پایله کي ئې، ډېر ژر د شوروی اتحاد او امریکې د متحده ایالاتو تر کنټرول لاندي یو دوه قطبي سیسټم منځته راغی. هغو کسانو چي د دې سترو قدرتونو تر منځ شدید خصومت لیدلی دئ، د دوه قطبي سیسټم د له منځه تلو هیڅ پېش بیني ئې نه سوای کولای. مګر د دوه قطبي سیسټم دوران لنډ وو. تدریجي زوال ئې تر یوې لسیزي وروسته پیل او په ۱۹۹۲ کي تاریخ ته وسپارل سو.

دوهمي عمومي جګړې د هغه وخت موجود عمده لوبغاړي له منځه یووړل. پر ځای ئې د امریکې د متحده ایالاتو نظامي او اقتصادي ستر قدرت superpower د یوه قطب د لیډر په توګه منځته راغی. شوروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتحاد، که څه هم چي په دوهمه عمومي جګړه کي ئې ډېر تاوانونه وليدل، د بل قطب د ليډر په توګه رامنځته سو. شوروي اتحاد له اقتصادي پلوه هيڅکله هم د امريکې د متحده ايالاتو سيال نه وو، مګر شوروي اتحاد يوه ډېره لويه نظامي قوه او همدارنګه يوه تهديدوونکې آيډيالوجي درلوده چي په کال ۱۹۴۹ کي يي اټومي وسلې هم لاسته راوستلې. هغه ناآرامه اتحاد چي د دوهمي عمومي جګړې په دوران کي د واشنګټن او ماسکو تر منځ موجود وو، ډېر ژر خپل ځای و ښکاره خصومت ته ورپرېښود. د دوی تر منځ رقابت په رشتيا سره هم نړۍ پر دوو متخاصمو برخو ووېشله او د ساړه جنګ cold war دوران پيل سو.

تاريخ پوهان اوس هم د ساړه جنګ پر عواملو باندي بحث کوي، مګر موږ ويلای سو چي بېلابېلو اقتصادي او سياسي مصلحتونو او همدارنګه د قواوو د توازن د پخواني ساختمان د ړنګېدلو په نتيجه کي د قدرت د خلا منځته راتلو يو دوه قطبي سيستم رامنځته کړ چي په هغه کي د نړۍ د سياست زياته برخه د دوو سترو قدرتو superpower تر منځ د مقابلې پر محور راڅرخېدله. د امريکې متحده ايالاتو د شوروي او کمونيزم د تهديد په وړاندي د محدوديت containment دکتورين په رامنځته کولو سره عکس العمل وښود. د دې پاليسۍ له مخي د امريکې متحده ايالاتو د شوروي اتحاد او نورو کمونيستي هيوادو په مقابل کي په نړيواله سطحه مخالفت کاوه. د دې کار لپاره واشنګټن يو شمېر سيمه ييز تړونونه حمايه او منځته راوړل. يو له دې مهمو تړونو څخه د شمالي اتلانتيک تړون North Atlantic Treaty Organization (NATO) دئ چي په کال ۱۹۴۹ کي تأسيس سو. شوروي اتحاد ئې په جواب کي په کال ۱۹۵۵ کي د وارسا تړون Warsaw Treaty Organization جوړ کړ. دواړو خواوو د پرمختلونکو هيوادو، چي د دريمي نړۍ په نوم شهرت لري، د ملاتړ د تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه کولو لپاره هلي ځلي کولې. په دې کمونيستي او ضد کمونيستي مسابقه کي د شوروي او امريکې وسلې او پيسې و بېلابېلو هيوادو او ياغي ګروپونو ته ورشېوه سولې. د دوی تر منځ د ډېر سخت رقابت سره سره، بيا هم د اټومي جګړې له بېري دواړو خواوو له مخامخ مقابلې څخه ډډه کوله. د ساړه جنګ په دوران کي تر ټولو ډاروونکې پېښه هغه وخت رامنځته سوه چي په کال ۱۹۶۲ کي شوروي اتحاد په کيوبا کي د زروي ميزايلونو ځای پر ځای کول پيل کړل، او د امريکې متحده ايالاتو جمهور رئيس جان کينډي د اټومي جنګ د خطر په منلو سره شوروي اتحاد مجبور کړ چي خپل ميزايلونه له کيوبا څخه وباسي.

د محدوديت د دکتورين يوه نتيجه په ويټنام کي د امريکې د متحده ايالاتو راګيرېدل وو. ويټنامي قواوو د نېشنليست/کمونيست هوچي مين په مشري د فرانسې استعماري فوج ته په کال ۱۹۵۴ کي ماته ورکړه او استقلال ئې لاسته راووړ. مګر ويټنام په شمال کي د هوچي مين د قواوو او په جنوب کي د يو غير ډيموکراټيک لوېديځ پلوه حکومت تر منځ وېشل سوی وو. د يو واحد ويټنام له پاره مبارزه ډېر ژر پيل سوه، او د امريکې متحده ايالاتو په کال ۱۹۶۴ کي نظامي مداخله وکړه. جګړه ډېر ژر د امريکايانو لپاره يوه لويه روحي ضربه وګرزېدله او له جنګ څخه سترړيا د امريکې متحده ايالات دې ته وهڅول چي له ويټنام څخه ووزي. په نتيجه کي ډېر ژر په کال ۱۹۷۵ کي د هوچي مين برياليو قواوو ويټنام سره متحد کړ.

د دوه قطبي سيستم پای:

د۱۹۷۰ او۱۹۸۰ کلونو په اوايلو کي د واشنګټن او ماسکو تر منځ روابط، په لومړي سر کي په کراره او په وروسته کي په چټکۍ سره تاوده سول. ميخايل ګورباچوف په کال ۱۹۸۵ کي د شوروي جمهور رئيس سو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یو لړ داسي ریفورمونه ئې رامنځته کړل چي د شوروي اتحاد په سیاسي ساختمان کي ئې اختناق اوپه اداري او اقتصادي ساختمان کي ئې ملاماتوونکې بیوروکراسي رالړ. کړه. که څه هم د میخایل ګورباچوف اهداف محدود وه مګر د کمونیستي شوروي اتحاد له پاره نور نتایج پر بنا سول او داسي قواوي راایله سوې چي د ده تر کنټرول وتلي وې.

د شوروي د ملاماتوونکو نظامي مصارفو د لړولو، د تجارت د پراختیا او نورو اقتصادي ګټو د په لاس راوړلو په منظور، ګورباچوف د لوېدیځ سره د ښو مناسباتو د ټینګولو په لټه کي سو. د نورو کارونو تر څنګ ګورباچوف اعلان وکړ چي شوروي اتحاد به د ختیځي اروپا هیوادونه پرېږدي چي خپلي داخلي پالیسۍ تعقیب کړي. په جواب کي دې هیوادونو ډېر ژر دشوروي له مداره ځانونه خطا کړل. تر ټولو په زړه پوري دا وه چي د ختیځ المان کمونیستي دولت ډېر ژر سره وپاشل سو. د ختیځ المان محافظینو د برلین د دیوال، چي د برلین ښار ئې پر ختیځ او لوېدیځ سره وېشلی او د ختیځي او لوېدیځي نړۍ د وېش سمبول وو، د نظارت پوستې ایله کړې. مظاهره چیانو او نورو خلګو د دېوال زیاته برخه په خپله ونړوله. ختیځ المان د کال ۱۹۹۰ د اکتوبر په میاشت کي خپل ځان ړنګ کړ، قلمرو ئې د لوېدیځ المان په لاس کنښېووت او یو نوی متحد المان منځته راغي. په سیمه کي نور کمونیستي دولتونه هم راونړېدل او په کال ۱۹۹۱ کي د وارسا پکټ (پیمان) هم ړنګ سو. که څه هم چي د چا زړه ته نه لوېدله، شوروي اتحاد هم ورپسې سو او د ۱۹۹۱ کال د ډسمبر د میاشتي پر ۲۵ مه ګورباچوف د هغه هیواد د جمهور رئیس په توګه چي نور ئې وجود نه درلود استعفی وکړه. په همدې مازدیګر د شوروي اتحاد د سوټک او لور سور بیرغ د اخیري ځل له پاره د کرملین له څلي راکښته کړه سو او پر ځای ئې د روسیې سور، سپین او شین رنګه بیرغ پورته کړه سو. شوروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتحاد نور وجود نه لري.

په شلمه پېړۍ کي د امنیت مسئله:

په نړي کي اوس هم عنعنوي لار دا ده چي هر دولت د خپل ځان د ساتني مسئولیت پر غاړه لري او هڅه کوي دومره نظامي قوت ولري چي خپلي ملي ګټي په وساتلای سي. پر یوه هیواد د یرغل په صورت کي ښایي نور هیوادونه د هغو سره مرسته وکړي، مګر دا هغه وخت پېښېږي چي دا کار د مرسته کوونکي هیواد د ملي ګټو سره سمون وخوري. د مثال په توګه، د امریکې متحده ایالاتو په کال ۱۹۹۱ کي د کویټ سره مرسته وکړه، مګر دا کار ئې تر ډېره حده د تېلو له پاره وکړ. که چېري کویټ مېوه جات تولیدولای، نو دا امکان ډېر لږ دئ چي نیم ملیون امریکایي عسکرو به د عراقي یرغل څخه د کویټ د خلاصون له پاره وردانګلي وای.

د ځان ساتني مسئولیت پر خپله غاړه اخیستل ځانته ګټي لري، خو ځیني تاوانونه هم ورسره تړلي دي. یو له دې تاوانو څخه د نظامي قوې درلودلو زیات مصرف دئ. سره له دې چي سوړ جنګ پای ته رسېدلی دئ، بیا هم د کال ۱۹۹۲ او د ۲۰۰۵ تر منځ د نړي تجمعي نظامي مصارف نژدې ۱۱,۴ تریلیونه ډالرو ته ورسېدل. یوازي د امریکې د متحده ایالاتو برخه ۴,۴ تریلیونه ډالره ته ورسېدله. بل تاوان ئې دا دئ چي مؤثریت ئې مشکوک دئ. منقدین دا خبره کوي چي «ملي امنیت» په خپله یو تناقض دئ، ځکه چي په شلمه پېړۍ کي ۱۱۱ملیونه خلګ په جګړو کي وژل سوي دي. دا ګڼګس کوونکي شمېره د هغو کسانو تر شمېرې چي په ۱۹ پېړۍ کي وژل سوي دي ۶ واره زیاته او د هغو کسانو تر شمېرې چي په ۱۸ پېړۍ کي وژل سوي دي ۱۶ واره زیاته ده. که د نړیوال نفوس زیاتوالی هم په حساب کي راولو، بیا هم په هره پېړۍ کي تر تېري پېړۍ زیات خلګ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړو کي وژل سوي دي. سربېره پر دې، د ذروي وسلو د منځ ته راتلو معنی دا ده چي بله لويه جګړه به د ټول بشريت د تباهۍ سبب سي. د عامه تباهۍ وسلې weapon of mass destruction چي د بيالوجيکي، کيمياوي، راډيولوجيکي او ذروي وسلو په شکل رامنځته سوي دي، نور هم د راتلونکي لويي جګړې بېره زياتوي.

په يوويشتمه پېړۍ کي جهاني اقتصاد:

د دوهمي عمومي جګړې را په دېخوا يو لړ تمايلات رامنځته سوي دي چي پر بين المللي سيستم باندي ئې تأثيرات ښندلي دي. اقتصادي وابسته ګي او د څو محدودو ثروتمندو او زياتو غريبو هيوادو تر منځ نابرابري هغه دوه مهم تمايلات دي چي زياته توجه ئې جلب کړې ده.

اقتصادي وابسته ګي:

يو تمايل چي تر دوهمي عمومي جګړې راوروسته ئې ډېر زيات انکشاف موندلی دئ هغه اقتصادي وابسته ګي ده. په کال ۲۰۰۶ کي د مالونو او خدماتو تبادله تر ۱۴ ټريليونه ډالره زياته وه؛ يوازي د امريکې د متحده ايالتو دارائي ګاني assets (لکه شرکتونه، ملکيتونه، اسهام) په نورو هيوادونو کي ۱۱,۱ تريليونه ډالرو ته رسېږي او د امريکې په متحده ايالتو کي د خارجيانو دارايي ګاني تر ۱۳,۶ تريليونه ډالره زياتي دي؛ اوس هره ورځ تقريباً دوه تريليونه ډالره اسعار د هيوادونو تر منځ تبادله کېږي. د هيوادونو تر مينځ د تجارت، سرمايه ګذارۍ او اسعارو د دومره آزاد جريان نتيجه دا ده چي هيوادونه د خپل سعادت او برياليتوب له پاره دومره زيات يو له بله سره تړلي دي چي د يوه واحد يا ملي اقتصاد national economics په هکله خبري کول ښايي زموږ څخه لاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکه کړي.

د اقتصادي وابسته ګۍ سره د چلند کولو له پاره، په نړۍ کي یو لړ نړیوال او سیمه ییز اقتصادي سازمانونه رامنځته سوي او تقویه سوي دي. مهم نړیوال اقتصادي سازمانونه جهاني بانک World Bank، بین المللي وجهي صندوق International Monetary Fund او د تجارت نړیوال سازمان World Trade Organization (WTO) دي. د زیاتو سیمه ییزو اقتصادي سازمانو په لړ کي د اروپا اتحادیه European Union (EU)، د جنوب ختیځي آسیا د ملتونو ټولنه Association of Southeast Asian Nations(ASEAN) او په جنوبي امریکا کي جنوبي مشترک بازار Southern Common Market مهم سازمانونه دي.

مخکي له دې چي د اقتصادي وابستګۍ بحث پای ته ورسوو، دې خبري ته باید پام وکړو چي د اقتصادي ګلوبلایزېشن لاره هواره نه ده او آینده ئې هم روښانه نه برېښي. د هیوادونو تر منځ تجارتي او پولي تشنجات وجود لري. ډېر خلګ د دې مخالف دي چي د هیواد استقلال ئې ملګرو ملتونو، د تجارت نړیوال سازمان او نورو بین المللي سازمانو ته ورتسلیم سي. د ځینو خلګو سره بیا دا تشویش موجود دئ چي آزاد تجارت لویو څو ملتي multinational شرکتونو ته لاره خلاصه کړې ده چي د کارګرو د حقوقو، د تولید د خوندي توب product safety او د سالم محیط د قوانینو څخه سرغړونه وکړي.

د شمال او جنوب تر منځ اقتصادي نابرابري:

اقتصادي شرایطو د نړۍ د نفوسو یو اقلیت چي په یو څو محدودو ثروتمندو هیوادو کي اوسېږي او یو زیات شمېر خلګ چي د نړۍ په غریبو هیوادو کي اوسېږي، سره بېل کړي دي. د دې دوو اقتصادي ساحو د بېلولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پاره د شمال او جنوب اصطلاح په کار اچول کېږي. شمال د ثروتمندو او صنعتي هيوادو، چي د اقتصادي پلوه پرمختللي بلل کېږي او عموماً په شمالي نيمه کره کي پراته دي، نماينده ګي کوي. په مقابل کي بيا جنوب د غريبو هيوادو چي د اقتصادي پلوه لږ پرمختللي بلل کېږي او زياتره ئې په جنوبي نيمه کره کي پراته دي، نماينده ګي کوي.

که څه هم چي دا تقسيم بندي ډېره دقيقه نه ده، مګر تريخ واقعيت دا دئ چي د شمال او جنوب تر منځ يوه پراخه اقتصادي نابرابري موجوده ده. په ۲۰۰۵ کال کي، د شمال د هيوادونو د سړي پر سر جي اين پي per capita GNP ۳۵۱۳۱ ډالره وه، چي د جنوب د سړي پر سر د جي اين پي، چي ۱۷۴٦ډالره وه، شل چنده (۱:۲۰) زياته وه. ښکاره خبره ده چي په لږ پرمختللو هيوادونو کي د ډېرو شيانو بيه تر پرمختللو هيوادو کښته ده. مګر د خريد د قوې د په نظر کي نيولو سره بيا هم د شمال او جنوب تفاوت تر شپږ چنده زيات دئ(۱:٦).

دا وچي احصائيې ځکه مهمي دي چي د ثروت خلا که ۲۰ چنده او يا ٦ چنده وي، د لږ پرمختللو هيوادو له پاره ويرانوونکي نتايج په بر کي لري. په لږ پرمختللو هيوادو کي تر پنځه کلنۍ مخکي د کوچنيانو د مړيني امکان ۱۲ واره تر شمال زيات دئ. د شمال او جنوب خلګ لکه بالکل چي په جلا جهان کي ژوند کوي. په شمال کي تر زياتي اندازې اقتصادي تضمين، سواد او صحي خدمات وجود لري. بالعکس، په جنوب کي د خلګو ژوند زيات وخت د غربت، بېسوادۍ او ناروغيو سره ملګری وي.

په جنوب کي ډېر خلګ د خپل غربت پړه پر پخواني استعماري فشار باندي اچوي او په دې عقيده دي چي پرمختللي هيوادونه اوس هم هڅه کوي لږ پرمختللي هيوادونه د اقتصادي او سياسي پلوه کمزوري وساتي څو وکولای سي خپل استعماري تسلط ته دوام ورکړي. که څه هم چي دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول احساسات د تروریزم حقانیت نه سي ثابتولای، مګر دا مهمه خبره باید په نظر کي ولرو چي د امریکې پر متحده ایالاتو باندي د سپټمبر د یوولسمي د حملې د قهر تر شا له فکتورونو څخه یو هم په لږ پرمختللو هیوادو کي بېساری غربت دئ.

په یوویشتمه پېړۍ کي بشري حقوق:

پر بشري حقوقو باندي تجاوزونو د بشري تاریخ په اوږدو کي وجود درلود. کوم شی چي توپیر لري هغه دا دئ چي نړۍ اوس په پراخه توګه پر بشري حقوقوباندي د تجاوزونو په غندلو او د هغوی په هکله ئې په عمل کولو پیل کړي دئ. بین المللي محکمې international tribunals هڅه کوي هغه افراد چي په جنګي جرایمو او د بشریت په وړاندي جرایمو تورن دي په سیری لیون، راوندا او بالکان کي محاکمه کړي. تر ټولو مهمه دا ده چي د قانون لاسونه لوړو دولتي مقاماتو ته هم ورغزېدلي دي. د یوګوسلاویا پخواني جمهور رئیس، سلوبودان میلاسویچ، مخکي له دې چي په کال ۲۰۰۶ کي د زړه د ناروغۍ له امله په بندي خانه کي مړ سي، په بالکان کي د جنګي جرایمو په تور تر محاکمې لاندي وو. همدارنګه، د لایبریا پخواني جمهور رئیس، چارلز ټېلر، د ده دهیواد د داخلي جګړو په دوران کي په ۶۵۰ جنګي جرایمو تورن سوی او په بین المللی جنایي محکمه International Criminal Court کي، چي د هالنډ د هاګ په ښار کي موقعیت لري، تر محاکمې لاندي دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم فصل

خارجي پالیسۍ او د هغه تحلیل

Level of Analysis and Foreign Policy

په لومړي فصل کي تاسي ته نړیواله ډرامه او په دوهم فصل کي ئې لنډه تاریخچه دروپیږندل سوه. اوس دا وخت را رسېدلی دئ چي خپله توجه دې ته راواړوو چي د نړۍ پر سټېج باندي د عمل محرکه قوه څه شی ده. [یعنی دا نړیواله ډرامه کومي قواوي سره څرخوي او څرنګه ئې سره څرخوي]. څرنګه چی دولتونه، په اوس عصر کي او هم له ډېر پخوا راهیسي، د نړۍ د سټېج ډېر مهم او باقدرته اکټران [لوبغاړي] دي، نو موږ به دلته پر دې باندي زیات زور واچوو چي دولتونه خارجي پالیسۍ څرنګه جوړوي او په څه ډول ئې عملي کوي. د نړۍ په سیاسي ډګر کي، زیات وخت ځیني دولتونه یو عمل کوي او نور دولتونه بیا، په مستقیمه یا غیری مستقیمه توګه، د بین المللی سازمانونو له لاري عکس العمل ښکاره کوي. یقیني خبره ده چي یوازي دولتوته نړیوال لوبغاړي نه دي. د ولادیمیرپوتین Vladimir Putin په شان افرادو د تصمیم نیولو پروسې، د ملګرو ملتونو (UN) په شان بین المللي حکومتي سازمانونه (IGO)، او همدارنګه بین المللي غیرحکومتي سازمانونه (NGO) به په راتلونکي فصلونوکي تشریح سي.

لکه چي په راتلونکو صفحو کي به ئې تفصیل ووینو، د خارجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پالېسۍ پروسه ډېره پرله پېچلې ده. تحلیلګران د خارجي پالیسۍ د پروسې د باریکیو د روښانولو لپاره هغه د دې لاندي درو زاویو څخه مطالعه کوي:

۱. له فردي زاوئې څخه تحلیل: چي پر پالیسۍ باندي د خلګو تأثیر د انفرادي اشخاصو په حیث مطالعه کوي.

۲. له دولتي زاوئې څخه تحلیل: چي پر پالیسۍ باندي د حکومت د سازمان او اجراأتو تأثیر مطالعه کوي.

۳. د سیسټم له زاوئې څخه تحلیل: چي د یوه هیواد پر پالیسۍ باندي د خارجي فشارونو نفوذ مطالعه کوي.

له فردي زاوئې څخه تحلیل:

د فردي زاوئې څخه تحلیل له دې نظر څخه راپیل کېږي چي د پالیسي جوړولو ریښه په خلګو کي پرته ده، یعني خلګ دي چي پالیسي جوړوي. څکه نو، د فردي زاوئې څخه تحلیل د انسانانو د تصمیم نیولو په پروسه باندي پوهېدل په بر کي نیسي. مثلاً په دې باندي ځان پوهول په کار دي چي انسانان د یونوع په توګه څرنګه تصمیم نیسي.

انسان د یو نوع په توګه:

یوه مهمه پوښتنه دا ده چي د انسان ذاتي خصلتونه پر پالیسۍ باندي څومره نفوذ لري؟ د دې پوښتنی د جواب له پاره باید لومړی په دې ځان پوه کړو چي انسانان ډېر لږ وخت معقول تصمیم نیسي. د مثال په توګه، تاسي دا تصمیم چي کوم کالیج ته باید ولاړ سئ، څرنګه ونیوئ؟ ښکاره خبره ده چي تاسي دا تصمیم د شېرخط له لاری نه دئ نیولی. مګر نو پوره او معقول تصمیم مو هم نه دئ نیولی. آیا تاسي د هیواد ټول کالیجونه، کلنی مصرف ئې، موقعیت، اجتماعي محیط، د استادانو لیاقت، درسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروګرامونه، او د فارغه کېدلو په صورت کې د کار د امکاناتو له پلوه مطالعه او تحلیل کړي دي؟ ډېر امکان لري چي ستاسي د کالیج د انتخاب تصمیم و کور او کورنۍ ته د نژدې والي او یا نورو دې ډول مسایلو تر تاثیر لاندي راغلی وي.

زموږ تصور دا دئ چي د خارجي پالیسۍ تصمیم نیول به کاملاً پر معقولیت بنا وي، مګر رشتیا خبره دا ده چي له ډېرو جهتونو څخه ئې ستاسي د کالج د انتخاب له پروسې او ځینو نورو تصمیمونو سره چي تاسي ئې په ورځني ژوند کي نیسی، چنداني توپیر نه لري. د خارجي پالیسۍ تصمیمونه هم د ادراکي، احساساتي او ځیني وخت حتی د بیولوژیکي فکتورونو تر اغیزې لاندي راځي.

ادراکي فکتورونه:

هغه څه چي تاسي د کالیج په انتخاب کي وکړل او هغه څه چي لیډران ئې د خارجي پالیسۍ په تصمیم کي کوي، ادراکي تصمیم نیول cognitive decision making بلل کېږي. معنی ئې دا ده چي تصمیمونه د «محدود معقولیت» په چوکاټ کي نیول کېږي. [یعنی د معقول او منطقي تصمیم نیولو له پاره محدودیت وجودلري]. ورک، غلط او بې مفهومه معلومات خارجي محدودیتونه دي. د مثال په توګه، د امریکې جمهور رئیس بوش او د برتانیې صدراعظم بلېر د ۲۰۰۳ کال په مارچ کي دې تصمیم نیولوته اړ سول چي پر عراق یرغل وکړي مګر په دې نه پوهېدل چي ایا صدام حسین به په عکس العمل کي د امریکې او برتانیې پر قواوو باندي کیمیاوي یا بیولوجیکي حمله وکړي او کنه. د معقول تصمیم نیولو په اړه داخلي محدودیتونه بیا زموږ په انساني ضعفونو پوري اړه لري. مثلاً، ځیني وخت د ډېرو پرله پېچلو موضوعاتو د مطالعې له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ پوهه کفایت نه کوي. په ۲۰۰۳ کال کې د عراق د حملې پر وخت «واقعیتونه» چې هر څه وه، موجود معلومات دومره زیات وه چې د ټولو هضمول د جمهور رئیس بوش، صدراعظم بلېر، جمهور رئیس صدام حسین، یا هم د کوم بل انسان له پاره، ډېر ګران کار وو.

ښکاره خبره ده چې موږ نه غواړو داسې فکر وکو چې موږ نامعقول یو، نو د دې له پاره چې د خپلو ادراکي محدودیتونو سره مقابله وکولای سو، د لاندې دریو ستراتیژیو څخه کار اخلو.

د ادراکي تداوم لټول:

د ادراکي انسجام د لټولو په لار کې تصمیم نیوونکی هڅه کوي پر هغو معلوماتو سترګې پټې کړي چې د دوی د موجودو نظریاتو سره په تناقض کې وي. د عراق په هکله به د وړاندې سوو معلوماتو او ناسمو معلوماتو misinformation [یعني هغه معلومات چې قصداً غلط وړاندی سوي وي] مناقشه تر ډېرو کلونو پوري روانه وي. مګر دا پوښتنه بېځایه نه ده چې ولې په لندن او واشنګټن کې تصمیم نیوونکي دې ته لېوال وه چې د برتانیې د استخباراتي ادارې دا ادعا ومني چې ګویا بغداد هڅه کوله د نایجیر Niger څخه یورانیوم وپلوري او د امریکې د خارجي استخباراتي ادارې CIA پر وړاندی سوو مستدلو شکونو ئې سترګې پټې کړې. یو علت ئې دا دئ چې د صدام حسین په هکله دبرتانیې د استخباراتو د ادارې ادعا د تصمیم نیوونکو له منفي ذهنیت سره سر خوړی. که چېري هغه معلومات منل سوي وای چې د عراق د اټومي پروګرام نستوالی ئې په ګوته کاوه، نو دې کار به د دوی له پاره ناوړه ادراکي تناقض او ناهم آهنګي منځ ته راوړې وای.

غیر عملي هیله درلودل [خیال پلو]:

د دې له پاره چې خپل تصمیمونه توجیه کړو، موږ انسانان زیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

وختونه ځانونه په دې قانع کوو چې زموږ انتخابي تصميمونه به برياليي سي. د مثال په توګه، په دې خبره باندي پوهېدل ګران دي چي ولي صدام حسين، سره له دې چې د امريکې غوندي ستر نظامي قدرت سره مخامخ وو، بيا هم په خارج کي تر محفوظ تبعيد ئې له امريکې سره د جګړې لاره غوره کړه. دليل ئې، د ده د پخوانيو ملګرو او همکارانو په وينا، دا دئ چي صدام حسين په دې باور وو چي دی به بيا هم پر قدرت حاکم پاته سي. د عراقي ديکتاتور په فکر، په ۱۹۹۱ کال کي د ده ماته يوازي يو تاکتيکي شاتګ وو. د ده دا غيرعملي هيله [خيال پلو] د ۲۰۰۳ کال تر جګړې لږ څه مخکي له يوه خبريال سره په خبرو کي ښه څرګندېږي. خبريال دې ټکي ته په اشاره کولو سره چي دا ځل عراقي قواوي تر پخوا لا هم له زيات زورور نظامي قوت سره مخامخ دي، دا پوښتنه رامنځته کړه چي: "تاسي ولي فکر کوئ چي دا ځل به تاسي په جګړه کي بريالي سئ؟" دعراقي مشر جواب دا وو چي: "په ۱۹۹۱ کال کی عراق مات سوی نه دئ. په حقيقت کي، موږ خپلي نظامي قواوي له کويټ څخه د خپل تصميم له مخي راوايستلې... موږ خپلي قواوي د عراق داخل ته رانته ايستلې څو د عراق په دننه کي جګړې ته دوام ور کړای سو". د خپل خيال پلو په دوام، صدام حسين خبريال ته ډاډ ورکوي: "که چيري جنګ پر موږ باندي تحميل سي، عراق به بيا هم پرخپل ځای پاته سي... حتی که ډېر ستر قدرت هم وغواړي چي موږ له منځه يوسي. [موږ] به په اسانۍ سره له منځه ولاړ نه سو".

احساساتي فکتورونه:

موږ داسي فکر کوو چي تصميم نيوونکي ليډران په سړه سينه معقول تصميمونه نيسي، مګر واقعيت دا دئ چي دوی هم خوابدي کېږي، درد

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځي، غمجن کېږي او د نورو په شان د بېلابېلو بشري احساساتو سره مخامخ کېږي. د مثال په توګه، په ۱۹۸۰ میلادي کال کي په اېران کي د امریکې سفارت د ایراني ځوانانو له خوا اشغال او د سفارت مامورین یرغمل ونیول سول. د هغوی په ملاتړ، په امریکې کي اېراني زده کوونکو د سپیني ماڼۍ مخي ته په مظاهرو لاس پوري کړ نو د امریکې جمهور رئیس جیمي کارتر Jimmy Carter ډېر په قهر سو او وې ویل دی غواړي "چي جادو ته په خپله ور ووزي او دا... حرامیان وډبوي". کارتر نه سوای کولای چي د پنسلوانیا جادې ته، چي سپینه ماڼۍ پر پرته ده، ورووزي او مظاهره کوونکي په خپله وډبوي. مګر د ده قهر او نا امیدۍ ښایي پر هغه نامعقول تصمیم تأثیر کړی وي چي ده د یرغملو د نجات په هکله ونیو. همدارنګه، د امریکې جمهور رئیس بوش د سپټمبر د یوولسمي ټروریستي حملوسخت په قهر کړ. ده خپل مرستیال چیني Cheney ته وویل: "موږ به هغه کسان چي دا کار ئې کړی دئ پیدا کړو او [حیادي وي] کونه به ئې ورخیري کړو".

جنسیت:

ځیني پوهان په دې عقیده دي چي د یوه شخص جنس sex (ښځیتوب او نارینتوب) پر سیاست باندي مهم اثر لري. مګر، جنسیت gender بیا یو اجتماعي ساختمان دئ چي زموږ د اجتماعي معاشرت له لاري خلق سوی دئ. ښایي ډېر ټولنپوهان په دې عقیده وي چي جنسیت د اشخاصو پر سیاسي سلوک او کردار اثر لري، مګر دا چي جنس sex به هم په همدې اندازه اثر ولري چنداني باوري نه دئ. موږ له دې مفکورې سره موافق یو او وینو چي پر سیاست باندی د ښځو او نارینه وو اثر د هغو ارزښتونو نتیجه ده چي د کورنۍ او ټولني له خوا و دوی ته تلقین سوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پولیټیکل ساینټسټان همدا اوس غواړي دا معلومه کړي چې ایا د خلګو جنسیت د دوی په سیاسي طرز تفکر او طرزالعمل کې څه توپیر راولي او کنه. دا ښکاره خبره ده چې د بېلابېلو مسایلو په هکله د عمومي نظرغوښتني Polls پر وخت، د ښځو او نارینه وو د نظر تفاوت وجود لري. جنګ او سیاسي تشدد یو له هغو موضوعاتو څخه دئ، چې ښځې او نارینه د هغو په باب متفاوت نظریات لري. له دوهمي عمومي جګړې راهیسي، د امریکې په متحده ایالتو کې د عامه افکارو سروې polls دا ښیي چې هر وخت ښځې تر نارینه وو لږ د جنګ او د جنګ د دوام غوښتونکي دي. د مثال په توګه، په ۲۰۰۳ ع کې، د امریکې دوه پر درې برخې نارینه وو او یو پر دوه برخو ښځو د عراق د جنګ ملاتړ وکړ. د جنسیت دا ډول خلا په بین المللي نظر غوښتنو کی هم وموندل سوله. د مثال په توګه، په آسترالیا، کاناډا، برتانیا او ایټالیا کې، د ښځو په تناسب د ۱۰ څخه تر ۱۵ فیصده زیات نارینه د جنګ پر خوا وه. د سیاسي تشدد د نورو اشکالو په هکله هم مشابه نتایج وجود لري. د یوې سروې له مخې چې څه وخت مخکې په یوولسو اسلامي هیوادونو کې د ځانمرګي بریدونو په هکله سر ته رسېدلې وه، دا ښیي چې په سلو کې ۳۵ نارینه وو او په سلو کې ۳۱ ښځو ځانمرګي بریدونه عادلانه عمل بللی وو.

د جنسیت خلا ولې موجوده ده؟ آیا علت ئې د ښځو او نارینه وو په بیالوجیکي ځانګړیتوب کې دئ، او که دا توپیر د ښځو او نارینه وو د اجتماعي معاشرت څخه رازېږېدلی دئ؟ د جنسیت مفکوره، چې د جنس سره توپیر لري، پر دې عقیده ولاړه ده چې د نارینه وو او ښځو تر منځ سلوکي behavioral تفاوتونه د دوی د ټولنیز رول څخه راپیدا سوي دي. په دې توګه ویلای سو چې جنس sex بیالوجي او جنسیت gender سلوک یا کردار دئ. ځیني پوهان بیا استدلال کوي چې بیالوجي په کلکه سلوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کردار کنټرولوي.

اوس دا پوښتنه رامنځته کېږي چي که د خارجي او دفاعي چارو په تصمیم نیولو کي ښځي او نارینه برابره (یا ښایي زیاته) برخه واخلي آیا دوی به په جهاني سیاست کي تغیر راوستلای سي؟ فرانسیس فوکویاما (۱۹۹۸) Francis Fukuyama دې نتیجې ته رسېدلی دئ چي نړۍ به د ښځو په رهبرۍ "د لږو ټکرونو سره مخامخ وي او پخلاینه او همکاري به تر اوسني حالت پکښې زیاته وي". د دې مفکورې په ملاتړ، په دې نژدې وختو کي یوې څېړني دا ښودله چي ښځي د مناقشاتو د حلولو له پاره د همکارۍ او مصالحې لاره غوره کوي او نارینه بیا د ټکر او تصادم خوا ته میلان لري.

تاسي څه فکر کوئ؟ که د جورج بوش ماندینه، لورا بوش، د امریکې جمهور رئیسه وای؛ ساجده خیرالله، د صدام حسین مېرمن، د عراق مشره وای او همدارنګه د عراق او امریکې ډیپلوماټیکي او د ملي امنیت چاري د ښځو په لاس کي وای، آیا امریکې به پر عراق حمله کړې وای؟

سازماني سلوک:

د انسانانو یوه بله عمومي مشخصه دا ده چي په ډله ییز حالت او انفرادي حالت کي د دوی فکر کول او عمل کول توپیر کوي. دا موضوع په لاندي دوو مفهومو کي ښه تشریح کېدای سي چي یو ئې د رول سلوک اوبل ئې د ګروپي تصمیم نیولو سلوک دئ.

د رول سلوک:

موږ ټول چي په هر حالت کي قرار لرو، د خپل تفکر پر اساس د هغه حالت په هکله یو رول لوبوو. د مثال په توګه، تاسی د پروفیسر، شاګرد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

آمر، کارګر او یا هم د مور او پلار په توګه بېلابېل رولونه لوبوئ. جمهور رئیسان او نور پالیسي جوړوونکي هم خپل رولونه لوبوي. د رول له پاره نسخه د دوو شیانو له ترکیب څخه جوړه سوې ده: یو ئې ځاني توقعات دي (یعني چي موږ له خپل ځان څخه د څه ډول عمل توقع کوو)، بل ئې خارجي توقعات دي (یعني چي نور خلګ زموږ څخه د څه ډول عمل توقع کوي). د لیډرانو څخه د خلګو توقعات د مشاورینو، انتقاد کوونکو او عامه افکارو له لاری دوی ته انتقالیږي. یوه عامه توقع دا ده چي لیډران قاطعیت ولري. هغه لیډر ته چي د یوې ستونزي سره د مخامخ کېدلو پر وخت ووایي چي، "زه نه پوهیږم څه وکړم"، او یا "موږ هیڅ نه سو کولای"، د یو کمزوري لیډر په سترګه کتل کیږي.

د مثال په توګه، د امریکې جمهور رئیس بوش د سپټمبر د یوولسمي د حملو پر وخت د امریکې د فلوریډا په ایالت کي وو، او د امریکې خفیه سرویس Secrete Service غوښتل چي جمهور رئیس تر واشنګټن دباندي په کوم بل ځای کي محفوظ وساتل سي. مګر ډېر ژر پر بوش باندي د جمهور رئیس په حیث د ده د رول احساس غالب سو، او په قهرجنه لهجه ئې خپل د دفتر رئیس ته وویل، "زه غواړم ژرتر ژره بیرته واشنګټن ته ولاړسم". په همدې مازدیګر پر اووه بجې دی بیرته په سپینه ماڼۍ کي حاضر وو او ۹۰ دقیقې وروسته ئې ملت ته خطابه ورکړه. جمهور رئیس دا احساس کړه چي په سپینه ماڼۍ کي د جمهوري ریاست پر چوکۍ دده وجود د خلګو د اطمینان له پاره ډېر اهمیت لري. په راوروسته کي جمهور رئیس بوش وویل: "یو له هغو شیانو څخه چي ما غوښتل په دغه ورځ ئې وکړم هغه د خلګو داعصابو ارامول وه. ما احساس کړه چي د اعلی قومندان په حیث ما دا وظیفه درلودله چي خلګو ته ډاډ ورکړم چي زه، د جورج بوش په حیث نه بلکي د جمهوررئیس په حیث، محفوظ او سالم یم...".

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سازمانونو کي دننه د تصمیم نیولو سلوک:

کله چي خلک په یو سازمان کي دننه مشوره وړاندي کوي او یا تصمیم نیسي، دوی نه یوازي باید خپل نظر په پام کي ولري بلکي دا هم باید په نظر کي ونیسي چي د دوی نظریاتو او تصمیمونو ته د سازمان نور غړي، په تېره بیا لیډران، څرنګه ګوري. په دې جریان کي ګروپي فکر groupthink انکشاف مومي. د دې مفهوم معنی دا ده چي د سازمان په دننه کي غړي تر فشار لاندي وي څو د مسایلو په هکله د همآهنګۍ او همږغۍ د لاسته راوړلو له پاره د جاري او مسلط نظر، په تېره بیا د لیډر له نظر سره، موافقه وښیي.

که څوک د سازمان په دننه کي د جاري نظر سره جدي مخالفت وښیی، له سازمان څخه ایستل کېږي او یا د سازمان پرېښوولو ته مجبورېږي. د امریکې د دفاع وزیر رمسفیلډ Rumsfeld په ۲۰۰۳ کال کي غوښتل د عراق د اشغال له پاره په نسبي توګه وړه قوه ولېږي. د امریکې د ځمکنیو قواوو مشر جنرال ایریک شینسکي Eric Shinseki، د دفاع له وزیرسره په مخالفت کي دامریکې کانګرس ته وویل چي د دې کار له پاره څو سوه زره کسیزه قوه په کار ده. مګر د رمسفیلډ د "زما پر لار ولاړ سه یا ئې پرېږده" د روش له مخي جنرال شینسکي استعفی ته مجبور کړه سو. د رمسفیلډ دې ډول اعمالو ټول نظامي لیډرشیپ ته ډېر ښکاره اعلان وکړ چي خاموش اوسي او له انتقادونو څخه ډډه وکړي، په داسی حال کي چي امریکې تر هر وخت زیات و انتقادي قضاوت ته اړتیا لرله. تاریخ وښودل چي په وروسته کي هر څوک په دې پوه سول چي جنرال شینسکی پر حق وو.

په ځینو حالاتو کي، یوه لیډر ته بې خونده او نه خوشحالونکې مشوره ورکول د مشوره ورکوونکي په تاوان تمامېږي. یو د علتو څخه چی صدام

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسين خپل د برياليتوب غلطه محاسبه وکړه دا وو چې د ده جنرالانو ده ته پر واقعيت بنا مشورې ور نه کړې او يا ئې نه سواى ورکولاى. دا جنرالان په دې پوهېدل چې دوى د امريکې او برتانيې د حملو تاب نه لري دوى صدام حسين ته د رشتيا ويلو څخه بېرېدل. لکه يوه عراقي جنرال چې وروسته دا تشريح کړه چې: "موږ هيڅکله رشتيني معلومات وړاندي نه کړل ... هر قومندان چې به رشتيا وويل سر به ئې بايلوى".

حتى که يو ليډر روښانه مشوره وغواړي بيا هم ځيني وخت ډېره مشکله ده لاس ته ئې راوړي ځکه د دې امکان سته چې ګروپي فکر د دې کار مخه ونيسي. يوه مشاور د جمهوررئيس بوش د وخت سپيني ماڼۍ ته د معلوماتو د جريان په هکله تبصره کوله چې: "جمهور رئيس هغه څه چې غواړي په پوه سي، لاس ته راوړي، مګر حتمى نه ده هغه څه لاس ته راوړي چې دى ئې پوهېدو ته اړتيا لري". خراپ تصميمونه زيات وخت د ګروپي فکر محصول وي. ځکه نو د داسي ستراتيژيو غوره کول په کار دي چې د غلطو تصميمونو مخه ونيولاى سي.

ليډران او د دوى انفرادي ځانګړي مشخصات:

د خارجي پاليسيو جوړول زيات وختونه د يوه هيواد د ليډرانو په لاس کي وي. ځکه نو له فردي زاوئې څخه تحليل پر يو بل روش، چې د فردي خصوصيت تحليل idiosyncratic analysis بلل کېږي، تمرکز کوي. دا د افرادو په حيث د انسانانو مطالعه ده چې د تصميم نيولو پر پروسې باندي د هر يوه ليډر شخصي مشخصات (idiosyncratic) تر څېړني لاندي نيسي.

د فردي خصوصيت په تحليل کي اساسي پوښتنه دا ده چې د ليډرانو شخصي مشخصات د دوى پر تصميمونو څرنګه اثر ښندي. ولي، د مثال په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه، د ځوانو لیډرانو په تناسب په عمر پاخه لیډران و نظامي تصادماتو ته زیات میلان لري. د ډیرو ممکنه فکتورونو په لړ کي ئې، دا ځلور د پاملرني وړ دي: شخصیت personality، جسماني او د ماغي روغتیا، خودخواهي او جاه طلبي ego and ambition، سیاسي سابقه او شخصي تجربې.

شخصیت:

د انسان د شخصیت او پر پالیسي باندي د هغه د تأثیر په مطالعه کولو کي، پوهان د ځان او نوروخلکو په وړاندي د لیډرانو دریځ ټاکنه، د دوی عمومي سلوک او د سیاسي قدرت سره د دوی د برخورد طرز تر څېړني لاندي نیسي. د سیاسي شخصیت political personality ډېره مشهوره درجه بندي د فعال– غیرفعال او مثبت – منفي درجه بندي ده. فعال لیډران د پالیسۍ مبتکرین وي؛ غیرفعال لیډران د پالیسۍ په وړاندي عکس العمل ښیي. د مثبتي پرسونالیټۍ خاوندان دومره جاه طلبي ego لري چي د جنجالي سیاسي محیط څخه خوند اخلي. د منفي پرسونالیټۍ خاوندان سیاسي انتقادونه نه خوښوي او د ځان له پاره ئې یو دروند بار بولي. ډېر پوهان فعال او مثبت ولسمشران خوښوي، مګر ځلور سره موډلونه خپل ځانته کمزوري اړخونه لري. د فعالي پرسونالیټۍ خاوندان، د مثال په توګه، ښایي په داسي یو حالت کي عملي ګام واخلي چي انتظار او یا هیڅ نه کول په ګټه وي. لکه د امریکې د متحده ایالاتو یو پخواني خارجه وزیر ډین رسک (۱۹۹۰) Dean Rusk چي ویلي دي: "موږ هر وخت د عملي ګام اخیستلو ته لېوال یو. په داسي حال کي چي که وخت ورکړه سي ځیني پرابلمونه په خپله ځان ته د حل لاره پیدا کوي او یا په خپله له منځه ځي".

هر ترکیب چي په نظر کي ونیسو، فعاله – منفي پرسونالیټي تر ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خرابه ده. هر څومره چې يو ليډر فعال وي، په هماغه اندازه د انتقادونو سره مخامخ کېږي. د مثبتې پرسوناليټۍ خاوند ليډر انتقادونه په سړه سينه اوري، مګر د منفي پرسوناليټۍ خاوندان خپلو مخاليفينو ته د دښمنانو په سترګه ګوري. په همدې علت د منفي پرسوناليټي خاوندان پر ځان داسي مشاورين او تر امر لاندي مامورين راټولوي چې د ده ملاتړ کوي او هغوی ده ته د ګروپي فکر پر اساس د داخلي او بين المللی پېښو په باب غير واقعي تصوير وړاندي کوي. د امريکې دوه جمهور رئيسان، ليندن جانسن Lyndon Johnson او ريچارډ نيکسن Richard Nixon دواړه د فعالي – منفي پرسوناليټۍ خاوندان وه. دوی پر خپلو مخالفينو حملې کولې او په عمومي توګه ئې د مخفي مورچل ذهنيت bunker mentality ته وده ورکړې وه [يعني هر وخت چي د دښمن څخه په يو پټ ځای کي ناست وي او پر دښمن باندي د حملې په انتظار کي وي.]

جسماني او دماغي روغتيا:

د يوه ليډر جسماني او دماغي روغتيا د تصميم نيولوپه پروسه کي مهم فکتورکېدای سي. د مثال په توګه، د امريکې جمهور رئيس فرانکلين روزويلت Franklin Roosevelt په ۱۹۴۵ کال کي د لوړ فشار لرلو له امله دومره ناروغه وو چي د يوه تاريخ پوه په قول، "د حکومت کولو وړتيا ئې نه درلودله". ځيني تحليل ګران په دې عقيده دي کله چي جمهور رئيس روزويلټ د ۱۹۴۵ کال دفبروري په مياشت کي د برتانيې د صدراعظم وينستن چرچيل او د شوروي اتحاد له مشر سټالين سره په ايالټا کي وکتل، په دې وخت کي جمهور رئيس روزويلټ دومره ناروغ او کمزوری وو چی پر ختيځی اروپا باندي د شوروي د تسلط په هکله ئې د سټالين د غوښتنو په وړاندي مقاومت ونه کولای سوای. دوې مياشتي وروسته جمهور رئيس

(c) ketabton.com: The Digital Library

روزویلټ د یوې قوي دماغي حملې stroke له امله مړ سو.

ځیني وخت لیډران د سایکالوجیکي پرابلمونو څخه هم رنځ وړي. ډېر امکان لري چی آدولف هیټلر د یوې ناروغتیا له امله، چی ښايي د سفلیس د ناروغۍ پر مختللی حالت به وو، دماغي توازن نه درلود. ده د خپلي ناروغۍ له امله ډېري دواوي استعمالولې او ښايي دا به د دوهمي عمومي جګړې په ورستیو شپېو کي د ده د احساساتي تصمیم نیولو یو علت وو.

الکهول هم کېدای سي چي پرابلمونه منځ ته راوړي. یو وخت د امریکې پخواني خارجه وزیر د امریکې جمهور رئیس ریچارډ نیکسن "زما نشه ملګری" بللی وو. ویل کېږي چي یو وخت جمهور رئیس نیکسن له شوروي اتحاد سره په یوه بین المللي بحراني حالت کي دومره نشه وو چي په ځان نه پوهېدی.

خودخواهي او جاه طلبي:

د یوه لیډر خودخواهي او شخصي جاه طلبي هم پر پالیسي باندي اغېزه ښندلای سي. یو شی چي ښايي صدام حسین ئې تشویق کړی وو هغه د خپل ځان په هکله د سترتوب تصور وو. د یوه استخباراتي رپورټ له مخي، صدام حسین ځان د نیبوکد نصر Nebuchadnezzar [چي تر میلاد مخکي ۵۶۳-۶۰۵ دبابل ستر پاچا وو]، او صلاح الدین سره [د مصر پاچا چی په ۱۱۸۹ کال ئې عیسویانو ته په دریم صلیبي جنګ کي ماته ورکړه] مقایسه کاوه.

د امریکې د جمهور رئیس لومړي بوش خودخواهي ego هم ښايي د امریکې پر پالیسۍ اثر ښندلی وي. کله چي دی په ۱۹۸۹ کال کي د جهموري ریاست پر چوکۍ کښېنوست، د یو بې ارادې جمهور رئیس په حیث ئې شهرت درلود او د نیوزویک مجلې د ده یوعکس د "د ضعیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

النفسه عنصر" له شعار سره يو ځای ځپور کړ. داسي ويل کېدای سي چي د بوش خودخواهۍ ته صدمه ورسېدله ځکه نو ده هڅه وکړه چي ډير سخت دريځی واوسي. بوش ډېر ژر پر پاناما Panama حمله وکړه، او په دا بل کال ئې د فارس د خليج په بحران کي دومره سخت دريځ غوره کړ چي له عراق سره د مذاکرې له پاره ئې هيڅ ځای پرې نه ښود او عراق بايد يا جنګ کړی وای او يا تسليم سوی وای. يقيناً دا به ډېره درنه ادعا وي که موږ ووايو چي جمهور رئيس بوش پر عراق باندي د حملې تصميم د خپلي خودخواهۍ د ارضا له پاره ونيو. مګر دا به هم ساده ګي وي چي پر دې فکټور باندي سترګي پټې سي. په حقيقت کي، د پاناما او عراق تر ماتي وروسته، جمهور رئيس دې خبري ته اشاره وکړه او وې ويل چي: "هغه کسان دي خپله خبره بيرته واخلي چی پر ما ئې په يوه مشهوره مجله کي د بې ارادې تهمت لګولی وو".

سياسي سابقه او شخصي تجربې:

تصميم نيوونکي د دوی د شخصي تجربو تر اغېزي لاندي هم راځي. دا چي په ۲۰۰۳ کال کی د صدام حسين د ايسته کولو په تصميم کي د جمهور رئيس بوششخصي تجربو څومره اثر درلودلی وو، په فکر کولو ارزي. دا ښکاره خبره ده چي بوش پر خپله کورنۍ باندي ډېر ګران دئ. د دې فاميلي ګرانښت له امله، ، ځوان بوش د خپل پلار په باب د منتقدينو له انتقادونو سره، چي ګواکي ولي ئې عراقي ديکتاتور په ۱۹۹۱ کال کي له منځه يونه ووړ، ډېر حساس وو. ځيني کسان په دې باور دي چي ښايي دې انتقادونو ځوان بوش ته دا فکر ورپيدا کړی وي چي صدام حسين بايد په هرصورت له منځه يوووړل سي. سربېره پر دې، زيات کسان په دې عقيده دي چي صدام حسين هڅه وکړه چي لومړی جمهور رئيس بوش، کله چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۹۳ کال کي د کویټ څخه لیدنه کوله، ووژني. نهه کاله وروسته، د ده زوی دوهم جمهوررئیس بوش په یوه غونډه کي وویل: "په دې کي شک نسته چي صدام حسین نه سي پاتېدلای. ځکه چي ده غوښتل چي زما بابا په کویټ کي مړ کړي". د سپیني ماڼۍ مقاماتو ډېر ژر اعلام وکړ چي د جمهور رئیس مطلب دا نه وو چي د عراقي دیکتاتورله منځه وړل یوه (شخصي) موضوع وګرځوي. مګر د یوه مخلص زوی ضدیت له صدام حسین سره د نه منلو خبره نه ده.

د دولت په سطحه کي (د دولتي زاوئې څخه) د پالیسۍ تحلیل:

سره له دې چي بشري فکتورونه ډېر اهمیت لري، پالیسي جوړول د یو سیاسي ساختمان په محدوده کي سرته رسېږي. هیواد یا مملکت یو له ډېرو مهمو سیاسي ساختمانو څخه دئ. د پالیسۍ په جوړولو کي د سیاسي ساختمانو په اغېزي باندي ځان پوهول زموږ سره د دولت په سطحه کي د پالیسۍ په تحلیل کي مرسته کوي. دا ډول تحلیل د دولتونو پر مشخصاتو او دا چي دولتونه خارجي پالیسۍ څرنګه جوړوي تأکید کوي. دا خبره مهمه ده چي د یوه هیواد سیاسي ساختمان او په هیواد کي دننه سیاسي قواوي څرنګه د حکومت پر خارجي پالیسۍ باندي اثر ښندي.

د حکومت ډول (نوعیت) او د خارجي پالیسۍ پروسه:

یوشی چي د یوه هیواد د خارجي پالیسۍ جریان او پروسه متأثره کوي هغه په هیواد کي د حکومت ډول دئ. هر څومره چي حکومت استبدادي authoritarian وي، په هماغه اندازه ښایي خارجي پالیسي په حکومت کي د یوې محدودي ډلي او یا یوازي د لیډر په لاس کي متمرکزه وي. مهمه خبره دا ده چي هیڅ داسي حکومت وجود نه لري چي د یوه فرد

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر مطلق کنټرول لاندي وي. دولت یوه ډېره پرله پېړچلې پدیده ده چې د یوه فرد په مطلق کنټرول کي نه سي راتلای، ځکه نو دوهمه درجه لیډران (لکه خارجه وزیران)، بیروکراټان او نور داخلي عناصر هم، حتی په ډېرو استبدادي سیاسي سیستمونو کي، یو رول لوبوي.

له بلي خوا، په ډیموکراسي رژیمونوکي د خارجي پالیسۍ جوړول پرانیستې او ښکاره وي. د مقننه هیأت غړي [پارلمان]، میډیا، عمومي افکار او مخاف ګوندونه د خارجي پالیسۍ په جوړولو کي اثر ښندلاي سي. د امریکې پخواني جمهور رئیس بیل کلینټن د پراخو ازمایښتونو د منع کولو معاهده Comprehensive Test Ban Treaty د امریکې د متحده ایالاتو له خوا لاسلیک کړه، مګر د امریکې سنا د ده له نظر سره موافقه نه درلوده او په ۱۹۹۹کال کي ئې د هغې معاهدې له تصویب څخه ډډه وکړه. خو سربېره پر دې هم، په ډېرو ډیموکراټیکو دولتونو کي د خارجي پالیسۍ تعینول د مملکت د لوړ لیډرشیپ په لاس کي وي. په پارلماني سیستم کي، چي صدراعظم په پارلمان کي د اکثریت د ګوندغړی وي، د خارجي پالیسۍ په جوړولو او تصویبولو کي د بېلي پروسې څخه کار اخیستل کېږي. یوازي دا چي یو دولت ډیموکراټیک سیستم لری، د دې معنی نه لري چي د خارجي پالیسۍ جوړلو پروسه به ئې هم د نورو ډیموکراټیکو سیستمونو سره یو شان وي.

د حالت ډول (نوعیت) او د خارجي پالیسۍ پروسه:

د خارجي پالیسۍ د جوړوني پروسه د هیوادونو په دننه کي هم د حالاتو په تغیر سره توپیر کوي. د مثال په توګه، په بحراني او غیربحراني حالاتو کي پالیسي جوړونه فرق کوي. بحراني حالت crisis situation هغه وخت منځته راځي چي تصمیم نیوونکي (۱) له یوې ناڅاپي پېښي سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخامخ سي، (۲) د تهدید (په تېره بیا نظامي تهدید) احساس وکړي، او (۳) داسي فکر ورته پیدا سي چي د تصمیم نیولو له پاره لږ وخت لري. هر څومره چي یو له دغو فکتورنو څخه قوي وي، په هماغه اندازه بحران هم شدید وي.

په غیر بحراني حالاتو کي زیات وخت ډېر کسان د پالیسیو په تشکل کي برخه اخلي، مګر په بحراني حالت کي ښایي یوازي لیډر او د ده د مشاورینو یوه وړوکې حلقه د پالیسۍ جوړوني کنټرول په لاس کي واخلي. د دې کار یو دلیل دا دئ چي په بحراني حالاتو کي عامه خلګ او هم نور داخلي سیاسي عاملین د لیډر د ملاتړ کولو میلان لري. د مثال په توګه، د امریکې په متحده ایالاتو کي د سپټمبر د یوولسمي تر حملو وروسته د جمهور رئیس بوش ملاتړ ډېر زیات وو.

د پالیسۍ ډول (نوعیت) او د خارجي پالیسۍ پروسه:

د خارجي پالیسۍ په هکله تصمیم نیول په موضوع پوري هم اړه لري. هغه موضوعات چي پر خلګو باندي لږ اثر لري او یا ئې اثر روښانه نه وي، د سوچه او خالصي خارجي پالیسۍ اصطلاح ورته کارول کېږي. د اجرائیه قوې محدود کسان د دې ډول پالیسیو په هکله تصمیم نیسي چي داخلي مخالفت یا ډېر لږ وي او یا هم څوک په خبر نه وي. د مثال په توګه، د امریکې جمهور رئیس بوش په ۲۰۰۴ کال کی د شمالي اتلانتیک سازمان (ناټو NATO) ته د نویو اوو غړو (بلغاریا، ایستونیا، لاتویا، لیتوانیا، رومانیا، سلوواکیا، اوسلووانیا) له ورداخلېدوسره موافقه وکړه. سره له دې چي د ناټو په تړون کي د دې هیوادو ورزیاتولو د امریکې د متحده ایالاتو دفاعي مسؤلیت نور هم ډېر کړ، د امریکې په دننه کي چنداني څوک په خبر هم نه سول. میډیا ډېره لږ توجه ورته وکړه، او نظر پوښتونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

pollsters هم ځانته دا تکلیف ورنه کړ چي د عامه خلکو نظریات په دې هکله وپوښتي. د امریکې د سنا مجلس هم چنداني دلچسپي ورسره ښکاره نه کړه او په ناټو کې دانوی زیاتوب د رایو په اتفاق تصویب کړ.

په مقابل کي بیا، هغه خارجي پالیسي چي د امریکې په داخل کي پر امریکایانو ښکاره او مستقیم اثر لري، د خلکو زیاته توجه جلبوي. د دې ډول پالیسیو په هکله د تصمیم نیولو پر وخت، د پارلمان غړي، ذینفع ګروپونه interest groups او د خارجي پالیسۍ جوړولو نور ګروپونه فعال کېږي. په نتیجه کي لیډران نه سي کولای د خپلي خوښي خارجي پالیسي جوړه کړي. خارجي تجارت یو له هغو موضوعاتو څخه دئ چي ډېره توجه جلبوي، ځکه چي د خارجي تجارت په هکله تصمیم پر بین المللي روابطو او هم پر داخلي اقتصاد تأثیر لري. د مثال په توګه، سره له دې چي جمهور رئیس بوش د ناټو د پراختیا تصویب له کانګرس څخه په اسانۍ تر لاسه کړ، د تجارتي معاهداتو په برخه کی ئې ډېري هلي ځلی وکړې چي له کانګرس څخه [د تجارتي معاهداتو په هکله] د مذاکراتو پر وخت زیات اختیارات تر لاسه کړي. سره له دې چي د ده ګوند [جمهوري غوښتونکي ګوند] په ګانګرس کي اکثریت درلود، جمهور رئیس بوش په خپله شخصاً کانګرس ته د قانون ګذارانو [legislators] د ملاتړ تر لاسه کولو له پاره ورغی. بیا ئې هم په ولسي جرګه کي د بېخي لږو رایو په تفاوت (۲۱۲-۲۱۵) دا اختیارات تر لاسه کړل.

د خارجي پالیسۍ جوړول: سیاسي کلتور:

د هر هیواد خارجی پالیسي د هغه د سیاسي کلتور انعکاس دئ. دا مفهوم د یوې ټولني عنعنوي ارزښتونه او بنسټیز عادات او رواجونه تمثیلوي چي ډېر ورو او سو که تغیر کوي. لیډران پالیسۍ داسی جوړوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي د دوی د ټولني له سياسي کلتور سره متناسبي وي ځکه چي ليډران هم له خپلي ټولني سره په دې ارزښتونو کي شريک دي. حتی که دوی په يوه ټاکلي ارزښت کي له ټولني سره شريک هم نه وي، ليډران د داسي پاليسيو څخه ډډه کوي چي د ټولني د سياسي کلتور سره په ټکر کي راځي. د يوه هيواد د سياسي کلتور د تحليل له پاره، تاسي بايد دا پلټنه وکړئ چي د هيواد خلګ د ځان او هيواد په هکله څه ډول احساس لري، د نورو هيوادو خلګو ته په کومه سترګه ګوري، په نړۍ کي د خپل هيواد د رول په باب څه فکر کوي، او د دوی په نظر اخلاقي سلوک او عمل څه دئ.

دا چي امريکايان او چينايان د خپلوځانونو په هکله څرنګه احساس لري، او د نورو په وړاندي خپلو ارزښتونو ته څرنګه ګوري، ښه مثالونه برابروي. امريکايان او چينايان دواړه په دې قانع کړه سوي دي چي د دوی خپل کلتورونه تر نورو عالي دي. امريکايان دې ته American exceptionalism امريکايي بېساريتوب وايي. د همدې انګېرني له مخې، د مثال په توګه، يوې احصائې ښودلې ده چي په سلو کي ۸۱ امريکايان پر دې موافق وه چي و نوري نړۍ ته د دوی د ارزښتونو خپرېدل مثبت اثر لري. د ځان لوړ بللو superiority مشابه احساس په چينايانو کي هم وجود لري چي پر چين تمرکز Sino- centrism ئې بولي. چينايان خپل ځانونه او خپل هيواد د نړۍ سياسي او کلتوري مرکز بولي.

امريکايان او چينايان بيا پر نورو باندي د خپل سياسي کلتور د تحميلولو په برخه کي يو له بله توپير سره لري. امريکايان ځيني وخت پر نړۍ باندي د امريکايي ارږښتونو د تحميلولو په برخه کي د مذهبي مبلغينو په شان تعصبي لېوالتيا ښيي. د امريکې د سياسي کلتور د همدې اړخ له امله، د امريکې متحده ايالاتونه يوازي د افغانستان او عراق رژيمونه ړنګ کړل بلکي ډيموکراټيک حکومتونه ئې هم پکښې راوستل. داسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شواهد هم سته چي د امريکې د متحده ايالاتو حکومت د خارجي مرستو تصميم هم د بشري حقوقو د امريکايي مفکورې پر اساس نيسي.

پر نورو باندي د خپلو ارزښتونو د تحميلولو په برخه کي د چينايانو تفکر بيا بل ډول دئ. سره له دې چي چينايان په خپل کلتور باندي تر حد زيات افتخار کوي، داسي تاريخي شواهد وجود نه لري چي دوی دي پر نورو باندي د خپل کلتور د تحميلولو هڅه کړې وي. دليل ئې تر يوه حده د کانفيوشنيزم Confucianism پر اصولو ولاړ دئ چي په هغه کي بايد څوک خپل عقايد پر نورو په زور او جبر تحميل نه کړي. همدارنګه، له چينايانوسره داسي فکر هم سته چي د دوی کلتور دومره عالي دئ چي «وحشيانو barbarians» ته ئې درک کول ګران کار دئ. ځکه د دوی په فکر وحشيان بايد خپل سر ته پرېښوول سي. [چينايان د غيرچينايي خلګو له پاره د وحشي کلمه استعمالوي].

خارجي پاليسي جوړوونکي اکټران:

د امريکې پخوانی خارجه وزير هينري کيسنجر په ١٩٨٢ کال کي ليکي: "واشنګټن د روم و يوه سټېډيوم [د مسابقې ميدان] ته ورته دئ چي په هغه کي ګلادياتوران جنګ سره کوي". د دې تشابه له مخي، خارجي پاليسي جوړول رشتيا هم يوه ارامه پروسه نه ده. د خارجي پاليسۍ په جوړولو کي بېلابېلي مفکورې تصادم سره کوي، او په جوړولو کی ئې سياسي قدرت او سياسي مهارت مهم رول لري.

د سيسټم په سطحه (له زاوئې څخه) کي د پاليسۍ تحليل:

هيوادونه به ښايي په تيوريکي لحاظ آزاد وي چي د خارجي پاليسۍ په برخه کي د خپلي خوښي تصميم ونيسي، مګر په عمل کي د يوې بريالۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خارجي پالیسۍ غوښتنه دا ده چي د بین المللي سیستم واقعیتونه په نظر کي ونیول سي. د مثال په توګه، د مکسیکو جمهور رئیس ویسنټ فاکس Vicente Fox د امریکې د متحده ایالاتو هغه پلان چي غوښتل ئې د دواړوهیوادو پر سرحد دېوال جوړ کي، رد کړ او هغه ئې «سپک او شرم آوره » کار وباله. مکسیکو د یوه مستقل هیواد په توګه کولای سوای د دې مانع د مخنیوی له پاره له زوره کار واخلي. مګر دا کار به بې ځایه وای ځکه چي دا د اوسني بین المللي سیستم یو واقعیت دئ چي د امریکې د متحده ایالاتو نظامي قدرت تر مکسیکو ډېر زیات دئ. ځکه نو د بین المللي سیستم واقعیتونه دا حکم کوي چي مکسیکو و خپل هدف ته د رسېدلو له پاره د نورو نرمو لارو څخه کار واخلي او امریکا په دې قانع کړي چي د دیوال جوړول د دواړو هیوادو په ګټه نه دي.

د سیستم په سطحه کي تحلیل System-level analysis پر خارجي پالیسیو باندي د خارجي ممانعتونو او محدودیتونو تحلیل ته توجه کوي. دا د نړیوال سیاست د تحلیل یو روش دئ چي د سیستم [یعنی یو سیاسي سیستم] اجتماعي، اقتصادي، سیاسي او جغرافیوي مشخصات او پر هیوادونو او لیډرانو باندي د هغوی اغېزې تر څېړني لاندي نیسي.

ساختماني [ساختاري] مشخصات:

ټول سیستمونه، لکه بین المللي سیستم، د یوه مملکت سیستم، او یا یو محلي سیستم لکه په پوهنتون کي د بین المللي روابطو کلاس [ټولګی]، ځان لره د تخیص وړ مشخصات لري. د دې مشخصاتو له ډلي څخه دوه ئې زموږ د تحلیل له پاره زیات عملي اهمیت لري. یو دا دئ چي واک authority په بین المللي سیستم کي څرنګه تنظیم سوی دئ او بل دا چي په سیستم کي اکټران [عمل کوونکي] څرنګه عمل کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بين المللي سيستم کي د واک په تنظيم او ساختمان کي تغيرات راروان دي او زيات تحليلګران په دې عقيده دي چي د هيوادونو استقلال مخ پر زوال دئ. حتی ډېر غښتلي هيوادونه لاهم د بين المللي سازمانونو له خوا وضع سوو قواعدو او بين المللي قوانينو ته غاړه ايږدي. هيوادونه د بين الحکومتي سازمانو(IGO) Intergovernmantal Organizations د حکمروايي سره مقاومت کوي او ځيني وخت ئې ردوي، مګر ورځ په ورځ ئې د منلو پله درنېږي او ډېر هيوادونه غاړه ورته ايږدي. د مثال په توګه، د نړۍ د تجارت سازمان the World Trade Organization (WTO) په ۲۰۰۶ کال کي، د امريکې د متحده ايالاتو په ګټه داسي فيصله وکړه چي ګواکی د اروپا اتحاديه (EU) European Union د روغتيايي دلايلو په پلمه و اورپا ته د امريکې د خوراکي موادو د وارداتو مخه نيسي. مګر په همدې کال ئې د اروپايي اتحاديې د هغه شکايت ملاتړ وکړ چي ګواکي د امريکې متحده ايالات د مالياتو له لاري د بوينګ الوتکو جوړولوشرکت ته سبسدي ورکوي. دا کار د نړۍ د تجارت د سازمان WTO د اصولو له مخي د اروپا د اېربس الوتکو جوړولو شرکت په مقابل کي له بوينګ شرکت سره د امريکې د حکومت مرسته ده. [يعنی په دې صورت کي د ازاد رقابت په بازار کي د بوينګ شرکت تر اېربس مخته کېږي ځکه چي د بوينګ شرکت سره د امريکې د سبسيدۍ له امله د دوی الوتکي ارزانه تماميږي.] په دواړو فيصلو کی بايللي اړخ غومبر (بوڼېزی) وکړ او داسي اشارې ئې وکړې چي ښايي دا فيصلې ونه مني. مګر تاريخ ښيي چي هيوادونه بالاخره د WTO د فيصلو سره ځانونه عياروي. امريکايان، لکه د نورو هيوادو خلګ، د خپل استقلال په برخه کي ډېر حساس دي، مګر بيا هم ورځ په ورځ په زياتېدونکې توګه دا مفکوره مني چي د IGO تصميمونو ته بايد غاړه کښېښوول سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي واقعيتونه:

د بين المللي سيستم د اقتصادي واقعيتونو په نظر کي نيول له هيوادونو سره په تصميم نيولو کي مرسته کوي. دا کار په نړيوال سيستم او سيمه ييز سيستم کي يو شان دئ. د مثال په توګه، کله چي تاسي خپل تحصيلات پای ته ورسوی نو ډېر امکان لري تاسي يو کار پيدا کړئ او د خپل پاته ژوند زياته برخه به کار وکړئ، نه دا چي هغه څه وکړئ چي ستاسی زړه درته وايي. تاسي به يقيناً دا کار ځکه وکړئ چي ستاسي د سيمه ييز سيستم اقتصادي واقعيتونه دا ايجابوي چي تاسي د ژوند د اړتياوو د پوره کولو له پاره پيسې وګټی. بين المللي سيستم هم په همدې شان بايد د ژوند اقتصادي حقايق په نظر کي ونيسي.

يو پر بل باندي تکيه کول interdependence يو له هغو اقتصادي واقعيتونو څخه دئ چي د دولتونو پر اعمالو باندی اغېزه ښندي. د مثال په توګه، ډېري څېړني دې نتيجې ته رسيدلي دي چي اقتصادي وابستګي د سولي په لاره کي ځکه مرسته کوي چي هيوادونه يو له بله سره پېژني او د خپلي نېکمرغی له پاره يو او بل ته سره اړ دي. د امريکې او چين تر منځ بې ساري لوړ تجارتي کسر (چي په کال ۲۰۰۷ کي ۲۵۶ بليونه ډالره وو) يو پر بل باندي د تکيه کولو موضوع روښانه کوي. د امريکې حکومت کولای سي چي پر چين باندي ګمرکي تعرفې لوړي کړي او ځيني اقتصادي بنديزونه پر ولګوي. دا کار به په يقين سره د چين اقتصاد ته تاوان ورسوي، مګر د امريکا اقتصاد ته به هم تاوان پېښ کړي. د چينايي توليداتو معادل امريکايي توليدات ډېر ګران تمامېږي. په بازار کي به د ماشومانو د بازيو شيان، برقي سامانونه او نور ډېر توليدات، چي امريکا ئې له چين څخه واردوي، له منځه ولاړ سي. ډېر امريکايي بزنيسونه او د هغوي اسهام stocks به تاوانونه ويني؛ ځکه ډېرو امريکايي شرکتونو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو چينايي کمپنيانو کي سرمايه ګذاري کړې ده چي د امريکې له پاره شيان توليدوي. لنډه دا چي، د امريکې متحده ايالات کولای سي پر چين باندي تعزيرات [د ګمرکي محصول لوړول او نور] وضع کړي، مګر دا کار به لږترلږه داسي معنی ولري لکه امريکا چي خپله اقتصادي پښه په خپله په تېشه ووهي.

د طبيعي منابعو توليد او مصرف هم د بين المللي سيسټم پر عملياتو اثر لري. له دې ليد perspective څخه ويلای سو چي په ۱۹۹۰ کال کي پر کويټ باندي د عراق د حملې په وړاندي د امريکې عکس العمل د منځني ختيځ د تېلو په خاطر وو. پر کويټ باندي د عراق حمله د فارس د خليج تېل لرونکي سيمی ته، او همدارنګه، د امريکې او د امريکې اقتصادي ملګرو ته ګواښ وو. لکه د امريکې پخواني خارجه وزير جېمز بېکر James Baker چي په هغه وخت کي خبريالانو ته وويل: "د صنعتي نړۍ اقتصادي ښارګ [د فارس] تر خليج تېرېږي، او موږ يو ديکټاتور ته اجازه نه سو ورکولای چي ... پر دې اقتصادي ښارګ باندي چارزانو کښېني".

له بلي خوا، امريکايي مقاماتو په تکرار سره دا خبره رد کړې ده چي د ۲۰۰۳ دعراق جګړه د تېلو له پاره وه. د امريکې د دفاع پخواني وزير رمسفيلډ Rumsfeld، د مثال په توګه وويل چي پر عراق باندي د امريکې حمله (له تېلو سره هيڅ ارتباط نه لرې). سره له دې هم، ډېر تحليلګران په دې عقيده دي چي تېل د عراق د جګړې اساسي فکتور وو. ځيني په دې عقيده دي چي سعودي عربستان، کويټ، قطر او د سيمي ځيني نور تېل لرونکي هيوادونه دمخه لا د امريکې تر نفوذ لاندي وه. امريکې په ثابت قيمت و صنعتي هيوادو ته د تيلو د دوامداره جريان له پاره وغوښتل عراق هم تر خپل کنټرول لاندي راولي. نور تحليلګران بيا په دې باور دي چي د امريکې له پاره د عراق د جګړې محرک د قدرت لوبه وه. د يوه امريکايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارپوه په قول: "د عراق کنټرول د تېلو څخه د قدرت په توګه د کار اخیستلو په باب دئ، نه د تېلو څخه د سونګ د موادو په توګه د کار اخیستلو په باب. د فارس پر خلیج باندي کنټرول یعني پر اروپا، جاپان او چین باندي کنټرول درلودل دي. دا داسي معنی لري لکه موږ چي د تېلو د پایپ پر خوله لاس نیولی وي".

داسي ګومان هم کېږي چي، د امریکې له خوا د عراق د یرغل په وړاندي د فرانسې، روسیې او ځینو نورو هیوادونو مخالفت د تېلو سره ارتباط درلود. لانجه په دې کي وه چي د دې هیوادونو د تېلو شرکتونو په عراق کي د تېلو د پلټني او تولید د قرادادونو په هکله اندېښنه درلوده. د تېلو د یوه کارپوه په قول: "د دې هیوادونو مالي ګټې د عراق په موجوده حکومت کي وې. دا ګټې دومره جزیي هم نه وې ... که دا تېل تولید سوي وای نو به په ورځ کي ۲،۵ ملیونه بېلره وای [چي په ورځ کی ۷۰ ملیونه ډالره کېږي]".

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلرم فصل

د ملت، نېشنلیزم او یو ملتي دولت پېژندنه

Understanding Nations, Nationalism and Nation-States

په دې فصل کې نېشنلیزم څېړل کېږي، چې د پنځو پېړیو راهیسي موږ خپل سیاسي هویت په څرګندوو. نېشنلیزم چې د ډېرو ولسونو د سیاسي هویت عمده جزء دئ، د عنعنوي جهاني سیاست ډېره عمده برخه تشکیلوي. سره له دې هم، نیشنلیزم د یو سیاسي هویت په توګه اوس د پخوا په شان دومره مسلط نه دئ. ځیني خلک خو حتی په دې کي شک لري چې نېشنلیزم به د یو سیاسي هویت په توګه تر ډېره وخته دوام ومومي او د بېلابېلو ګډملتي transnational بدیلونو پېش بیني کوي.

د ملت، نېشنلیزم او ملتي دولت تعریفونه:

د نړۍ سیاسي وېش تر ډېره حده پر درو مفاهیمو ولاړ دئ: ملت، نېشنلیزم او ملتي دولت. د دې درو مفاهیمو تیوریکي او عملي پوهه او هم دا چې دوی یو له بله څرنګه سره تړلي دي، زموږ د بین المللي سیاست په تحلیل کي اساسي اهمیت لري.

ملتونه:

ملت هغه ولس دئ چې: (الف) ګډ ډیموګرافیک او کلتوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشابهتونه ولري، (ب) ګډ نیشنلیز احساس ولري او (ج) په سیاسي لحاظ د ځان د کنټرول او اداره کولو غوښتنه ولري. په دې حساب، ملت غیرمادي (معنوي) شی دئ؛ یو ملت هغه وخت وجود لري چې غړي یې فکر وکړي چې وجود لري. دولت (مملکت) یوه جسماني [مادي] موسسه ده مګر ملت "یو روح او یو معنوي کیفیت دئ".

ډیموګرافیک او کلتوري مشابهتونه:

ګډ مشابهتونه له یوه ولس سره د ملت په جوړولو کي مرسته کوي. دا مشابهتونه کېدای سي چې ډیموګرافیک مشخصات (لکه ژبه، نژاد او مذهب) وي، یا مشترک کلتور او یا هم ګډې تاریخي تجربې وي. داسي ویل کېدای سي چې د امریکې ملت د دوهمي عمومي جګړې، د مارټین لوتر کینګ Martin Luther King، مک دونالد، MTV، د سپټمبر د یوولسمي تروریستي حملې او ډېرو نورو دا ډول پېښونتیجه ده چې د امریکې ګډې تجربې بلل کېږي. د امریکې بیرغ او د پک عقاب په شان سمبولونه د امریکایي نېشنلیزم په تقویه کي مرسته کوي.

ګډ نیشنلیز احساس:

نیشنلیز احساس هم د یو ملت په تشکُل کي مرسته کوي. د ملت والي درک او استنباط دلته ډېر مهم رول لري. که یو ګروپ هر څومره عیني objective مشابهتونه هم سره ولري، مګر که دوی په زړه کي د ملتوالي عندي subjective احساس ونه لري ملت نه سي بلل کېدلای. د ګروپ په دننه کي خلګ باید دا درک او استنباط ولري چې دوی ګډ مشابهتونه لري او یو له بله سره د دې ګډو مشابهتونو په وسیله تړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیا سي جلاوالي غوښتنه درلودل:

د سیاسي جلاوالي غوښتنه [یعني په سیاسي لحاظ د ځان د کنټرول او اداره کولوغوښتنه] هم د یو ملت له تشکُل سره مرسته کوي. د ملت او ایتنیکي ګروپ تر منځ توپیر دا دئ چي، د ایتنیکي ګروپ په خلاف، یو ملت غواړي چي خپل حکومت ولري او یا لږ تر لږه [داخلي] خودمختاري ولري. د امریکې په متحده ایالاتو کي ډېر ګروپونه سته، لکه ایټالیایي امریکایان، چي مشترک کلتور او د هویت احساس لري. مګر دا ایتنیکي ګروپونه دي نه ملتونه، ځکه دوی له امریکې څخه د جلاوالي غوښتنه نه لري. په ملي لحاظ سره په وېشل سوو دولتونو کي (لکه قبرس، چي د یوناني اکثریت او ترکي اقلیت ډلو څخه جوړ دئ) اقلیت ډلي نه غواړي د اکثریت مشروعیت ته غاړه کښېږدي.

دا خبره باید په پام کي ولرو چي د ایتنیکي ګروپونو او ملتونو تر منځ تفاوت هر وخت روښانه نه دئ. په ډېرو هیوادو کي داسي ایتنکي ګروپونه سته چي نېشنلیستي (جلاغوښتني) احساسات لري، او یا دا چي ځیني غړي یې نېشنلستان (جلا غوښتونکي) وي. په کاناډا کي، د مثال په توګه، د کیوبیک Quebec په ایالت کي ډېر فرانسوي کاناډایان د کاناډا په دولت کي د خپل موقف څخه راضي نه دي. ځیني کیوبیکیان له کاناډا څخه د جلا کېدلو غوښتنه لري اوځیني یې یا دا غوښتنه نه لري.

نېشنلیزم:

نېشنلیزم یو سیاسي احساس دئ چي په خلکو کي د خپل هیواد په هکله د وطنپالني فکر راپیدا کوي او خلک له (دوی-ګروپ) څخه راجلا او له (موږ- ګروپ) سره یې نښلوي. د نړۍ وال سیاست په جوړښت او اجراآتو کي د نېشنلیزم اهمیت ډېر زیات دئ. نېشنلیزم یوه ایډیالوجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. لکه ټولي ايډيالوجي ګاني، نېشنليزم له يو لړ سره تړلو مفکورو څخه جوړ دئ چي (۱) د ښه او بد په باب ارزښتونه ټاکي، (۲) خپل پيروان وطن دوستۍ ته رهنمايي کوي، (۳) هغه کسان چي دې ايډيالوجۍ ته معتقد دي يو له بله سره نښلوي، او (۴) او له هغو کسانو څخه يي بېلوي چي دې ايډيالوجۍ ته معتقد نه دي.

د يوې ايډيالوجۍ په توګه، نېشنليزم په دې باور لري چي ملت بايد د افرادو ډېر مهم او لومړنی سياسي هويت وي. سربېره پر دې، نېشنليستي ايډيالوجي ټينګار کوي چي د افرادو عمده سياسي وفاداري بايد د وطن دوستۍ له مخي و ملتي دولت nation-state ته وروغځېږي. که څه هم ډېر خلک نور هويتونه هم لرلای سي، مګر نېشنليزم ډېر وخت د دوی عمده سياسي هويت تشکيلوي. د مثال په توګه، د امريکې جمهور رئيس ليندن جانسن Lyndon B. Johnson يو وخت ويلي وه چي، "زه، په ترتيب سره، يو امريکايي، ټکساسي او ډيموکراټ يم" د جانسن په شان، موږ هم د احساساتو له مخي خپل هويتونه درجه بندي کوو، او هم د جانسن په شان، موږ ته وطن تر ټولو مخکي دئ. په همدې ډول، ښايي تاسي به په سياسي لحاظ خپل ځان تر ټولو مخکي او تر ټولو مهم د خپل هيواد تبعه وبولی. حتی تاسي به ښايي د خپل هيواد لپاره وجنګېږی. ايا تاسي به د خپل ښار او يا کلي لپاره هم وجنګېږی؟

يو ملتي دولتونه:

يو بل مفهوم چي زموږ سره د ځان په تعريف او پوهه کي په سياسي لحاظ مرسته کوي يو ملتي دولت دئ، چي د ملت مفکوره د دولت سره يو ځاي کوي. دولت، چي په شپږم فصل کي به زياتي خبري پر وسي، يو مملکت او يو مستقل سياسي سازمان دئ چي د قلمرو، نفوس او حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شان د ټاکلو مشخصاتو او خصوصیاتو درلودونکی وي. کاناډا او چین، د مثال په توګه، دولتونه دي. ایډیالي او مطلوب یو ملتي دولت هغه دئ چي ټول ملت عملاً د خپل دولت د سرحداتو په دننه کي سره متحد وي، او د دولت اکثریت خلک خپل هویت په دغه ملت کي څرګندوي. لکه چي موږ به یي په وروسته کي ووینو، ډېر لږ دولتونه ودې ایډیال او مطلوب ته رسېدلي دي، مګر ټول ملتونه د خپل ځان دولتونه غواړي او ټول دولتونه د ملي وحدت په هیله دي.

د نېشنلیزم پاڅون او مخ پر لوړ توب (صعود):

په اوسنۍ نړۍ کي نېشنلیزم دومره زیات نفوذ لري چي څوک باور نه سي کولای چي دې مفکوري به له پخوا څخه وجود نه درلود. مګر نېشنلیزم همېشه وجود نه درلود او د ډېرو پوهانو په عقیده نېشنلیزم یوه نسبتاً نوې پدیده ده. یقیناً، هر وخت داسي کلتورونه موجود وه چي خلګو په هغو باندي خپل هویت څرګنداوه. دا هم حقیقت دئ چي خلګو د تاریخ په اوږدو کي په بېلا بېلو سیاسي واحدونو کي ژوند کړی دئ. مګر، لکه چي موږ به یي وروسته ووینو، د خلګو په منځ کي له یو سیاسي واحد، یعني هیواد، سره د دوی د شخصي پیوستون احساس نسبتاً نوې پدیده ده.

دا واقعیت چي نېشنلیزم همېشه وجود نه درلود، ډېر اهمیت ځکه لري چي که یو شي همېشه وجود نه درلود، نو حتمي نه ده چي د تل لپاره به په اینده کي دوام ولري. لکه چي د دې فصل په وروسته کي به یي ووینو، نېشنلیزم خپل مثبت او منفي اړخونه لري، او ډېر کتونکي په دې عقیده دي چي نېشنلیزم تر وخت تېر، او حتي خطرناکه مفکوره ده چي باید له نظره ولوېږي. په دې باندي پوهېدل چي نېشنلیزم مطلق نه دئ موږ دې بحث ته رهنمایي کوي چي څرنګه یي د تاریخ په اوږدو کي تکامل موندلی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی نېشنليزم:

دا ناممکنه ده چې په دقيقه توګه د نېشنليزم د تکامل پيل وټاکو. په لوېديځ کې، د روم د امپراتورۍ Roman Empire زوال زمينه ورته برابره کړه. په روم کې، لږ تر لږه د امپراتورۍ په بېلابېلو برخو کې د نخبه ګانو تر منځ، يو راز مشترک کلتور، مشترکه ژبه (لاتيني ژبه) او مشترک قوانين جاري وه. د روم تر سقوط وروسته دا مشترک کلتور او سياسي اړيکي سره ويجاړې سوې.

په نتيجه کې لاتيني ژبه، چې د اروپا ټولو نخبه ګانو خبرې په کولې، په تدريجي توګه له استعماله ولوېده. محلي ژبو چې د لاتين ځای ونيو نو نخبه ګان يې سره ووېشل. دا د هغه پروسې په لار کې لومړي ګام وو چې بالاخره يې د اروپا په لوړو طبقاتو کې د بېلا بېلو ملي هويتونو احساس منځته راووړ. تر ۱۵۱۷ع راوروسته، د پروتستانټ ريفورم غربي عيسويت سره ووېشه او اروپايي کلتور يې نور هم سره ټوټه ټوټه کړ.

د موډرن نېشنليزم مخ پر لوړ توب (صعود):

موډرن نېشنليزم په ۱۷۰۰ ميلادي کلونو کې سره راپيدا سو. تر دې وخت دمخه، د دولت او د هغه د اوسېدونکو تر منځ اړيکي له اوسني عصر سره ډېر توپير درلود. ډېر خلګ له هغه دولت سره چې دوی ژوند پکښې کاوه په ذهني او احساسي لحاظ تړلي نه وه. بلکي دوی يوازي د يوه پاچا رعيت وه چې د خدای په امر يې پر دوی حکومت کاوه. په وروسته کې دې حالت د ولسي حاکميت popular sovereignty د دکتورين تر اغېزې لاندي تغير وموندی. د دې دکتورين له مخي، خلګ رعيت نه دي، بلکي تبعه citizens دي چې په دولت کې (که هر څومره لږ او سر سري هم وي) برخه لري. سربېره پر دې، حکمرانان د خلګو په رضايت حکومت کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(حتی که دا رضایت یوازي تیوریکي بڼه ولري او زیات وخت عملي جنبه ونه لري).

د د اووه لسمي میلادي پېړۍ تر وروستیو کلونو پوري، ولسي حاکمیت په سویتزرلینډ، انګلستان، او یو څو نورو ځایونو کي په تدریجي توګه تکامل کاوه. وروسته یي د امریکې له انقلاب (۱۷۷۶) او د فرانسې له انقلاب (۱۷۸۹) سره سرعت واخیست. دې هیوادونو ولسي حاکمیت ته ډېر انکشاف ورکړ؛ پاچهان یي په کلي توګه ایسته وغورځول او پر ځای یې، د امریکې د ازادۍ د اعلامیې American Declaration of Independence په قول، دا اعلام کړه چي د حکومتونو "عادلانه قدرت د هغو خلګو د رضایت څخه رازېږي چي حکومت باندي کېږي".

تر دې ډول پیل راوروسته، د ولسي حکومت مفکوره ټولي نړۍ ته پسي پراخه سوه. د امریکې او فرانسې د انقلاب په ۲۰۰ کلني کي مطلقه شاهي رژیمونه، چي له ډېره پخوا څخه موجوده وه، تقریباً له منځه ولاړل. دا انکشافات په دې دلیل ښه استقبال سول چي د ملت په مفکوره کي د ټولو غړو لپاره د مساوات مفهوم نغښتی دئ. لیبرال فیلسوف تامس پېن Thomas Paine پخپل د انسان حقوق (۱۷۹۱) The Rights of Man نومي اثر کي لیکي: په هغه ملتي دولت nation-state کي چي ولسي حاکمیت ولري ملت او ډیموکراسي نه بېلېدونکي اړیکي لري. د ملګرو ملتونو د منشور ۵۵ ماده د نېشنلیزم په ملاتړ کي وایي: "د خلګو د خودمختارۍ اصل د ثبات او سعادت له هغو شرایطو څخه یو شرط دئ چي د ملتونو تر مینځ د سوله ییزو او دوستانه روابطو لپاره ضرور دئ". لکه چي د دې فصل په وروستیو برخو کي به ووینو، د خودمختارۍ مسئله دومره اسانه لاهم نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یو ملتي دولت د تشکیل موډلونه:

لکه د نېشنلیزم تاریخ چې ښيي، ملت، نېشنلیزم او ملتي دولت په بېلابېلو اشکالو او موډلونو سره منځته راځي. ځیني وخت ملت او نېشنلیزم تر دولت مخکي تشکل مومي؛ کله بیا دولت تر ملت او نېشنلیزم مخکي راځي؛ او په ځینو حالاتو کي بیا ملت او نېشنلیزم د دولت سره یو ځاي تکامل کوي.

ملت او نېشنلیزم تر یو ملتي دولت وړاندي:

د دولت جوړوني اسانه شکل هغه وخت منځته راځي چې د یوه ولس په منځ کي د کلتوري او سیاسي هویت قوي احساس وجود ولري، او د ملت تشکل تر دولت مخکي منځته راسي. دا پروسه د "وحدت نېشنلیزم" بلل کېږي. یوروپ یو ل هغو ځایو څخه دئ چې لومړی ملتونه سره یو ځاي سول او وروسته په دولتو کي مدغم سول. د مثال په توګه، جرمنیان ډېر مخکي له دې چې په ۱۸۶۰ او ۱۸۷۰ کلونو کي جرمنی تاسیس کړي د یو کلتوري ولس په حیث موجود وه. په همدې ډول، د روم د امپراتورۍ تر زوال وروسته، ایټالیا تر هغه وخته ټوټې ټوټې پاته سوه چې د ایټالوي کلتوري وحدت احساس او ورسره مل سیاسي نهضت دوباره پکښي راپیدا سو او په کال ۱۸۶۱کي ایټالیا د یوه متحد مملکت په توګه رامنځته سوه. همدارنګه، په جاپان کي هم نېشنلیزم د جاپان د توکوګاوا شوګوني دوران (۱۶۰۳–۱۸۶۷) د فیوډالي اشرافو تفرقه پاي ته ورسوله او قدرت یي امپراتور ته ورانتقال کړ.

یو ملتي دولت تر ملت او نېشنلیزم وړاندي:

ځیني وختونه، لومړی دولت ایجاد سي او وروسته همدا دولت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلګو تر منځ او هم د خلګو او دولت تر منځ مشترک ملي هويت منځته راوړي. د دولت جوړوني state-building دا پروسه ډېره مشکله ده. يو علت چي دولتونه بې له يوې ملي هستۍ څخه په وجود راځي هغه استعمار دئ. د مثال په توګه، اروپايي قدرتونو په مصنوعي ډول د بېلابېلو قبيلوي او ايتنيکي سوابقو خلګ د خپلو افريقايي مستعمرو په سرحداتو کي شامل کړل. په راوروسته کي، کله چي دا مستعمرې دولتونه سول اکثرو يي يو واحد او منسجم ملت نه درلود چي د استقلال د تر لاسه کولو پر وخت ملي وحدت پر بنا کړي. مثلاً رواندا Rwanda او بروندي Burundi دوه ګاونډي هيوادونه دي چي په هغو کي د هوتو Hutu او توتسی Tutsi قبيلې په استعماري سرحدونو کي واچول سوې. کله چي دوی استقلال ته ورسېدل هماغه استعماري سرحدونه د دې دواړو هيوادو سرحدونه وګرزېدل. ستونزه په دې کي ده چي د دې ولسونو عمده سياسي هويت رواندايي يا برونديي نه سو. دوی هماغسي هوتو او توتسي پاته سول، چي څو ځله خونړي تشدد ته سره ورسېدل.

په بالکان، سوماليه، افغانستان او عراق کي تر مداخلې وروسته، د ملي هويت او باثباته دولت جوړولو ستونزو د امريکې د متحده ايالات، ملګري ملتونه او نور سيمه ييز سازمانونه را ايسار کړي او لار يي ځني ورکه کړې ده.

ملت، نېشنليزم او يو ملتي دولت يو ځاي منځته راځي:

زيات وخت، ملت جوړونه nation building او دولت جوړونه state building يو له بل سره تړلي نه وي [يعني حتمي نه ده چي ملت به تر دولت مخکي او يا دولت به تر ملت مخکي جوړېږي]. ځيني وخت دواړه يو ځاي تکامل سره کوي. دا تقريباً هغه جريان دئ چي د امريکي په متحده ايالاتو کي منځته راغی. د امريکاييت [ځان امريکايي بلل] او دولت

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفکوره په ۱۷۰۰ کلونو کی راپیل سوه او په داسي حال کي يي پر مختګ او انکشاف وکړ چي يو اوږد داخلي جنګ پر تېر سو، د مهاجرو سېل پر راروان دئ، او نژادي او ايتنيکي توپيرونه پکښې موجود دي. خبره دا ده چي امريکايي نېشنليزم په کال ۱۷۷۶ کي، چي امريکې خپله ازادي اعلان کړه، نه دئ زېږېدلی، بلکي په يوه دولت کي د اوږدې زمانې ژوند کولو په جريان کي يي تکامل موندلی دئ.

نېشنليزم په عمل کي:

د خپل ځان د اداره کولو [خودمختاری] لپاره د مشترک هويت لرونکو خلګو له خوا د يو ملتي دولت جوړول ډېره په زړه پوري او ګلالۍ مفکوره ده. يقيناً چي نېشنليزم ګټې لرلي دي، مګر واقعيت دا دئ چي خپل ځانته تياره اړخ هم لري. د نېشنليزم د ګټې او تاوان په څېړلو کي لومړی او مهم ګام دا دئ چي په تيوري او عمل کي د نېشنليزم په توپير ځان پوه کړو.

د يو ملتي دولت تخيل myth او واقعيت:

د يو ملتي دولت ايډيال او ارمان هم لکه نور ايډيولوژيک تصويرونه، تر واقعيت زيات پر تخيل ولاړ دئ. دليل يې دا دئ چي د ملتونو او دولتونو مځکني [قلمرو] سرحدونه مطابقت نه سره کوي. ډېر دولتونه د نژادي پلوه سره متحد نه دي، او ډېر ملتونه بيا په يوه او يا زياتو ملي سرحدونو کي وېشل سوي دي. د ملتونو او دولتونو تر منځ دا ډول بې تناسبي هر وخت د تشنج او تصادم مورينه وي. پنځه اساسي موډلونه موجود دي چي لومړی يې (۱) د يو ملت، يو دولت ايډيال موډل دئ. څلور نور يې په اصطلاح بې تناسبه موډلونه دي: (۲) يو دولت، څو ملتونه؛ (۳) يو ملت، څو دولتونه؛ (۴) يو ملت، نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت [یعني هغه ملت چې دولت ونه لري]؛ (۵) څو ملتونه، څو دولتونه.

یو ملت، یو دولت:

د نړۍ د ټولو هیوادونو له جملې څخه یوازې په سلو کې لس یې ایډیال یو ملتي دولت ته نژدې حالت لري چې په سلو کې تر۹۰ زیات خلک یې په یوه ملت پورې تړلي وي او په سلو کې تر۹۰ زیات ملت یې د دولت په سرحدونو کې دننه اوسېږي. د امریکې متحده ایالات یو له دغه شان هیوادونو څخه دئ. په سلو کې تر ۹۹ زیات امریکایان د امریکې په متحده ایالاتو کې اوسېږي، او کوم لوی ایتنیکي ګروپ چې استقلال یا خودمختاري غواړي د امریکې په متحده ایالاتو کې وجود نه لري. د ځینو بومي امریکایانو په منځ کې دا ډول یو احساس سته، مګر هغوی په مجموع کې د امریکې د متحده ایالاتو د نفوس په سلو کې یو تشکیلوي. بله خبره دا ده چې په امریکایانو کې ملي ویاړ، وطن پرستۍ او د نېشنلیزم نور احساسات ډېر غښتلي دي.

یو دولت، څو ملتونه:

ډېر زیات شمېر هیوادونه څو ملتي دولتونه multinational states دي، چې څو ملتونه په یوه دولت کې سره راغونډ وي. حقیقت دا دئ چې د نړۍ په سلو کې ۳۰ دولتونو کې یو واحد ملت اکثریت نه تشکیلوي. دا خبره باید په پام کې ونیسو چې په دې هیوادونو کې زیاتره اقلیتي ګروپونه د جلاوالي لپاره هڅې نه کوي، مګر ځیني اقلیتي ګروپونه جلاوالي ته میلان لري.

کاناډا یو له هغو هیوادونو څخه دئ چې ملي وېش او تفرقه پکښې موجوده ده. د کاناډا د ۳۲ میلیونه نفوس یوه څلورمه له نژادي پلوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرانسویان دي (فرانسوي کاناډایان) چي فرانسوي خپله مورنۍ او لومړۍ ژبه بولي. د دې ګروپ اکثریت خلګ د کیوبیک Quebec په ولایت کي اوسېږي چي د امریکې یو ایالت ته ورته دئ مګر په سیاسي لحاظ یې خودمختاري ډېره ده. کیوبیک بالکل یو فرانسوی ولایت دئ چي د ۷،۲ ملیونه نفوس په سلو کي ۸۰ یې له کلتوري پلوه فرانسویان دي.

له ډېرو فرانسوي کاناډایانو سره دا احساس پیدا سوی دئ چي د دوی ممیزه کلتور د کاناډا د مسلط انګرېزي کلتور له خوا سولول سوی دئ. داسي احساس هم پکښي راپیدا سوی دئ چي ګواکي له دوی سره په اقتصادي برخه کي هم تبعیض کېږي. د دې ډول احساساتو په نتیجه کي منځته راغلي نېشنلیزم د کیوبیک تجزیه غوښتونکی ګوند منځته راوړ چي په ۱۹۸۰ او ۱۹۹۰ کلونو کي یې د خودمختارۍ، او حتی استقلال، لپاره هلي ځلي وکړې. په کال ۱۹۹۵ کي له کاناډا څخه د کیوبیک د تجزیې په باره کي ریفرنډم سر ته ورسېد چي په هغه کي کیوبیکانو د کاناډا څخه استقلال په ډېر ډنګر اکثریت رد کړ؛ په سلو کي ۵۰،۶ رایي مخالفي او په سلو کي ۴۹،۴ رایي موافقي وې. موضوع یو څه ارامه غوندي سوه، مګر په ۲۰۰۶ کال کي بیا هغه وخت توده سوه چي د کاناډا د عوامو په مجلس [لکه د افغانستان ولسي جرګه] کي د کیوبیک تجزیه طلبه وکیلانو غوښتنه وکړه چي د کیوبیک د ملت تشکل دي په رسمیت وپېژندل سي. د کاناډا صدراعظم سټیفن هارپر په دې ډول سوال او جواب باندي د عکس العمل ښودلو پر وخت وویل: "که کیوبیکیان غواړي چي د کاناډا په دننه کي یو ملت جوړ کړي، جواب یې مثبت دئ، او که کیوبیکیان غواړي یو مستقل ملت تشکیل کړي، جواب منفي دئ". دا هم معلومه نه ده چي په راتلونکي کي به څه پېښنه سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ملت، څو دولتونه:

د ملت او دولت تر منځ دا ډول غیر متجانس حالت هغه وخت منځته راځي چي یو ملت د دوو یا زیاتو دولتونو په سرحدونو کي سره غزېدلی پروت وي. د هغو دولتونو تر منځ چي مشترک ملت لري، ټکرونه او تصادمات معمولي کار دئ.

د څو دولتي ملت یو موډل هغه دئ چي یو ملت په دوو یا زیاتو دولتونو کي مسلط وي. د ساړه جنګ په دوران کي یو شمېر داسي حالتونه منځته راغلل، چي شمالي او جنوبي ویيټنام، شمالي او جنوبي کوریا، شرقي او غربي جرمني او شمالي او جنوبي یمن یي مثالونه دي. یو واحد ملت چي په دوو دولتونو کي مسلط وي تل دا غوښتنه لري چي دواړه دولتونه سره یو ځاي سي. په ویټنام، کوریا او یمن کي د وحدت پر سر تصادمات هم پېښ سوي دي. نن ورځ یوازي کوریا د دغه ډول تقسیم د نمونې په شکل پاته ده.

د څو دولتي ملت بل موډل هغه دئ چي یو ملت په یوه یا زیاتو دولتو کي اکثریت او په یوه یا زیاتو دولتو کي اقلیت وي. ۵،۷ ملیونه البانویان Albanians د دا ډول څو دولتي ملت ډېر ښه مثال کېداي سي. د دوی ۳،۶ ملیونه په البانیا کي اوسي، چي د هغه ځاي د نفوس په سلو کي ۹۵ تشکیلوي. ۱،۶ ملیونه البانویان د کوسوو Kosovo دنفوس په سلو کي ۹۰ جوړوي. جګړه هغه وخت رامنځته سول چي په کال ۱۹۹۷ کي د کوسوو البانویانو خودمختاري اعلان کړه. د سربیانو Serbs د ظالمانه انتقامي کمپاین له امله بالاخره، په کال ۱۹۹۹کي، د متحده ایالاتو په مشرۍ ناټو NATO مجبوره سوه چي پر سربستان Serbia باندي هوایي حمله وکړي، د ناټو امنیتي قواوي کوسوو ته ورننوتلې او تر اوسه همالته پاته دي. همدا رنګه، ۵۰۰۰۰۰ نور البانویان په مقدونیه Macedonia کي، د کوسوو او البانیا په سرحدي سیمو کي پراته دي چي د هغه ځای د نفوس په سلو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵ تشکیلوي. په کال ۲۰۰۰ او ۲۰۰۱ کي د دې البانویانو او مقدونیې د حکومت تر منځ شخړو بیا هم د ناټو مداخله ضروري کړه.

داسي څو دولتي ملتونه هم سته چي د ملت اکثریت په مربوطه دولت کي نه اوسېږي. د۲۶ ملیونو اذربایجانیانو (اذریان) له جملې څخه یوازي په سلو کي ۲۸ په اذربایجان کي، چي د کسپین د بحیرې په لوېدیځ ساحل کي پروت دئ، اوسېږي. تقریباً په سلو کي ۶۶ اذربایجانیان په ایران او پاته برخه یي په ګرجستان، روسیه او ترکیه کي اوسېږي. د دوی تر منځ هم د تاریخ په اوږدو کي شخړي رامنځته سوي دي.

بې دولته ملت:

بې دولته ملت stateless nation د ملت او دولت تر منځ موډل دئ. دا هغه وخت پېښېږي چي یو ملت په یوه یا زیاتو دولتو کي اقلیت وي او د خپل ځان دولت نه لري مګر غواړي چي خپل د ځان دولت ولري. دوه دا ډول بې دولته ملتونه چي په دې وروستیو وختوکي زیات په خبرو کي راوزي، کردان Kurds او فلسطینیان Palestinians دي.

څو ملته، څو دولته:

بل موډل چي د ایډال یو ملتي دولت څخه ډېر لیري دئ، دا دئ چي یو شمېر دولتونه او یو شمېر ملتونه یو پر بل سره رااوړي. دا پرله پېچلی شکل عام دئ او د افغانستان او شاوخوا همسایه هیوادونو په مثال سره یې تشریح کولای سو.

افغانستان، پر هغه راچاپېر هیوادونه، او په هغوي کي میشته ایتنیکي ګروپونه د یو بې ثباته مخلوط بیان دئ چي په هغه کي د ملتونواو دولتونو سرحدونه یو پر بل سره رااوړي. افغانستان په قانوني لحاظ د یو دولت په حیث وجود لري، مګر د یو ډېوالي او ناکامه دولت failed state پر څوکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولاړ دئ. [یعني چي هر ګړی يې د راچپه کېدو او د يو دولت په حيث يې د له منځه تللوامکان سته]. دا هيواد پر دومره زياتو ټوټوسره وېشل سوی دئ چي د يوه متحد سياسي يا ملي هستۍ په توګه يې شته والی په شک کي دئ. که څه هم چي د يرغلګرو په مقابل کي د لنډ وخت لپاره وحدت پکښي راغلی دئ، او يا هم ځيني وختونه غښتلو حکمرانانو سره متحد کړی دئ، مګر د هيواد د ډېرو خلکو لپاره بيا هم افغان والی اساسي سياسي هويت نه دئ؛ بلکي د دوی لپاره ايتنيکي هويت اساسي دئ. د ايتنيکي ګروپو په حساب په افغانستان کي پښتانه د نفوس (۴۲٪)، تاجيک (۲۷٪)، هزاره (۹٪)، ازبک (۹٪) او نور واړه ګروپونه ۱۳٪ تشکيلوي.

که د افغانستان شاوخوا همسايه هيوادونو ته نظر واچوو نو خبره نوره هم پرله پيچلې کېږي. ۱۰ ميليونه پښتانه په افغانستان او ۱۸ ميليونه په پاکستان کي اوسېږي. په مجموع کي دا بې دولته پښتون ملت د خپل دولت، پښتونستان، د جوړولو څه ارمانونه هم لري. د افغانستان په شمال کي بيا تاجيکان، اوزبکان او يو لږ شمېر ترکمنان پراته دي چي په تاجيکستان، اوزبکستان او ترکمنستان کي د خپلو ايتنيکي وروڼو سره تړلي دي. نور بيا هزاره ګان دي چي ځانونه د چنګېزخان او منګول Mongol نژاد بقايا بولي، دوی هم د يو مستقل هزارستان خوبونه ويني. دا ګروپونه په ۳۴ ژبو او لهجو خبري کوي.

همدا علت دئ چي په ۲۰۰۱ کال د امريکې د متحده ايالاتو لپاره دا اسانه وه چي افغانستان اشغال او د طالبانو رژيم نسکوره کړي، مګر د يو موفق او متحد افغاني دولت جوړول څه اسانه کار نه دئ. اصلي پرابلم، د يوه کارپوه په قول، دا دئ چي "[په افغانستان کي] يو عملي دولت نسته، او د ملت والي احساس وجود نه لري... په افغانستان کي د ويني شراکت او خپلوي ډېر اهميت لري".

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نېشنلیزم مثبت او منفي اړخونه:

نېشنلیزم یو مثبت قوت دئ، مګر نړۍ ته یې خرابۍ او مایوسۍ هم راوړي دي. د ملګروملتونو په عمومي اسمبله کي د کاتولیکانو پخواني مشر پاپ جان پال Pope John Paul د دوه ډوله نېشنلیزم په باب خبري کړي دي. یو مثبت نېشنلیزم دئ چي پاپ "له خپل وطن سره د میني ... او نورو کلتورونو او ملتونو ته د احترام" په توګه تعریف کړی دئ. بل منفي نېشنلیزم دئ چي د نېشنلیزم یو کرغېړن شکل دئ چي خلګو ته د نورو کلتورونو او ملتونو په مقابل کي بې احترامي ورزده کوي او د خپل ملت نېکمرغي د نورو ملتونو د بدمرغۍ په بیه غواړي".

مثبت نېشنلیزم:

ډېر پوهان پر دې خبره اتفاق سره لري چي په خپل فلسفي او تاریخي تخلیق کي، نېشنلیزم یو مثبت قوت وو. اوس هم ځیني ګټور اړخونه او ډېر پلویان لري.

نېشنلیزم ډیموکراسي پر مخ بیایي:

د یوه محقق په نظر، "په اوسنۍ نړۍ کي نېشنلیزم یو هغه عمده نظم دئ چي ډیموکراټیک شعور ځان پکښي ځرګندوي". دلیل یي دا دئ چي نېشنلیزم دا مفکوره پر مخ بیایي چي سیاسي قدرت په ولس کي پروت دئ او حکومت د دې قدرت څخه یوازي د ولس په نماینده ګي کار اخلي. ډیموکراټیک نېشنلیزم چي د امریکې د انقلاب محرک هم وو ټولي نړۍ ته، په تېره بیا تر دوهمي عمومي جګړې وروسته پراخ سوی دئ. د نړۍ د ډیموکراټیکو هیوادو تناسب چي په کال ۱۹۵۰ کي٪۲۸وو، په کال ۲۰۰۵ کي ٪۴۶ ته زیات سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېشنلیزم د امپریالیزم مخه نیسي:

د تېرو سلو کالو په جریان کې، نېشنلیزم د اطریش – مجارستان، عثماني ترکیې او روسیې د امپراتوریو په له منځه وړلو کې عمده رول لوبولی دئ. همدارنګه نېشنلیزم تقریباً د ټولو استعماري امپراتوریو کمبله ورټوله کړه، چې د اروپایي هیوادو او د امریکې د متحده ایالاتو په کنټرول کې وه. د دې مستعمراتو په ډله کې شرقي تیمور East Timor په دې اواخرو کې استقلال تر لاسه کړ. شرقي تیمور د مړژواندي پرتګالي امپراتورۍ وروستۍ بقایا وه چې خلګو یې په کال ۱۹۷۵ کې استقلال اعلان کړ. ازادي لا زېږېدلې نه وه چې اندونیزیا شرقي تیمور په ځان پوري ملحق کړ. د شرقي تیمور د خلګو لپاره اندونیزیایي باداران هم د پرتګالي بادارانو په شان د منلو وړ نه وه. د خودمختارۍ self-determination لپاره د دوی دوامداره مبارزې او بین المللي فشارونو بالاخره اندونیزیا مجبوره کړه چې په کال ۱۹۹۸ کې یوه ریفرندم ته غاړه کښېږدي. د شرقي تیمور په سلو کې ۷۹ خلګو د استقلال په ګټه رایي ورکړې. د اندونیزیا نظامیانو هڅه وکړه چې د جنایتکارانو د یوې ډلې پر لاس شرقي تیمور کنټرول کړي. دې جنایتکارانو د شرقي تیمور په زرهاوو خلک ووژل، ځو بالاخره د استرالیا او ملګرو ملتونو د نظامي مداخلې په نتیجه کې امنیت په وجود راغی. ملګرو ملتونو United Nations د شرقي تیمور لپاره لومړی یوه انتقالي اداره منځته راوړه، او وروسته یې په کال ۲۰۰۲ کې د حکومت واګې یو کاملاً مستقل شرقي تیمور ته وروسپارلې.

نېشنلیزم اقتصادي پرمختګ ته لاره خلاصوي:

مستعمرې او د دولتو په دننه کې اقلیتي ملتونه اکثر وخت له اقتصادي پلوه استعمار سوي دي. په افریقا کې او هم د نړۍ په نورو برخو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي ډېر هيوادونه تر اوسه هم له استعماري ميراث څخه د ځان خلاصولو لپاره سختي هلي ځلي کوي. استعماري قدرتونو د مستعمرو منابع د خپلو ګټو لپاره ځني وړي دي او د دوی د اقتصادي زېربنا لپاره يې ډېر لږ څه سر ته رسولي دي. دا کار د شوروي اتحاد په شان څو نژادي امپراتوريو کي، چي په تيوريکي لحاظ يو لاس او متحد ګڼل کېدل، هم سر ته رسېدلی دئ. د پخواني شوروي اتحاد شپږ جمهوريتونه (اذربايجان، قزاقستان، قيرغيزستان، تاجيکستان، ترکمنستان، او اوزبکستان) چي کله د روسيې/ شوروي تر کنټرول لاندي وه، له نظره لوېدلي وه. همدا اوس هم د دوی د سړي پر سر متوسط ناخالص داخلي توليد (يعنيGDP) د روسيې يو پر دريمه تشکيلوي، او د کوچنيانو د مړيني اندازه د روسيې څلورچنده ده. ښکاره خبره ده چي دا نوي هيوادونه به د ډېرو کلونو لپاره د اقتصادي ستونزو سره لاس و ګرېوان وي، مګر د دوی له نظره، لږ تر لږه به د دوی هڅي د خپلو هيوادو هوسايني او نېکمرغۍ ته متوجه وي.

منفي نېشنليزم:

د خپلو ټولو ښېګڼو سره، نېشنليزم تاريک اړخ هم لري. د نېشنليزم بدمخي د ملتونو تر مينځ له روابطو څخه راپيل کېږي. د تعريف له مخي، نېشنليزم د نورو هغو مشابه خلګو سره، چي يو ملت جوړوي، د خپلوۍ يو احساس دئ. له نورو څخه د ځانو بېلول په اصل کي کوم بد شی نه دئ، مګر دا کار د موږ – ګروپ we-group په ښه بللو سره د منفي نېشنليزم په لار کي لومړی ګام دئ. څرنګه چي موږ د خپل ځان هويت په موږ – ګروپ سره څرګندوو، نو د دوی – ګروپ څخه د ځان بېلولو خوا ته ميلان لرو. کله چي موږ ځانونه له نورو څخه بېل وګڼو، نو لاندي منفي تمايلات راته پيدا کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو سره د مرستي کولو بې علاقه ګي، د نورو ردول exclusionism، ځان بې ساری [استثنایي] بلل exeptionalism او له بېګانه وو څخه بېره xenophobia، داخلي ظلم او خارجي تعرض.

له نورو سره د مرستي کولو بې علاقه ګي:

زموږ د توپیر او جلاوالي نېشنلستي احساس د نورو په وړاندي زموږ د مسئولیت احساس محدودوي. ډېر خلګ نه یوازي دا چي د خپل ګروپ په دننه کي له نورو سره مرسته کول غواړي، بلکي، د عامه اجتماعي خدماتو د بودجې له لاري، له نورو سره مرسته کول خپل مسئولیت ګڼي. مګر په بین المللي سویه ډېر لږ خلګ د مسئولیت احساس کوي. د نورو هیوادو وحشتناکي پېښي زموږ ډېره لږ توجه ځانته جلبوي، مګر که دا ډول حوادث زموږ په وطن کي پېښ سي نو بیا موږ ډېر جدي عکس العمل ښکاره کوو. د افریقا د لویي صحرا Sub-Saharan Africa په سیمه کي، یوازي په سلو کي ۴۱ خلګ تر ۵۵ کلنۍ پوري ژوند کوي، چي په مقایسه یي په سلو کي ۸۰ امریکایان تر ۵۵ کلنۍ پوري ژوند کوي. د افریقا په لویه صحرا کي د کوچنیانو د مړیني چانس یو کلنۍ ته تر رسېدلو مخکي له امریکې سره په مقایسه ۱۵ واره زیات دئ.

که چېري دا تراژیدي په امریکا کي پېښه وای، ډېر زیات مالي او بشري منابع به یې د له منځه وړلو لپاره په کار لوېدلي وای. مګر، د امریکې د حکومت غبرګون د افریقا د لویي صحرا د دې انساني تراژیدۍ په وړاندي یوازي په ۴ بلیونه ډالره اقتصادي او بشري مرستي پوري محدود دئ. دا مقدار پیسې د افریقا د لویي صحرا د نفر پر سر یوازي ۵ ډالره کېږي او هر امریکایي ګواکي یوازي ۱۳ ډالره ورکوي. آیا دا پیسې کفایت کوي؟ ډېر امریکایان فکر کوي چي کافي دي. یوې احصایې ښودلې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي په سلو کي ۶۴ امریکایان فکرکوي چي د دوی هیواد بیخي زیاتي پیسې پر خارجي مرستو لګوي. یوازي په سلو کي ۸ امریکایان فکر کوي چي د دوی هیواد بیخي لږ پیسې پر خارجي مرستو لګوي. یو علت یې دا دئ چي، د همدې احصایې له مخي، په اوسط ډول امریکایان فکر کوي چي د دوی د فدرالي بودجې په سلو کي ۳۱ پر خارجي مرستو لګېږي. واقعیت دا دئ چي د امریکې ټولي خارجي مرستي د فدرالي بودجي یوازي په سلو کي یو تشکیلوي. د دې معنی دا نه ده چي امریکایان خیر غوښتونکي خلک نه دي. بلکي معنی یې دا ده چي امریکایان، د نوري نړۍ د خلګو په شان، تر نورو هیوادو د خپل هیواد د خلګو په وړاندي د زیات مسئولیت احساس کوي.

د نورو ردول:

هر کال، په میلیونو خلک د سیاسي خشونت، فقر او نورو مجبوریتونو له امله خپل کورونه پرېږدي. مهاجرین اوس یو جهاني پرابلم ګرزېدلی دئ. د مهاجرینو په مقابل کي د نېشنلیزم د (موږ – دوی) نظر تقریباً نړیوال مقاومت منځته راوړی دئ. په ۴۰ هیوادو کي د خلګو د یوې سروې له مخي، په اوسط ډول په سلو کي ۷۶ خلګو غوښتل چي د دوی هیواد ته د مهاجرینو پر راتګ محدودیتونه نور هم پسي زیات سي. د امریکایانو یو لوی اکثریت (۸۱٪) او د کاناډایانو (۶۹٪) دا ډول احساس لري، په داسي حال کي چي د دې هیوادو اکثریت خلک په خپله مهاجرین دي. دوه هیوادونه چي پر مهاجرینو د لږمحدودیت غوښتونکي دي، جاپان (۴۳٪) او جنوبي کوریا (۳۷٪) دي. مګر خبره دا ده چي دوی همدا اوس د مهاجرینو ډېر سخت قوانین او په نتیجه کي ډېر لږ مهاجرین لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان بې ساري بلل او له پرديو څخه بېره (بېګانه هراسي):

خپل ملت ته اربښت ورکول د نېشنليزم مثبت اړخ دئ، مګر تر نورو د ځان لوړ بللو احساس او حتی له نورو څخه بېره او کرکه هم منځته راوړي. بېګانه هراسي xenophobia د نورو ملتونو څخه د بېري او کرکي احساس دئ. ځان بې ساري بلل exceptionalism چي خپل ملت تر نورو ملتو ښه بللوعقيده ده، لږ څه زهرجنه ده مګر بيا هم دردونکې ده. د ۴۳ هيوادو يوې نړيوالي سروې ښودلې ده چي په ۳۹ هيوادو کي اکثريت خلګ "بالکل" يا "تر ډېره حده" له دې څرګندوني سره چي "زموږ خلګ بې عيبه او مکمل نه دي، مګر زموږ کلتور تر نورو عالي دئ" موافق وه. په مجموع کي په سلو کي ۶۸ سروې سوو خلګو دا ډول فکر کاوه. په دې سروې کي هيندويانو تر ټولو زيات ځانونه بې ساري بللي او، د عامه ذهنيت په خلاف، لږو فرانسويانو ځانونه بې ساري بللي دي.

کلتوري تبعيض او ظلم:

په هغو دولتونو کي چي يو مسلط ايتنيکي ګروپ او يو يا زيات اقليتي ګروپونه وجود ولري، مسلط ګروپ تقريباً هر وخت د سياسي، اقتصادي او اجتماعي امتيازاتو خاوند وي. په ډېر افراطي حالت کي، ځيني وختونه مسلط ګروپونه پر اقليتي ګروپونو ظلم کوي او حتی د نسل د له منځه وړلو لپاره يې هڅې کوي. په بوسنيا Bosnia او کوسوو Kosovo کي د سربيانو د نژادي لېونتوب، په رواندا کي د هوتو Hutus له خوا د توتسي Tutsis قتل عامونه، او په دې نژدې وختو کي په سوډان کي د عربو مسلمانانو له خوا د عيسوي تورپوستانو او مسلمانو تورپوستانو ډله ييزي وژني يې مثالونه دي. تر ټولو وحشتناک مثال د نازي جرمني دئ چي اډولف هټلر په خپل مشهور کتاب مين کمپف Mein Kampf کي جرمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

نژاد يو خالص " ارين نژاد" او د انساني تکامل مظهر بللی دئ. په مقابل کي يې بيا روسان او نور سلاويک خلک يې پر ښنده ولاړ انسانان [يعنی لږ انسانان] بللي دي چي د مريانو په توګه بايد کار ځني واخيستل سي. يهوديان او جتان Gypsies د ده په نظر "غيرانسانان" وه چي د لېونيانو او همجنس بازه homosexuals خلګو سره بايد محوه سي.

خودمختاري

Self-Determination

يوه بله خلا چي د نېشنليزم په ايډيال او واقعيت کي رامنځته سوې ده هغه د خودمختارۍ موضوع ده. خودمختاري په خپله هم مثبت او منفي اړخونه لري.

د خود مختارۍ مثبت اړخونه:

ډېرو کتونکو د خودمختارۍ پر نسيپ ستايلی دئ. د ډېرملتي دولتونو nation-states ريښې د دوی د خودمختارۍ لپاره په غوښتنه او مبارزه کي پرتې دي. د مثال په توګه، د امريکې د ازادۍ اعلاميه Declaration of Independence له برتانيې څخه د خودمختارۍ په اعلام سره پيل کېږي.

د خودمختارۍ د ملاتړ لپاره ډېر دلايل وجود لري. د نېشنليزم پر ګټو سربېره، چي مخکي يې بيان وسو، خودمختاري له ايتنيکي ستم څخه ډېرو راولاړو سوو ظلمونو ته خاتمه ورکوي. که چېري ټولو ايتنيکي ګروپونو اجازه درلوداى چي په سوله ييز ډول استقلال لاسته راوړي او يا يې هم کولای سوای چي له خپلو ايتنيکي ورونو سره يو ځای سي، نو به د بوسنيا، چيچنيا، کوسوو، شرقي تيمور، رواندا، سوډان تراژيدي ګاني او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې شان نوري ویرجني پېښي منځته نه وای راغلي.

د خودمختارۍ په هکله اندېښني:

د خودمختارۍ پرنسیب په عمل کي له ډېرو ستونزو سره مخامخ دئ. لویه ستونزه یې دا ده چي په نړۍ کي په زرهاوو ایتنیکي ګروپونه وجود لري. له هر ایتنیکي ګروپ سره بالقوه دا امکان سته چي ملي شعور پکښي راپیدا سي او د استقلال یا خودمختارۍ لپاره هڅي پیل کړي. که د خودمختارۍ پرنسیب ومنل سي او هر ایتنیکي ګروپ خپل ځانته یو مستقل دولت ولرلای سي نو به نړۍ د دې دومره زیاتو دولتو سره څه حالت ولري؟

د خودمختارۍ یوه ستونزه د سره جاروتلي ګروپونو بېلول دي. ډېر ملتونه په ډېرو ځایونو کي یو له بله سره جاروتلي دي. بوسنیا Bosnia یې یو مثال دئ؛ د بوسنیا مسلمانان، کروټیان Croats او سربیان Serbs په یوه ښار، یوه جاده او یوه بلډینګ کي یو ځای سره اوسېدل. که چېري دوی هر یو ځانته استقلال اعلان کړي نو څوک څرنګه کولای سي دا ګروپونه سره بېل او قلمرو ورته وټاکي؟

د خودمختارۍ بل پرابلم دا دئ چي اوسني دولتونه له کاناډا (کیوبیک) څخه رانیولې بیا تر برتانیې (سکاټلنډ او ویلس) او هسپانیې (باسک او کاتالونیا) پوري باید منحل سي. امریکایان هم باید په دې پرابلم کي چرت ووهي. ځکه چي دوی له ډېر پخوا څخه د خودمختارۍ د حق پلوي کړې ده نو د امریکې په متحده ایالاتو کي دننه به د خودمختارۍ پرنسیپ څرنګه عملي کېږي؟ که چیري، د مثال په توګه، د هاوایي اصلي اوسېدونکي native Hawaiians د خودارادیت د پرنسیپ له مخي وغواړي چي ځانته مستقل دولت جوړ کړي، آیا ټول امریکایان یې باید ملاتړ وکړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوروځایوکي بیا د ایتنیکي پلوه متجانس دولت جوړول هم خپل ځانته ستونزي لري. په افغانستان کي د بېلابېلو ایتنیکي ګروپونو شخه د یو ملتي دولت nation-state جوړول په ډېرو سیمو کي د دې ګروپونو [چي یو په بل کي سره جاروتلي دي] سره بېلول غواړي. له بلي خوا، تاجیکان او ازبکان به شایي وغواړي چي د تاجکستان او ازبکستان سره یو ځای سي. او همدارنګه، د پښتنو لپاره د پښتونستان په جوړولو کي باید د پاکستان، ایران (؟) او افغانستان ټوټې سره ومښلول سي.

د خودمختارۍ بله ستونزه دا ده چي د داسي مستقلو هېوادونو شمېر مخ پر زیاتېدو دئ چي په خپله د خپل پایښت لپاره ډېره لږ توانمندي لري. آیا معقوله ده چي د میکرو [ډېر واړه] دولتونو منځته راتلو ته، چي ډېر لږ نفوس، کوچنی قلمرو، او محدود اقتصاد ولري، اجازه ورکړه سي؟ ځیني دا ډول دولتونه، لکه اندوررا Andorra ، موناکو Monaco او سان مارینوSan Marino له ډېر پخوا راهیسي وجود لري. مګر د کلونیالیزم تر بې اعتباره کېدلو وروسته د میکرو دولتونو شمېر مخ پر زیاتېدو دئ. د میکرو دولتونو ستونزي به وروسته په تفصیل سره وڅیړل سي. مګر دومره باید ووایو چي، د نړۍ د هیوادونو په سلو کي ۳۳ د امریکې د لاس انجلس تر ایالت لږ نفوس لري. دا ډول هیوادونه زیات وخت د خپل ځان دفاع نه سي کولای او له اقتصادي پلوه د ځان تکیه کولو توان نه لري. دا ډول هیوادونه به له یوې خوا له اقتصادي پلوه د نوري نړۍ د اوږو بار وي، او له بلي خوا د دې امکان وجود لري چي د قدرت خلا په وجود راوړي او بې ثباته هیوادونه ځني جوړ سي.

که د خودمختارۍ او د دولتونو د تجزیې اوسنی حالت دوام وکړي، پر سیمه ییز او حتی نړیوال ثبات باندي اثر ښندلای سي. بین المللي ثبات ته د خودمختارۍ او میکرو دولتونو یو بل تهدید د امریکې د متحده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایالاتو له خوا په کال ۲۰۰۳ کي د عراق له يرغل سره منځته راغی. د نورو پایلو تر څنګ، د صدام حسین راچپه کېدلو د عراق د تجزیې چانس زیات کړ. عراق اوس د شيعه، سني او کردي مسلمانانو تر منځ وېشل سوی دئ. لکه مخکي چي وويل سول، د کردانو نهايي هدف د يوه مستقل کردستان منځته راوړل دي. د کردانو و دې هدف ته د رسېدلو هڅي به يقيناً د عراق له شديد مقاومت سره مخامخ سي. همدا رنګه، عراق به ښايي له ترکيې سره، چي هلته هم په کردي سيمو کي د کردستان جوړولو هلي ځلي رواني دي، لاس يو کړي. د عراق د تجزيې بله مسئله دا ده چي ښايي د ختيځ عراق شيعه ګان د شيعه ايران پر خوا ورولغړي. پر دې سربېره، يو کمزوری عراق به نور د دې توان ونه لري چي د ايران او سعودي عربستان تر منځ، چي دواړه تېل لرونکي غني هيوادونه دي، يو مؤثر حايل وګرزي. د صدام تر راچپه کېدلو وروسته امريکې او نورو خارجي قواوو د عراق د تجزيه کېدلو مخه نيولې ده؛ مګر کله چي دوی له عراقه ووزي، لکه چي ښکاري ډېر ژر به ووزي، نو د يوه رښتيني او متحد عراق راتلونکې تاريکه ښکاري.

د موجودو هيوادونو لپاره د نوي هيوادونو د په رسميت پېژندلو موضوع ډېره پېچلې او مهمه ده. کله چي نوي هيوادونه منځته راځي، نو موجوده هيوادونه، له ملګرو ملتونو سره د دوی د تعهداتو له امله، مجبور دي چي پر دوی باندي د خارجي تعرض پر وخت د دوی دفاع وکړي. نوي غريب هيوادونه د اقتصادي مرستو اوسني سازمانونه، چي همدا اوس هم کافي منابع نه لري، نور هم سره کنښېکاږي. بله خبره دا ده چي د نوو بېلتون غوښتونکو نهضتونو په رسميت پېژندنه نور تجزيه غوښتونکي نهضتونه تشويقوي.

څرنګه چي ډېر ايتنيکي ګروپونه د خودمختارۍ لپاره تلاښ کوي نو دا سوال راپيداکېږي چي آيا دوی بايد حمايه سي او که يې مخه ونيول

(c) ketabton.com: The Digital Library

سي. که حمایه کېږي نو کوم ایتنیک ګروپ باید حمایه سي او ولي باید حمایه سي. که یې مخه نیول کېږي نو هم دا سوال راپیدا کېږي چي ولي باید حمایه نه سي. دا ښکاره خبره ده چي په دې اوسنۍ پرله پېچلې نړۍ کي د خودمختارۍ د پرنسیپ عملي کول ډېر مشکل کار دئ.

نېشنلیزم اود هغه راتلونکې

خلګ هر وخت خپل هویت په یوه یا بل ګروپ کي څرګندوي. دا ګروپ کېدای سي چي کورنۍ، قوم، مذهب او یا کوم بل شی وي. مګر نېشنلیزم چي د سیاسي هویت یو مشخص شکل دئ او د مشترک هویت خلګ، د دوی قلمرو او حکومت سره مښلوي د اوسني وخت شی دئ. ځیني پوهان د نېشنلیزم ریښې ډېر لرغوني عصر ته رسوي، مګر پر دې خبره پوره اتفاق موجود دئ چي نېشنلیزم د یوې مهمي سیاسي مفکورې په توګه یوازي له تقریباً ۵۰۰ کالو راهیسي وجود لري او د یو عمده سیاسي هویت د منبع په توګه تر نونسمي او شلمي پېړۍ پوري لا خپل اوج ته نه وو رسېدلی.

د نېشنلیزم راتلونکې به څرنګه وي؟ څرنګه چي نېشنلیزم هر وخت موجود نه وو، نو نه بدلېدونکی هم نه دئ. کېدای سي چي زموږ د یو عمده سیاسي هویت په توګه کمزوری او حتی ښایي له منځه ولاړ سي. د دې امکان په نظر کي نیولو سره، موږ باید دا پوښتنه ارزیابي کړو چي ایا د نېشنلیزم سرسختي [یعني دوامداره موجودیت] او یا له منځه تلل به مثبت که منفي کار وي.

د نېشنلیزم د له منځه تلو اټکل:

دوهمي عمومي جګړې د نېشنلیزم په باب د ډېرو خلګو فکر ته تغیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړ. دوی د جنګ او د جنګ د وخت د وحشتونو ملامتیا پر فاشیزم او متعرض نېشنلیزم اچوله. کتونکي په دې عقیده وه چې د ۳۰ کالو په دوران کې د دوو عمومي جګړو پېښېدلو دا ښودله چې پر ملي خصومت او ضدیت باندي ولاړ دولتي سیستم نه یوازې دا چې تر وخت تېر دئ بلکې خطرناکه هم دئ. د عمومي تباهۍ د وسلو منځته راتللو بیا دا خطر نورهم جدي کړ. په کال ۱۹۴۵ کې د ملګرو ملتونو په منځته راتلو سره د هیوادو تر منځ د رقابتي نېشنلیزم پر ځای د تعاوني ګلوبالیزم د انکشاف افکار را پیدا سول.

له دې ډول افکارو سره ډېرو پوهانو د نېشنلیزم او ملي دولت د له منځه تللواو یا لږ تر لږه د تدریجي زوال پیش بینۍ وکړې. مګر داسي څه پېښ نه سول او نېشنلیزم د یو جهاني قوت په توګه نور هم زور واخیستی.

د نېشنلیزم سرسخته پایښت:

د نېشنلیزم په دوامداره قوت کې شک نسته. د دوهمې عمومي جګړې راهیسي هغه دولتونه چې پر ملي خودمختارۍ باندي د ټینګار کولو له لاري منځته راغلي دي درې چنده سوي دي. د نېشنلیزم د زیات پرمختګ عمده محرکه قوه په افریقا، اسیا او نورو سیمو کې امپریالیستي ضد ازادي غوښتونکي نهضتونه وه. په دې وروستنیو کلونو کې نیشنلیزم په اروپا کې هم دوباره ځان را ښکاره کړ. د لوېدیځ او ختیځ جرمني له اتحاد څخه جرمنی جوړ سو. هغه دولتونه چې له پخوا څخه موجود وه سره تجزیه سول. د چکسلواکې څخه د چک او سلواک په نوم دوه هیوادونه جوړ سول او یوګوسلاویا پر ۷ هیوادو تجزیه سوه. بل دا چې، د روسیې او په وروسته کې د شوروي د څو نژادي امپراتوري د سره پاشل کېدلو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵ نوي هیوادونه منځته راغلل. د ۱۹۸۹ کال راهیسي، د شرقي تیمور، ایریتیریا، نامیبیا او پالاو څخه ماسېوا، ټول ازادۍ ته رسېدلي هیوادونه په شرقي اروپا یا روسیې پوري اړه لري. (FRS). همدارنګه، په برتانیه کي د سکاټیانو، ایرشیانو او وېلشیانو تر منځ هم ځیني نېشنلیستي غوښتني را پیداسوي دي؛ په هسپانیه کي باسکیان او کاټلان، او د یوروپ په نورو سیمو کي هم دا ډول ګونګوسې وجود لري.

یو نظر دا دئ چي نېشنلیزم به د سیاسي هویت په توګه تر ډېره وخته دوام ومومي او موږ به په سیاسي، عملي او تیوریکي لحاظ په ملت پوري تړلي یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم فصل

ګلوباليزم

Globalism

که څه هم چې د ګلوباليزم مفهوم ورځ تر بلي موږ ته اشنا کېږي او په دې وروستيو لسيزو کي په پراخه پيمانه منل سوی دئ، مګر بيا هم نوی مفهوم نه دئ. په حقيقت کي د ګلوباليزم مفکوره لرغوني ريښې لري. په غربي کلتور کي د ګلوباليستي افکارو سرچينه و رواقيونوStoicism ته رسېږي. دا فلسفه په لرغوني يونان او روم کي د ۳۰۰ قبل الميلاد څخه بيا تر ۲۰۰ بعدالميلاد پوري وده کړې وه. رواقيونو ځانونه دبشريت جزء باله، نه د يوه يا بل واړه سياسي ګروپ غړي.

رواقيونو ته ورته نوري لرغوني غيرغربي عنعنوي فلسفې د بوديزم او هندويزم مذهبونه او د کانفيوشنيزم Confucianism فلسفه ده. د مثال په توګه، سيدارتا ګواتاما چې په بودا سره شهرت لري، ټينګار کاوه چې موږ بايد يو جهاني [عالم شموله] ليد او نظر ولرو.

که څه هم چې د رواقيونو فلسفه مخ د انحطاط پر خواورولغښته، مګر مفهوم ئې بيا هم تر پېړيو پوري ژوندی پاته سو. د منځنيو پېړيو Middle Ages په دوران کي، د روم کاتوليک کليسا يو ګلوباليستي قدرت وو. ګلوباليستي افکار د Thomas Pine توماس پېن او د اتلسمي پېړی د نورو انقلابيونو په فلسفه کي ښکاره دي. امريکايان توماس پېن د يوه وطن پرسته انقلابي په توګه په ياد لري، مګر ده خپل سياسي هويت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکایي توب کي نه څرګنداوه او ځان ئې د (نړۍ تبعه) باله.

یو بل فیلسوف، ایمانویل کانټ Immanuel Kant، د سولي له پاره د بین المللي همکارۍ مفکوره نوره هم پسې پراخه کړه. دی په خپل یوه اثر کي لیکي چي: "هیوادونه باید د وحشي ګرۍ د بې قانونه حالت څخه راووزي او په یوه داسي ولسي اتحادیه federation کي داخل سي چي په هغه کي هر دولت خپل امنیت ... د یوه متحد قدرت او قانوني تصمیمونو څخه لاسته راوړي". د نونسمي پېړۍ د جرمني فیلسوفانو فریدریک انګلز او کارل مارکس په نظریاتو کي هم ډېر قوي مافوق ملتي transnational [ترانس نېشنل] عناصر وجود لري. دوی په دې عقیده وه چي ټول بشري وېش او تقسیم پر اقتصادي طبقه ولاړ دئ او دولت د بډایي بورژوازي طبقې په لاس کي یوه وسیله ده چي پر پرولتاریا طبقې باندي د ظلم له پاره کار ځني اخیستل کېږي. کمونیسټ مانیفست (۱۸۴۸) اعلان کوي چي «کاریګران وطن نه لری». مارکسیستي افکار له زوال سره مخامخ سول مګر ګلوبالیستي افکارو په دې وروستیو لسیزو کي نور هم زور پسي اخیستی دئ.

ګلوبلایزېشن

د ګلوبلایزېشن له لاري د ګلوبلیزم پر مختګ ښایي مجرد abstract مفاهیم ښکاره سي، مګر په واقعیت کي زموږ له پاره د هري ورځي پدیدې دي. هغه کیبورډ keyboard چي د دې کتاب په ټایپولو کي کار ځني اخیستل سوی دئ، په تایلینډ کی جوړ سوی وو، ماوس ئې له چین څخه او مانیتور ئې له جنوبي کوریا څخه راغلی دئ. د ورځي په جریان کي ښایي موږ د بېلابېلو هیوادونو د ویب سایټو سره سروکار لرو. [د امریکې] په پوهنتونو کي د نړۍ د بېلابېلو هیوادونو زده کوونکي زده کړه کوي. که

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسي په دې هکله فکر وکړئ، ګلوبلايزېشن تر هغه اندازې چې موږ فکر کوو لا زيات ستاسي په ورځني ژوند کي نغښتی دئ.

د ګلوبلايزېشن د چټک پرمختګ فکتورونه:

تر يوه حده ويلای سو چي ګلوبلايزېشن لرغونی تاريخ لري او له هغه وخت راهيسي وجود لري چي لومړنيو منزوي قبيلو يو له بله سره تجارت او راکړه ورکړه پيل کړه. مګر له بلي خوا، ګلوبلايزېشن د اوسني عصر يوه پديده ده چي په تېرو۲۰۰ کلونو کی، په تېره بيا تر دوهمي عمومي جګړې وروسته ئې په بېساري چټکتيا سره پرمختګ کړی دئ. د ګلوبلايزېشن موډرن سرعت د دوو فکتورنو محصول دئ: تکنالوجيکي پرمختګونه او حکومتی پاليسۍ.

تکنالوجيکي پرمختګ د تجارتي مالونو، پيسو، معلوماتو، خلګو او مفکورو د انتقال سرعت ډېر زيات کړی دئ. ښکاره خبره ده چي خلګ، پيسې، کلتور او علم له ډېر لرغوني وخته تر سياسي سرحدو تېر سوي دي، خو له پخوا سره ئې توپير د ګلوبلايزېشن د پرمختګ په چټکتيا کي دئ. د تاريخ تقريباً په سلو کي ۹۰ مهم تکنالوجيکي پرمختګونه د ۱۸۰۰ع کال راهيسي منځته راغلي دي. انټرنټ، جټ الوتکي او نورتکنالوجيکي پرمختګونه دي چي نړۍ په ډېري چټکۍ سره ګلوبلايزېشن ته ورپوري وهي.

حکومتي پاليسيو هم، په تېره بيا په اقتصادي برخه کي، د ګلوبلايزېشن په پر مخ بېولو کي مرسته کړې ده. تر لومړۍ عمومي جګړې وروسته، هيوادونو ډېره هڅه وکړه چي د خارجي رقابت څخه خپل اقتصاد پر وارداتو باندي د لوړو ګمرګي تعرفو [ګمرکي محصول] د وضع کولواو د اسعارو د ازادي تبادلې د مخنيوي له لاري وساتي. په پس منظر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي، پاليسي جوړوونکي دې نتيجې ته رسېدلي دي چي دا يو فاجعه آمېزه روش وو. په۱۹۲۰ع کلونو کي، د يوروپ زياته برخه په اقتصادي اخ و ډب اخته وه، او د لسيزي په پای کي ئې اقتصاد راونړېدی. د ۱۹۲۹ او ۱۹۳۲ع کلونو په منځ کي د اروپا صنعتي توليد په سلو کي ۵۰ راولوېدی او بېکاري په سلو کي ۲۲ ته جګه سوه. په ۱۹۲۹ ع کال کي د امريکې د متحده ايالاتو د اسهامو بازار راونړېدی او ورپسې د امريکې او همدارنګه د جاپان او نورو هيوادو اقتصاد سره وچاودی. نړيوال تجارت له مځکي ووهل سو او نړۍ و ستر اقتصادي رکود Great Depression ته ورارتا وسوه. د ۱۹۲۰ کلونو په دوران کي فاشيست ډيکتاتور بنيتوميوسوليني Benito Mussolini په ربړېدلې ايټاليا کي قدرت ته ورسېد او د ستر اقتصادي رکود په دوران کي آدولف هيټلر او نور فاشيستي ډيکتاتوران په جرمني، جاپان او هسپانيا کی قدرت ته ورسېدل. دوهمه عمومي جګړه د خپل ټولو ويجاړيو او فجايعو سره ورپسې پېښه سوه. ډېرو تحليلګرانو دا استدلال کاوه چي تر لومړۍ عمومي جګړې وروسته بنديز لګوونکي اقتصادي پاليسيو اقتصادي رکود منځته راووست چي فاشيزم ته ئې لار خلاصه کړه، فاشيزم په خپل وار دوهمه عمومي جګړه منځته راوړله .

د دوهمي عمومي جګړې د علتونو د تحليل پر اساس، تر جنګ وروسته پاليسي جوړوونکو داسي پلانونه رامنځته کړل چي د راتلونکو نړيوالو ټکرونو او تصادماتو مخه ونيسي. په اقتصادي برخه کي، د امريکې د متحده ايالاتو په مخکښی، د تعرفاتو او تجارت عمومي موافقت نامه General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) او په همدې نامه يو پيمان او سازمان هم منځته راغی چي وروستی هدف ئې د هغو تجارتي ممانعتونو او بنديزونو له منځه وړل وه چي د دوهم عمومي جنګ ملامتيا ورپه غاړه وه. (وروسته دا سازمان د نړۍ د تجارت سازمان the

(c) ketabton.com: The Digital Library

World Trade Organization, WTO په نوم ونومول سو). پالیسي جوړوونکو همدارنګه بین المللي وجهي صندوق International Monetary Fund (IMF) تأسیس کړ.

د ټرانسپورټېشن او کمیونیکېشن ګلوبلایزېشن:

د ګلوبلایزېشن اوسنی پرمختللی حالت د هغه تکنالوجیکي پېشرفت نتیجه ده چي په پراخه پیمانه تولیدات او خلګ تر ډېرو لیري فاصلو پوري په ډېر سرعت سره انتقالولای سي. همدارنګه، ګلوبلایزېشن پر هغه تکنالوجۍ تکیه دئ چي موږ په دې توانوي چي د ټولي نړۍ هر ګوټ ته په ډېري چټکۍ او اسانۍ سره ډېټا، تصویر، لیکلي توري او اواز [صوت] ولېږو.

نړیوال ټرانسپورټېشن [حمل ونقل]:

موډرن ټرانسپورټېشن انسانان او د هغوي تولیدات په دومره زیات حجم او په دومره زیات سرعت له یوه هیواد څخه تر بل هیواد پوري انتقالوي چي ډېر لږ وخت مخکي ئې تصور نه سوای کېدای. بحري ټرانسپورټېشن ئې ښه مثال دئ. د ۱۸۰۰ ع په نیمایي کلونو کي د نړۍ مشهوره تجارتي بېړۍ فلایینګ کلاوډ Flying Cloud وه چي ۲۲۹ فوټه اوږدوالی ئې درلود. اوس په بحر کي د جاهری وایکنګ Jahre Viking په شان د تېلو انتقالوونکې بېړۍ چلېږي چي اوږدواله ئې ۱۵۰۴ فوټه ته رسېږي. دا بېړۍ دومره لویه ده چي کارګران ئې له یوه ځایه څخه تر بله ځایه پر بایسکلانو ځي. تقریباً ۲۸۰۰۰ تجارتي بېړۍاو د تېلو ټانکرونه څه دپاسه ۷۳۳ ملیونه ټنه مالونه انتقالوي. دا لویي هیولاوي (اشاوي) نه یوازي دا چي زیات تجارتي مالونه له یوه ځایه بل ته انتقالوي، بلکي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمل ونقل د قیمت په راکښته کولو سره ئې نړیوال تجارت نور هم پسې پراخ کړی دئ. په ۲۰۰۶ کال کې، د مثال په توګه، د منځني ختیځ څخه د امریکې تر متحده ایالاتو پوری د یوه ګېلن تېلو د انتقال بیه یوازې درې سنټه وه.

په حمل و نقل کې تکنالوجیکي پرمختګ له یوه ځایه څخه بل ته د انسانانو په چټک انتقال کې هم مهم رول لوبولی دئ. بین المللي مسافرت نن ورځ بالکل یو عادي کار ګرزېدلی دئ. هر کال په سلهاوو میلیونه مسافرین له یوه هیواد څخه بل ته په څو ساعته کې رسېږي.

نړیوال کمیونیکېشن:

پر بین المللي روابطو باندې د موډرن کمونیکېشن تأثیرات ډېر زیات دي او په تېره بیا د یوې نیمې پېړۍ په جریان کې ډېر خارق العاده پرمختګ پکښې راغلی دئ. ټلیګراف، عکاسي، راډیو، د پېښو فیلم اخیستل، ټلیفون، ټلویزیون، فاکس، انټرنیټي اړیکي او ایمېل ئې یوازې یو څو مثالونه دي. د کمیونیکېشن د پراخوالي محاسبه کول ډېر ګران کار دئ. مګر که د بین المللي تلیفون له لارې یو له بله سره اړیکې نیول د مثال په توګه وګورو، نو به د کمیونیکېشن په پرمختګ باندې پوه سو. د۱۹۹۱ع څخه بیا تر ۲۰۰۵ ع کال پورې د بین المللي ټلیفون دقیقې له ۴۰ بلیونو څخه ۱۴۰ بلیونو ته زیاتې سوې دي. [یعنی په ۲۰۰۵ کال کې خلګو د بین المللي ټلیفون له لارې ۱۴۰ بلیونه دقیقې یو له بله سره تماس نیولی دئ].

د کمیونیکېشن په برخه کې د تکنالوجیکي انقلاب له برکته، اوس د نړۍ په هر ګوټ کې ډېر خلګ خپل خبرونه له یوې واحدې منبع څخه لاسته راوړي. ښکاره مثال ئې سي این این CNN دئ چې تقریباً د نړۍ هر ګوټ ته رسېدلی دئ او په نهو ژبو خپروني کوي. که سي این این و نړۍ ته د پېښو او شیانو امریکایي لید perspective وړاندې کوي، غیر امریکایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټلويزيوني شبکې بيا خارجي ليد د امريکې ټولني ته وړاندي کوي. د الجزيرې ټلويزيوني شبکه، چې په ۱۹۹۶ کال کي ئې له قطر څخه په عربي ژبه خپروني پيل کړې اوس ئې، د نورو شيانو تر څنګ، د اوسامه بن لادين د صوتي او ويديويي کسټونو په خپرولو سره ډېر شهرت لاسته راوړی دئ. په ۲۰۰۶ کال کی د الجزيرې ټلويزيون د امريکې د متحده ايالاتو له پاره په انګرېزي ژبه خپروني پيل کړې. د الجزيرې خبري ايجنسي په انګرېزي او عربي ژبو انټرنيټي پاڼه هم په نړۍ کي ډېره مشهوره ده.

د انټرنيټ له لاري نه يوازي تقريباً آني خبرونو ته لاس رسی سته، بلکي د هغو کسانو شمېر چی له انټرنيټ څخه استفاده کوي په بېساري سرعت مخ پر زياتېدو دئ. د ۱۹۹۰ کال څخه بيا تر ۲۰۰۴ کال پوري د هغو کسانو شمېر چي له انټرنيټ څخه کار اخلي، د نړۍ د نفوسو له ۵٪ څخه ۱۴٪ ته لوړ سو او مجموعي شمېر ئې يو بليون کسانو ته ورسېدی. سربېره پر دې اوس خلګ له انټرنيټ څخه په کار اخيستلو سره د اې– مېل له لاري په نړيواله سويه يوله بله اړيکي ټينګولای سي.

اقتصادي ګلوبلايزېشن:

د هيوادونو تر مينځ اقتصادي تبادلې نړۍ سره نژدې کړې او هيوادونه ئې په اقتصادي لحاظ يو پر بل متکي کړي دي. مهمه خبره دا ده چي د نړيوال تجارت د زياتوالي له برکته د بېلابېلو هيوادونو خلګ هم سره نژدې کېږي؛ ځکه چي دوی د تماس او هم د توليداتو له لاري يو له بله سره بلدېږي. ځيني دا ډول تماسونه شخصي بڼه لري؛ بين المللي اقتصاد د دوی د کلتوري تفاوتونو په سره نژدې کولو کي رول لوبوي. د جاپان د خارجي تجارت تر نيمايي زيات د غربي صنعتي هيوادونو سره سر ته رسېږي. د دې دومره پراخ تجارت تأثير و غرب ته د جاپانيانو د نژدېوالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په احساس کي ښکاره دئ. د يوې څېړني له مخې، کله چي له جاپانيانو څخه وپوښتل سوه چي آيا دوی و آسيايي او که غربي هيوادونو ته ځانونه نژدې احساسوي، په سلو کی ۵۴ هغو کسانو چي دې پوښتني ته ئې جواب ورکړ، وويل چي دوی ځانونه «غربي هيوادونو» ته نژدې بولي. د دې پوښتني په جواب کي چي ولي دوی ځانونه غربي هيوادونو ته نژدې بولي، په سلو کي ۸۹ جواب ورکوونکو «اقتصادي فعل او انفعال interaction» د دې کار دليل وباله.

کلتوري ګلوبلايزېشن:

د نړۍ د مختلفو ژبو، عنعناتو او بېلابېلو کلتورونو انکشاف ځکه منځته راغلی دئ چي انساني ګروپونه يو له بله جلا سره پراته وه. دا عجبه نه ده چي د حمل و نقل او کميونيکېشن انکشاف يوه اندازه کلتوري امتزاج هم منځته راوړی دئ.

سره له دې چي د جهاني کلتور د مينځته راتلو خبري تر وخت دمخه دي، او ښايي جهاني کلتور اصلا منځته راهم نه سي، مګر همدا اوس په نړۍ کي د کلتوري امتزاج ډېر شواهد وجود لري. د چين ليډرانو يو وخت د «ماوو دريشي» اغوستله؛ اوس غربي طرز دريشي اغوندي. په غير رسمي وخت کي، دشانګهای، لاګوس او مکسيکوسيټي خلک، د خپل عنعنوي لباس پر ځای، کاوبای پتلون، ټي شړت [بې لستوڼي او بې کالره کميس] او کرميچ بوټونه اغوندي. تقريباً هر ځای، ځوان نسل و غربي په تېره بيا امريکايي موسيقۍ ته غوږ نيسي.

دمخه تر دې چي د کلتوري امتزاج پر نورو شواهدو وږغېږو، دا يوه خبره بايد په پام کي ولرو چي ډېر هغه څه چي موږ د نړيوال کلتور په سترګه ورته ګورو، غربي په تېره بيا امريکايي ريښې لري. د دې معنی دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ده چې غربي کلتور ګواکې تر نورو لوړ دئ؛ بلکې تأثیر ئې د لوېدیځې اروپا او امریکې د سیاسي او اقتصادي قوت له امله دئ. همدارنګه، د امتزاج په پروسه کې د غربي کلتور زیاتوالی دا معنی هم نه لري چې دا جریان یو طرفه دئ. امریکایي کلتور هم د ډېرو خارجي وارداتو څخه متأثر سوی دئ. د مکسیکو فهیتا [یو ډول غذا ده]، جاپاني سوشي [جاپانۍ غذا ده]، اروپایي ساکر [چې موږ یې فوټبال بولو] یو څو مثالونه دي.

ژبه:

د کلتوري تقارب یو مهم اړخ انګرېزي ژبه ده چې نن ورځ د بزنیس، ډیپلوماسۍ، مفاهمې او حتی د کلتور مشترکه ژبه ګرزېدلې ده. د افغانستان جمهور رئیس حامد کرزی او هم د ډېرو هیوادو لیډران او د بین المللي سازمانو مشران په انګرېزي ژبه خبري کوي. په رشتیا سره هم، د ملګرو ملتونو د عمومي منشي بان کي موون، چې د جنوبي کوریا تبعه دئ، په شمول، ډېرو لیډرانو انګرېزي ژبه په امریکایي پوهنتونو کې زده کړې یا پراخه کړې ده. یو څه په کرارۍ سره، په تدریجي توګه انګرېزي ژبه د نړۍ و عامو خلګو ته ورغزېږي. په اروپا کې، د مثال په توګه، د ښوونځیو د شاګردانو په سلو کې ۸۹ انګرېزي ژبه زده کوي.

موډرن کمیونیکېشن په نړۍ کې د انګرېزي ژبې د پراختیا یو بل فکتور دئ. سره له دې چې ګوګل Google په نژدې سلو ژبو باندي، و هغو کسانو ته چې انګرېزي ئې مورنۍ ژبه نه ده، د پلټنې زمینه برابره کړې ده، مګر بیا هم په انټرنیت کې ډېر زیات موجود مواد په انګرېزي ژبه دي. لکه د یوه روسي ویب سایټ اداره کوونکی چې وایي: «د یوه روسي له پاره دا ډېره اسانه ده چې د روسي پرځای د داستایوفسکي د یوه اثر انګرېزي ترجمه له انټرنیټ څخه ډاون لوډ او په انګرېزي ژبه ئې ولولي». بزنیس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت هم دې ته اړتیا لري چې د انګرېزي ژبې د نړیوالي پراختیا له پاره کار وکړي. د نړۍ د اقتصادي قدرت په حیث د امریکې د متحده ایالاتو د موقف له امله په نړۍ کي دا ډېره عامه ده چي د بزنیس او تجارت ډېر زیات کسان انګرېزي ژبه زده کړي. د جاپان د حکومت په یوه خپاره سوي رپورټ کي ویل سوي دي چی: "په جهاني سویه لوړتیا او تفوق دا ایجابوي چي ټول جاپانیان د انګرېزي ژبي کاري پوهه لاسته راوړي". انګرېزي ژبه به نوره هم په نړۍ کي پسې پراخه ځکه سي چي د نړۍ په هر ګوټ کي زیات خلک په دې عقیده دي چي د انګرېزي ژبي زده کړه د دوی د ماشومانو په آینده کي ګټوره اغېزه لري.

استهلاکي تولیدات:

د مشهورو مصرفي مالونو تبادله د کلتورونو په نژدېوالي کی یو بل فکتور دئ. امریکایي فلمونه د نړۍ په ډېرو برخوکي شهرت لري. د امریکې د متحده ایالاتو د فلم جوړولو د صنعت له پاره په خارجي هیوادو کي د هغوی توزیع ډېره مهمه ده، ځکه چي د امریکې د فلم جوړوونکو شرکتونو د عاید په سلو۶۱ له خارجي هیوادو څخه راځي. په مقابل کي، خارجي فلمونه د امریکې د فلم د مارکېټ یوازي په سلو کي ۳ تشکیلوي. امریکایي ټلویزیوني پروګرامونه هم په خارجي هیوادو کي ډېر شهرت لري، مګر دا شهرت پر لرېدو روان دئ. کاوبای پتلون، همبرګر او کوکا کولا هم د نړۍ په ډېرو برخوکي ډېر عام سوي دي.

عمده او د ټینګار ټکی دا دئ چي، د کلتورونو په برخه کي یو ډېر مهم امتزاج منځ ته راغلی دئ. ښه دئ که بد، غربي، په تېره بیا امریکایي کلتور د دې جریان په مخ کي روان دئ. ډېره مهمه خبره دا ده چي د مشترک کلتور منبع دومره مهمه نه ده، بلکي د کلتوري امتزاج بالقوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتایج ډېر اهمیت لري. ځیني تحلیلګران دې کلتوري امتزاج ته د یو مثبت قوت په توګه ښه راغلې وایي او په دې باور دي چې دا کار به خلک، او بالاخره، سیاسي واحدونه سره نژدې کړي. نور تحلیلګران بیا ټرانسنېشنل transnational کلتور د مطلوب تنوع له پاره یو خطر بولي. [د دې خبري معنی دا ده چې ځیني خلک غواړي خپل کلتور وساتي او کلتوري امتزاج د دوی کلتور ته خطر پېښوي.]

د اقتصادي ګلوبلایزېشن په باب اندېښنې:

د اقتصادي ګلوبلایزېشن د تأثیراتو تحلیل ډېر پرله پېچلی کار دئ چي په ۱۱ فصل کي به په تفصیل خبري پر وسي، مګر یو څه بیان ئې دلته هم لازم دئ. یوه اندېښنه له دې استدلال سره تړاو لري چي د ملتونو نېکمرغي prosperity په مستقیمه توګه د سولي سره تړي او یا ئې هم په غیر مستقیمه توګه د ډیموکراسۍ له لاري له سولي سره تړي. که څه هم چي د دې استدلال د ملاتړ له پاره ډېر شواهد وجود لري، مګر داسي تحلیلګران سته چي و دې استدلال ته د شک په ستر ګه ګوري.

بله اندېښنه د اقتصادي ګلوبلایزېشن په باب دا ده چي لاسته راغلي ګټې څرنګه وېشل کېږي. د انتقاد کوونکو اساسي استدلال دا دئ چي د اقتصادي ګلوبلایزېشن د ګټو توزیع مساویانه څه چي مساویانه ته نژدې هم نه ده. بډایان ډېره ګټه ځني اخلي او غریبانو ته لږ او یا هیڅ ګټه نه رسېږي، حتی ځیني وخت په نسبي توګه تاوان هم وررسېږي. د ۱۹۴۵ کال راهیسي د نړۍ نېکمرغي په مجموع کي لوړه سوې ده. د امریکې د متحده ایالاتو په مخکښې له اقتصادي پلوه د پرمختللو هیوادونو اقتصادي حالت په بېساري توګه ښه سوی دئ. له اقتصادي پلوه لږ پرمختللي هیوادونو کي هم اقتصادي حالت په عمومي صورت ښه سوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ. د دې هيوادونو په ډله کي ځينو ئې لوړ ګامونه اخيستي دي او د ځينو چي اقتصادي حالت ښه هم نه دئ بيا هم په عمومي توګه د پخوا په تناسب دومره غريبان نه دي. سره له دې، اوس هم په نړۍ کي يو بليون خلګ په بېساري غربت کي ژوند کوي. سربېره پر دې، د اقتصادي پلوه پرمختللو او لږ پرمختللو هيوادونو تر منځ د سړي پر سر د ثروت per capita wealth خلا زياته سوې ده. په ۱۹۸۰ع کال کي، په لږ پرمختللو هيوادونو کي د سړي پر سر د يوه ډالر توليد سوي ثروت په مقابل کي پرمختللو هيوادونو د سړي پر سر ۱۴ ډالره ثروت توليد کړی وو (۱:۱۴ خلا). په ۲۰۰۷ کال کي دا خلا ۱:۲۴ ته لوړه سوه. [يعنی په لږ پرمختللو هيوادونو کي د سړي پر سر د يوه ډالر توليد سوي ثروت په مقابل کي پرمختللو هيوادونو د سړي پر سر ۲۴ ډالره ثروت توليد کړي وو].

په افراطي اړخ کي، ځيني په دې عقيده دي چي غربت ځکه وجود لري او د ثروت خلا ځکه ډېره سوې ده چي ګلوبلايزېشن د اقتصادي پلوه د پرمختللو هيوادونو په لاس کي يوه وسيله ده چي لږ پرمختللي هيوادونه په استثماروي. د اقتصادي پلوه پرمختللي هيوادونه پر لږ پرمختللو هيوادونو زور اچوي چي خپل اقتصاد د پرمختللو هيوادونو د نفوذ او کنټرول له پاره پرانيزي. بله مناقشه دا ده چي حتی د اقتصادي پلوه پرمختللو هيوادونو په دننه کي هم ثروتمندان د ګلوبلايزېشن څخه په استفاده کولو سره خپل ثروت نور هم پسي زياتوی. هغه کسان چي ګلوبلايزېشن ته د غريبو هيوادونو او په غريبو هيوادونو کي دننه د غريبانو د استثمارله لاري د بډايانو د لا بډای کېدلو د يوې پروسې په سترګه ګوري، په نړيوال اقتصاد او پاليسۍ کي د بنيادي تغير غوښتونکي دی. يو لږ څه بې ازاره نظر بيا دا دئ چي د ثروت د خلا د زياتېدلو علتونه په لږ پرمختللو هيوادونو کي په نړيوال بازار کي د رقابت کولو له پاره کافي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي شرایط وجود نه لري. د دې نظرئې له مخې، د حل لار دا ده چې د ګلوبلایزېشن په پروسه کې داسي ریفورم راسي چې د لږ پرمختللو هیوادونو سره اقتصادي مرستې وسي.

د کلتوري ګلوبلایزېشن په باب اندېښنې:

د نړۍ د بېلابېلو سیمو خلګ د کلتوري امتزاج په هکله څه فکر کوي؟ د دې پوښتنې جواب څو برخې لري. زیات خلګ د خارجي کلتور موجودیت ته ښه راغلې وایي. یوې نړیوالې سروې ښودلې ده چې په ۴۵ هیوادو کې په سلو کې ۷۷ خلګو د خارجي تولیداتو موجودیت ښه بللی وو، او په سلو کې ۶۱ کسانو خارجي فلمونه او د ساعت تیري میډیا ښه بللې وه. مګر لږ خلګ د خارجي کلتور واردولو ته مثبت نظر لري او ډېر خلګ د دې مسئلې په هکله متضاد افکار څرګندوي. د نړۍ اکثریت خلګ په عین وخت کې له یوې خوا کلتوري واردات ښه بولي، او له بلې خوا بیا وایي چې د دوی د ژوند لار [طرز] تر تهدید لاندې دئ چې باید د خارجي نفوذ څخه وساتل سي. د کلتوري وارداتو په هکله د خلګو عمومي عکس العمل تر یوه حده ډیموګرافیک [د ټولنپوهنې هغه مشخصات چې خلګ د سن، جنس، عاید او نورو شیانو پر اساس طبقه بندي کوي] دئ. سن ډېر رول لوبوي، په عمر پاخه خلګ عموماً تر ځوانانو د کلتوري وارداتو څخه کرکه څرګندوي. د لوېدیځې افریقا د سینګال په هیواد کې، د مثال په توګه، په سلو کی ۷۶ ځوانانو (د ۱۸ څخه تر ۲۹ کلن پوري) کلتوري واردات ښه وبلل.

د کلتوري وارداتو په باب بله خبره دا ده چې ځیني وخت حکومتونه د نېشنلیستي احساساتو د تحریک او یا د نېشنلیستي ګروپونو د فشار له امله پر کلتوري وارداتو بندیزونه لګوي. فرانسه او چین دوه ښه مثالونه دي. لږ تر لږه د فرانسې په سلو کی ۹۰ خلګ مشهورو کلتوري وارداتو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ښه سترګه ګوري او په دې عقیده دي چې د دوی ماشومان باید انګرېزي ژبه زده کړي. مګر بیا هم د فرانسې حکومت د خارجي کلتور د تجاوز په مقابل کي کلک مقاومت کوي. د فرانسې پخواني جمهور رئیس ژاک شیراک اخطار ورکړ چي د انګرېزي ژبي پراختیا "د بشریت له پاره لوی خطر دئ". د فرانسې حکومت ټینګار کوي چي د زده کړي په مؤسساتو، بزنیس او حکومتي ادارو کي دي یوازي د فرانسوي ژبي څخه کار اخیستل کېږي. همدارنګه حکومت پر تفریحي صنعت زور اچوي چي د فرانسوي ژبي فلمونه او موسیقي خلګو ته وړاندي کړي. مګر دې کارو چنداني ګټه نه ده کړې او خلګ اوس هم د انګرېزی ژبي له فلمونو سره علاقه ښیي.

د فرانسویانو په شان، په سلو کي ۹۰ چینایان هم کلتوري وارداتو ته په ښه سترګه ګوري. مګر د کلتوري وارداتو مخالفین د عنعنوي چینایي کلتور د له منځه تللو په هکله ډېر اندېښمن دي. د ۲۰۰۶ کال په پای کي د چین یوه حکومتي ویب سایټ په چین کي د کریسمیس د مشهوره کېدلو په باب خبرداری ورکړ او له خلګو څخه ئې وغوښتل چي د کلتوري درانه خوبه راویښ سي او پر خپل عنعنوي چینایي کلتور لاسونه ټینګ کړي. مګر ټول خلګ ورسره موافق نه وه. په یوه چینایي بلاګ کي یو چا لیکلي وه چي: "د عنعنوی چینایي کلتور له پاره به ښایي دا بده نه وي چي د غربي کلتور تر نفوذ لاندي یو څه تغیر پکښې راسي. د بېلابېلو کلتورونو تر منځ باید رقابت موجود وي".

ترانسنېشنلیزم (مافوق ملتیت)

Transnationalism

یو په بل سره تړلي اقتصاد، پراخ او عام کمیونیکېشن، چټک

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسافرت او نورو مدرنو فکتورونو په نړۍ کې د خلکو ژوند سره مښلولي او یو بل راز پروسه ئې منځ ته راوړې ده چې ترانسنېشنلیزم transnationalism ئې بولي چې د هغه په نتیجه کې په لوړه کچه مافوق ملتي تماسونو پرمختګ کړی دئ.

ټرانسنیشنلیزم هم د عمل او هم د هوویت عناصر په ځان کي لري. د عمل په برخه کې، ټرانسنیشنلیزم یوه پروسه ده چې افراد د خپلو دولتي سرحداتو په هاخوا د نورو افرادو سره یو ځای د یوه ګډ هدف له پاره کار کوي او د هویت په برخه کې، د نېشنلیزم پر ځای د سیاسي هویت بدیل alternative وړاندي کوي. د دې مفهوم معنی دا ده چې موږ څرنګه خپل ځانونه د کمونیزم په شان آیډیالوجۍ سره، د اسلام په شان مذهب سره، او یا د یوروپ په شان سیمي سره مښلوو. د ټرانسنیشنلیزم د آیندې په باب به وروسته وړغېږو، مګر دا یوه مهمه خبره باید وکو چې ډېر خلګ به تر نژدې راتلونکي پوری د نېشنلیزم څخه لاس وانخلي. دا هم باید په پام کي ولرو چي تغیر راروان دئ، او لږ.ترلږه ځینو خلګو خپل سیاسي هویت د نېشنلیستي هویت څخه بېل کړی دئ او ځانو ته ئې نور هویتونه انتخاب کړي دي. د مثال په توګه، د اروپایي اتحادئې ځیني تبعه ځانونه د فرانسوي یا جرمني پر ځای اروپایان بولي.

ترانسنېشنلیستي سازمانونه:

د ټرانسنیشنلیزم د زیاتېدونکي قوت یوه نښانه د ترانسنېشنلیستي سازمانونو، چې غیر دولتي سازمانونه nongovernmental organizations (NGO) بلل کېږي، د شمېر او فعالیتونو زیاتوالی دئ. دا سازمانونه تر ملي سرحداتو په هاخوا فعالیت کوي، غړي ئې خصوصي افراد وي، او هیڅ یوه دولت ته په جواب ورکولو مکلف نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دNGO ګانو انکشاف:

د ۱۹۰۰ او ۲۰۰۵ کلونو تر منځ، د NGO ګانو شمېر د ۶۹ ځخه و۱۱۴۰۰ ته ورسېدئ. دې ته مو باید پام وي چي د انکشاف ډېره زیاته برخه د ۱۹۷۵ کال راوروسته، یعني د ګلوبلایزېشن د چټک انکشاف سره موازي، سر ته رسېدلې ده. د دې NGO ګانوله جملې ځخه ۲۰۰۰ئې د ملګرو ملتونو سره مشاورتي موقف لري. دا ګروپونه بېلابېل مسایل په بر کي نیسي؛ سوله، بشري حقوق او چاپېریال environment ئې یوازي ځومثالونه دي.

د NGO ګانو زیاتېدونکی شمېر او د فعالیتونو تنوع په ځو لارو باندي د ګلوبلایزېشن اثر ښیي. لومړی، له ډېرو خلګو سره دا مفکوره پیدا سوې ده چي ډېر مسایل په کلي یا جزئي توګه ترانسنېشنلیستي بڼه لري. د مثال په توګه، که یو هیواد اتموسفېر[د ځمکي ګردچاپېره فضا] ته داسي ګازونه ورایله کوي چي اتموسفېر د اوزون طبقې ته ضرر رسوي، نو دا کار نه یوازي په هماغه هیواد کي بلکي په ټوله نړۍ کي د پوست د سرطان د زیاتېدلو سبب ګرزي. دوهم، NGO ګانو ځکه وده کړې او شمېر ئې زیات سوی دئ چي د حمل ونقل او کمیونیکېشن په برخه کي بېساري پرمختګ ترانسنېشنلtransnational تماسونه اسانه، چټک او ارزانه کړي دي. دریم، د NGO ګانو وده او پرمختګ د اوسني سیاسي سازمانونو سره، چي د یوه ټاکلی دولت په کنټرول کي وي، د خلګو دلسردي او بې علاقه ګي ښیي. په نتیجه کي، خلګ نوي لاري چاري پلټي چي تر سرحدونو په هاخوا یو له بله سره یو ځای کار او فعالیت وکړي.

د NGO ګانو فعالیتونه:

په اصل کي NGO ګاني داسی سازمان سوي ګروپونه دي چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوازي سر او يا د نورو ګروپونو سره په ګډه خپل اهداف مخي ته بيايي. د چاپېريالي سياست environmental politics په برخه کي، د مثال په توګه، د مځکي د کرې بين المللي ملګري Friends of the Earth International په شان يو سازمان وجود لري. دا سازمان ، چي مرکز ئې په هالنډ کي دئ، د چاپېريال د ساتني لپاره د ترانسنېشنليستي هڅو د انسجام چاري پر غاړه لري، او همدارنګه د دې سازمان د ۵۰۰۰ غړو تر منځ چي په ۷۰ هيوادونو کي سره تيت دي ارتباط ټينګوي. د نورو داخلي مشترک المنافع ګروپونو interest groups په شان، NGO ګاني هم خپل اهداف خلګو ته د معلوماتو او استدلال د وړاندي کولو، او په ملي او بين الدولتي سازمانونو کي د فعاليت له لاري مخ ته بيايي. (بين الدولتي سازمانونه intergovernmental organizations (IGO) هغه بين المللي سازمانونه دي چي غړي يې دولتونه تشکيلوي).

NGO ګاني د ملګرو ملتونو او نورو بين الدولتي سازمانونو د پاليسي جوړولو په پروسه کي مهم رول لوبوي چي د وخت په تېرېدو سره ئې اړيکي نوري هم پسی پراخي سوي دي. په ۱۹۴۸ کال کي ۴۰ دانې NGO ګاني، چي د ملګروملتونو د مؤسسې سره ئې مشاورتي موقف درلود، موجودي وې. دا شمېره په ۱۹۹۶ کي تر ۱۰۰۰واوښتل او په ۲۰۰۸ کي ۳۱۸۷ ته ورسېده. NGO ګاني همدارنګه په هغو بين المللي کنفرانسونو کي چي د ملګرو ملتونو او نورو بين الدولتي سازمانونو له خوا جوړېږي هم فعاله ونډه لري.

د NGO ګانو تأثير:

پر پاليسی جوړولو باندی د NGO ګانو د تأثير اندازه کول او معلومول ګران کار دئ، خو داسي نښې نښانې موجودي دي چي NGO

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاني ورځ په ورځ د مشروع سازمانونو په توګه په رسمیت پېژندل کېږي او د پالیسي جوړولو په پروسه کې ئې رول مخ پر زیاتېدو دئ. یوه نښه ئې دا ده چي مالي منابع ئې مخ پر زیاتېدو دي. هغه مرستي چي د NGO ګانوله لاري و لږ پرمختللو هیوادو ته ورکول کېږی په ۱۹۷۰کال کې یو بلیون ډالره وې، اوس دا ډول مرستي ۱۰ بلیونه ډالرو ته رسېږي. NGO ګاني زیات مالي منابع د خپلو غړو څخه لاسته راوړي. په دې وروستیو کلونو کې ډېر حکومتونه او بین الدولتي سازمانونه خپلي مرستي د NGO ګانوله لاري سرته رسوي. د مثال په توګه، د امریکې د متحده ایالاتو د بین المللي انکشاف ایجنسي (USAID) د خپلو مرستو یوه برخه د NGO ګانوله لاري و لږ پرمختللو هیوادو ته ورکوي.

منطقوي ټرانسنیشنلیزم:

اروپایی اتحادیه (EU) د منطقوي سازمان یو مثال ګڼل کېږي. اروپایي اتحادیه چي تر دوهمي عمومي جګړې وروسته راوزېږېدل اوس ئې د یو پرمختللي اقتصادي اتحاد په توګه تکامل موندلی دئ. په دې پسې سیاسي اتحاد، که څه هم سوکه او کرار دئ، ورته را روان دئ. دې تغیراتو د سیاسي هویت د څرګندولو په برخه کی هم پر اروپایانو اثر ښندلی دئ. که څه هم په دې کي شک نسته چي نېشنلیزم اوس هم په اروپا کي مسلط دئ، د نورو هویتونو احساس هم په ځینو خلکو کي راپیدا سوی دئ. په سلو کي ۴۰ اروپایان ځانونه د خپل هیواد تبعه بولي. په سلو کي ۴۴ اروپایان ځانونه لومړی د خپل هیواد تبعه او دوهم اروپایان بولي. په سلو کي د ۸ کسانو سره تر ملت د اروپایي والي احساس ډېر دئ او په سلو کي ۴ تنه ځانونه په ځانګړي توګه اروپایان بولي. په دې توګه، سره له دې چي نېشنلیزم پوره مسلط دئ، د اروپایي اتحادئې په سلو کي ۱۲ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنعنوي نېشنليستي هويت څخه اروپايي هويت ته تغير موندلی دئ. د نړۍ په هيڅ برخه کي د اروپا اتحادئې ته ورته د اقتصادي او سياسي اتحاد سازمان وجود نه لري. ځکه نو، نن ورځ د منطقوي سياسي هويت احساس يوازي په اروپائې اتحاديه کي ليدل کېږي. مګر په ۱۹۵۰ کلونو کي، د اروپا مشترک بازار Europe's Common Market نوی پيل سوی او يوازي په تجارت پوري محدود وو. همدا مشترک بازار وو چي اروپايي اتحادئې ته ئې تکامل وموند.

کلتوري ټرانسنيشنليزم:

زياتو څېړنو دا ښودلې ده چي ګډ کلتوري بلديت [يعنی چي خلک يو د بل له کلتور سره اشنا سي] د خلګو تر منځ د بېري او شک په لرولو کي مرسته کوي. ځکه نو د بېلابېلو کلتورونو تماس چي د ګلوبلايزېشن په نتيجه کي منځ ته راځي، په نړۍ کي د تصادماتو د لرېدلو اميدواري رامنځ ته کوي.

يو تاريک نظر دا دئ چي کلتوري ټرانسنيشنليزم د تمدنونو تصادم clash of civilization منځته راوړي. د دې تيورۍ مشهور ملاتړ کوونکی ساموېل هنتينګټن Samuel Huntington دئ [چي د «تمدنونوتصادم» په نوم اثر ئې ليکلی دئ.] د ډېرو تحليلګرانو په شان، هنتينګټن په دې عقيده دئ چي نېشنليزم به «د هويت د يوې منبع په توګه ... کمزوری سي.» د ده پېشبيني دا ده چي نوي کلتوري هويتونه به رامنځته سي چي «دا خلا به ډکه کړي،» او هيوادونه به ځانونه په اوو يا اتو کلتوري بلاکونو کي سره تنظيم کړي. دا به «غربي، کانفيوشسي Confucian، جاپاني، اسلامي، هيندويي، ارتودوکس سلاويکي، لاتين امريکايي، او ښايي افريقايي» بلاکونه په بر کي ونيسي. هنتينګټن پېشبيني کوي چي دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلاکونه به «د تصادماتو اساسي سرچینه» وګرزي.

اکثره غربي پوهان د هنټینګټن تیوري ردوي. مګر بیا هم، داسي ښکاري لکه د نړۍ په نورو برخو کي چي د منلو وړ وي. په مسلمانانو کي پوره اندازه داسي بدګوماني موجوده ده چي د دوی د دین او کلتور د له منځه وړلوله پاره منظمي هڅي رواني دي. دې مهم ټکي ته باید توجه وکړو چي یوازي مسلمانان نه بلکي نور کسان هم سته چي د اسلام پر ضد اعمالو ته ئې پام اووښتی دئ. تر مړیني لږ څه مخکي د امریکې پخواني جمهور رئیس، ریچارډ نیکسن Richard Nixon د بوسنیا د مسلمانانو د قتل عام د مخنیوی له پاره د غرب د اوږده ځنډ په باب لیکی: «دا یو بدخونده مګر انکارناپذیره حقیقت دئ چي که د سراجیوو Sarajevo [د بوسنیا پایتخت] زیات اکثریت مسلمانان نه بلکي عیسویان یا یهودیان وای، نو متمدني نړۍ به دې ډول وحشت ته اجازه نه وای ورکړې».

د عیسویت او اسلام تر منځ اختلافات او ټکرونه تر زرو کالو زیات تاریخ لري او د ځینو مسلمانانو له پاره د امریکې په مشري د غرب اوسنۍ پالیسي د همدې ټکرونو ادامه ده. مسلمانان، د نورو مسایلو تر څنګ، د امریکې او یوروپ د پالیسیو لاندي ټکو ته ګوته نیولای سي.

- د سربیا د عیسویانو له خوا د بوسنیا د مسلمانانو د قتل عام پر وخت هیڅ نه کول.
- په اروپایي اتحادیه کي، چي اکثریت ئې عیسویان دي، د اسلامي ترکیې نه شاملول.
- د عراق او ایران د هستوی وسلو د لاسته راوړلو سره ضدیت کول او د اسرائیلو پر هغې سترګي پټول.
- پر عراق او افغانستان یرغل او په دواړوهیوادو کي د غربي نظامي قواوو موجودیت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پر روسيې باندي، چي اکثريت ئې عيسويان دي او د چيچنيا پر مسلمانو باندي ظلم کوي مګر اقتصادي تعزيرات نه پر وضع کېږي.
- د اسرائيلو ملاتړ.

دا چی دا ډول اعمال د اسلام پر ضد د تعصب او يالړ.ترلړه د کلتوری بې تفاوتی انعکاس دئ کنه بله خبره ده، خو دا ډېره مهمه ده چي د ډېرو مسلمانانو په نظر پورته بيان سوي اعمال حقيقت لري. يوه سروې، چي د اسيا، افريقا او منځني ختيځ په ۱۴ اسلامي هيوادو کي سر ته رسېدلې ده، دا ښودلې ده چي تر نيمايي زيات خلګ داسي احساس کوي چي د دوی مذهب له خطر سره مخامخ دئ.

ترانسنېشنل مذهب:

د نړۍ اکثره لوی مذهبونه يو ډېر قوي ترانسنېشنليستي [مافوق ملتي] عنصر له ځان سره لري. دا عنصر په خاصه توګه هغه وخت قوت مومي چي مذهب، کوم چي د روحاني هويت اساس تشکيلوي، د سياسي هويت سرچينه وګرزي. کوم وخت چي مذهبي او سياسي هويت يو له بله سره ونغښتل سي، د هغه مذهب پېروان ښايي يو لړ سياسي اعمال سر ته ورسوي. يو له هغو اعمالو څخه به دا وي چي د هيواد قوانين او خارجي پاليسي له خپلو مذهبي ارزښتونو سره برابره کړي. بل دا چي په نورو هيوادونو کي د خپلو هم مذهبه خلګو د غوښتنو سياسي ملاتړ وکړي. د ملاتړ د دې احساس له امله، د مثال په توګه، د ټولي نړۍ يهوديان ښايي د اسرائيلو دفاع وکړي او مسلمانان بيا ښايي هر چيرته چي وي د فلسطين دفاع وکړي. همدا د مذهب دليل دئ چي اسامه بن لادن، چي د سعوي عرب دئ، وکولای سوای د امريکې د متحده ايالاتو او يورپ په شمول، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصر، پاکستان، چیچنیا او نورو هیوادونو مسلمانان د القاعدې له پاره جلب او استخدام کړي.

مذهب او نړیوال سیاست:

د بین المللي روابطو یو محقق موږ ته خبرداری راکوي چي: "که تاسي داسي فکر کوئ چي مذهب په نړیوال سیاست کي بې طرفانه رول لوبوي، نو تاسي په سترګو سم نه وینئ". دا ډېره هوښیاره مشوره ده، ځکه چي مذهب په نړیوال سیاست کي زیات رول لري. زیات وخت، مذهب د سولي، عدالت او بشریت یو قوت دئ. مګر دا خبره هم رشتیا ده چي مذهب له ډېر وخت راهیسي د خونړیو جګړو، ټکرونو او سیاسي تشدد یو فکتور وو او دئ. د مثال په توګه، مذهب د اسرائیلو او عربو د اوږدې شخړي یو عنصر تشکیلوي. همدارنګه د پاکستان او هندوستان وېش پر مذهب ولاړ دئ. دواړه هیوادونه زروي وسلې لري چي د ځینو کسانوپه عقیده د نړۍ ډېر خطرناک حالت پکښې راتلای سي.

مذهب د یوه هیواد په دننه کي هم د شخړو د علت او یا د شخړو د تشدید رول لوبولای سي. یوګوسلاویه تر یوه حده پر مذهبي اساس، پر کروټانو، مسلمانانو او سربیانو ووېشل سوه. په دې نژدې کلونو کي، مذهب په کوسوو کي د سربي او البانوي مسلمانانو په خونړي کلتوري وېش کي هم رول لوبولی دئ. د یوه مذهب په دننه کي هم تصادم منځته راتلای سي، چي په عراق کي د سنیانو او شیعه ګانو، او حتی په خپله د شیعه ګانو، تر منځ خونړۍ جګړې ئې مثالونه دي.

د مذهبي بنسټ پالني قوت:

د مذهب یو اړخ چي د نړۍ په ډېرو برخو کي ئې زور اخیستی دئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه بنسټ پالنه [fundamentalism] ده. رشتيا هم، يوې څېړني ښودلې ده چي: "نړۍ په مجموع کي تر پخوا زيات د عنعنوي مذهبي افکارو لرونکي خلګ لري او لا نور هم د نړۍ د نفوسو په تناسب مخ پر زياتېدو دي". په دې ځاي کي، بنسټ پال/عنعنه پال هغه چا ته ويل کېږي چي محافظه کاره مذهبي ارزښتونه لري او غواړي چي خپل دغه ارزښتونه د هيواد په ملي قانون کي ځای کړي. [د دې معنی دا ده چي هر مذهبي سړی بنسټ پال نه دئ.] ځيني بنسټ پال خپل سياسي هويت هم په مذهب سره ځرګندوي نه په خپل وطن يا دولت سره. دا ډول ليد perspective تر ملي سرحداتو په هاخوا د هم مذهبو خلګو تر منځ همکاري منځ ته راوړي؛ او داسي معنی هم لري چي بنسټ پالونکي د سرحداتو په دننه کي هم د نورو مذهبونو د پېروانو د آزادۍ مخه نيسي.

پر دې خبره ډېر بحثونه روان دي چي آيا په نړۍ کي د بنسټ پالني ډېرښت د مجردو پېښو يوه سلسله ده او که يو پراخ جهاني تمايل دئ. هغه کسان چي د بنسټ پالني پراختيا يو جهاني تمايل بولي په دې عقيده دي چي، تر يوه حده پوري، د مذهبي سياسي جنجالونو زياتوب د کلتوري امتزاج په مقابل کي پر مقاومت ولاړ دئ. يعني بنسټ پال/عنعنه پال په دې فکر دي چي کلتوري امتزاج هغه ارزښتونه چي د دوی د مذهب اساس پر ولاړ دئ له منځه وړي. دا ډول احساس په خلګو کي د دوی مذهبي هويت ته پاملرنه او د خپلو هم مذهبو خلګو سره تر ملي سرحدونو په هاخوا د همکارۍ روحيه زياتوي. دا احساس په غريبو هيوادو کي زيات دئ مګر په بډايو هيوادو کي ئې هم اغېزې ښکاره دي. په نړيوال سياست کي د بنسټ پالني د پراختيا موضوع ځکه د اهميت وړ ده چي سياسي محافظه کاري political conservatism، مذهبي بنسټ پالنه او جدي نېشنليزم په بېلابېلو لارو يو په بل کي سره ګډېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام او نړۍ:

اسلام د وحدانیت یو مذهب دئ چې محمد صلی الله علیه وسلم ئې اساس کېښېښود. د اسلام لغت و خدای (الله) ته د «تسلیم» معنی لري او مسلمان یعني «هغه څوک چې تسلیم وي».

زموږ دلچسپي دلته په سیاست کې د مسلمانانو لخوا د اسلام د په کار اچولو سره ده. د اسلام یو عنعنوي مفهموم د امت ummah مفکوره ده چې مطلب ئې یوه داسې ټولنه ده چې معنوي، کلتوري او سیاسي وحدت ولري. محمد صلی الله علیه وسلم د امت لومړنی لیډر وو.

د اسلام سیاسي عواقب ځکه مهم دي چې په نړۍ کې تر یو بیلیون زیات مسلمانان اوسېږي او په ډېرو هیوادونو کې اکثریت تشکیلوي. سربېره پر دې، مسلمانان د فیلیپین په شان هیوادو کې چې اقلیت هم دي د یو مهم سیاسي قوت رول لوبوي. په مجموعي توګه، د هرو څلورو مسلمانانو څخه یو عرب دئ او په نړۍ کې تر ټولو لویه اسلامي کمیونیټي (۲۰۴میلیونه) په اندونیزیا کې پر ته ده چې د دې هیواد د نفوسو په سلو کې ۸۸ جوړوي. [د اسلام او اسلامي امت په باب څرګندوني او نظریات د کتاب د لیکوال دي او ژباړونکی ئې یوازې د ترجمې مسئولیت پر غاړه لري].

اسلام او نېشنلیزم:

د معاصر اسلام ځیني عناصر د واقعي امت له لارې د ټولو مسلمانانو وحدت غواړي. تر پېړیو خارجي استعمار وروسته، په اسلامي نړۍ کې، د ګابون Gabon څخه رانیولې بیا تر اندونیزیا پورې، د «اسلامي ویاړ» نهضت راپیل سو. د فلسطین د آزادۍ سازمان ملاتړ، د اسلامي مقدسو ځایونو د ساتني له پاره د هڅو انسجام او د پاکستان د زړوي وسلو درلودلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملاتړ ددې نهضت یو څو مثالونه دي. د عربي مسلمانانو تر منځ، د اسلام اشتراک په دوی کي د پان – عرب Pan-Arab احساسات راوزېږول. د پان – عرب احساس د منطقوي همکارۍ ځینی سازمانونه (لکه عرب لیګ (Arab Leage) منځته راوړل او حتی د عربي هیوادونو د یو ځای کېدلو هڅي هم رامنځته سولې. له دې امله، په اسلامي هیوادو کي اکثریت مسلمانان خپل هویت د خپل هیواد په پر تله په مذهب سره څرګندوي.

سره له دې هم، د دې امکان ډېر لږ دئ چي په نژدې راتلونکي کي به مسلمانان د یوه واحد امت په توګه سره متحد سي. د دې کار د مخنیوي یو فکتور نېشنلیزم دئ. ډېر اسلامي هیوادونه یو له بله جدي اختلافونه سره لري او د منطقوي نفوذ له پاره یو له بله سره په رقابت کي دي. د مثال په توګه، په ۱۹۸۰ کلونو کي عراق او ایران اته کاله سره وجنګېدل چي لږ تر لږه یو میلیون خلک پکښي مړه سول. د اسلامي هیوادونو تر منځ عمده ایتنیکي تفاوتونه وجود لري چي دا هم په خپل وار د نېشنلیزم په تقویه کي رول لري. د مثال په توګه، له کلتوري پلوه د اندونیزیا خلک د سورئې له خلګو سره ډېر تفاوت لري. حتی همسایه اسلامي هیوادونه هم ډېرسره بېل دي. اکثریت ایرانیان له ایتنیکي پلوه فارسیان Persian دي چي په فارسي ژبه خبري کوي. له بلي خوا، عراقیان بیا له ایتینیکي پلوه عرب دي او په عربي ژبه خبري کوي. سربېره پر دې، په ډېرو اسلامي هیوادو کي د وطن پرستۍ ویاړ ډېر قوت لري. دا نېشنلیزم هغه وخت ډېر زور اخلي چي له خارجي نفوذ سره مخامخ سي، لکه د امریکې متحده ایالاتو چي په عراق کي تر جنګ وروسته دا شی ولیدی.

اسلام او غیر اسلامي نړۍ:

د مسلمانانو سیاسي تاریخ د خارجي نړۍ، په تېره بیا د غرب، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندي د دوی پر تفکر اثر کړی دئ. ډېر مسلمانان د امریکې متحده ایالاتوته د اروپایي – عیسویت د وارث په سترګه ګوري. [یعني هغه څه چي اروپایانو پخوا د اسلامي نړۍ سره کول اوس امریکا هغه کارونه کوي.] همدارنګه، مسلمانان فکر کوي چي د امریکې د متحده ایالاتو له خوا د اسرائیلو یو اړخیز ملاتړ د منځني ختیځ د کنټرول له پاره د غرب د تاریخي هڅو یوه برخه ده. یوه مصري تحلیلګر دا ټکی داسي په ګوته کړی دئ: "داسي یو ژور احساس [د مسلمانانو سره] موجود دئ چي د عربو سره زیږ.او د اسرائیلوسره نرم چلند روان دئ".

د نظر غوښتني احصائیې opinion polls هم د مسلمانانو تر منځ په پراخه پیمانه د دې ډول احساساتو موجودیت تصدیقوي. حتی د امریکې په رهبرۍ د عراق تر یرغل مخکي، د نهو اسلامي هیوادونو د یوې سروې له مخي، په سلو کي یوازي ۲۲ جواب ورکوونکو کسانو د امریکې متحده ایالاتو ته ښه نظر ښودلی وو. په سلو کي یوازي ۱۲ مسلمانانو فکر کاوه چي غربیان اسلامي ارښتونو ته احترام کوي. د اسرائیل او فلسطین د پوښتني په هکله، په سلو کي ۸۴ کسانو ویل چي د امریکې متحده ایالات اسرائیلو ته تر فلسطین ترجیح ورکوي. ښکاره خبره ده چي د عراق د ۲۰۰۳ کال تر یرغل وروسته د مسلمانانو نظر د غرب، په تېره بیا د متحده ایالاتو، په وړاندي نور هم منفي سو.

امریکایان هم د مسلمانانو په هکله منفي تصویر له ځان سره لري. د سروې له مخي، په سلو کي یوازي ۲۴ امریکایان د اسلامي هیوادونو په هکله ښه نظر لري، په داسي حال کي چي په سلو کی ۴۱ امریکایانو منفي نظر ښودلي دئ. سروې دا هم ښودلې ده چي زیات امریکایان اسلامي کلتور ته لږ احترام لري. په سلو کي ۶۶ امریکایان په دې نظر دي چي که مسلمانان غربي او امریکایي ارزښتونه ومني ژوند به ئې ښه سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه، زيات امريکايان احساس کوي چې د مسلمانانو له خوا تر تهديد لاندې دي او زيات مسلمانان بيا احساس کوي چې د امريکايانو له خوا تر تهديد لاندې دي.

د ټرانسنيشنليزم راتلونکې به څه وي؟

د دې اټکل چې ټرانسنيشنليزم به څومره پرمختګ وکړي، ناممکن کار دئ. دا له تصوره ليرې نه ده چې تر نن يوه پېړۍ وروسته به انسانان يو مشترک کلتور او حتی يو مشترک حکومت ولري. مګر، بيا هم، دا خبره يقيني نه ده. ځيني کسان په دې کې شک لري چې د نن ورځې مافوق کلتوري تمايلات به آينده ته هم وراوړده سي. مثلاً ځيني تحليلګران په دې عقيده دي چې انګرېزي به د انټرنيټ د مشترکې ژبې په توګه خپل ځای پرېږدي ځکه چې د نورو ژبو خلګ په زياتېدونکې توګه له انترنيټ څخه کار اخلي.

سربېره پر دې، نېشنليزم د ګلوبلايزېشن او ټرانسنيشنليزم په وړاندې نه ماتېدونکی خنډ دئ. د مثال په توګه، دا خبره تر يوه ځايه رشتيا ده چې د اروپايي اتحاديې په اړه د اروپايانو تر منځ ټرانسنېشنليستې هويت رامنځته سوی دئ. مګر د دې نوي سياسي هويت خلګ يو کوچنی اقليت تشکيلوي او د هغو کسانو فيصدي ډېره زياته ده چې په اروپايي اتحاديه کې ژوند کوي او خپله عنعنوي وفاداري ئې اوس هم د خپل هيواد سره ساتلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم فصل

قدرت، دولتداري او ملي دولت

عنعنوي ساختمان

Power, Statecraft, and the National State: The Traditional Structure

د خپل ټول اهمیت سره، بیا هم دولتونه هر وخت موجود نه وه. د تاریخ په بېلو مراحلو کې، انسانانو ځانونه په ښارو، ډلو، امپراطوریو او نورو سیاسی ساختارو کې سره منظم کړي دي. په حقیقت کې، د دولت مؤسسه په نسبي ډول یوه نوې سازماني اختراع ده او په منځنیو پېړیو کې سره راپیداسوې ده. د تکامل یوه مرحله یې هغه وخت منځته راغله چې اروپایي حکمرانانو د روم د امپراطورۍ او د پاپ د مذهبي واک څخه ځانونه رابېل کړل. دوهمه مرحله یې هغه وخت رامنځته سوله چې پاچهانو د خپلي حکمروایي په سیمه کې فیوډالي او نور واړه ملکیتونه تر خپل واک لاندي راوستل. زیاتره اوسني دولتونه تر ۱۰۰ کالو لږ عمر لري. دا خبره، چې دولت د ادارې د یوه شکل په توګه له یو ځایه راپیل سوی دئ او زیاتره دولتونه نوي دي، ډېره مهمه ځکه ده چې د دې امکان رامنځته کېدای سي چې ښایي دولت د یو اداري سازمان په توګه د تل له پاره په آینده کې وجود ونه لري. که څه هم تصور یې ډېر ګران دئ، د سیاسي سازمان نور اشکال هم وجود لرلای سي. ملګري ملتونه او اروپایي اتحادیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ډول سازمانو مثالونه کېدای سي، چي په راتلونکي فصل کي به پر وړغېږو.

د دولت تعريف:

دولت د حکومت دارۍ يو واحد دئ، چي پر يوه ټاکلي قلمرو او د هغه پر اوسېدونکو قانوني او حقوقي واک چلوي او کوم بل [تر ځان] لوړ مشروع خارجي واک په رسميت نه پېژني. لکه په څلرم فصل کي چي د نېشنليزم په بيان کي ووېل سول، دولت همدارنګه د ډېرو خلکو د سياسي هويت اساسي عنصر تشکيلوي. کله چي د المپيک قهرمانان د خپلو مډالونو د لاسته راوړلو له پاره ستېج ته پورته سي، د دوی د هيواد بيرغ پورته کېږی او د دوی ملي سرود ږغول کېږي. همدارنګه، دولت تر ټولو زورور سياسي قدرت دئ. د ځينو شرکتونو ثروت د ځينو غريبو هيوادونو تر ثروت زيات وي، مګر هيڅ فرد، شرکت، ګروپ يا بين المللی سازمان د دولت په شان د فشار او تهديد قدرت نه لري. دولتونه که هر څومره يو له بله تفاوت سره ولري، بيا هم د لاندي شپږو مشخصاتو څخه ټول يا زيات مشترک سره لري: حاکميت sovereignty، قلمرو territory، نفوس population، سياسي په رسميت پېژندنه diplomatic recognition، داخلي سازمان internal organization، او کورني ملاتړ domestic support.

حاکميت:

د يوه دولت تر ټولو مهمه سياسي مشخصه حاکميت دئ، چي معنی يې د لوړترين قانوني واک درلودل دي. د دولت په برخه کي يې مفهوم دا دئ چي [دولت] د خپل قلمرو او د هغه په دننه سرحداتو کي د اوسېدونکو د اداره کولو انحصاري حق لري او پر خپل ځان باندي د هيڅ خارجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرت مشروعیت په رسمیت نه پېژني. حاکمیت د دولتونو تر منځ د قانوني مساوات څرګندوی هم دئ. د دې مهم پرنسیپ د عملې کېدلو نخښه دا ده چې د ملګرو ملتونو په عمومي اسامبله او هم په نورو بین المللی غونډو کې ټول غړي دولتونه یوازې یوه رایه لري. ایا ټول دولتونه په رشتیا سره هم مساوي دي؟ راسئ چې سان مارینو San Marino او چین سره مقایسه کړو. سان مارینو ټوله د ایټالیې په دننه کې پرته ده او د نړۍ ډېر پخوانی جمهوریت دئ چې تاریخ یې څلرمې میلادي پېړۍ ته رسېږي. تر ډېرو کلونو پوري سان مارینو د نړۍ د سیاست څخه ځان ګوښه ساتلی وو، مګر په ۱۹۹۲ کال ع کې یې د ملګروملتونو غړیتوب ومانه او په عمومي اسامبله کې یې د چین او نورو مستقلو هیوادونو سره مساوی نماینده ګي لاسته راوړه. په ملګروملتونو کې د یوه غړي هیواد خارجه وزیر وویل: "دا حقیقت چې د یوه وړوکي هیواد استازی د نړۍ د ډېرو مهمو دولتونو د استازو سره پر یوه مېز کښېني، پخپله د حاکمیت ښکارندوی دئ".

دې مهم ټکي ته باید پام وکړو، چې حاکمیت، چې یوه حقوقي او تیوریکي اصطلاح ده، د استقلال سره، چې یوه سیاسي او عملي اصطلاح ده، توپیر لري. استقلال د بېګانه وو د کنټرول څخه د ازادۍ په معنی دئ. په یوه ایډیال او د قانون پر لار برابره نړۍ کې به د حاکمیت او استقلال معنی یو شی وي، مګر چیري چې قدرت مهم وي، استقلال مطلق نه دئ. ځیني وختونه یو وړوکی هیواد دومره د خپل زورور همسایه هیواد تر نفوذ او کنټرول لاندي وي چې استقلال یې په شک کې وي. په خاصه توګه د خارجي او دفاعي پالیسیو په برخه کې ویلای سو، چې په حقوقي لحاظ حاکم sovereign دولتونه لکه بوتان Bhutan (چې د هندوستان تر کنټرول لاندي دئ)، د مارشال جزیرې (چې د امریکې د متحده ایالاتو تر کنټرول لاندي دي) او موناکو Monaco (چې د فرانسې تر کنټرول لاندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده) يوازي محدود استقلال لري.

قلمرو:

د دولت بله مشخصه قلمرو دئ. دا ښکاره خبره ښکاري چي يو دولت بايد فزيکي سرحدات ولري او ډېر دولتونه رشتيا هم سرحدات لري. مګر، که ښه په غور ورته ګورو د قلمرو مسئله پېچلې او مغلقه ده. د سرحداتو پر سر ډېري بين المللي مناقشې موجودي دي؛ قلمروي سرحدات سره پراخېدلای، کوچنی [منقبض] کېدلای او تغير موندلای سي؛ حتی دا هم ممکنه ده چي يو دولت قلمرو ونه لري. ډېر هيوادونه فلسطين د مستقل دولت په توګه په رسميت پېژني، او فلسطينيان هم تر يوه حده پوري پر غزه (چي د اسراييل او مصر تر منځ پرته سيمه ده) او غربي ساحل West Bank (چي د اسراييل او اردن تر مينځ پرته سيمه ده) باندي خودمختاري چلوي [يعنی محدود کنټرول پر لري]. سره له دې هم، دا سيمي په اسانۍ سره د فلسطين قلمرو، چي په هغه کي فلسطينيان خپل مستقل حاکميت چلوي، نه سي بلل کېدای. پاکستان پر دولتي قلمرو باندي د واک چلولو د محدوديت يو بل مثال دئ. شمال غربي پاکستان د پښتنو، چي په افغانستان کي هم اکثريت قوم دئ، په کنټرول کي دئ. د پاکستان حکومت، چي د پنجابيانو په کنټرول کي دئ، د سرحدي سيمو پر مسلحو پښتنو باندي محدود واک چلولای سي. يو دليل چي اسامه بن لادن وتوانېدي چي د ۲۰۰۱ کال راهيسی په دې سيمه کي پټ سي پر دې سيمه د پاکستان محدود کنټرول دئ.

نفوس:

ولس د هر دولت ښکاره لازمي شرط دئ، مګر د نفوس شمېره هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادونو تر منځ ډېر زیات توپیر لري؛ د واتیکان نفوس ۹۳۲ او د چین نفوس بیا تقریباً ۱,۳ بلیونو ته رسېږي. دا هم ښکاره نه ده چې د بین المللي سیستم د تکامل سره د یوه هیواد د خلګو وفاداري څرنګه تغیر مومي. تابعیت هم د پخوا سره په مقایسه په تغیر کي دئ. د مثال په توګه، د اروپایي اتحادیې (EU) د یوه هیواد تبعه چي د اروپایي اتحادیې په کوم بل هیواد کي اوسېږي، اوس کولای سي چي د هغه هیواد په محلي انتخاباتو کي رایه ورکړي او حتی کولای سي یو محلي مقام لاسته راوړي. همدارنګه، زیاتېدونکي شمېر هیوادونه (چي اوس تر۹۰ زیات دي) دوه ګون تابعیت dual citizenship، یعنی د دوو هیوادو تابعیت، په رسمیت پېژني. د مثال په توګه، په دې نژدې وختونو کي مکسیکو پخپلو قوانینو کي داسي اصلاحات راوستل چي د هغو پر اساس اوس هغه مکسیکویان چي د امریکې متحده ایالاتو ته یې مهاجرت کړی دئ کولای سي خپل د مکسیکو تابعیت وساتي. دوی کولای سي د مکسیکو د جمهوري ریاست په انتخاباتو کي رایه ورکړي، حتی د دوی اولادونه چي د امریکې په متحده ایالاتو کي زېږېدلي وي هم کولای سي دوه ګون تابعیت لاسته راوړي.

په رسمیت پېژندنه:

دولت والی پر دوو شیانو ولاړ دئ؛ یو دا چي یو دولت پخپله د دولت والي ادعا وکړي او بل دا چي موجود دولتونه یې په رسمیت وپېژني. دا چي د دولت والي د لاسته راوړلو له پاره باید څومره دولتونه هغه په رسمیت وپېژني یوه ډېره پرله پېچلې موضوع ده. کله چي اسراییل په ۱۹۴۸ کي خپله آزادي اعلان کړه، د امریکې متحده ایالاتو او شوروي اتحاد ډېر ژر هغه په رسمیت وپېژاند. د هغه عرب ګاوندیانو نه یوازي اسراییل په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسمیت ونه پېژندی، بلکي حمله يې پر وکړه؛ ځکه چي دوی اسراییلو ته د یو صیهوني یرغلګر په سترګه کتل. ایا اسراییل په دغه مقطع کي یو دولت وو؟ یقیناً داسي ښکاري، ځکه مهمه دا ده چي کوم هیوادونه او څومره هیوادونه يې په رسمیت پېژني. دې ته ورته حالت اوس کوسوو Kosovo لري چي یو آزاد دولت دئ او پخوا د یوګوسلاویې یو ولایت وو. همدا اوس، د دې لیکنی تر لیکلو پوري، ۵۲ هیوادونو د کوسوو دولت والی په رسمیت پېژندلی دئ.

همدارنګه، په رسمیت نه پېژندنه، حتی که د اکثریت هیوادونو له خوا هم وي، د دې معنی نه لري چي یو دولت ګواکي وجود نه لري. کله چي په ۱۹۴۹ کال کي د ماؤتسې تونګ کمونستي حکومت په چین کي قدرت ته ورسېدی، د نورو هیوادونو له خوا يې سیاسی په رسمیت پېژندنه سوکه او سسته وه. د امریکې متحده ایالاتو د چین په رسمیت پېژندنه تر کال ۱۹۷۹ پوري وځنډوله . ایا د دې معنی دا وه چي د چین د خلګو جمهوریت People’s Republic of China په دغه دوران کي وجود نه درلود؟ د دې سوال جواب معلومداره منفي دئ. د ځینو هیوادونو سیاسي موقف، چي د چین مات سوی او تایوان ته تښتېدلی نېشنلیستي حکومت يې مشروع باله، له لومړی سره یوه ښکاره افسانه وه.

د په رسمیت پېژندلو موضوع تر اوسه هم یوه جدي بین المللی اندېښنه پاته سوې ده. تایوان په عمل کي له هره درکه یو آزاد هیواد دئ چي تر دوو درزنو زیاتو هیوادونو په رسمیت هم پېژندلی دئ. سره له دې هم، تایوان پخپله د چین څخه د جلا والي او آزادۍ ادعا نه لري. ځکه نو تایوان په حقیقت کی یو de facto دولت دئ مګر د قانون له مخي یو de jure دولت نه دئ. کله چي د امریکې متحده ایالاتو په کال ۱۹۷۹ د چین سره ډیپلوماټیک روابط قایم کړل، د امریکې متحده ایالاتو هر وخت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

چين او تايوان په هکله يو حساس توازن ساتلی دئ. له يوې خوا له چين څخه د تايوان د بېل هويت ملاتړ کوي او له بلې خوا نه غواړي د چين سره خپل مناسبات (په تېره بيا اقتصادی مناسبات) خراب کړي. د دې فصل په پای کې به ځيني نور تايوان ته ورته حالتونه تشريح سي.

د په رسميت پېژندلو په برخه کي يوه بله ستونزه د فلسطين ده. د چين او هندوستان په شمول تقريباً سلو هيوادو د فلسطين ملي اداره Palestinian National Authority (PNA) د فلسطين د حکومت په توګه په رسميت پېژندلې ده. PNA د ملګرو ملتونو په شمول د يو شمېر بين المللي سازمانونو مکمل يا د مبصر په توګه غړيتوب لري. په کال ۲۰۰۲ کي د ملګروملتونو د امنيت شورا د يو بېل فلسطيني دولت د جوړېدو پرېکړه صادره کړه. د امريکې متحده ايالات او زيات شمېر نور هيوادونه د يوه فلسطيني دولت د جوړېدلو ملاتړ کوي. سربېره پر دې هم، ښکاره خبره ده چي يومستقل فلسطين وجود نه لري.

که څه هم د دولت والي statehood او سياسي په رسميت پېژندني تر منځ رابطه وضاحت نه لري، بيا هم دولت والی ډېر مهم فکتور تشکيلوي. د مثال په توګه، د فلسطين ملي اداره د ملګرو ملتونو په عمومي اسامبله کي چوکۍ لري، مګر رايه نه سي ورکولای. د دولت په رسميت پېژندنه له دې امله هم مهمه ده چي يوازي دولت کولای سي په قانوني توګه دولتي اسهام خرڅ کړي [ځيني وختونه د دولتي بودجې د کسر د رفع کولو له پاره دولت دولتي اسهام bond پر خلګو خرڅوی چي په اصل کي د خلګو څخه پيسې په پور اخلي]. همدارنګه يوازي دولت کولای سي په بين المللي بازار کي درنې وسلې وپلوري. په کال ۱۹۴۸ کی سياسي په رسميت پېژندني د اسراييلو د بقا سره مرسته وکړه؛ ځکه د دو لت په حيث اسراييلو وکولای سوای پيسې راغونډې کړي او په امريکا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپا کي درنې وسلې وپلوري.

داخلي سازمان او اداره:

دولتونه باید په نورمال حالت کي یو ډول سیاسي او اقتصادي ساختمان structure ولري. دولت والی په ډېر بحراني دوران کي، حتی په انارشي کي، دوام درلودلای سي. د تېري لسیزي په دوران کي افغانستان، لایبیریا، سومالیه، او ځیني نور موجود دولتونه بشپړي بې نظمۍ ته ورښوېدلي دي. مګر بیا هم دا بې نظمه دولتونه په حقوقي او قانوني توګه وجود لري. هر یو له دې دولتونو څخه د ملګروملتونو په عمومي اسامبله کي د یو مستقل او مساوي دولت په شان چوکۍ او رایه لري.

د مثال په توګه، سومالیې د ۱۹۹۰ کلونو راهیسي یو کاري حکومت [یعني چي د حکومت په شان وظیفه سر ته رسوي] نه دئ درلودلی. تر ډېره وخته پوري د سومالیا انتقالي فدرال حکومت Transitional Federal Government (TGF) په کینیا کي موقعیت درلود، ځکه دومره زور یې نه درلود چي په موګه دیشو [د سومالیې پایتخت] کي په خوندي او محفوظه توګه غونډې وکړي. په عین حال کي، د سومالیې اصلي کنټرول د بېلابېلو قبیلو د جنګسالارانو تر منځ وېشل سوی وو. دا جنګسالاران په کال ۲۰۰٦ ع کي د افراطي مسلمانانو د یوې ډلي له خوا، چي د اسلامي عدالت Islamic Courts په نامه یادېدل، مات سول. وروسته په کال ۲۰۰۷ ع کي بېوزلي او ناامیده انتقالي فدرال حکومت (TGF) دوباره هغه وخت سومالیې ته راستون سو، چي یوتوپیا یې قواوو، د امریکې د هوایي حملو په ملاتړ، افراطیون [د اسلامي عدالت ډله] له قدرته لیري کړل. سره له دې هم، د افراطیونو ماتي دا معنی نه درلوده چي انتقالي فدرالي حکومت ګواکي قدرت ته ورسېدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخلي ملاتړ :

د دولت یوه بله لازمي مشخصه داخلي ملاتړ دئ. ډېر مثبت شکل یې هغه دئ چي خلګ پخپله خوښه د دولت واک ته غاړه ایږدي، دولت ته وفاداره وي او هغه ته مشروعیت وربخښي. منفي او غیرفعال شکل یې هغه دئ چي ولس په ناخوښۍ سره د حکومت واقعیت مني او د هغه و قدرت ته غاړه ایږدي. د زور او قدرت د ټولو هغو وسایلو سره چي دولتونه یې په اختیار کي لري، بیا هم که د ولس لږ تر لږه غیرفعال رضائیت موجود نه وي، د دولت پایښت ډېر مشکل دئ. د چکوسلواکیې، شوروي اتحاد او یوګوسلاویې انحلال د څو ملتي دولتونو د ړنګېدلو مثالونه دي. د تر جنګ وروسته عراق یوه لویه ستونزه دا ده چي ایا پر شیعه، سني او کرد باندي سره وېشل سوی ولس به د حکومت ملاتړ وکړي او کنه.

د دولت هدف :

ایا تاسي یو وخت په دې کي فکر کړی دئ چي دا موږ انسانان ولي ځانونه په سیاسي واحدونو کي د حکومت سره په تنظیم کښېباسو؟ ځکه په حکومت باندي ډېري پیسې لګېږي، او له بلي خوا حکومت موږ ته وایي چي دا کار وکړئ او ها کار مه کوئ. سره له دې هم، انسانانو د تاریخ په اوږدو کي خپل ځانونه د حکومت تابع ګرځولي دي.

که څه هم د سیاست فلاسفه پر دې موضوع باندي موافقې ته نه دي رسېدلي چي ولي انسانانو ټولني جوړي کړي او حکومتونه یې منځته راوړي دي، مګر په دې هکله د انفرادي [شخصي] بهبود او ترقۍ پر موضوع سره جوړ دي. [یعنی د سیاست فلاسفه پر دې موضوع سره جوړ دي چي انسانانو د خپل ځان د بهبود او پرمختګ له پاره ټولني جوړي کړي او حکومتونه یې منځته راوړي دي]. دا موضوع د توماس هابس Thomas

(c) ketabton.com: The Digital Library

Hobbs (۱۵۸۸-۱۶۷۹) او جان لاک John Locke (۱۶۳۲-۱۷۰۴) غوندي کلاسیک تیوریسنانو په لیکنو کي ښکاره ده. دوی دواړه په دې عقیده دي چي انسانانو یو وخت د افرادو په شکل او یا هم د فامیلي ګروپونو په شکل په طبیعي حالت state of nature کي ژوند کاوه. د بې اړیکو افرادو ټولني موجودي نه وې او خلګ د انفرادي حاکمیت sovereignty خاوندان وه. د دې معنی دا ده چي دوی تر خپلي کورنۍ دباندي هیڅ چا او هیڅ شي ته د دوی او د دوی د چارو د اداره کولو واک نه وو سپارلی. هابس او لاک همدارنګه په دې عقیده دي چي خلګو ته بالاخره دا ډول غیر متمرکز ژوند د قناعت وړ نه وو. ځکه نو، د خپل د ژوند د سمون غوښتني افراد او کورنۍ دې ته اړایستلې چي ټولني جوړي کړي، د خپل حاکمیت تر زیاتي برخي تېر سي، او د ټولني د چارو د اداره کولو له پاره حکومتونه تشکیل کړي. دا ټول شیان پر یوه ضمني تفاهم چی اجتماعي قرارداد social contract نومېږي ولاړ دي چي [دا اجتماعی قرارداد] د حکومتونو اهداف او محدودیتونه ټاکي.

هابس او لاک بیا پر دې سره موافق نه وه چي کوم شي خلګ دې ته اړ ایستل چي طبیعي حالت پرېږدي او ټولني جوړي کړي. هابس ادعا درلوده چي ببري [وېره fear] خلګ دې کار ته اړ ایستل. بې له حکومته ژوند ډېر بېروونکي او خطرناکه وو، ځکه نو خلګو د خپل ځان د ساتني له پاره قوي حکومتونه منځته راوړل. لاک بیا یو مثبت نظر درلود او ادعا یی درلوده چي خلګ یو له بله ځکه سره یو ځای او ټولني یې جوړي کړې چي دا ورته ثرګنده سوه چي دوی خپل ژوند یو له بل سره د همکارۍ له لاري، نه د انفرادي هڅو له لاري، ښه کولای سي.

د هابس او لاک په هکله مهم ټکی دا دئ چي دوی دواړه پر دې سره موافق وه چي حکومتونه د عملي او مفیدو اهدافو له پاره منځته راوړل سوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي او تر هغه وخته مشروعيت لري چي خپل عملي رسالت سر ته رسوي او د اجتماعي قراداد له مخي له خپل واک څخه ناوړه استفاده و نه کړي. دې ته د حکومت د مفيديت تيوري instrumental theory of government وايي. د امريکې د پخواني جمهور رئيس په قول، «حکومت پخپله بايد نهايي هدف ونه ګرځول سي؛ حکومت يوه وسيله ده ... دولت د ټولني له پاره وجود لري، نه ټولنه د دولت له پاره».

دولتونه څرنګه اداره کېږي؟

دا چي دولتونه څرنګه اداره کېږي، په نړيوال سياست کي يو لړ نتايج پر بنا دي. دا نتايج له دې پوښتنو سره اړه لري چي ولي ځيني حکومتونه د نورو په تناسب جګړه مار دي، ايا ځيني حکومتونه پخپلو خارجي پاليسيو کي تر نورو موفق دي، او ايا دا معقوله ده چي د حکومت کولو يو مشخص ډول [شکل] د پر مخ بېولو له پاره کار وسي. د مثال په توګه لکه د امريکې متحده ايالات چي په نړۍ کي د ډيموکراسۍ د ودي او ملاتړ لوز کړی دئ.

د دې پوښتنو په ارتباط موږ کولای سو، چي د حکومت کولو governance تيوري ګاني پر دوو پراخو کټه ګوريو ووېشو. يو استبدادي حکومتونه authoritarian دي چي د حکومت د لوړپوړو مقاماتو ماسوا نورو افرادو او ګروپونو ته په تصميم نيولو کي هيڅ يا ډېره لږ برخه ورکوي. بل بيا ډيموکراټيک حکومتونه دي چي خلکو ته اجازه ورکوي چي په سياسي پروسه کي پراخ او له معنی ډک ګډون وکړي.

استبدادي حکومت:

د تاريخ په اوږدو کي، د حکومت دارۍ ډېر عام شکل دا وو، چي يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرد یا یوه ګروپ پر خلکو کنټرول چلاوه. له دوی سره دا اندېښنه ډېره لږ او یا هیڅ موجوده نه وه چې خلکو د دوی او یا د دوی له پالیسیو سره موافقه درلوده او کنه. د دیکتاتورۍ بېلابېل اشکال د یوه فرد یا یوه ګروپ له خوا د قدرت د لاسته راوړلو له لارې رامنځته سوي دي. سره له دې بیا هم، د استبدادي رژیم د ملاتړ له پاره یو شمېر منطقي دلایل وجود لري.

د ادارې یو له ډېرو پخوانیو اشکالو څخه تیوکراسي theocracy، یعني د روحاني لیډرانو حکومت دئ. نن ورځ، د حکومت دارۍ دا شکل تقریباً له منځه تللی دئ، او واتیکان په اوسنۍ نړۍ کې یوازنی خالص روحاني حکومت دئ. ځیني روحاني عناصر، که څه هم چې قانوني شکل نه لري، بیا هم په ځینو ځایونو کې پاته دي؛ د جاپان د امپراطور موقف، د تایلینډ پاچا او (تر ټولو قوي) د تبت د لای لاما یې مثالونه دي. دایران حکومت هم تر یوه حده روحاني دئ. سربېره پر دې، اسلامي مذهبي قانون (شریعت) په ډېرو اسلامي هیوادونو کې ډېر قوي رول لوبوي. همدارنګه، په ډېرو ځایو کې د مذهبي بنسټ پالني د زیاتېدونکی قوت سره د تیوکراسۍ بیا راژوندي کېدل د امکان څخه لیري خبره نه ده.

غیرمذهبي secular استبداد هم لرغوني ریښې لري. د مثال په توګه، یوناني فیلسوف افلاطون پخپل مشهور اثر، جمهوریت، کې ډیموکراسي رد کړه. د ده په عقیده ډیموکراسي «د ګډوډۍ... ډکه ده چې په هغه کې ګویا مساوي او غیرمساوي ته په یوه سترګه کتل کېږي. [دلته اشاره د هغه وخت طبقاتي سیستم ته ده]» د ده په عقیده، د عامو خلکو له خوا د دولت اداره به داسې معنی ولری لکه د یوې بېړۍ ماڼوګان چې «د بېړۍ پر چلولو جګړه سره کوي؛ هر یو فکر کوي چې باید د بېړۍ کنټرول په لاس کې واخلي، که څه هم چې د ده به د بېړۍ چلول navigation هیڅ زده هم نه وي...» د افلاطون نتیجه ګیري دا وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي«هغه کسان چي غواړي اداره سي باید په هغه سړي پسې چي دوی اداره کړای سي وګرځي او پیدا یې کړي».

سلطنت Monarchism د سکیولر استبداد یو بل شکل دئ. که څه هم، دا تیوري چي خدای تعالی پاچهانو ته د فرمانروایي مقدس حق وربخښلی دئ، یو مذهبي اړخ لري. د حکومت دارۍ دا ډول میراثي سیستم اوس چندان پاته نه دئ. یوازې یو څو زورور پاچهان (لکه د سعودي عربستان پاچا) پر ځای پاته دي، مګر نور یې مشروطه شاهي constitutional monarchy رژیمونه دي چي قدرت یې ډېر محدود دئ.

کمونیزم چي ولادیمیر لنین په شوروي اتحاد، ماؤتسه تونګ په چین او نورو کمونستي لیډرانو په نورو ځایونو کي پیاده کړ، د استبدادي رژیمونو په ډله کي راځي. کارل مارکس توقع درلوده چي د سرمایه دارۍ او کمونیزم تر منځ سوسیالیستي انتقالي دوره کي به پر بورژوازي باندی د «پرولتاریا دیکتاتوري» چلېږي. لنین دې نظریې ته رسمیت ورکړ او قدرت یې د کمونیست ګوند په لاس کی متمرکز کړ، چي ګوند بیا پخپل وار سره د پولیټ بورو Politburo او د هغه د مشر په تسلط کي وو. کمونیزم د شلمي پېړۍ په وروستۍ برخه خپل عظمت ته هغه وخت ورسېدئ چي کمونیستي حکومتونه په شوروي اتحاد، چین، شرقی اروپا او ځیني نورو هیوادونو کي، چي د نړۍ د نفوسو په سلو کي ۳۰ یې تشکیلول، مسلط وه. تر هغه راوروسته کمونیزم ډېر بد سره ولړزېدی، او د حکومت د سیستم په توګه یوازی په چین، کیوبا، شمالي کوریا او ویتنام کي لا تر اوسه پاته دئ. سره له دې هم، کمونیست ګوندونه په ډېرو هیوادو کي فعال دي. د مثال په توګه، کمونیستانو د نیپال د ۲۰۰۸ کال په انتخاباتو کي اکثریت وګاټه او اوس د یوه ایتلافی حکومت رهبری په لاس کي لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بله استبدادي سیاسی فلسفه فاشیزم fascism دئ. دا اصطلاح زیاتره وخت په غلط شکل د هغو کسانو له پاره کارول کېږي چي په سیاسي لحاظ ډېر راست [محافظه کار] وي. د فاشیزم هغه اصول چي د ایټالیې بینیتو موسیولیني او د جرمني آدولف هیټلر یې ملاتړ کاوه په لاندي ډول بیانېدلای سي:

۱. د معقولیت ردول او د حکومت کولو له پاره د خلګو پر احساساتو تکیه کول.
۲. د ځینو ګروپونو پر تفوق [ښه والي] او د ځینو پر حقیروالي [کښته والي] عقیده درلود.
۳. د «حقیرو» هیوادو د خلګو تر لاس لاندي کول.
۴. د انفرادي حقوقو ردول (د جمعي حقوقو له پاره).
۵. اقتصادي فعالیتونه باید د دولت د ملاتړ له پاره وي.
٦. عقیده درلودل چي د فرد عالیترینه څرګندونه په خلګو کی ده. [یعني ټولنه تر فرد مهمه ده].
۷. عقیده درلودل چی د خلګو عالیترینه څرګندونه د هغوی په لیډر کي ده.

ډیموکراټیک حکومت :

ډیموکراسي تر میلاد ۵۰۰ کاله مخکي د لرغوني یونان په ښار – دولتونو city-states کي منځته راغله او د ۲۰۰۰ کالو راهیسي، وخت ناوخته دلته هلته وجود لري. په انګلیستان کی د ډیموکراسۍ تدریجي پاڅون او د اتلسمي پېړۍ په پای کي د امریکې او فرانسې انقلابونو ډیموکراسي په یوې مهمي سیاسی نظریې تبدیله کړه. سربېره پر دې هم، د ډیموکراسۍ خپرېدل په کرار او بطي شکل جریان درلود. وروسته، په تېرو څو لسیزو کي د ډیموکراسۍ د پراختیا جریان ډېر زیات چټک سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيموکراسي، لږ تر لږه، د حکومت يو داسي سيستم دئ چي دوه ډوله حقوق خلګو ته وړاندي کوي. لومړی ډول يې يو لړ سياسي حقوق دي چي خلګ په آزاده توګه و خپلو کانديدانو ته د رايی ورکولو حق ولري. کانديدان چي د مختلفو نظرياتو لرونکي وي، د انتخاب په صورت کی به د حکومت د پاليسی په جوړولو کی مهم اثر ولري. دوهم ډول يې بيا يو لړ مدني ازادي ګاني دي؛ لکه د بيان آزادي، د اجتماعاتو آزادي،او د قانون په وړاندي مساوات چي د يو آزاد حکومت له پاره مهم دي. دې خبري ته پام وکړئ چي زموږ د ډيموکراسی په تعريف کي د «لږ تر لږه» کلمه موجوده وه. دا ټکی د دې حقيقت ښرګندوی دئ چي ډيموکراسی ته منسوب خصوصياتو په هکله، او هم دا چي کوم هيوادونه ډيموکراټيک او کوم ډيموکراټيک نه دي، بحثونه او مناقشې رواني دي. دا خبره په خاصه توګه مهمه ده چي ٪۱۰۰ آيډيال ډيموکراسي وجود نه لري.

ډيموکراسي او امنيت:

د ډيموکراټيکي سولي تيوري د ډيموکراسی او نړيوال سياست تر منځ يو په زړه پوري تړاو تشکيلوي. دا تيوري جرمني فيلسوف ايمانويل کانټ Immanuel Kant په خپل يو اثر کي چی ابدی سوله Perpetual Peace (۱۷۹۵) نومېږي رامينځته کړې ده. ده عقيده درلوده چي د نړۍ ټولو هيوادو ته د ډيموکراسي پراخېدل به جنګ له منځه يوسي. کانټ استدلال کاوه چي ډيموکراټيکه سوله به ځکه رامنځته سي چي «که د جنګ د اعلانولو په تصميم کي د خلګو رضائيت لازم سي...، نو دا ډېره طبيعي خبره ده چي دوی به د جنګ د اعلان په برخه کي محتاط واوسي». اوسنۍ څېړني هم د دې نظريې د تاييد پر خوا تمايل لري چي ډيموکراټيک هيوادونه ډېر لږ يو د بل په مقابل کي وسلې ته لاس اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډیموکراټیکي سولي د تیورۍ په هکله باید څو ټکو ته پام وسي. لومړی دا چي ډیموکراسي هم جنګ کوي. ښکاره مثال یې د امریکې متحده ایالات دي چي یوه مخکښه ډیموکراسي ده او هم د ۱۹۴۵ راهیسي زیات وخت په جنګ کي اخته ده. دوهم دا چي، ټول څېړونکي د ډموکراټیکي سولي د تیورۍ سره موافق نه دي. د مثال په توګه، ځیني تحلیلګران په دې باور دي چي د ډیموکراسیو تر منځ د جنګ نستوالی یو تاریخي بې قاعده توب دئ چي ښایي په آینده کي دوام ونه کړي. راتلونکی تاریخ ښایي د ډیموکراټیکي سولي تیوري غلطه ثابته کړي. مګر همدا اوس د سکالرانو تر منځ پر دې خبره یو ډول توافق سته چي ډیموکراسۍ [ډیموکراټیک دولتونه] خپل تر منځ، د استبدادي دولتو په تناسب، ښه روابط سره لري.

د قدرت پرله پېچلی ماهیت

د یوه لوړ رتبه امریکایي مامور په قول، «تر څو چي د انسانانو طبیعت تغیر نه وي موندلی، قدرت او زور به د بین المللي اړیکو زړه تشکیلوي». هر څوک به ښایي د دې ډول تاریک عملي سیاست realpolitik سره موافق نه وي، مګر د ډیپلوماسۍ په ساحه کي د قدرت رول او اهمیت په ښه توګه بیانوي. کله چي د دولتونو اهداف او منافع سره په ټکر کي سي، عموماً د هغه اړخ په ګټه تصمیم نیول کېږي چي زیات قدرت ولري.

د قدرت power اصطلاح به موږ دلته د یوه هیواد د مجموعي توانایي [یعني هغه څه چي یو هیواد یې د کولو قدرت ولري] په توګه استعمالوو. په عادي محاوره کي قدرت د «پر سر ټکولو» او یا په چا باندي په زوره د یو کار د کولو په معنی کارول کېږي. دا خبره ډېره مهمه ده چي موږ دلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرت په بله معنی استعمالوو. لکه چي وروسته به وڅېړل سي، قدرت کېدای سي پر مثبت قناعت ورکولو او یا هم پر منفي تهدید تکیه ولري. په رشتیا سره هم، قدرت ډېر اشکال لري. نظامی زور، ثروت او ځیني نور اشکال یې ډېر ښکاره او محسوس دي. نور بیا لکه ټينګه ملي اراده او ډیپلوماټیک مهارت دومره ښکاره او محسوس نه دي.

مطلق او نسبي قدرت:

هغه قدرت چي بې له شکه وجود لري او د استعمال امکان یې موجود وي مطلقه قدرت بلل کېږي. یو مثال یې هغه تقریباً ۵۰۰۰ ذروي ګولۍ دي چي د امریکې متحده ایالاتو په تقریباً ۱۰۰۰ میزایلونو او جنګي الوتکو کي ځای پر ځای کړي دي. دا ګولۍ بې له کوم شک او شبهې وجود لري او که کار ځني واخیستل سي ډېر تاثیر به وښندي. په تیوریکي لحاظ یې د کارولو اختیار د جمهور رئیس په لاس کي دئ.

په تیوري کي چي هر څه وي، قدرت په خلا کي وجود نه سي لرلای. څرنګه چي قدرت په یو چا باندي په زور د یوه کار د کولو او یا نه کولو توان درلودل دي، نو یوازي د مقابل طرف سره په مقایسه کي اندازه کېدای سي. له دې امله نو نسبي یا مقایسوي قدرت هم باید په نظر کی ونیول سي. د مثال په توګه، موږ بې له دې چي د کوم هیواد سره یې مقایسه کړو نه سو ویلای چي چین یو پیاوړی هیواد دئ. د چین د قدرت منابع چي هر څه وي، د جاپان سره په مقایسه یې قدرت لږ او د ویتنام سره په مقایسه یې قدرت ډېر دئ. کله چي د چین اسیایي رقیب هندوستان په کال ۱۹۹۸ کي د هستوي وسلو ازموینه سر ته ورسوله، د چین قدرت د هندوستان په تناسب رالږ سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قدرت توان او د قدرت اراده:

د هر هیواد قدرت په عمده توګه د هغه د قدرت په شتمنی سره څرګندېږي. نظامي او اقتصادي قوت، لیډرشپ، نفوس، د خلګو استعدادونه او ځیني نور داسی فکتورونه د یوه هیواد د قدرت ظرفیت [یعنی په بین المللی ساحه کي قدرت د استعمال توانمندي] تشکیلوي. مګر یوازي د دې عمده قدرتونو په درلودلو سره د یو هیواد څخه نړۍ وال قدرت نه جوړېږي. دا شیان و یوه هیواد ته د قدرت څخه د کار اخیستلو توان او ظرفیت ور په برخه کوي. مګر د دې له پاره چي یو هیواد په نړۍ وال ډګر کي مؤثر وګرځي، د قدرت اراده will to power هم ورته په کار ده. یعني دا چي یو هیواد باید د قدرت د استعمال اراده هم ولري.

جاپان په دې برخه کی یو ډېر ښه مثال وړاندي کوي. له اقتصادي پلوه جاپان د نړۍ دوهم قوي هیواد دئ. د جاپان ناخالص ملي تولید GNP یوازي د امریکې د متحده ایالاتو په وړاندي دوهم مقام لري، مګر بیا هم د چین، فرانسې او برتانیې تر مجموعي ناخالص ملی تولید زیات دئ. د جاپان ۱۲۷ ملیونه په لوړه سویه تربیه سوی نفوس هم د دې هیواد یو بله عمده شتمني ده. همدا رنګه، بې له دې چي د چا توجه دي جلب کړي، جاپان یوه ډېره مجهزه نظامی قوه جوړه کړې ده چي کالنۍ بودجه یې تر ۴۱ بلیونو ډالرو زیاته ده. پر دې ټولو سربېره، د جاپان جهاني نفوذ تر دوهمي عمومي جګړې وروسته ځکه محدود پاته سوی دئ چي پخپله نه غواړي میدان ته راووزي. په سیمبولیک شکل، د جاپان اساسي قانون «د زور له لاري د بین المللي شخړو حل کول منع کړي دي». بله مهمه خبره دا ده چي جاپان نه یوازي د قوې د استعمال مخالف دئ، دوی د خپلو نظریاتو د ترویج په برخه کي هم د جدي موقف نیولو څخه ډډه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې طرز تفکر اوس تغیر موندلی دئ. احصائیې ښیي چې د جاپان په خلکو کي د ملي غرور احساس ورځ تر بلي زیاتېږي. جاپان په ډېره تدریجي توګه خارجی هیوادو ته د نظامي واحدونو په لېږلو پیل کړی دئ. جاپان همدارنګه د ملګروملتو د سولي ساتني په ماموریت کي برخه اخلي او په کال ۲۰۰۳ کي یې ۶۰۰ غیر محاربوي عسکر (انجینري اوطبي واحدونه) په عراق کي ځای پر ځای کړي دي. پر دې سربېره، د جاپان بحري قوه د خپلي لومړنۍ هلیکوپټر وړونکي بېړۍ له پاره تیاری نیسي او د کوماندو واحدونو ټرېنینګ یې چټک کړی دئ. دې کار د جاپان ګاونډې هیوادونه په تشویش کي اچولي دي. همدارنګه، جاپان د ملګروملتو د امنیت په شورا کي د دایمي چوکۍ د په لاس راوړلو له پاره هلي ځلي پیل کړي دي. د امنیت په شورا کي د امریکې د متحده ایالاتو سفیر په دې وروستیو کي داسي تبصره کوي چې «جاپان په تغیر کي دئ او وایي چې موږ یو ستر هیواد یو، د نړۍ دوهم اقتصاد لرو او د الکاهل په بحر کي دوهمه بحریه لرو. موږ د امنیت په شورا کي دایمی چوکۍ غواړو. موږ غواړو په بین المللي ډګر کي رول ولوبوو». له دې امله د دې اټکل کېدای سي چې جاپان به خپل د قدرت ظرفیت په عملی قدرت واړوي او په بین المللی ډګر کي به په قوي رول ولوبوي.

د قدرت ډاینامک [محر که قوه]:

د قدرت اندازه کول هم ځکه مشکل دئ چې هر وخت په تغیر کي وي. د هیوادو اقتصاد مخته یا شا ته ځي، نظامي قواوي موډرني کېږي یا له موډه لوېږي، نوي طبیعي منابع کشفېږی یا لږېږي، خلک د حکومتو ملاتړ کوي یا پر بې اعتماده کېږي. د روم څخه رانیولې بیا د برتانیې تر امپراطورۍ او شوروي اتحاد پوري، هیڅ سوپر پاور تر پایه دوام نه دئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونډلی. هر یو له دغو څخه له زوال سره مخامخ سو او شوروي اتحاد خو بالکل له منځه ولاړ. د دوی پر ځای نوي هیوادونه، لکه د امریکې متحده ایالات، د لویو قدرتو په قطار کی ودرېدل. چین هم هڅه کوي چي خپل پخوانی برم بیرته لاس ته راوړي.

د یوه هیواد قدرت ته رسېدل یا له قدرته رالوېدل په یو شمېر فکتورونو پوري اړه لري چي د قدرت منابع په هغو کي مهم رول لوبوي. تقریباً ۶۰ کاله مخکي د هستوي وسلې منځته راتلو د هغو هیوادو د مقام په لوړېدلو کي چي هستوي وسلې یې لرلې ډېر رول ولوباوه. داخلي شرایط هم د هیوادونو پر قدرت اغېزه ښندي. شوروي اتحاد ځکه راچپه سو، چي نور یې د اکثریت خلګو وفاداري له ځانه سره نه درلوده. اکثریت امریکایان وطن پرسته دي، مګر که د امریکې خلګ ونه غواړي په بین المللي سیستم کي د لیډر پاته کېدلو مصارف پر ځان ومني، نو دوی هم د سوپرپاور په توګه دوام نه سي مونډلای. د دې معنی دا نه ده چي د امریکې متحده ایالات دي باید د نړۍ رهبري پر غاړه واخلي، بلکي خبره دا ده چي که امریکا غواړي سوپرپاور پاته سي باید د رهبرۍ درونډ بار پر اوږو واخلي.

ډیپلوماټیک وسایل

The Diplomatic Instrument

ډیپلوماسي په عمل کي د قدرت کارول دي، چي موږ به وروسته پر وږغېږو. ځکه نو، ملي ډیپلوماسي یوه پرله پېچلې لوبه ده چي په هغه کي یو هیواد هڅه کوي چي نور هیوادونه یا بین المللی سازمانونه په خپله خوښه وڅرخوي. که څه هم موږ ته زیات وخت داسي تصویر وړاندي کېږي چي ډیپلوماسي ګواکي په ډېره سړه سینه په ښایسته دفترونو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر ته رسېږي، مګر په واقعيت کې خبره هر وخت داسي نه ده. د اوسني عصر ډيپلوماسي پر سفيرانو او نورو ډيپلوماټانو سربېره د کميونيکېشن ډېري نوري پروسې په بر کي نيسي. که څه هم چي، ډيپلوماسي د خارجي پاليسۍ د يوازنۍ وسېلې په توګه وړاندي کېږي، مګر واقعيت دا دئ چي د ډيپلوماټانو د ماهرانه مذاکراتو پر وخت د اقتصادي او نظامي قوت څخه هم په غير مستقيمه توګه کار اخيستل کېږي.

ډيپلوماسی د قدرت د اعمال په توګه:

د ملي ګټو د پر مخ بېولو له پاره د يوه هيواد د قدرت په کار اچول ملي ډيپلوماسي تشکيلوي. که څه هم چي د قدرت په کار اچول موږ ته د نظامي قوې يا د اقتصادي بنديزونو فکر راپيدا کوي، مګر د قدرت په کار اچول ډېره پرله پېچلې موضوع ده. د يوه هيواد اقتصادي او نظامي زور د هغه هيواد په زېربنا کي پروت دئ او قوي زېربنا د يو هيواد په ډيپلوماټيک قوت کي زياتوب راولي.

تر ۱۹۰۰ مخکي، د ډيپلوماټيکو مذاکراتو نورمال شکل د دوو هيوادو تر منځ مستقيم مذاکرات وه چي دوه اړخيزه ډيپلوماسی bilateral diplomacy بلل کېږي. په راوروسته کي څو اړخيزي ډيپلوماسۍ، چي يو شمېر هيوادونه برخه پکښي اخلي، انکشاف وموند. په کال ۱۹۲۰ کي د ملتونو د اتحاديې League of Nations منځته راتلل د څو اړخيزي ډيپلوماسۍ د انکشاف مثال دئ. اوس ۲۵۰ نږۍ وال او سيمه ييز دايمي بين الدولتي سازمانونه (IGO) وجود لري. د امريکې متحده ايالات د ډېرو بين المللي سازمانو غړيتوب لري، او امريکايي ډيپلوماټان هره ورځ په څو اړخيزو مذاکراتو کي برخه اخلي. د مثال په توګه، د امريکې متحده ايالات د دې له پاره چي شمالي کوريا دې ته وهڅوي چي د اټومي وسلو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروګرام تېره سي، په شپږ اړخيزو مذاکراتو کي، چي مشرتوب يې د چين پر غاړه دئ، برخه اخلي. د دې مذاکراتو نور غړي شمالي کوريا، روسيه، جنوبي کوريا او د امريکې متحده ايالات تشکيلوي.

څو اړخيزه ډيپلوماسي:

که څه هم ځيني استثناآت وجود لري، تر ۱۹۰۰ مخکي د مذاکراتو نورمال شکل دوه اړخيزه ډيپلوماسي bilateral diplomacy، يعنی د دوو هيوادو تر منځ مستقيم مذاکرات وه. په راوروسته کي، څو اړخيزه ډيپلوماسي multilateral diplomacy، يعني د څو هيوادو ګډو کنفرانسونو، زيات پرمختګ کړی دئ. په کال ۱۹۲۰ کي د ملتونو اتحاديې the League of Nations منځته راتلل په دې لار کي يو مهم ګام وو. اوس تقريباً ۲۵۰ دايمی نړيوال او سيمه ايز بين الدولتي سازمانونه وجود لري. تر کال ۱۹۰۰ مخکي، د امريکې متحده ايالاتو په اوسط ډول په کال کي يو ځل په څو اړخيزو کنفرانسونو کي برخه اخيستله. اوس د امريکې متحده ايالات د ډېر شمېر بين المللي سازمانو غړيتوب لري، او امريکايي ډيپلوماټان هره ورځ په څو اړخيزو مذاکراتو کي برخه اخلي.

د اوسنی موډرني تکنالوجی له برکته، چي د هيوادونو تر منځ يې تماس اسانه کړی دئ، د څو اړخيزي ډيپلوماسی له پاره زياته زمينه برابره سوې ده. بل دا چي، ډېر نړيوال موضوعات، لکه د محيط [چاپيريال] پرابلمونه، د يوه هيواد يا دوه اړخيزي ډيپلوماسی له لاري نه سي حل کيدای. د دې ډول پرابلمونو حل نړيوالي همکاری ته اړتيا لري. او همدارنګه، په اوسنی نړی کي د مهمو بين المللي اعمالو له پاره، په تېره بيا هغه چي د نظامي قوې کارول غواړي، د ملګرو ملتونو په چوکاټ کي د څو اړخيزي ډيپلوماسی زياته توقع کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مقابل کې بیا یو اړخیزه ډیپلوماسي unilateralism قرار لري. دا هغه وخت پیښیږي چې یو ځانګړی هیواد، بې له دې چې د کم بین الدولتي سازمان موافقه له ځانه سره ولري، په ځانګړې توګه عمل کوي. د عراق معاصره جګړه دا موضوع ښه تشریح کولای سي. د فارس د خلیج تر جګړې مخکې (۱۹۹۱)، د امریکې د هغه وخت جمهور رئیس جورج ایچ بوش له کویټ څخه د عراق د ایستلو له پاره د ملګرو ملتو اجازه تر لاسه کړه، او د امریکې په مشري یرغل د ۳۳ هیوادو ملاتړ درلود. په کال ۲۰۰۳ کې، د امریکې جمهور رئیس جورج ډبلیو بوش د ملګرو ملتو د تصویب او اجازې پرته پر عراق حمله وکړه، چې یوازې د برتانیې عمده او د درو نورو هیوادو تش په نامه ملاتړ ورسره وو.

دلیډر اولیډر ترمینځ ډیپلوماسي:

په پخوا وختونو کې ډېر لږ پیښېدل چې پاچهان او یا نور لیډران دې یو له بله سره ووینې او یا مخامخ مذاکرات سره وکړي. اوس موډرن ټرانسپورټېشن او کمیونیکېشن مخامخ لیدنې کتنې یو عادي کار ګرځولی دئ. د امریکې جمهور رئیس بوش پخپل لومړیو شپږو کلونو کې ۳۶ سفرونه وکړل او په همدې وخت کې یې د خارجي هیوادونو له۲۱۹۰ لیډرانو او خارجه وزیرانو سره وکتل. همدارنګه، د جمهور رئیس او خارجي لیډرانو تر منځ ټیلفوني خبري یوه عادي پېښه ده.

د لیډرانو تر منځ مخامخ لیدنې کتنې ځینې ګټې لري. ځینې وخت دا ډول لیدنې کتنې زیات سیمبولیک ارزښت لري. په کال ۱۹۷۲ کې د چین د مشر ماؤتسه تونک سره د امریکې د پخواني جمهور رئیس ریچارد نکسن ملاقات د امریکې د متحده ایالاتو په پالیسۍ کې د یو عمده تغیر څرګندوی وو. ځینې وخت لیډران په دې توانیږي چې د مخامخ لیدنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنو له لاري د څرګندو تغیراتو له پاره لاره هواره کړي. د ۱۹۷۸ کال د کیمپ ډېوېډ معاهدات Camp David Accords، چې د مصر او اسراییلو تر مینځ یې تر ډېرو کلونو خصومت او درې واره جنګ وروسته د روابطو د نورمال کېدلو پروسه راپیل کړه، هغه وخت منځته راغلل چې د امریکې جمهور رئیس جیمي کارټر، د مصر جمهور رئیس انورسادات او د اسراییلو صدراعظم میناخیم بیګین د امریکې د میریلنډ ایالت په کیمپ ډېوېډ کې سره وکتل.

د لیډر او لیډر تر منځ ډیپلوماسي ځیني وخت ځینی مشکلات هم لري. ډېر داسي وختونه راغلي دي چې دوه لیډران په مخامخ خبرو کې یوې موافقې ته سره رسېدلي وي، مګر وروسته ښکاره سي چې دوی یو له بله سم نه وي سره پوهېدلي. بل مشکل دا دئ چې لیډران کولای سي د کښته رتبه مقاماتو غلطۍ رد کړي، مګر د یوه لیډر تعهد، که معقول هم نه وي، په اساني سره بیرته نه سي اخیستل کېدای. د امریکې پخواني خارجه وزیر، هینري کیسنجر وایی: "کله چې جمهور رئیسان مذاکرات کوي، نو د تېښتي لاره پر ځان تړي".

ډیموکراټیکه ډیپلوماسي:

تر شلمي پېړۍ مخکي په لږو هیوادو کي ډیموکراسي موجوده وه. له دې امله نو د ډیپلوماسۍ کارول او د نورو هیوادو سره د معاهدو امضا کول د پاچا په واک کي وه. ځکه نو شپاړسم لویي ویل چې «زه دولت یم». د اجرائیه قوې مشران اوس هم د خارجي پالیسیو په هکله د تصمیم نیولو په پروسه کي ډېر کنټرول لري، مګر نن ورځ دا کار د دوی په انحصار کي نه دئ. اوس ډیموکراټیکه ډیپلوماسي معیار ده چې په هغه کي مقننه قوه، ذینفع ګروپونه interest groups او عامه افکار هم عمده رول لوبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په رشتیا سره هم، د خارجي پالیسۍ په جوړولو کي د داخلي سیاست اهمیت زیات دئ. د یوې پالیسۍ د بریالیتوب له پاره باید ډیپلوماټان هڅه وکړي د حل داسي لار غوره کړي چي هم په بین المللي او هم په داخلي سطحه کي د منلو وړ وي. د تایوان د راتلونکي په باب څو ځله د چین او د امریکې متحده ایالاتو لیډرانو هڅه کړې ده چي نه یوازي خپل تر منځ د توافق ټکي پیاده کړي، بلکي دواړو خواوو ډېره هڅه کړې ده چي د خپلو هیوادو په دننه کي هم هغه داخلي قواوي دفع کړي چي د بحران و عمیق کېدلو ته یې لمن وهله. د چین جمهور رئیس دا خبره وکړه چي «هر لیډر که د تایوان آزادي ومني له قدرته به ایسته کړه سي».

خلاصه [پرانستې] ډیپلوماسي:

پټوالی یو وخت دډیپلوماسۍ معیاري شکل وو، چي مذاکرات او ځیني وخت حتی معاهدې او قراردادونه په پټه سر ته رسېدل. د امریکې پخواني جمهور رئیس وډرووېلسن د خلاصي ډیپلوماسۍ ږغ پورته کړ او له هغه وخت راهیسي پرانستې ډیپلوماسي معیار ګرځېدلې ده. اوس د مذاکراتو او بین المللي تړونو او توافقاتو رپورټونه ثبتیږي او په ډاګه اعلانیږي. دا تغیر که څه هم چي د ډیموکراټیکي ادارې د پرنسیپ له پاره مهم دئ، ځیني تاوانونه هم لري. سرخلاصي مذاکرات مشکلات لري. که ستاسي د چنې وهلو ستراتیژي خلکو ته ښکاره سي نو بیا ستاسي د امتیازاتو د لاسته راوړلو وړتیا له منځه ځي. د عامه انتقادونو په صورت کي امتیاز لاسته راوړل ګران کار دئ. ښایي په ټول تاریخ کي ډېر مهم او مخفي مذاکرات په کال ۱۹۶۲ کی د کیوبا د بحران پر وخت د امریکې د متحده ایالاتو او شوروي اتحاد تر مینځ مذاکرات وه. په دې پټو مذاکراتو کي د امریکې متحده ایالاتو ژمنه وکړه چي د کیوبا څخه د شوروي اتحاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ذروي وسلو د بیرته ایستلو په صورت کي به د امریکې متحده ایالات د فیډل کاسترو د له منځه وړلوهځي نه کوي.

د ډیپلوماسۍ سر ته رسول:

د ډیپلوماسي تر ساینس د هنر برخه ډېره ده. پاخه ډیپلوماټان، د دې له پاره چي مؤثریت ولري، باید خپل روش د شرایطو سره عیار کړي. مګر سربېره پر دې هم، د ښه ډیپلوماسۍ له پاره ځیني مقررات وجود لري چي باید ځانونه په پوه کړو.

مستقیم یا غیر مستقیم مذاکرات:

یوه موضوع چي ډیپلوماټان ورسره مخامخ کېږي هغه دا ده چي یو له بله سره مستقیمي خبري وکړي او که د میانځګړي پر لاس غیر مستتقیم مذاکرات سر ته ورسوي. مستقیم مذاکرات دا ګټه لري چي په هغه کي د غلط فهمۍ او غلط تفسیر مخه نیول کېدای سي. همدارنکه، مستقیم مذاکرات ژر سر ته رسېدلای سي.

غیر مستقیم مذاکرات هم خپل ځانته ګټي لري. مستقیم تماس تر یو حده د مشروعیت سمبول کېدای سي چي یو هیواد ښایي ونه غواړي یو بل هیواد ته یې ورکړي. د مثال په توګه، د جمهور رئیس بوش [د امریکې پخواني جمهور رئیس] اداري د ایران سره د مستقیمو او دوه اړخیزو مذاکراتو په هکله مقاومت کاوه، ځکه چي دې کار به و یوه داسی هیواد ته چي د امریکې حکومت یې په رسمیت نه پېژني ډیپلوماټیک بریالیتوب ور په برخه کړی وای. د امریکې متحده ایالات د ۱۹۸۰ کال راهیسي ایران په رسمیت ځکه نه پېژني چي د ایران حکومت مظاهره کوونکو ته اجازه ورکړه چي په تهران کي د امریکې سفارت اشغال او ۵۲ امریکایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیپلوماټان د ۴۴۴ ورځو له پاره یرغمل ونیسي. سربېره پر دې هم، واشنګټن د ډیپلوماسۍ دروازه په مکمله توګه تړلې نه ده او د ایران سره یې یو لړ غیر رسمي تماسونه اوس هم ژوندي ساتلي دي.

لوړ رتبه یا کښته رتبه ډیپلوماسي:

د ډیپلوماسۍ یو بل مهم اړخ دا دئ چې څوک باید ډیپلوماټیک مذاکرات سر ته ورسوي. و کوم کنفرانس ته باید لوړ او یا کښته رتبه ډیپلوماټان ولېږل سي، د یوه هیواد موقف باید د یوه لوړ رتبه مقام، لکه د دولت مشر، او یا که د کوم کښته رتبه مقام له خوا اعلان سي؟

لوړرتبه ډیپلوماسي خپل ځانته ګټې لري. د حکومت د رئیسانو له خوا تقریري او تحریري بیانیې په نورو پایتختونو کي جدي ګڼل کېږي. د امریکې د پخواني جمهور رئیس بوش دا خبره چې «ما په ډاګه ویلي دي چې موږ پر شمالي کوریا د یرغل خیال نه لرو،» د شمالي کوریا په موقف کي تغیر راوستی. پخوا شمالي کوریا د امریکې سره د رسمي معاهدې غوښتنه کوله، مګر وروسته یې موقف نرم سو او د امریکې د متحده ایالاتو او نورو هیوادو سره د خبرو له پاره تیاری وښود.

کښته رتبه ډیپلوماسي بیا هم په ځینو حالاتو کي په کار ده. په کښته رتبه کمیونیکېشن کي د انعطاف زمینه موجوده وي. د کابینې د یوه غړي له خوا په امتحاني توګه یو زورور تهدید اعلانېږي، مګر کله چې په وروسته کي نامعقول ثابت سي، د یو لوړ رتبه مقام له خوا ردېږي. د تایوان په تشنج کي، عمده مشرانو د نظامي تهدید په هکله د کښته رتبه مقاماتو څخه کار واخیست. د مثال په توګه، د چین نظامي ورځپاڼې (د آزادۍ د اردو ورځپاڼه)، چې د رسمي پالیسي جوړوونکو څخه ډېره لیري ده، په عصباني کوونکې لهجه تهدید وکړ، چې که تایوان آزادي اعلان کړي چین

(c) ketabton.com: The Digital Library

به «له هیڅ ډول خونړۍ جګړې څخه مخ ونه ګرځوي». همدارنګه، په واشنګټن کې له قدرت څخه ډېر لیرې د دفاع د وزارت یوه کښته رتبه مامور، د همدې موضوع په ارتباط، په ډېر قهر وغړومبېدی چې که چین پر تایوان حمله وکړي «له بې حسابه نتایجو سره به مخامخ سي».

د تهدید یا بخشش [عوض] څخه کار اخستل:

یو بل ډیپلوماټیک انتخاب دا دئ چې د سوټې او که د زرد کې [یعني د تهدید که بخښښ] څخه کار واخیستل سي. د تهدید ډیپلوماسي هغه وخت مؤثره واقع کېدای سي چې ستاسي سره د تهدید د عملي کولو قدرت، تصمیم او اعتبار وجود ولري. یو وخت کله چې چین د تایوان د خاصو مقاصدو څخه خبر سو، نو یې تایوان ته نژدې نظامي «ټرېنینګ» پیل کړ. د خپل نظامي قدرت د اظهارولو په منظور یې، د نورو کارونو تر څنګ، شپږ په اټومي کوپړۍ warhead سمبال کېدونکي میزایلونه د تایوان سواحلو ته وروتوغول. په مقابل کې بیا د امریکې متحده ایالاتو هم، د چین د غیر مستقیم تهدید په وړاندي، ډېره لویه بحري قوه د تایوان اوبو ته ولېږله. د تهدید ډیپلوماسي نیمګړتیاوې هم لري. که تهدید کار ونه کړي او یا تهدید عملي نه سي، نو ستاسي کمزوري ښیي چې ستاسي اوسني او هم ښایي راتلونکي مخالفینو ته به نور هم جرئت ورکړي. مګر خبره دا ده چې د نظامي تهدید څخه کار اخیستل او عملي کول ډېري پیسې او بشري قوه غواړي.

ځیني وختونه د بخښښ یا عوض ورکول تر تهدید زیات اثر درلودلای سي. د مرستو زیاتول، تجارتي امتیازات او یا ځیني نور محسوس او یا هم سیمبولیک بخښښونه ښایي ډیپلوماټیک موافقتونه منځته راوړي. په کال ۲۰۰۷ کې د شمالي کوریا د ذروي وسلو د پروګرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هکله د مذاکراتو پیل ځکه ممکن سو، چې د امریکې متحده ایالاتو شمالي کوریا ته د سوو ملیونو ډالرو اقتصادي مرستو وعده وکړه.

صراحت او یا قصداً مبهم والی:

د ډیپلوماسۍ ډېر کارپوهان په ډیپلوماټیک کمیونیکېشن کي صراحت ډېر مهم بولي. مګر داسي وختونه راځي چي قصدي ابهام ته هم اړتیا پیدا کېږي. په تحریري او تقریري کمیونیکېشن کي صراحت ځکه ګټور وي چي د غلط فهمۍ مخه نیسي. صراحت، په تېره بیا چي د یو ملي لیډر له خوا رامنځته سي، د ربښتیاني او واقعی تعهد څرګندوی وي.

ابهام هم کېدای سي ځیني وخت ښه ستراتیژي واوسي. د صراحت نستوالی یو هیواد په دې توانوي چي د لزوم په صورت کي خپل تعهد بیرته واخلي. په کال ۲۰۰۵ کي د چین پارلمان حکومت ته د تایوان په مقابل کي د قوې د استعمال واک په دې شرط ورکړ، چي که تایوان د آزادۍ غوښتني په لار کی «مهم ګامونه» واخلي، او یا «د سوله ییزي لاري [د چین سره د تایوان] د وحدت ټول امکانات له منځه ولاړ سي». څرنګه چي د چین حکومت هیڅکله هم د تش په نامه پارلمان څخه اجازه اخیستلو ته اړتیا نه لري، خو بیا هم دا عمل و تایوان ته یو قوي خبرداری وو. همدارنګه، د چین لیډرانو «مهم ګامونه» او «د سوله ییزي لاري د وحدت د امکاناتو له منځه تلل» تعریف نه کړل او خبره یې په آینده کي د مانور له پاره مبهمه پرېښووله.

د وینا او یا د عمل له لاري کمیونیکېشن:

په ډیپلوماسۍ کي د کمیونیکېشن له پاره د خبرو [وینا] او یا د عمل څخه کار اخیستل کېږي. تقریري او تحریري کمیونیکېشن، که په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستقیم ډول او یا هم د عامه څرګندوني له لاري مقابل لوري ته ورسول سي، ډېره ښه ډیپلوماټیکه ستراتیژي کېدای سي. واشنګټن ډېر ځله پیکینګ ته ډاډ ورکړی دئ چي د امریکې متحده ایالات د تایوان استقلال نه خوښوي او د تایوان د استقلال د یو اړخیز اعلان ملاتړ به ونه کړي. دې ډول کمیونیکېشن د چین بېره را لږ کړه چي په نتیجه کي یې د تایوان د استقلال غوښتونکي حکومت په وړاندي د چین عکس العمل هم لږ کړ.

د عمل له لاري مقابل لوري ته اشاره کول هم خپل ځای لري. کله چي د امریکې پخوانۍ خارجه وزیري، رایس، په کال ۲۰۰۵ کي جنوبي کوریا ته رسمي سفر وکړ، په عمل کي یې شمالی کوریا ته ور وفهمول چي د امریکې متحده ایالات به د شمالي کوریا په مقابل کي د جنوبي کوریا کلک ملاتړ وکړي. مګر ځیني وختونه د دې ډول فزیکي اشارو سره ستونزي هم رامینځته کېږي، او د خبري تر بیر ته اخیستلو د عمل څخه تر شا کېدل ډېر مشکل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم فصل

بين الدولتي سازمانونه

Intergovernmental Organizations

که څه هم چي د دولت مؤسسه له ډېر وخت راهيسي په بين المللي سيستم کي عمده رول لوبوي، مګر بين الدولتي سازمانونه Intergovernmental Organizations (IGO) هم په بين المللي سيستم کي په يو بل شکل سره عمده رول لوبوي. هيوادونه د دې ډول بين المللي سازمانو غړي وي. په دې توګه، بين الدولتي سازمان (IGO) پر شخصي او انفرادي غړيتوب ولاړ غير دولتی سازمان nongovernmental organization (NGO) سره تفاوت لري.

بين الدولتي سازمانو ته يوه لنډه کتنه:

د بين الدولتي سازمانو تر منځ بيخي زيات تفاوت وجود لري. ځيني يې، لکه د ملګروملتو مؤسسه، ډېر غړي لري. ځيني بيا، لکه د افريقا د ستر جهيل د هيوادو اقتصادي ټولنه، يوازي درې غړي لري. د بين الدولتي سازمانو د طبقه بندۍ يو بل شکل د وظيفې پر اساس دئ. د ملګرو ملتو او اروپايي اتحاديې په شان څو هدفي multipurpose بين الدولتي سازمانونه پراخ او بېلابېل وظايف سر ته رسوي، او د عربو د وجهي صندوق Arab Monetary Fund په شان اختصاصي بين الدولتي سازمانونه بيا ډېر محدود وظايف سر ته رسوي. سربيره پر دې، د جهاني بانک په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوال بین الدولتي سازمانونه او د افریقایي اتحادیې African Union په شان سیمه ایز بین الدولتي سازمانونه وجود لري.

د بین الدولتي سازمانو مثالونه په تاریخ کي هم موندلای سو. داسي ویل کېدای سي، چي د بین الدولتي سازمان د یو ابتدایي شکل اساس په ۴۷۸ قبل المیلاد کي ایښوول سوی دئ، چي په هغه کي د یونان ښار دولتونو City States د فارس Persia د تهدید په مقابل کي د دیلاین لیګ [تړون] Delian League منځته راووړ. که څه هم چي دا لیګ یو ابتدایي اتحاد وو، مګر د بین الدولتي سازمان دوه مشخصات یې په ځان کي درلودل. لومړی دا چي دایمي شکل یې درلود. دوهم دا چي، دې لیګ د نماینده ګانو یوه شورا درلوده چي غړي یې د ښاري –دولتو له خوا ټاکل کېدل.

د بین الدولتي سازمانو وده اوانکشاف:

د بین الدولتي سازمانو د منځته راتلو تیوري چي هر څه وي، بین الدولتي سازمانونه په اصل کي د اوسني عصر یوه پدیده ګڼله کېږي. د ۱۸۰۰ میلادي کلونو په دوران کي په شمېر لږ بین الدولتي سازمانونه چي د مشخصو مافوق ملتي چارو سره یې سروکار وو، په نړۍ کي موجود وه. د رآین د بیړۍ چلولو مرکزي کمیسیون Central Commission for the Navigation of the Rhine چي په کال ۱۸۱۵ کي منځته راغی، تر ټولو پخوانی او تر اوسه هم پاته بین الدولتي سازمان دئ. د تلګراف بین المللي اتحادیه (چي اوس یې نوم د ټیلي کمیونیکیشن بین المللي اتحادیه دئ) په کال ۱۸۶۵ کي تأسیس سوه او تر اوسه هم وجود لري تر ټولو پخوانی بین الدولتي سازمان دئ چي نړیوال غړي لري. سره له دې هم، د ۱۸۰۰ کلونو په ټول دوران کي یوازي شپږ بین الدولتي سازمانونه منځته راغلل.

د ۱۹۰۰ کلونو په لومړیو برخو کي د بین الدولتي سازمانو مینځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتلل په تدریجي توګه پیل سول. د پېړۍ په پیل کي د هاګ سیسټم Hague System تشکیل سو، چي د وسله والو نښتو د مخنیوی له پاره لومړنی بین الدولتي سازمان وو. د هاګ د سیسټم نوم ځکه ورکړه سو، چي د ۱۸۹۹ او هم د ۱۹۰۷ دوه کنفرانسونه یې د هالنډ د هاګ په ښار کي جوړ سول. د دې سیسټم اهداف دا وه چي وسلې محدودي کړي، د بین المللي مناقشو د منځګړیتوب لپاره کړنلار او طرزالعمل مینځته راوړي، او د وسله والو نښتو مخه ونیسي. دوهم کنفرانس نور هم جامع وو، چي د اروپا، شمالي امریکا، او لاتیني امریکا ۴۴ هیوادو ګډون پکښي کړی وو. د سازماني پلوه یې یوه محدوده عمومي اسامبله او هم یو قضایي سیسټم درلود. د هاګ دریم کنفرانس د کال ۱۹۱۵ لپاره په پلان کي نیول سوی وو، مګر د لومړۍ عمومي جګړې (۱۹۱۸–۱۹۱۴) له امله سر ته ونه رسېدی.

تر جنګ وروسته، د ورسایلیس Versailles د سولي کنفرانس (۱۹۱۹)، د نوي نړیوال نظم د راوستلو لپاره، د نورو شیانو په اړخ کي، د ملتونو ټولني League of Nations د تأسیس په لټه کي سو. د ملتونو ټولني [جامعه ملل یې هم بولي]، د هاګ د سیسټم په پرتله، یو ډېر پرمختللي سازماني ساختار درلود. که څه هم په اصل کي یو سوله ساتونکی سازمان وو، د ملتونو ټولني د اجتماعي او اقتصادي همکاریو ځیني عناصر یې هم په ځان کي درلودل. له بده مرغه سوله بیا بریالۍ نه سوه، او د ملتونو ټولنه League of Nations د دوهمي عمومي جګړې د اور په لمبو کي مړه سوه.

سره له دې هم، د هاګ د سیسټم او د ملتونو ټولني تر شا اساسي مفکوره مړه نه سوه. د دوهمي عمومي جګړې په پای کي تر ۵۰ زیات هیوادونه سره کښېنستل او په ۱۹۴۵ کال کي یې د ملګري ملتونو United Nations اساس کښېښود. د ملتونو د ټولني په شان، د ملګري ملتونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اساسي هدف هم د سولي ساتنه وه، مګر پر دې سربېره د بشري ټولني د اجتماعي او اقتصادي بهبود چاري هم ور په غاړه سوې. د دې تعهد د سر ته رسولو لپاره، د ملګري ملتو سازمان اوس په پراخه توګه د نړۍ د زيات شمېر مسايلو سره سروکار لري. د ملګري ملتونو د جوړېدو په شاوخوا کلونو کي د بين الدولتي سازمانو په شمېر او نوعيت کي چټک پرمختګ راغی. په تېره بيا د ۱۹۶۰ او ۱۹۷۰ کلونو په دوران کي، چي ډېري مستعمرې آزادي سوې، زيات نوي بين الدولتي سازمانونه منځته راغلل. په آسيا، افريقا او نورو سيمو کي آزاد سوي هيوادونو لاسونه سره ورکړل او د خپل اجتماعي او اقتصادي پرمختګ لپاره يې سيمه ييز بين الدولتي سازمانونه منځته راوړل. په کال ۱۹۸۴ کي د بين الدولتي سازمانو شمېر ۳۶۵ ته رسېدی. په راوروسته کلونو کي يې په شمېر کي لږوالی راغی چي په کال ۲۰۰۵ کي يې شمېر ۲۴۶ ته راټيټ سو. زياتره هغه بين الدولتي سازمانونه له منځه ولاړل چي سيمه ييز وه او يا يې د نورو بين الدولتي سازمانو کارونه تکرارول.

د بين الدولتي سازمانو د انکشاف عوامل:

سمدستي محرکه قوه چي به يې هر څه وي، ټول بين الدولتي سازمانونه ځکه منځته راغلي دي چي دولتونو د ادرک کړه چي د بين الدولتي سازمان له لاري «دوی کولای سي هغه څه لاسته راوړي چي په يوازي سر يې لاسته نه سي راوړلای». د انکشاف لپاره يې د لاندي عواملو يادونه کولای سو.

۱. د بين المللي تماس زياتوالی:

د کميونيکېشن او حمل و نقل په تکنالوجي کي د انقلاب له برکته د نړۍ د دولتونو تر منځ تماسونه ډېر زيات سوي دي. د دې له پاره چي دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول تماسونه دوامداره او په یو تنظیم کښې ایستل سي د بین الدولتي سازمان په شان یو ساختار ته اړتیا سته.

۲. په نړۍ کي یو پر بل باندي د تکیه کولو زیاتوب:

بین المللي وجهي صندوق International Monetary Fund (IMF) او جهاني بانک هغه دوه بین الدولتي سازمانونه دي، چي د بین المللي اقتصادي موضوعاتو سره سروکار لري مګر د انفرادي هیوادو سره اړه نه لري.

۳. د مافوق ملتي transnational **پرابلمونو پراخېدل:**

د ځینو مسایلو حل چي زیات شمېر هیوادونه متأثره کوي، د یوه واحد دولت تر وس وتلی وي. له دې ډول مسایلو څخه یو هم مافوق ملتي جرایم دي چي د بین المللي جرایمو پولیسي سازمان International Criminal Police Organization (Interpol) سروکار ورسره لري.

۴. واړه (کوچني) دولتونه هڅه کوي د مشترک عمل له لاري قوت لاس ته راوړي ځرنګه چي نظامي او اقتصادي قدرت په یو څو هیوادو کي متمرکز دئ، نو واړه او نسبتاً کمزوري هیوادونه هڅه کوي چي د همکارۍ له لاري خپل تأثیر وښندي. د مثال په توګه ۱۱٦ لږ پرمختللو هیوادو د بېطرفو هیوادو نهضت Nonaligned Movement او د ۷۷ ګروپ (G-۷۷) منځنه راوړ څو په اقتصادي برخه کي یو له بله سره همکاري وکړي. د دوی یوه ستراتیژي دا ده، چي د «مشترکو مذاکراتو» له لاري پر پرمختللي هیوادو باندي فشار واچوي څو دوی لږ پرمختللو هیوادو ته خپلي انکشافي مرستي زیاتي کړي، د لږ پرمختللو هیوادو د صادراتو په مقابل کي ممانعتونه لیري کړي، او هم د لږ پرمختللو هیوادو په ګټه نور ګامونه واخلي. دا فکتور په ۱۹٦۰ او ۱۹۷۰ کلونو کي د بین الدولتي سازمانو د شمېر د زیاتوالي لوی علت دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بين الدولتي سازمانو رول:

د بين الدولتي سازمانو د شمېر له زياتېدو سره موږ بايد ځانونه پوه کړو، چې دا سازمانونه څه کوي او موږ څه غواړو چې دوی يې سرته ورسوي. په عمده توګه بين الدولتي سازمانونه درې عمده رولونه لوبوي: د متقابل عمل د ميدان په توګه رول، د متقابلو همکاريو د منځته راوړلو رول، او د ماورای ملتي سازمان رول. اوس يې هر يو جلاجلا تشريح کېږي.

د متقابل عمل ميدان [زمينه]:

د بين الدولتي سازمانو يو رول دا دئ، چې غړو دولتو ته دا زمينه برابروي چې د خپلو ځانګړو ملي ګټو لپاره کار وکړي. په دې هکله څوک په ښکاره بيان نه کوي، مګر د ملګروملتو او هم د نورو بين الدولتي سازمانو په دننه کي د خپلو منافعو لپاره د هيوادو او يا د هيوادو د يوې ډلي سياسي مبارزه له ورايه ښکاره ده. په ۲۰۰۵ کال کي د امريکې د متحده ايالاتو د سنا د خارجي روابطو د کميسيون مشر دا خبره په ډاګ پېيلې وکړه، چې د ملګرو ملتو په سازمان کي د امريکې د متحده ايالاتو د نوي سفير «عمده سياسي رسالت بايد دا وي چې د امريکې د متحده ايالاتو د ملي امنيت او خارجي پاليسيو لپاره بين المللي ملاتړ تر لاسه کړي». دا به وکتل سي چې په راتلونکي کلونو کي به د جمهور رئيس اوباما اداره، چې د امريکې د سفير مقام يې د کابينې و درجې ته رالوړ کړ، د ملګرو ملتو او د امريکې د متحده ايالاتو تر منځ روابط څرنګه پر مخ بيايي.

ښکاره خبره ده، چې نور هيوادونه هم د خپلو ملي ګټو د ساتني لپاره د دې ډول عملي سياست realpolitik څخه په کار اخيستلو سره د امريکې د متحده ايالاتو د پاليسيو سره مخالفت کولای سي. د مثال په توګه، په ۲۰۰۳ کال کي کله چې د امريکې متحده ايالاتو د عراق د حملې په هکله د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرو ملتو د ملاتړ تر لاسه کولو لپاره د امنیت په شورا کې مانورې کولې، فرانسه او روسیه (چې دواړه د امنیت په شورا کې د ویټو حق لري) او همدارنګه جرمني د مخالفینو په سر کې ولاړ وه. پر عراق باندې د حملې په هکله د دوی پر نظریاتو سربېره، دې هیوادو غوښتل چې له یوې خوا خپل سیاسي استقلال ښکاره کړي او له بلې خوا یې غوښتل چې د متعرضې او مغرورې امریکې متحده ایالاتو ته تناو ورواچوي [مخه یې ونیسي]. دا خبره د فرانسې د پخواني جمهور رئیس جاک شیراک Jacques Chirac په وینا کې ښکاره ده، «فرانسه ځان د امریکایانو یو ملګری بولي، مګر حتمي نه ده چې یو له چاپلوسانو څخه به یې هم وي. کله چې موږ باید یو څه ووایو، موږ یې وایو». همدارنګه، د روسیې یو تحلیلګر یادونه کوي چې د ده د هیواد لیډران «نه غواړي ملګري ملتونه کم ارزښته کړل سی، مګر دا هم نه غواړي د امریکې د متحده ایالاتو پر هژموني [تفوق] ولاړ نړیوال نظم رامنځته سي».

د بین الدولتي سازمانو څخه د متقابل عمل د میدان په حیث کار اخیستل ځیني ګټې هم لري. یوه ګټه یې دا ده چې حتی که یو کار د یوه هیواد د ملي ګټو لپاره په عملي سیاست real politik باندې پیل سي، بیا هم څرنګه چې پروسه د بین الدولتي سازمان په دننه کې سرته رسېږي، همکاري او مصالحه ورسره ملګرې کېږي. بله ګټه یې دا ده چې ځیني وخت که یو بین الدولتي سازمان یو عمل تصویب کړي نو بیا د نورو هیوادو لپاره له سیاسي پلوه د هغه عمل تأئیدول او یا د هغه په هکله عملي ګام اخیستل اسانه وي. د مثال په توګه، په ۱۹۹۱ کال کې د عراق په مقابل کې د نظامي عمل په وړاندې د ډېرو هیوادو توافق ځکه موجود وو، چې د ملګرو ملتونو ملاتړ ورسره ملګری وو. همدارنګه، د ملګرو ملتونو د ملاتړ له امله، (د ۲۰۰۳ کال د حملې پر خلاف) د ځینو اسلامي هیوادو لپاره هم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي پلوه اسانه وه، چې د عراق په حمله کي، چي د عیسوي قواوو (د امریکې متحده ایالات، برتانیه او فرانسه) له خوا سر ته رسېدل، برخه واخلي.

د همکارۍ مرکز:

د بین الدولتي سازمانو بل رول دا دئ چي د دولتو او نورو بین المللي اکټرانو تر منځ همکاری منځته راوړي. کوفي عنان، د ملګرو ملتو پخواني سرمنشي، دې ټکي ته ښه اشاره کړې ده چي د ملګري ملتو «غړي هیوادونه د ډېرو نوو او بې سارو تهدیدونو او چلینجونو سره مخامخ دي. دا تهدیدونه او چلینجونه تر سرحداتو اوښتي دي او د هیڅ یوه هیواد په وس پوره نه ده چي په یوازي سر معامله ورسره وکړي». همدا دلیل دئ چي هیوادونه د امنیت، محیط، اقتصاد او نورو مسایلو په برخه کي یو له بله همکاري سره کوي. د ملکي هوانوردۍ بین المللي سازمان او د هغه په شان نور بین الدولتي سازمانونه د مشخصو اړتیاوو له مخي منځته راغلي دي او د خپلو عملیاتو په جریان کي یې د لازیاتو همکاریو لپاره زمینه برابره کړې ده.

ماورای ملتي سازمان:

ځیني خلګ په دې عقیده دي چي نړۍ د یو بین المللي حکومت د مینځته راتلو خوا ته په حرکت کي ده. یو محقق لیکي، "د اوسنۍ بین المللي صحنې پرله پسې‌چلتوب پخپله د یو مناسب او مؤثر نړیوال حکومتي سیستم مینځته راتلل ایجابوي". د دې نظریې د خیالي تصور له مخي، بین الدولتي سازمان د ماورای ملتي سازمان supranational organization رول لوبوي چي د غړو هیوادو د حاکمیت sovereignty د بې اغېزې کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانوني واک ولري.

ځيني بين الدولتي سازمانونه اوس هم په خاصو حالاتو کي يوه اندازه ماوراى ملتي صبغه ځکه لري چي ډېر دولتونه په عمل کي د بين الدولتي سازمانو واک ته غاړه ايږدي. د مثال په توګه، که نړيوال تجارتي سازمان World Trade Organization(WTO) فيصله وکړي چي د کوم هيواد کومه پاليسي د دې سازمان د اساسی تړون، يعنی د ګمرکي تعرفاتو او تجارت له عمومي موافقتنامې General Agreement on Tariffs and Trade سره، تناقض لري، نو هيوادونه په عمومي صورت د هغه فيصلې ته غاړه ايږدي. تر ټولو زيات ماوراى ملتي واک، په سيمه ييزه سطحه کي، په اروپايي اتحاديه European Union کي پروت دئ. اروپايي اتحاديه نه يوازي د يوه مکمل حکومت ځيني ساختارونه په ځان کي لري، بلکي پاليسي ګاني جوړوي، محکمې لري، او ماليات راټولوي. که څه هم چي اوس لا محدود شکل لري، اروپايي اتحاديه داسي وظايف سرته رسوي لکه د اروپا يو حکومت چي وي.

جهاني بين الدولتي سازمانونه

ملګري ملتونه

د بين الدولتي سازمانو د فعاليتونو په لړ کي د ملګرو ملتونو United Nations فعاليتونه ډېر څرګند او د اهميت وړ دي. له دې امله، موږ په دې برخه کي د بين الدولتي سازمان په حيث د ملګرو ملتو يوه عمومي مطالعه کوو. موږ په ملګرو ملتونو کي د غړيتوب او رايي ورکولو مسايل، اجرائيه ليډرشيپ، اداري او مالي چاري او هم د ملکي ملتو فعاليتونه ګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړيتوب اورايه ورکول:

په اصل کې، هر بين الدولتي سازمان يو بين المللي سازمان دئ چي دوه يا زيات هيوادونه يې غړيتوب لري. ځکه نو د يو بين الدولتي سازمان په فعاليت باندي د پوهېدلو لپاره د هغه د غړيتوب په ساختار او د رايي ورکولو په پروسه باندي ځان پوهول په کار دي. د مثال په توګه، په دې خبره ځان پوهول ډېر ګران دي، چي ولي د ملګرو ملتو پنځه غړي هيوادونه د امنيت په شورا کي د ويټو حق لري او نور ۱۸۷ هيوادونه دا حق نه لري.

د غړيتوب عمومي مسايل:

د تيورۍ له مخي، په ملګرو ملتونو او هم په زياتو نورو بين الدولتي سازمانو کي د غړيتب دروازه و هر هغه دولت ته خلاصه ده چي د نوموړي بين الدولتي سازمان په جغرافيايي ساحه کي پروت وي او هم د هغه اصول او اعمال ومني. مګر په واقعيت کي، ځيني وخت سياست هم پر اضافه کېږي. نن ورځ، د واتيکان ماسېوا، د ملګرو ملتو غړيتوب جهاني شکل اخيستي دئ، مګر خبره هر وخت داسي نه وه.

د نوي غړو د شموليت معيار ځيني وختونه د سياسي جنجالونو موضوع ګرځېدلې ده. د مثال په توګه، يو جنجال هغه وخت پيښ سو، چي په ۱۹۹۸ کال کي د ملګرو ملتو عمومي اسامبلې په زيات اکثريت سره فلسطينيانو ته يو ډول غير رسمي غړيتوب ورکړ. دوی د رايي حق نه لري، مګر کولای سي د ملګرو ملتو په مباحثو کي برخه واخلي او د نورو دولتو په شان د ملګرو ملتو ځيني وظايف سر ته ورسوي.

د جانشين [وارث] دولت موضوع هم سياسي جنجال ګرځېدای سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې ملګرو ملتو روسیه د پخواني شوروي اتحاد د جانشین په توګه په رسمیت وپېژندله، د دې معنی دا وه، چې د ملګرو ملتو د امنیت په شورا کې د پخواني شوروي اتحاد دایمي چوکۍ او د ویټو حق هم روسیې ته په میراث ورسېدی. په مقابل کې بیا، په ۱۹۹۲ کال کې ملګرو ملتونو د بلګراد حکومت، چې د سربیانو تر تسلط لاندې وو، د پخوانۍ یوګوسلاویې د جانشین په توګه په رسمیت ونه پېژندی. د ملګرو ملتو عمومي اسامبلې د یوګوسلاویې څخه وغوښتل چې د غړیتوب لپاره له سره درخواست وکړي، چې په ۲۰۰۰ کال کې یې درخواست ومنل سو.

د بین الدولتي سازمان په ساختار کې دننه د غړیتوب مسایل:

د بین الدولتي سازمان د تصمیم نیولو په پروسه کې دا حتمي نه ده، چې د ټولو دولتو نمایندګان باید برخه پکښې واخلي. د ملګرو ملتو او همدارنګه نورو بین الدولتي سازمانو په مرکز کې عموماً د ټولو غړو دولتو د نماینده ګانو څخه جوړه یوه بشپړه تنه [بدنه] وجود لري. د ملګرو ملتو عمومي اسامبله د ملګرو ملتو بشپړه تنه تشکیلوي. په بین الدولتي سازمانو کې دا ډول اسامبلې ګاني [چې د ټولو غړو دولتو د نماینده ګانو څخه متشکلې وي] عموماً د سازمان په دننه کې د ډېر قدرت لرونکي وي. په بین الدولتي سازمانو کې د محدودو دولتو د نماینده ګانو څخه جوړې شوراګاني councils هم وجود لري. د تیورۍ له مخې، د دې ډول کوچنیو ګروپونو مؤثریت تر لویو اسامبلو زیات وي. د مثال په توګه، د ملګرو ملتو اقتصادي او اجتماعي شورا Economic and Social Council د ۵۴ غړو هیوادو له نماینده ګانو څخه جوړه ده، چې د عمومي اسامبلې له خوا د درو کلونو له پاره د یو پلان له مخې ټاکل کېږي. د ملګرو ملتو د امنیت شورا Security Council پنځه دایمي غړي لري. (دا پنځه غړي چین، فرانسه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

روسیه، برتانیه او د امریکې متحده ایالات دي). دا پنځه هیوادونه د دوهمي عمومي جګړې په پای کي عمده فاتح قدرتونه ول او داسي فکر کېدی چي دوی به په نړۍ کي د سولي د ساتلو په برخه کي خاص رول ولوبوي. د دې نظریې پر اساس چي د غړو د شمېر محدود ساتل مؤثریت زیاتوي، د امنیت شورا د غړو شمېر ۱۵ ټاکل سوی دئ، چي ۱۰ غړي یې غیر دایمي دي او د عمومي اسامبلې له خوا د دوو کالو له پاره ټاکل کېږي. دا چي د امنیت شورا د پنځو قدرتمندو دایمي غړو پر رول زیات تأکید کېږي، باید داسی تعبیر نه سي چي ګواکي نور غیر دایمي ۱۰ چوکۍ لږ اهمیت لري. سره له دې چي د پنځو دایمي غړو په پرتله دوهمه درجه اهمیت لري، د دې چوکیو د په لاس راوړلو لپاره ډېر تلاښونه کېږي. د دې غیر دایمي غړو سره د دوی د همکارۍ د په لاس راوړلو لپاره د امریکې د متحده ایالاتو، او ښایي د نورو قدرتمندو هیوادو له خواهم، زیاتي اقتصادي مرستي کېږي.

د امنیت شورا د غړیتوب پر سر مناقشه:

د امنیت شورا د پنځو غړو دایمي والی او د ویټو حق درلودل د ملګرو ملتو یوه جنجالي موضوع ده. د نارضایتۍ لپاره څو سرچینې وجود لري. یو انتقاد د ډیموکراسۍ نسته والي دئ. د زمبیا جمهور رئیس استدلال کوي چي د امنیت شورا نور نه سي کولای د نړۍ د نورو هیوادو په هکله، چي د امنیت شورا غړي کېدای نه سي، تصمیم ونیسي. بل انتقاد دا دئ چي د امنیت په شورا کي جغرافیوي او ډیموګرافیک [نفوس] توازن وجود نه لري. اروپا او شمالي امریکا د امنیت شورا د پنځو څخه څلور دایمي چوکۍ په اختیار کي لري او دا څلور دایمي غړي هیوادونه په عمده توګه سپین اروپایي عیسویان دي. بل انتقاد بیا دا هم دئ، چي دایمي غړي د قدرت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعیتونو درست انعکاس نه کوي. لکه په ملګروملتو کي د جرمني هیئت چي وايي، "د امنیت شورا اوسنی حالت د نن ورځي د نړۍ انعکاس ځکه نه سي کولای چي په نړۍ کي د ۱۹۴۵ کال راهیسي بېساري تغیرات راغلي دي". د دې لید په حساب، جرمني، هندوستان، جاپان او ځني نور قدرتمند هیوادونه د خپلو ځانو لپاره د دایمي چوکیو غوښتنه کوي.

په دې وروستیو کلونو کي د امنیت شورا د پراخوالي په هکله یو شمېر وړاندیزونه منځته راغلي دي. ځینی غواړي چي د دایمي غړو شمېر زیات سي، مګر تر نن ورځي پوري په دې هکله کومه موافقه منځته نه ده راغلې. د دایمي غړو د ویټو د حق د له منځه وړلو وړاندیزونه هم سوي دي. ډېر هیوادونه د ملګروملتو د ریفورم طرفدار دي، مګر د ملګروملتو په منشور او د امنیت شورا په ترکیب کی تغیر راوستل دوه مهم ممانعتونه په مخ کي لري. لومړی، په منشور کي تغیر راوستل د امنیت شورا د دوه پر درې غړو منظوري لازموي. د امنیت شورا پنځه دایمي غړي نه غواړي د نوی دایمي غړو په زیاتولو سره خپل نفوذ کمزوری کړي، او د ویټو د حق د له منځه تلو ته خو بیا بېخي زړه نه ښه کوي. د پنځو دایمي غړو تر مینځ خاصو رقابتونو هم خپل تأثیر ښندلی دئ. د مثال په توګه، چین نه غواړي دوه قدرتمند اسیایی رقیبان یې، لکه جاپان او هندوستان، دایمي چوکۍ لاسته راوړي. د چین بل شکایت دا دئ چي جاپان د دوهم عمومي جنګ په وخت کي د خپل تعرض او ظلمونو په هکله پوره بخښنه نه ده غوښتې. دوهم، په منشور کي تغیر راوستل د عمومي اسامبلې دوه پر دریمه رایي ایجابوي. دا کار هم د ۱۹۲ هیوادو تر مینځ د بېلابېلو حساسیتونو له امله ډېر ګران کار دئ. د مثال په توګه، د هندوستان د دایمي چوکۍ په هکله پاکستان ډېر حساسیت ښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیډرشیپ:

د یوه سازمان لپاره بې له یو اداري واحد څخه فعالیت کول ډېر ګران کار دئ، ځکه نو تقریباً ټول بین الدولتي سازمانونه یو اجرائیه رئیس chief executive officerلري. د ملګرو ملتو اداري ساختمان دارالانشاء Secretariat بلل کېږي او عمومي منشي یې اجرائیه رئیس دئ. د ملګرو ملتو عمومي منشي او همدارنګه د ډېرو بین الدولتي سازمانو مشران یوازې اداره کوونکي نه دي؛ دوی په عین وخت کې ډېر مهم سیاسي شخصیتونه هم دي.

د ملګرو ملتو د عمومي منشي ټاکل:

په رسمي اوظاهري توګه د امنیت شورا یو یا څو کاندیدان د عمومي منشي د چوکۍ لپاره معرفي کوي او عمومي اسامبله له هغو څخه یو کاندید د پنځو کلونو لپاره انتخابوي. مګر په واقعیت کې دومره ډیموکراسي هم نه ده. په عمل کې د امنیت شورا یوازې یو کاندید و عمومي اسامبلې ته وړاندي کوي. سربېره پر دې، د دایمي غړو څخه هر یو یې یو کاندید ویټو کولای سي. په ۲۰۰۶ کال کې د ملګرو ملتو د عمومي منشي بان کي مون Ban Ki-moon انتخاب نسبتاً لږ جنجالي ښکارېدی، مګر بیا هم د تړلو دروازو شا ته د ډېرو سیاسي مانورو څخه کار واخیستل سو. په لومړي سر کې اووه کاندیدان نومول سوي ول او هر کاندید د خپل هیواد له خوارااوړاندي سوی وو. شپږ کاندیدان د اسیایي هیوادو څخه رامخته سوي ول (افغانستان، هندوستان، اردن، جنوبي کوریا، سیریلانکا، او تایلینډ). اووم کاندید د لاتویا څخه وو، چې په دې مسابقه کې یوازنۍ ښځه وه، او د ګټلو واقعي چانس یې ځکه نه درلود، چې د عمومي منشي چوکۍ، په غیر رسمي ډول، په منطقوي حساب نوبتي شکل لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتو اوسنی عمومي منشي:

بان کي مون Ban Ki-moon د ۲۰۰۷ کال د جنوري د میاشتي په لومړۍ ورځ د ملګرو ملتو د اتم عمومي منشي په توګه خپله وظیفه اشغال کړه. د انتخابېدلو پر وخت ۶۲ کلن بان کي مون د جنوبي کوریا د خارجه چارو او تجارت وزیر وو. ده په واشنګټن کي د جنوبي کوریا په سفارت کي ماموریت کړئ او په ۱۹۸۵ کال کي يې د امریکې د هارورډ پوهنتون Harvard University څخه د عامه اداري public administration په برخه کي د ماسټرۍ ډیپلومه تر لاسه کړه.

بان کي مون، تر ده مخکي دوو عمومي منشیانو په شان، ځکه وټاکل سو چي د یوه نرم او آرام ډیپلومات په توګه يې شهرت درلود. له ده څخه دا توقع نه کېدله چي په نړیوال سیاست کي د ملګرو ملتو د مستقل رول په پر مخ بېولو کي قاطعیت وښیي. مګر، نه بوتروس غالي او نه هم کوفي عنان دې توقعاتو ته غاړه کښېښوله. دا معلومه نه ده چي بان کي مون به په آینده کي څه وکړي. دی خپله د ځان په هکله وایي: "زه به ښایي ظاهراً نرم ښکارم، مګر د لزوم په صورت کي داخلي قوت راسره ملګری دئ".

د امریکې متحده ایالات له بان کي مون څخه په خاصه توګه دوې غوښتني لري. یوه يې دا ده چي دی په ملګرو ملتونو کي اداري اصلاحات راولي، چي بان کي مون دا ژمنه کړې ده. دوهمه غوښتنه يې دا ده چي بان کي مون د بوتروس غالي او عنان په پرتله د امریکې د متحده ایلاتو د غوښتنو زیات خیال وساتي. دا به وکتل سی چي بان کي مون به په راتلونکي کي د امریکې څومره خیال ساتي. مګر که د بان کي مون د کار پیل ته وکتل سي، ښایي امریکا یو ځل بیا مایوسه سي. د کار تر پیل دوې هفتې وروسته بان کی مون د امریکې له جمهور رئیس او نورو لوړ رتبه مامورینو سره د خبرو لپاره واشنګټن ته سفر وکړ. واشنګټن غوښتل بان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي مون دې ته تشویق کړي چي په عراق کي د ملګرو ملتو د لا نوري زیاتي برخي اخیستني سره موافقه وکړي، څو د بوش د ادارې اوږې یو څه سپکي سي. د کوفي عنان په شان، بان کي مون هم دا غوښتنه په دې دلیل رد کړه چي د امریکې متحده ایالات نه سي کولای د ملګرو ملتو د اصولو په خلاف په عراق کي مرداری جوړ کړي او بیا یې د ملګرو ملتو څخه د پاکولو توقع وکړي. د خپل سلف په شان، بان کي مون هم د امریکې د متحده ایالاتو څخه وغوښتل چي د ملګرو ملتو په وړاندي خپل مالي تعهدات پر ځای کړي. د واشنګټن پر ناخوښۍ دا خبره هم ورزیاته سوله کله چي بان کي مون د امریکې څخه وغوښتل چي د کیوبا په ګوانتانامو کي د امریکې بحري اډې، چیري چي د ۲۰۰۱ کال راهیسي په اصطلاح تروریستان پکښي بندیان دي، وتړي.

اداري او مالي چاري:

هیڅ یو سازمان بې له منظمو تشکیلاتو او بودجوي منابعو بریالی کېدای نه سي. د ملګرو ملتو او همدارنګه نورو بین الدولتي سازمانو لپاره هم د خپلو وظایفو د سر ته رسولو لپاره اداري او مالي چاري ډېری مهمي دي.

اداره:

عمومي منشي د دارالانشاء نور مهم مامورین ټاکي. مګر، د دارالانشاء د مامورینو په ټاکلو کي باید عمومي منشي د لویو قدرتونو د غوښتنو خیال وساتي، او همدارنګه باید د دارالانشاء د غړو جغرافیوي ترکیب ته پاملرنه وکړي [یعني د دارالانشار مامورین باید د بېلابېلو سیمو او هیوادو څخه وټاکل سی] وخت ناوخته د دې موضوع په هکله بحثونه راپورته سوي دي، خو په دې اوس کلونو کي په نیویارک کي د ملګرو ملتو په مرکزي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرارگاه او هم د جینیوا، نایروبي او ویانا په سیمه ییزو دفترو کي د مامورینو د زیاتوالي او مؤثریت په هکله زیات انتقادونه رامنځته سوي دي. په یوه حساب، د ملګرو ملتو سازمان هم د نورو بین الدولتي سازمانو په شان، سره پړسېدلی دئ، بېکاره او بې مسئولیته بیوروکراسي ځني جوړه سوې ده.

اداري ریفورم:

د ملګرو ملتو انتقادکوونکي، په تېره بیا په متحده ایالاتو کي، هر وخت دا تور لګوي چي د ملګرو ملتو سازمان ډېر مصرف لري، ډېر زیات خلګ یې استخدام کړي دي، او د چارو اداره یې ډېره کمزورې ده. په جواب کي بیا د ملګرو ملتو مدافعین وایي چي دا تورونه د متوازني ارزیابۍ پر ځای د ملګرو ملتو سره د دښمنۍ انعکاس دئ. مګر حتی د ملګرو ملتو مدافعین هم پر دې توافق سره لري چی سازمان و اصلاح او ریفورم ته اړتیا لري. د عمومي منشي په توګه تر ټاکل کېدلو وروسته کوفی عنان د ملګرو ملتو عمومی اسامبلې ته راپور وړاندي کړ، چي: "د تېري نیمي پېړۍ په جریان کي د ملګرو ملتو ځینی برخي سره متلاشي، ځینی یې تکراري، او ځیني نوري یې بیا شخي [انعطاف ناپذیره] سوي دي". په دې وروستیو وختونو کي، زیات اداري اصلاحات منځته راغلي دي. د ملګرو ملتو په عادي بودجه کي معتدل زیاتوالی راغلی دئ، او سره له دې چي د ملګرو ملتو سوله ساتونکي عملیات زیات سوي دي د مامورینو شمیر یې ثابت پاته سوی دئ. سره له دې هم، د امریکې متحده ایالات او هم ځینی نور حکومتونه د ملګرو ملتو د اداري مؤثریت په هکله ناخوښي ښکاره کړې ده.

مالي چاري:

ټول بین الدولتي سازمانونه د خپلو عملیاتو د سر ته رسولو لپاره مالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

منابعو ته اړتیا لري. حکومتونه هم مالي منابعو ته اړتیا لري، مګر دوی په قانوني توګه د مالیاتو د وضع کولو او راټولولو واک لري. په مقابل کې، بین الدولتي سازمانونه د خپلو غړو د مالي ملاتړ د لاسته راوړلو لپاره ډېر لږ واک لري.

د ملګري ملتو د بودجې سیستم یو څه پرله پیچلی دئ. په سازماني لحاظ ملګري ملتونه دوه ډوله بودجه لري. یوه عادي بودجه ده چې د ملګرو ملتو مرکز، د هغه بېلابېل اورګانونه او عمده اداري واحدونه په بر کې نیسي. بله د سولې ساتنې بودجه ده چې د امنیت شورا د عملیاتو مصارف په بر کې نیسي. د ملګرو ملتو سازمان د خاصو ایجنسیو او همدارنګه د خپلی خوښي [رضاکارنه] بودجه هم لري. په دې وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتو بودجه ۲۰ بلیونو ډالرو ته رسېږي.

د خپلو عادي او هم د سوله ساتنې عملیاتو لپاره د ملګرو ملتو سازمان تقریباً په کلي توګه د غړو هیوادو پر حق العضویت تکیه لري. د ملګرو ملتو د منشور په امضا کولو او د ملګرو ملتو په سازمان کې د غړیتوب په لاسته راوړلو سره، غړي هیوادونه قانوني تعهد کوي چې حق العضویت تادیه کړي. که د کوم غړي هیواد حق العضویت تر یوه کال زیات وځنډېږي نو ښایي په عمومي اسامبله کې یې د رایي ورکولو حق تعلیق سي. د حق العضویت مقدار، د غړو هیوادو د ملي شتمنۍ پر اساس، د یوه پرله پیچلي فورمول له مخې د عمومي اسامبلې له خواټاکل کېږي. په نتیجه کې، نهه هیوادونه، هر یو جلا جلا، د ملګرو ملتو د بودجې ٪۲ یا زیات حق العضویت تادیه کوي. دا نهه هیوادونه او د هغوی برخه د ملګرو ملتو په عادي بودجه کې په لاندي ډول دي: د امریکې متحده ایالات (٪۲۲)، جاپان (٪۱۹,۵)، جرمني (٪۸,۷)، برتانیه (٪٦,۱)، فرانسه (٪٦)، ایټالیه (٪۴,۹)، کاناډا (٪۲,۸)، هسپانیه (٪۲,۵) او چین (٪۲,۱). له بلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا، اته څلوېښت هيوادونه حداقل حق العضويت (۰,۰۰۱٪) ورکوي. د ملګرو ملتو د خاصو ايجنسي ګانو د حق العضويت اندازه هم د عادي بودجې په شان ټاکل کېږي. د خاصو مسؤليتونو (او همدارنګه د ويټو د حق په شان خاصو امتيازاتو) له امله، د سوله ساتني د عملياتو په بودجه کی د امنيت شورا د غړو هيوادو ونډه زياته ده (د امريکې د متحده ايالاتو ونډه ۲۵٪ ده).

څرنګه چي ځيني هيوادونه خپل حق العضويت نه تاديه کوي، يا يې پر خپل وخت نه تاديه کوي، په ۲۰۰۶ کال کي غړي هيوادونه د عادي او سوله ساتني د بودجې په برخه کي ۳,۳ بليونه ډالره پوروړي ول. په نتيجه کي د ملګرو ملتو مالي حالت هر وخت، په تېره بيا هغه وخت چي بشري او اجتماعي خدماتو ته يې ډېره اړتيا وي، بې ثباته او نامطمئنه وي.

د ملګرو ملتو او نورو بين الدولتي سازمانو فعاليتونه:

د هر بين الدولتي سازمان مهم اړخونه دا دي چي کوم کارونه کوي، څومره زموږ د توقعاتو سره مطابقت کوي، او چاري په څومره ښه والي سر ته رسوي. په لاندي پاڼو کي به موږ د بين الدولتي سازمانو، په تيره بيا د ملګرو ملتو، فعاليتونه تر ځيړني لاندي ونيسو.

د سولي او امنيت د پر مخ بېولو فعاليتونه:

د ملګرو ملتو منشور په لومړي سر کي حکم کوي چي د ملګرو ملتو سازمان به "راتلونکو نسلونو ته د جګړې له مصيبت څخه، چي بشريت ته يې ډېر غمونه ورپه برخه کړل، نجات ورکوي". ملګري ملتونه هڅه کوي پر څو لارو دا هدف سر ته ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشدد violence په مقابل کې د معيارونو منځته راوړل

هغه هيوادونه چې د ملګرو ملتو منشور امضا کوي، دا پرنسيپ مني چې "بې له مشترکو منافعو څخه [يعني بېله هغو حالاتو څخه چې مشترک منافع يې ايجابوي] بايد د نظامي قوې څخه کار وانه خلي" دوی همدارنګه موافقه کوي چې "پخپلو بين المللي روابطو کې به د قوې د تهديد يا استعمال څخه ډډه کوي". د منشور د دې مفکورې په تأييد، ملګرو ملتو (او هم نورو بين الدولتي سازمانو) په ۱۹۹۰ کال کې د عراق له خوا د کويټ يرغل، د ګاونډيانو پر ضد د سربيانو تعرض، او نور ورته اعمال وغندل. که څه هم چې دې ډول غندنو د تشدد مخه ونه سوای نيولای، مګر بيا هم د مسؤليت بار پر هغو هيوادو ولوېدی چې لومړی يې عمل وکړ. کله چې، د مثال په توګه، په ۱۹۸۹ کال کې د امريکې متحده ايالاتو په پاناما کې د جنرال مانويل نوری اېګا Manuel Noriega رژيم له پښو وغورځاوه، ملګرو ملتو او همدارنګه د امريکايي دولتو سازمان Organization American of States د واشنګټن دا عمل وغانده. پنځه کاله وروسته، کله چې د امريکې متحده ايالاتو د هايتي Haiti رژيم راوغورځاوه، واشنګټن ډېره هڅه وکړه چې د ملګرو ملتو ملاتړ تر لاسه کړي. ښکاره خبره ده، لکه چې په ۲۰۰۳ کال کې د امريکې له خوا د عراق يرغل وښوول چې د معيارونو منځته راوړل د هيوادو د تعرض مخنيوی نه سي کولای. سربيره پر دې هم، دا چې د امريکې او برتانيې ډيپلوماټانو د عراق په هکله د ملګرو ملتو د تصويب د په لاس راوړلو لپاره هڅې کولې، دا خبره تاييدوي چې يو معيار وجود لري.

ډيپلوماټيکي مداخله:

د بين الدولتي سازمانو بل رول دا دئ چې هيوادونه دې ته تشويق

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي چې خپلي شخړي د سوله ییزي لاري حل کړي. بین الدولتي سازمانونه د متضادو اړخونو لپاره د خبرو اترو بېطرفانه زمینه برابروي، د مخالفو اړخونو تر مینځ روغه جوړه کوي، او حتی د عدالت د بین المللي محکمې International Court of Justice په شان محاکمو کي د متخاصمو ډلو تر مینځ تصمیم نیسي.

د وسلو کنټرول:

د وسلو کنټرول او بې وسلې کولو د پروګرام پر مخ بېول د بین الدولتي سازمان یوه بله وظیفه ګڼل کېږي. د اټومي انرژۍ بین المللي ایجنسي the International Atomic Agency د زروي وسلو د انتشار د مخنیولو لپاره یوه خاصه ایجنسي ده.

تعزیرات:

تعزیرات یوه بله قوي وسیله ده، چي پر هغو هیوادو وضع کېږي چي پر خپلو ګاونډیانو حمله وکړي او یا له بین المللي قوانینو څخه سرغړونه وکړي. تعزیرات جنجالي شیان دي او زیات وخت کار نه ورکوي، مګر ځیني وختونه مؤثر واقع کېږي او د بین المللي ټولني د نظریاتو د مهم سمبول په توګه وظیفه اجرا کوي.

سوله ساتنه:

سوله ساتنه peace keeping د ملګرو ملتو او ځینو نورو بین الدولتي سازمانو ډېره پیژندل سوې دنده ده. د سوله ساتني په هکله به په بل فصل کي وربغېږو، خو دلته د ځینو ابتدایي حقایقو بیانول مناسب ښکاري. په ۲۰۰۸ کال کي ملګرو ملتونو د سوله ساتني ۶۳ عملیات سر ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسولي دي، چې په هغو کې يې د اکثرو غړو هيوادو د نظامی او پوليسي پرسونل څخه کار اخيستی دئ. د دې عملياتو څخه ځيني يې د سپکو وسله والو مبصرينو عمليات، او ځيني يې بيا وسله وال نظامي عمليات په بر کې نيسي. بين المللي قواوي هيڅکله هم دومره فعالي نه وې. تر ساړه جنګ راوروسته د ملګرو ملتو د سوله ساتني عمليات ډېر زيات سوي دي. د ۲۰۰۸ کال د ډسمبر په مياشت کې، د نړۍ په بېلابېلو برخو کې، د ملګرو ملتو ۱۶ سوله ساتونکي قواوي موجودي وې چې د ۱۱۹ هيوادو ۸۹۰۰۰ عسکرو برخه پکښې درلوده. له ښه مرغه، د ملګرو ملتو سوله ساتونکي قواوو په نسبي توګه لږ تلفات ليدلي دي، خو بيا هم ۲۵۰۰ کسه د نړيوالو په خدمت کې مړه سوي دي.

اجتماعي، اقتصادي، محيطي او نور فعاليتونه:

د سولي د ساتلو او اعاده کولو پر فعاليتونو سربيره، بين الدولتي سازمانونه په يو لړ نورو فعاليتونو کې هم برخه لري. په لومړيو کلونو کې، د ملګرو ملتو زيات تأکيد پر امنيت باندي وو، چې تر اوسه هم دوام لري. اوس ځيني اجتماعي، اقتصادي، محيطي او نور غير نظامي امنيتي موضوعات پر زيات سوي دي. د۱۹۶۰ کال راهيسي د لږ پرمختللو هيوادو محيط او همدرانګه بشري او سياسي حقوقو ته توجه زياته کړې ده. د ملګرو ملتو پخواني سرمنشي کوفي عنان وايي: "سوله ساتونکي عمليات ډېره زياته توجه جلبوي، مګر د ملګرو ملتو د بودجې او پرسونل ډېره غټه برخه و داسي کار ته وقف ده چي لږ پام ورته کېږي ... د کارونو په منځ ته راوړلو او د ژوند د سطحي په لوړولو کي د هيوادو سره مرسته؛ د لوږي، جنګ، او طبيعي آفاتو قربانيانو ته مرستي رسول؛ د مهاجرينو سره مرستي؛ د سواد پر مخ بېول؛ او د امراضو پر ضد مبارزه د دې ډول عملياتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څو نمونې دي".

دا به ناممکنه وي چې د ټولو هغو وظایفو لیست چې ملګري ملتونه او نور بین الدولتي سازمانونه یې سرته رسوي دلته تشریح سي. دومره ویلای سو، چې دا وظایف د هغو موضوعاتو ډېره برخه په بر کي نیسي چې انسانان د حکومت په سطحه کي ورسره مخامخ کېږي. په راتلونکي فصلونو کي به پر دې کارونو روښا واچول سي، خو دلته به هم یو څو پروګرامونه او د ملګرو ملتو او نورو بین الدولتي سازمانو بریالیتوبونه بیان سي.

د اقتصادي پرمختګ تشویق یو مهم رول دئ چې ملګري ملتونه یې د ملګرو ملتو پرمختیایي پروګرام United Nations Development Program (UNDP)، جهاني بانک، او یو زیات شمېر نورو نړیوالو او سیمه ییزو بین الدولتي سازمانونو سره یو ځای د لږ پرمختللو هیوادو د اقتصادي پرمختګ لپاره سر ته رسوي. یوازي د ملګرو ملتو پرمختیایي پروګرام (UNDP) یو بلیون ډالره کالنی بودجه لري.

د بشري حقوقو دفاع د بین الدولتي سازمان د رول سره نژدې ارتباط لري. په ۱۹۴۸ کال کي د بشري حقوقو د جهاني اعلامیې Universal Declaration of Human Rights سره سم، ملګرو ملتونو په فعاله توګه د سیاسي، مدني، اقتصادي، اجتماعي، او کلتوري حقوقو د دفاع موافقت نامې منځته راوړې او مخ په وړاندي یې بېولي دي. د ملګرو ملتو د بشري حقوقو کمیسیون The UN Commission on Human Rights د خپل تحقیقاتي قدرت څخه په کار اخیستلو سره د بشري حقوقو سرغړوني افشا کړي او پر سر غړوونکو باندي یې فشارونه وارد کړي دي. د کار بین المللي سازمان International Labour Organization (ILO) د تقریباً ۲۵۰ ملیونو هغو کوچنیانو د خلاصون لپاره هلي ځلي کوي چې په ښوونځي کي د درس ویلو پر ځای کار کولو ته مجبور کړه سوي دي او هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي د کوچنيانو سره جنسي وحشت ته، چي د نړۍ په ځينو برخو کي لوی بيزنيس ګرځېدلی دئ، خاتمه ورکړي.

د بشري هستۍ د کيفيت لوړول هم د ملګرو ملتو او بين الدولتي سازمانو مهم رول دئ چي ډېر اړخونه لري. د مهاجرو [ريفيوجي] لپاره د ملګرو ملتو عالي کميشنر له لاري د جګړې، کاختۍ او نورو خطرونو له امله تر ۳۰ مليونو زياتو مهاجرو سره مرسته سوې ده. بېلابېلو بين الدولتي سازمانو خپله انرژي روغتيا، تغذيې او سواد ته وقف کړې ده. د مثال په توګه، د غذا او کرهڼي سازمان The Food and Agriculture Organization داسي يو پروګرام رامنځته کړی دئ چي د هغه له مخي د نوي جنيتيکي تخنيکونو له لاري قوي اهلي حيوانات منځته راوړل کېږي چي په خاصه توګه به د لږ پرمخ تللو هيوادونو لپاره ګټور وي.

منطقوي بين الدولتي سازمانونه

اروپايي اتحاديه

European Union

تر دوهمي عمومي جګړې مخکي کوم مهم منطقوي بين الدولتي سازمان وجود نه درلود. اوس منطقوي بين الدولتي سازمانونه دومره زيات دي چي د ټولو بين الدولتي سازمانو په سلو کي ۷۰ تشکيلوي. ډېر زيات يې، لکه د عربو د همکارۍ شورا Arab Cooperation Council، اختصاصي شکل لري چي د منطقوي بين الدولتي سازمانو زياته برخه په بر کي نيسي. نور منطقوي بين الدولتي سازمانونه بيا عام شکل لري چي د ډېرو مسايلو سره سروکار لري. افريقايي اتحاديه African Union (AU) او د امريکايي دولتونوسازمان Organization of American States (OAS) يې مثالونه دي.

يوه بله مهمه خبره د منطقوي بين الدولتي سازمانو په هکله دا ده چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو یې د اختصاصي شکل څخه و عام شکل ته انتقال موندلی دئ. په ۱۹۶۷ کال کې د جنوب ختیځې آسیا د ملتونو انجمن The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) د منطقوي اقتصادي همکارۍ د پراختیا په منظور منځته راغی. مګر په دې وروستیو کلونو کې دې انجمن زیات سیاسي رنګ اخیستی دئ، چې په خاصه توګه، ښایي په منطقه کې د چین په مقابل کې د توازن ساتلو یوه وسیله وګرځي. د لوېدیځې افریقا د دولتونو اقتصادي ټولنه The Economic Community of West African States (ECOWAS) هم په دې اوس کلونو کې خپل رول پسې پراخ کړی دئ. دا سازمان چې په ۱۹۷۵ کال کې د اقتصادي راکړې ورکړې په برخه کې د اسانتیاوو د منځته راوړلو په هدف جوړ سو، اوس یې د یوه پارلمان او د بشري حقوقو د محکمې شکل اخیستی دئ. د لوېدیځې افریقا د دولتونو اقتصادي ټولنې همدارنګه د منطقوي امنیت مسؤلیتونه هم پر غاړه اخیستي دي او د عاج ساحل Ivory Coast، لایبیریا Liberia، اوسیریا لیون Sierra Leone په داخلي جنګونو کې یې مداخلې کړې دي. د منطقوي بین الدولتي سازمانو تر ټولو ډېر مهم مثال اروپایي اتحادیه ده چې ۲۷ هیوادونه یې غړېتوب لري. دې اتحادیې پر پوره اقتصادي اتحاد سربېره، تر زیاتې اندازې سیاسي همکاري هم لاسته راوستلې ده.

د اروپایي اتحادیې ریښې او تکامل:

د اروپایي اتحادیې پیدایښت له هغه وختنه راپیلېږي چې په ۱۹۵۲ کال کې بلجیم، فرانسې، ایټالیې، (غربي) جرمني، لکسمبورګ، او هالنډ د ډبرو د سکرو، اوسپني او فولادو د تولیداتو یو مشترک بازار د اروپا د ډبرو د سکرو او فولادو د کمیونیټۍ European Coal and Steel

(c) ketabton.com: The Digital Library

Community (ECSC) په نوم منځته راووړ. د کمیونیټۍ بریالیتوبونو شپږ هیوادونه دې ته وهڅول چي و نورو برخو ته هم د تجارتي اسانتیاوو د برابرولو لپاره د اروپا اقتصادي کمیونیټي European Economic Community (EEC) تأسیس کړي.

د لا زیاتو او دوامدارو اقتصادي بریالیتوبونو له امله دې شپږو هیوادونو، په ۱۹۶۷ کال کي، د اروپایي کمیونیټۍ European Communities (EC) یو پرمختللی سازمان تأسیس کړ. وروسته په ۱۹۹۳ کال کي، د اروپایي اتحادیې European Union (EU) نوم ورته غوره سو، څو دا نوم وکولای سي پر موجوده پرمختللي اتحاد سربېره د یو واحد اقتصادي یونیټ په توګه د اروپایي اتحادیې د منځته راتلو له هدف سره تطابق وکړي.

تر ټولو مهمه پېښه په ۲۰۰۲ کال کي د اروپایي اتحادیې د زیاتو هیوادو له خوا د یوې واحدي سیکې، یورو، منځته راوړل دي. څرنګه چي د اروپایي اتحادیې د غړو هیوادو تر منځ مالي راکړه ورکړه په ډېره چټکي سره مخ پر زیاتېدو وه، نو د اسعارو تبادلې چندان مفهوم نه درلودی. ځکه نو د ۱۹۹۰ کال په لومړیو کلونو کي، اروپایي اتحادیې د یوې مشترکي سیکې [پیسې] currency د منځته راوړلو سره موافقه وکړه. کله چي نوې سیکه د په کار اچولو لپاره آماده سوه، یوازي هغو هیوادونو چي ښه مالي کنټرول او منیجمنټ (لکه محدود پولي بحران او د بودجې کسر) یې درلود، یورو د خپلي نوي سیکې په توګه په کار اچولای سوای. په ۲۰۰۲ کال کي، په هغو هیوادو کي چي یورو یې د خپلي سیکې په توګه منلې وه، دوران ته ولوېدله او د هغوی عنعنوي سیکه د قانوني سیکې په توګه له منځه ولاړه. په ۲۰۰۸ کال کي، د اروپایي اتحادیي ۱۵ هیوادو د یورو څخه کار اخیستی، او یو لږ شمېر هیوادونو چي د اروپایي اتحادیې غړي نه وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه موناکو، هم یورو د خپلي سیکې په توګه ومنله. د اروپایي اتحادیې ځیني پخواني غړي هیوادونه، لکه برتانیه، ډنمارک او سویډ ن، تر اوسه هم د خپلو خاصو دلایلو له امله له یورو څخه کار نه اخلي.

د یورو منځته راوړل هم د اقتصادي پلوه او هم د سیاسي لحاظه مهم ګام وو. په اقتصادي لحاظ، یورو د اروپایي اتحادیې غړي هیوادونه نور هم سره نژدې کړل. ملي سیکه، چي د یو مستقل اقتصاد نښانه ده، له منځه ولاړه. د یوې مشترکي سیکې پر اقتصادي اهمیت سربیره، د جرمني د مارک، د فرانسې د فرانک، او د ایټالیې د لیرې تعویض په یورو باندي ډېر مهم سیاسي سیمبولیزم هم ښیي.

لس نوي هیوداونه په ۲۰۰۴ کال کي د اروپایي اتحادیې غړي سول او دوه نور په ۲۰۰۷ کال کي پر زیات سول. اوس د اروپایي اتحادیې غړي ۲۷ ته رسېږي. درو نورو هیوادو هم د غړیتوب درخواستي ورکړې ده. د اروپایي اتحادیې هدف دا دئ چي بالاخره د سیمي ټول هیوادونه په ځان راکښیباسي. تقریباً دېرش کاله کېږي چي اروپایي اتحاد و اقتصاد ته متوجه دئ. د کلونو په تېرېدلو سره، د اروپایي کمیونیټې European Community (EC) غړي هیوادونه د اقتصادي یووالي پر خوا په حرکت کي ول. ګمرکي تعرفې پر هغو مالونو چي په غړو هیوادو کي تولیدېدل ټول له منځه یووړل سوې، د خارجي هیوادو په مقابل کي مشترکه خارجي تعرفه منځته راغله، او د نورو هیوادو سره تجارتي مذاکرات د اروپایي کمیونیټۍ له لاري سر ته رسېږي.

داسي وخت رارسېږي چي نور نو اقتصادي یووالی integration بې له سیاسي یووالي دوام نه سي موندلای. علت یې دا دئ چي د مستقلو دولتونو تر مینځ اقتصادي یووالی، چي داخلي او خارجي سیاسي پالیسي ګاني یې ځیني وختونه سره په تضاد کي وي، ممکن نه دئ. پر دې سربېره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چي خلک په اقتصادي لحاظ سره متحد سي، نو بیا د سیاسي وحدت فکر هم ورته پیدا کېږي.

دا وخت په ۱۹۹۰ کلونو کي راورسېدی او د اروپایي کمیونیزم غړي هیوادونه په ۱۹۹۳ کال کي د اروپایي اتحادیې پر معاهده موافقې ته سره ورسېدل. دې معاهدې، چي د ماستریخت د معاهدې Maastricht Treaty په نامه هم یادېږي، د اروپایي اتحادیې د سیاسي بشپړتوب تهداب کښېښود. په دې لار کي د لومړي ګام په توګه، اروپایي تابعیت پراختیا ومونده. اوس خلک کولای سي د اروپایي اتحادیې او هم پخپل ملي پاسپورټ سفر وکړي. د اروپایي اتحادیې د هر هیواد تبعه که د اروپایي اتحادیې په کوم بل هیواد کي اوسېږي، کولای سي چي اروپایي پارلمان ته رایه ورکړي او یا هم کولای سي د هغه هیواد په محلي انتخاباتو کي رایه ورکړي کوم چي پکښي اوسېږي.

اروپایي اتحادیې همدارنګه د دولت سمبولونه هم ټاکلي دي. ځانته بیرغ لري او اروپایي سرود European Anthem [د ملي سرود په شان] یې هم ځانته غوره کړی دئ. د اروپایي هیوادو د ژبني تنوع له امله، په اروپایي سرود کي الفاظ نه دي کارول سوي. اروپایي اتحادیې د نوي اروپایي اساسي قانون د منځته راوړلو له پاره هم رایه ورکړې ده.

د اروپایي اتحادیې اداري طرز:

د اروپایي اتحادیې سازماني جوړښت پرله پیچلی دئ، مګر موږ به یې په یوه لنډه کتنه کي د حکومتي سازمان سره په مقایسه کي تشریح کړو. د یو بین الدولتي سازمان په توګه، د اروپایي اتحادیې اداري طرز او جوړښت د یوه حکومت په شان نه دئ، مګر ویلای سو، چي پر همدې خوا ور روان دئ او د حکومت ځیني سازماني مشخصات په ځان کي لري. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحلیل او څیړني لپاره موږ کولای سو اروپايي اتحادیې اداره پر سیاسي رهبري، بیوروکراسي، نظارت، قانون ګذاري او قضایي برخو ووېشو.

سیاسي رهبري:

سیاسي تصمیم نیول د اروپايي اتحادیې په شورا Council of the European Union کي، چي پخوا د وزیرانو شورا بلل کېدله، متمرکز دئ. د دې شورا په غونډو کي د غړو هیوادو وزیران (لکه د مالیې وزیران) برخه اخلي. د اروپايي اتحادیې شورا پخپل واک، او یا هم د اروپايي پارلمان سره په ګډه، د اروپايي اتحادیې د مهمو پالیسیو په هکله تصمیم نیسي. د شورا عمومي منشي په بین المللي چارو کي د شورا په نماینده ګي خبري کوي او همدارنګه نوري مهمي چاري سر ته رسوي. اروپايي شورا د غړو هیوادو د صدراعظمانو او نورو دولتي مشرانو په ګډون په کال کي دوه ځلي غونډې کوي.

د شورا اکثره غونډې د بلجیم په پایتخت بروکسل کي، چي د اروپايي اتحادیې عمده اداري ارکان پکښي میشت دي، جوړېږي. د تصمیم نیولو لپاره د رایي ورکولو درې ډوله پلانونه وجود لري. د ورځني چارو په هکله تصمیم نیول د رایو په اکثریت سره سر ته رسېږي. بل د صلاحیت لرونکي اکثریت پلان دئ چي د اکثرو تصامیمو لپاره کار ځنی اخیستل کېږي. د دې پلان له مخي، ۳۴۵ رایي وجود لري. څلور هیوادونه (فرانسه، جرمني، برتانیه، او ایټالیه) هر یو ۲۹ رایي لري. د نورو ۲۳ غړو هیوادو د رایو شمېر یو له بله توپیر لري؛ د مثال په توګه، اسپانیا او پولنډ ۲۷ رایي او مالټا بیا ۳ رایي لري. د رایي ورکولو پروسه پرله پیچلې ده، مګر د صلاحیت لرونکي اکثریت معني دا ده چي درې معیارونه پوره کړي: (الف) اکثریت (۱۴) هیوادونه، (ب) ۲۵۵ یا تر هغه زیاتي رایي، (ج) د هغو هیوادو رایي چي د اروپايي اتحادیې د نفوس د لږ تر لږه په سلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي ۶۲ نمايندګي وکړي. دريم د اتفاق آراء پلان دئ چي د مالياتي، دفاعي، او خارجي چارو په هکله د تصميم نيولو پر وخت کار ځني اخيستل کېږي. د دې ډول رايي ګيرۍ د سيستم ګټه دا ده چي د پاليسيو په هکله د اروپايي اتحاديې د غړو زيات توافق پکښي موجود وي او د يوه يا څو هيوادو مخالفت د پاليسيو مخه نه سي نيولای.

اداري چاري:

د اروپايي اتحاديې اداره bureaucracy د اروپايي کميسيون European Commission تر واک لاندي سازمان سوې ده، چي د شورا او پارلمان له خوا وضع سوې پاليسۍ عملي کوي، او هم شورا او پارلمان ته د قوانينو وړانديز کوي. اروپايي کميسيون ۲۷ کميشنران لري چي د هر غړي هيواد څخه يو کميشنر ورته ټاکل سوی وي. د دوی د خدمت دوره پنځه کاله ده او د اروپايي اتحاديې د کابينې په توګه عمل کوي. يو له کميشنرانو څخه د اروپايي اتحاديې د شورا له خوا د کميسيون د رئيس په توګه ټاکل کېږي. دا عاليرتبه مامور د اروپايي اتحاديې د اداري مشر په توګه د اروپايي اتحاديې د اداري چارو مسؤليت پر غاړه لري. د اروپايي اتحاديې اداري مرکزي دفتر په بروکسل کي دئ. د پاته ۲۶ کميشنرانو څخه هر يو يې د يوه وزارت نظارت او سرپرستي پر غاړه لري.

د اروپايي اتحاديې اداري کارمندان نن ورځ ۲۵۰۰۰ تنو ته رسېږي چي د۱۹۷۰ کال راهيسي څلور چنده سوي دي. د اروپايي اتحاديې د ۲۰۰۷ کال بودجه ۱۲۶,۵ بليونه يورو وه، د ۲۰۰۹ کال پيشنهادي بودجه يې ۱۳۴,۴ بليونه يورو ټاکل سوې ده. د دې بودجې په سلو کي ۷۰ د غړو هيوادو له خوا ورته ورکول کېږي، او په سلو کي ۳۰ پاته برخه يې د اروپايي اتحاديې د ګمرکي عوايدو او [د اروپايي اتحاديې] يو خاص ډول مالياتو څخه تمويلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نظارت سازمانونه:

اروپايي اتحاديه د نظارت او مراقبت دوه ساختارونه structures لري. يو يې اروپايي شکايت اورېدونکی European Ombudsman دئ چې د اروپايي پارلمان له خوا ټاکل کېږي. د اروپايي اتحاديې هغه اوسيدونکي او سازمانونه چې فکر کوي د اروپايي اتحاديې د چارواکو له خوا غير عادلانه چلند ورسره سوی دئ، د شکايت اورېدونکي له دفتر څخه د تحقيقاتو غوښتنه کولای سي. که د شکايت اورېدونکي دفتر په دې باور سي چې بې عدالتي سر ته رسيدلې ده، نو کولای سي د اروپايي اتحاديې اړوندو ايجنسيو ته د حقوقي جبران سپارښتنه وکړي.

د نظارت بله مؤسسه د پلټني او څارني محکمه Court of Auditor ده چې د اروپايي اتحاديې هر غړی هيواد يو نماينده پکښي لري. دا محکمه د اروپايي اتحاديې د بودجې او په قانوني او سالمه توګه د هغه د مصرف او مديريت management څارنه کوي. دا محکمه مستقل اصلاحي واک نه لري، مګر کولای سي شورا او پارلمان ته سپارښتونه وړاندي کړي.

مقننه قوه:

اروپايي پارلمان European Parliament (EP) د اروپايي اتحاديې د مقننه قوې په توګه عمل کوي چې د فرانسې په سټراسبرګ کي سره راغونډېږي. دا پارلمان ۷۸۵ غړي لري چې د اروپايي اتحاديې د ۲۷ غړو هيوادو له خوا د نفوس د تناسب پر اساس د پنځو کلونو لپاره انتخابېږي. د جرمني هيواد چې تر ټولو يې نفوس ډېر دئ، ۹۹ چوکۍ لري، او د مالټا هيواد چې تر ټولو يې نفوس لږ دئ، ۵ چوکۍ لري. ډېر وخت د بين الدولتي سازمانو د اسامبلې غړي د حکومتونو له خوا ټاکل کېږي، مګر د اروپايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پارلمان غړي د هر هيواد د خلکو له خوا د رايي ورکولو له لاري انتخابيږي.

قضائيه قوه:

د عدالت محکمه The Court of Justice د اروپايي اتحاديې عمده قضائيه څانګه تشکيلوي. دا محکمه چې د ۲۷ قاضيانو- د هر غړي هيواد څخه يو قاضي – څخه جوړه ده په لکسمبورګ کي غونډي کوي. د غړو دولتو او يا د اروپايي اتحاديې د نورو مؤسساتو دعوې تر غور لاندي نيسي. ډېر لږ پيښيږي چي د محکمې ټول قاضيان پر يوه دعوه باندي سره غونډ سي. تقريباً په سلو کي ۹۰ دعوې د ۳ يا ۵ قاضيانو په جرګه کي تر غور لاندي نيول کيږي. په دې کار سره محکمه کولای سي ډېري دعوې ګاني (۴۰۰ څخه تر ۵۰۰ پوري) تر غور لاندي ونيسي.

د اروپايي اتحاديې د معاهداتو مجموعه، د رسمي اساسي قانون پر ځای، د اروپايي اتحاديې د اساسي قانون په توګه پيژندل سوې ده. محکمه کولای سي د اروپايي اتحاديې او د غړو هيوادو هغه قوانين او مقررات چي د اروپايي اتحاديې د اساسی معاهداتو سره په ټکر کي وي، لغوه کړي. د مثال په توګه، په ۲۰۰۶ کال کي محکمې د اروپايي اتحاديې او د امريکې د متحده ايالاتو تر مينځ هغه قرارداد چي د ۲۰۰۱ کال د سپټمبر تر يوولسمي وروسته امضاء سوی وو، لغوه کړ. د هغه قرارداد له مخي اروپايي اتحاديې بايد د امريکې متحده ايالاتو مامورينو ته د هغو هوايي مسافرينو شخصی معلومات ورکړي وای چي د اروپايي اتحاديې د هوايي ډګرونو څخه د امريکې پر لوری خوځيدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم فصل

بین المللي قانون اوبشري حقوق

International Law and Human Rights

په دې فصل کې په نړیوال سیاست کي د بین المللي قانون او عدالت په هکله بحث کېږي. همدارنګه بشري حقوق او له بین المللي حقوقي سیستم سره د هغوی روابط تر څېړني لاندي نیول کېږي. دا به ساده ګي وي که موږ پر دې حقیقت سترګي پټي کړو چي په نړیوال سیاست کي ډېر وخت پر شخصي ګټو ټینګار کېږي. مګر دا خبره په داخلي سیستمونو کي [یعنی د یو مملکت په داخل کي] هم صدق کوي. د نړیوال او داخلي سیستمونو تر منځ توپیر په دې کي دئ چي په داخلي سیستمونو کي پر هغو کسانو چي په شخصي ګټو پسي ګرزي زیات [قانوني] ممانعتونه وضع سوي وي.

حقوقي سیستم د یوه هیواد په دننه کي د شخصي ګټو په مقابل کي یو ممانعت دئ. ښکاره خبره ده چي په هر داخلي سیستم کي زورور افراد او ګروپونه امتیازات لري. له قوانینو څخه سرغړوني کېږي او متهم کسان، په تېره بیا هغه کسان چي د یوه چالاکه مدافع وکیل attorney د استخدامولو توان ورسره وي، ځیني وختونه کولای سي د قانون له منګولو وتښتي. مګر بیا هم د امریکې په متحده ایالاتو کي، د اساسي قانون د څورلسمي ضمیمې پر اساس، د خلګو په وړاندي ښکاره تبعیض نه سي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدای. د مثال په توګه، غریب متهم ته د محکمې له خوا مدافع وکیل په وړیا توګه ټاکل کېږي.

که په داخلي سیستم [یعني د یوه هیواد په دننه] کې داسي حقوقی او قضایي سیستم منځته راتلای سي چي د قدرت سیاست power politics په کنټرولېدای سي، نو په تیوریکي لحاظ دا هم ممکنه ده چي په بین المللي سیستم کي هم د شخصي ګټو د مخنیوي له پاره حقوقي سیستمونه منځته راوړل سي.

د بین المللي قانون او عدالت اساسات

Fundamentals of International Law and Justice

ټول حقوقي سیستمونو، داخلي دي که بین المللي، د یوه ابتدایي حالت څخه ئې و موډرن او پرپېچلي حالت ته تکامل کړی دئ. ځکه نو هر حقوقي سیستم په یو تکاملي سیر کي، د ابتدایي څخه بیا تر موډرن پوري، مطالعه کولای سو. دې ته باید پام وسي چي موډرن [عصري] د تکمیل معنی نه لري؛ راتلونکو نسلونو ته ښایي زموږ اوسنی حقوقي سیستم بدوي ښکاره سي. د ابتدایي مګر تکاملي حقوقي سیستم مفهوم مهم دئ ځکه چي زموږ سره د بین المللي قانون په پوهه کي مرسته کولای سي.

اوسنی بین المللي حقوقي سیستم د تکامل په ابتدایي مرحله کي قرار لري. لومړی دا چي، اوسنی بین المللي حقوقي سیستم، د نورو پرمختللو سیستمو په مقایسه، د قانون جوړولو (مقننه) یوه رسمي پروسه نه لري. د سیاسي لوبغاړو [اکټرانو] سلوک او رفتار پر بین المللي عنعناتو او یا هم د دوی تر منځ پر توافقاتو ولاړ وي. دوهم، له قانون څخه د سرغړوني په صورت کي د قضاوت او یا مجازات له پاره ډېر لږ او یا هیڅ مستقر

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمن مقام وجود نه لري. بدوي ټولني، داخلي دي که بين المللي، پوليس او محکمې نه لري. دوی د شخړو او مناقشاتو د حل له پاره کله د خبرو اترو، کله بيا د تشدد او ځينی وخت د ميانځګړتوب څخه کار اخلي. مګر بيا هم، بين المللي قانون که څه هم په ابتدايي حالت کي دئ، په واقعيت کي وجود لري. همدارنګه، بين المللي ټولنه او قوانين ئې هم ښايي په راتلونکي کي و يوې لوړي مرحلې ته تکامل وکړي.

د بين المللي قانون انکشاف:

د بين المللي قانون سرچينه له هغه وخته راپيل سوې ده چي دولتونو د خپلو چارو د تنظيم له پاره اړتيا پيدا کړه. د بين المللي قانون په منځته راتلو کي يو شمېر تيوريسنانو مهم رول لوبولی دئ. تر ټولومشهور يي د هالنډ هوګو ګروتيوس Hugo Grotius (۱۵۸۳ ـ ۱۶۴۵ع) دئ چي د جنګ او سولي د قانون په باب(On the Law of War and Peace) اثر ئې وليکی او د بين المللي قانون لومړنی محقق بلل کېږي. ګروتيوس او نورو پوهانو د بين المللي قانون او د دولتونو تر منځ په روابطو کي د هغه د رول په هکله نظريات پسي پراخ کړل. د بين المللي ټولني د اړتياوو او توقعاتو د پرله پېچلي کېدو او د دولتونو تر منځ د فعل او انفعال په زياتېدو سره بين المللي قانون هم په تدريجي توګه تکامل وموند.

بين المللي قانون په عمل کي:

هغه کسان چي له بين المللي قانون څخه ناراضه دي دا خبره کوي چي بين المللي قانون يوازي په تيوري کي وجود لري نه په عمل کي. د خپلي ادعا د ثبوت له پاره دوی جنګونه، د بشري حقوقو څخه سرغړوني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې قانونۍ او نورو مثالونو ته اشاره کوي. مګر د دوی په استدلال کې دا خبره ورکه ده چې بین المللي قانون، سره له دې چې ځینې خلاوې لري، بیا هم په ډېرو ساحو کې مؤثر موجودیت لري. داسې ډېر شواهد سته چې دولتونه «بین المللي قانون ته د قانون په ستر ګه ګوري. تر ټولو مهمه دا ده چې په اکثریت حالاتو کې دولتونه بین المللي قانون ته غاړه ایږدي». پر دې سربېره، که یو قانون هر وخت نه مراعاتېږي معنی ئې دا نه ده چې وجود هم نه لري. د مثال په توګه، د امریکې په متحده ایالاتو او هم په ډېرو نورو هیوادو کې ډېر زیات جرایم وجود لري، مګر د دې معنی دا نه ده چې دا هیوادونه ګواکې یاغي او بې قانونه دي.

بین المللي قانون او سیاست:

بین المللي قانون په کښته سیاست low politics کې ډېر مؤثریت لري. کښته سیاست یوه اصطلاح ده چې د تجارت، ډیپلوماټیک مناسباتو او مذاکراتو له پاره استعمالېږي. بین المللي قانون د ملي امنیت په شان مسایلو، یعني لوړ سیاست high-politics، کې لږ مؤثریت لري. کله چې د حیاتي منافعو خبره منځته راسي، دولتونه اوس هم بین المللي قانون د ځان په ګټه کږوي او یا بالکل ستر ګې پر پټوي. سربېره پر دې هم، بین المللي معیارونه د دولتونو پر ستراتیژیکو سیاسي تصامیمو اثر لري. بین المللي قانون او نړیوال ارزښتونه، د مثال په توګه، د هغو دولتو پر ضد دي چې، بې له د ځان ځخه د دفاع په صورت کې، په جګړه لاس پوري کوي. د عراق له خوا پر کویټ باندې د یرغل په شان سرغړوني او تخلفات اوس هم پېښېږي، مګر د سخت نړیوال عکس العمل سره مخامخ کېږي، او حتی پر ضد ئې د نظامي قوې ځخه هم کار اخیستل کېږی. اوس حتی د امریکې د متحده ایالاتو په شان قدرتمن هیوادونه هم په ۲۰۰۱ کال کې د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ۲۰۰۳ کال کي د عراق په شان حالاتو کي د ملګرو ملتو د تصویب لاسته راوړلو هڅي کوي. په داسي حال کي چي ډېر لږ وخت مخکي به دوی په خپل سر هر څه چي ئې غوښتلای کړي وای. دا یو واقعیت دئ چي د امریکې متحده ایالاتو او برتانیې بالاخره، بې له د ملګرو ملتو له ملاتړ څخه، په کال ۲۰۰۳ پر عراق یرغل وکړ، مګر د دې معنی بیا هم دا نه ده چي د یو اړخیزه یرغل پر ضد معیارونه وجود نه لري. په بین المللي سویه د عراق د یرغل پراخ محکومیت په خپله دا ښیي چي بین المللي معیارونه وجود لري.

بین المللي حقوقي سیستم

The International Legal System

بین المللي قانون، د هر بل حقوقي سیستم په شان، پر څلورو مهمو اساساتو ولاړ دئ: د قانون فلسفي ریښې، قانون څرنګه منځته راځي، په کوم وخت کي او ولي د قانون اطاعت کېږي او د حقوقي جنجالو د حل په هکله تصمیم څرنګه نیول کېږي.

د قانون فلسفي ریښې:

قانون له کومه ځایه راځي؟ په دې هکله درې عمده نظریات وجود لري. لومړی نظر دا دئ چي د قانون منبع تر بشري ټولني خارج د ایډیالوجي یا الهیاتو theology څخه سرچینه اخیستې ده.

د مثال په توګه، د بین المللي حقوقو د تیوری زیاته برخه عیسوي تعلیماتو ته رسېږي؛ سینټ اګوستین Saint Augustine او سینت توماس اکویناس Saint Thomas Aquinas چي عیسوي روحانیون دي د جنګ د قانون په هکله لیکني کړي دي. همدارنګه، په اسلامي، بودایي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو ديني قوانينو او تحقيقاتو کي هم د بين المللي عدالت عناصر وجود لري.

دوهم نظر، چي د قانون طبيعي مکتب naturalist school of law ته منسوب دئ، هم د قانون پر خارجي منبع ولاړ دئ. د دې نظريي له مخي انسانان، په طبيعي توګه، ټاکلي حقوق او مکلفيتونه لري. انګرېزي فيلسوف جان لاک John Lock په خپل اثر، د حکومت دوه قراردادونه (۱۶۹۰)، کي استدلال کوي چي د (طبيعت يو قانون) وجود لري چي: "د هغه پر اساس ټول خلګ په طبيعي حالت کي مساوي او آزاد دي، هيڅ څوک بايد د بل چا ژوند، صحت، آزادۍ او ملکيت ته تاوان ونه رسوي". څرنګه چي هيوادونه د افرادو مجموعه ده، او نړيواله ټولنه بيا د دولتونو او افرادو مجموعه ده، د طبيعت د قانون حقوق او مکلفيتونه په جهاني سطحه کي په کار لوېږي او په دې توګه د بين المللي قانون اساس تشکيلوي.

دريم نظر بيا د قانون ريښې د ټولني په عُرف او رواج کي لټوي. دې ته د قانون دمثبتيت مکتب positivist school of law وايي. د دې مکتب په عقيده قانون د ټولني او د ټولني د ادارې په هکله د خلګو د غوښتنو انعکاس دئ. ځکه نو، د مثبتيت د اصولو له مخي، قانون بايد د ټولني د معيارونو د تدوين [يعني په رسمياتو او قانوني شکل د معيارونو تنظيم او تصويبول] محصول وي.

دا درې سره مکتبونه خپل ځانته مخالفين او موافقين لري. هغه کسان چي د قانون د خارجي منابعو نظريه ردوي په دې عقيده دي چي پر الهياتواو ايډيالوجي باندي ولاړ معيارونه ډيموکراټيک نه دي، ځکه چي قانون د ديني علماوو له خوا جوړېږي او تفسير ئې هم د ديني علماوو له خوا سر ته رسېږي. همدارنګه، پر ايډيالوجي باندي ولاړ قانون بيا د کمونست

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوند د مامورینو په شان تنګ نظرو کسانو له خوا جوړېږي او تفسیرېږي. د طبیعي قانون انتقادکوونکي بیا دا تور لګوي چي د طبیعي قانون نظریه له یوې خوا مبهمه ده او له بلي خوا پر فردي حقوقو ډېر ټینګار کوي. د مثال په توګه، جان لاک په دې عقیده وو چي ملکیت د خلګوطبیعي حق دئ. که دا رشتیا وي چي د یوه شخص ملکیت د طبیعت د قانون له مخي محفوظ دئ، نو بیا که حکومت د یوه شخص ملکیت [بې له د شخص له موافقې ځخه] د وضع سویو مالیاتو په عوض کي ځني واخلي، [یعني که یو څوک د دولت مالیه تادیه نه کړي او دولت ئې په عوض کي ملکیت ځني واخلي] ایا دا کار د هغه شخص پر بشري حقوقو تېری دئ؟ انتقادیون د مثبتیت نظریه غیر اخلاقي بولي او په کلکه ئې ځکه ردوی چي د ټولني او یا د ټولني د حاکمه طبقې غیراخلاقي سلوک ته مشروعیت وربخښي. دا انتقادیون وایي، د مثال په توګه، غلامي یو وخت عامه او منل سوې پدیده وه، مګر هیڅکله اخلاقي یا قانوني پدیده نه وه.

بین المللي قانون څرنګه جوړېږي؟

په یوه هیواد کي داخلي قوانین عموماً د اساسي قانون مطابق د مقننه هیئت له خوا وضع کېږي. تقنیني فرمانونه او مقررات بیا د حکومت د هغو ادارو له خوامنځته راځي چي قانوني واک ورکړه سوی وي. په اوسني عصر کي، د داخلي قانون جوړولو د پروسې په مقایسه، د بین المللي قانون جوړولو پروسه ډېر وخت مرکزیت نه لري. د عدالت د بین المللي محکمې د اساسنامې له مخي د بین المللي قانون له پاره The Statute of the International Court of Justice ځیني منابع وجود لري چي عمده ئې: بین المللي معاهدات، بین المللي عُرف، او د قانون عمومي پرنسیپونه دي. د بین المللي قانون ځینی پوهان بیا یوه بله منبع هم پر زیاتوي چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرو ملتونو د عمومي اسامبلې تصويبونه او اعلامیې دي.

د قانون منابع:

بين المللي معاهدات د بين المللي قانون تر ټولو مهمه منبع تشکيلوي. د معاهداتو عمده ښېګڼه دا ده چې په هغوی کي قانون تدوين سوی وي، يعني په ليکلې بڼه منځته راغلی وي. ټول معاهدات پر هغو هيوادو چې معاهده ئې امضا کړې او تصويب کړې وي لازم الاجراء دي. سربېره پر دې، داسي استدلال کېدای سي چې ځيني معاهدات پر هغو دولتو چې معاهده ئې امضا کړې هم نه وي د تطبيق وړ دي. کله چې زيات شمېر هيوادونه پر يوه پرنسيب موافقې ته سره ورسېږي، پراخ مشروعيت پر بناء کېږي. د قتل عام د جرايمو د مخنيوي او مجازات پيمان (۱۹۴۸)، The Convention on the Prevention and Punishment of the crime of Genocide، د مثال په توګه، د ۱۴۰ هيوادو له خوا تصويب سوی دئ. ځکه نو، داسي استدلال کېدای سي چې قتل عام تر بين المللي قانون لاندي راځي او دا معيار پر ټولو دولتو، چې د معاهدې غړی وي کنه، لازم الاجراء دئ. له دې امله دئ چې اوس خلک، حتی که ئې دولتونو د قتل عام پر ضد معاهده تصويب کړې هم نه وي، د قتل عام په جرم محاکمې ته راکش سوي، محکوم سوي او مجازات سوي دي.

بين المللي عُرف د بين المللي قانون دوهمه درجه ډېره مهمه منبع تشکيلوي. يو ډېر پخوانی عرفي قانون د بحري اوبو د قلمرو قانون دئ چې د يوه هيواد د ساحل څخه تر درې ميله پوري غزېږي او دا هغه فاصله ده چې د توپ ګولۍ وررسېږي. که د وچې څخه د توپ ويشتل سوې ګولۍ تر تاسی ونه رسېږي، نو تاسي په بين المللي اوبو کي قرار لری. په بحر کي د بېړي چلولو مقررات او د ډيپلوماټيکو مناسباتو مقررات له عرف څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رازېږېدلي دي. ځیني وخت، دوامداره عرف په معاهداتو کي تدوینېږي.

د بین المللي قانون دریمه منبع د قانون عمومی پرنسیپونه دي. د لرغوني روم د (خلکو قانون) د دې پرنسیپونو اساس تشکیلوي او د عدالت بین المللي محکمې دا پرنسیپونه د «د متمدنو ملتونو له خوا د قانون عمومي منل سوي پرنسیپونه» بللي دي. تر هر څه مخکي، دا پرنسیپونه له بشري حقوقو څخه د سرغړونی له پاره په کار لوېږي. د دې پرنسیپونو له مخي د لایبیریا پخوانی جمهور رئیس چارلز ټېلر Charles Taylor په هالنډ کي د بین المللي محکمې له خوا په کال ۲۰۰۸ کي محاکمې ته راکش سو. پر ده باندي د جنسي غلامۍ او نورو جنسي تېریو تورونه لګول سوي دي. د بین المللي بشري قانون څخه بله سرغړونه دا وه چي تر ۱۵ کالو کښته عمر کوچنیان ئې په نظامي قواوو کي جلبول.

د قانون اطاعت کول:

و قانون ته غاړه ایښوول په هر ډول حقوقي سیستم کي – که بین المللي سیستم وي که داخلي، ساده وي که پرله پېچلی – پر رضا کارانه [خپلي خوښي] اطاعت او اجبار coercion ولاړ دئ. رضاکارانه اطاعت هغه وخت منځته راځي چي تر واک لاندي خلک ځکه قانون ته غاړه ایږدي چي د هغه مشروعیت مني؛ یعني خلک قوانینو ته غاړه ځکه ایږدي چي هغه سیاسي چارواکي مني چي قوانین ئې جوړ کړي دي اویا/هم د هغو قوانینو سره موافق دي. اجبار د تهدید، بندي کولو، اقتصادي تعزیراتو او نورو جزاګانو له لاري اطاعت ته د خلکو د مجبورولو پروسه ده.

رضاکارانه اطاعت عموماً ډېر مهم دئ، مګر ټولني یو له بله ډېر توپیر لري. امریکایان د قانون رضاکارانه اطاعت ته میلان لري؛ په میانمر (برما) کي بیا د قانون اطاعت کول د نظامیانو له خوا د قوې په زور تر سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي.

د بین المللي قانون اطاعت زیاتره رضاکارانه دئ. عملي مشروعیت د بین المللي اطاعت کیلي تشکیلوي. هیوادونه ځکه بین المللي قانون ته غاړه ایږدي چي د نورو هیوادو له خوا د قانون اطاعت کول د دوی په ګټه دئ. تعرض، د بشري حقوقو څخه سرغړونه، او نور داسي اعمال اوس هم سر ته رسېږي، مګر دا ډول اعمال له ډېرو پراخو اعتراضونو سره مخامخ کېږي. لکه د امریکې د متحده ایالاتو په مشري د عراق یرغل له ډېرو بین المللي اعتراضونوسره مخامخ سو. د امریکې د متحده ایالاتو په شان یو زورور هیواد کولای سي پر بین المللي مخالفت باندي څه موده سترګي پټي کړي، مګر په وروسته کي به د خپل عمل قیمت تادیه کړي. د بوش اداره د عراق تر یرغل وروسته په دې ونه توانېدله چي د عراق د اشغال او بیا ودانولو په برخه کي د نورو هیوادو مالي او نظامي مرستي راجلبي کړي.

د قانون اجرا [عملي] کول:

په ټولو حقوقي سیستمونو کي، د قانون اجرا کول د خپلمنځي همکارۍ او یا هم د مرکزي واک له لاري تر سره کېږي. په ابتدایي ټولنو کي د قوانینو او معیارونو عملي کول په خپل منځ کي یو له بله سره د همکارۍ څخه راپیل کېږي، وروسته په تدریج سره د قانون د عملي کولو مرکزي سیستم ته تکامل کوي. د باثباتو هیوادو په شان پرمختللي حقوقي سیستمونه، د دې له پاره چي خلګ د قانون اطاعت ته مجبور کړي، د قانون د عملي کولو پر رسمي سازمانونو (لکه پولیس) او تعزیراتو (لکه جریمه او بندي خانه) باندي تکیه کوي.

د ابتدایي ټولنو په شان، نړیواله کمیونیټي هم د قانون د عملي کولو له پاره پر خپلمنځي همکارۍ تکیه کوي، او تر اوسه هم په بین المللي سویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قانون د عملي کولو سازمانونو انکشاف نه دئ موندلی. مګر سره له دې هم، د يو مرکزي سيستم پر خوا د قانون عملي کولو حرکت ليدل کېږي. د مثال په توګه، تر دوهمي عمومي جګړې وروسته جنګي مجرمين په سزا ورسېدل. په دې نژدې وختونو کي د بوسنيا او نورو ځايو جنګي مجرمين محاکمې ته راکش سول. ډيپلوماټيک او اقتصادي تعزيرات هم مخ پر زياتېدو دي چي ځيني وخت اغېزمن هم دي. په ۱۹۹۱کال کي د ملګروملتو له خوا د عراق په مقابل کي د نظامي عمل تصويب او په ۱۹۹۹ کال کي د ناټو مداخله په کوسوو کي، دا ښيي چي د بين المللي قانون عملي کول د يو مرکزي سيستم پر لور ګامونه اخلي.

د قانون په اړوند قضاوت کول [فتوا ورکول]:

په اوسنۍ نړۍ کي يو شمير بين المللي محکمې وجود لري. د دې محکمو پيدايښت د بين المللي حکميت دايمي محکمې Permanent Court of International Arbitration ته رسېږي چي اساس ئې د دې پېړۍ په پيل کي د هاګ د کنفرانس له خوا ايښودل سوی دئ. په کال ۱۹۲۲ کي د بين المللي حکميت دايمي محکمه د ملتونو د اتحاديې League of Nations د يوې برخي په توګه رامنځته سوه. په کال ۱۹۴۶ کي اوسنۍ د عدالت بين المللي محکمه International Court of Justice، چي د ملګرو ملتو سره تړاو لري، جوړه سوه. د عدالت بين المللي محکمې د بين المللي حکميت د دايمي محکمې څخه تکامل راکړی دئ. د عدالت بين المللي محکمه، چي ځيني وخت نړيواله محکمه هم بلل کېږي، د هالنډ د هاګ په ښار کي موقعيت لري، او ۱۵ قاضيان لري. دا قاضيان د ملګروملتو له خوا د يوه پرله پېچلي سيستم له مخي د ۹ کلنو دورو له پاره انتخابېږي. د ملګروملتو د امنيت شورا پنځه دايمي غړي هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ئې یو قاضي د عدالت په بین المللي محکمه کي لري، او نور قاضیان ئې داسي انتخابېږی چي سیمه ییز انډول پکښې وساتل سي.

د عدالت پر بین المللي محکمې سربېره، یو شمېر نوري سیمه ئیزي محکمې هم وجود لري: د اروپا د عدالت محکمه او د بشري حقوقو اروپایي محکمه، د بشري حقوقو بین الامریکائې محکمه [دلته مطلب د امریکا د لویي وچي هیوادونه دي] او د مرکزي امریکا د عدالت محکمه [دلته هم مطلب د امریکا د لویي وچي هیوادونه دي]. یو له دې محاکمو څخه هم د داخلي محاکمو په اندازه قدرت نه لري، مګر د عدالت د بین المللي محکمې په شان د دې سیمه ییزو محاکمو اعتبار مخ پر زیاتېدو دئ.

د بین المللي محاکمو صلاحیت:

له تیوریکي پلوه، د عدالت د بین المللي محکمې واک او صلاحیت ټولي بین المللي حقوقي منازعې په بر کي نیسي. حقوقي دعوې پر دوو لارو د عدالت بین المللي محکمې ته وړاندي کېږي. یوه دا چي دولتونه د نورو دولتو سره خپلي حقوقي منازعې و محکمې ته د قضاوت له پاره وړاندي کوي. بله داچي، د ملګروملتو یو اورګان یا یوه ایجنسي د کومي حقوقي مسألې په هکله د عدالت د بین المللي محکمې مشوره وغواړي.

د کال ۱۹۴۶ څخه بیا تر کال ۲۰۰۵ پوري، د عدالت بین المللي محکمې ته په اوسط ډول په یوه کال کي دوې دعوې وړاندي سوي دي. که څه هم چي په دې وروستیو کلونو کي دا شمېر یو څه زیات سوی دئ، مګر بیا هم د عدالت د بین المللي محکمې د پراخ صلاحیت په تناسب، دا شمېره ډېره لږ ده. د عدالت بین المللي محکمې ته د دومره لږ شمېر قضیو د وړاندي کولو یو فکتور دا دئ چي دولتونه باید په خپله خوښه قضیې [دعوې] د عدالت بین المللي محکمې ته وړاندي کړي، او دا ومني چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغي محکمې قضاوت او تصمیم ته به ئې غاړه ایږدي.

د بین المللي قانون اوعدالت کارول

Applying International Law and Justice

د قانون او عدالت ملاتړ په مجرد او انتزاعي توګه اسانه دئ، مګر په عمل کې ئې په کار اچول ډېر ګران کار دئ. موږ به د بین المللي قانون او د عدالت معیارونه د دولت او همدارنګه د افرادو په سطح کې تر څېړني لاندي ونیسو.

د بین المللي قانون په اړوند زیاتره پخوانۍ لیکني د جګړې د قانون په باب سوي دي. دا موضوع اوس هم د حقوق پوهانوله پاره عمده اهمیت لري، مګر د دولت او دولت تر منځ د جګړې پر موضوعاتو سربېره، اوس بین المللي قانون هڅه کوي چې د انقلاب او داخلي جګړې او هم ټروریزم موضوعات په تنظیم راکښېباسي.

د عادلانه جنګ تیوري:

د (عادلانه جنګ) تیوري دوې برخې لري: د جنګ علت او د جنګ پرمخ بېول. غربي عنعنه پر دې ولاړه ده چې د جنګ علت هغه وخت عادلانه دئ چې بې له جنګه بله لار پاته نه وي، او له ځان څخه د دفاع په خاطر وي. همدارنګه، (عادلانه جنګ) د تناسب او تبعیض معیارونه هم په بر کې نیسي. د تناسب معنی دا ده چې د قوې اندازه باید د تهدید سره متناسبه وي. د تبعیض معنی بیا دا ده چې غیر محارب [هغه کسان چې په جنګ کې داخل نه وي] باید د قوې د استعمال هدف ونه ګرزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنګ عادلانه علت:

د جنګ د عادلانه علت مفهوم اوس يوازي يوه تيوري نه ده. تر دوهمي عمومي جګړې وروسته، د نورنبرګ او ټوکيو د جنګي جرايمو محاکمو [tribunals] د جرمني او جاپان ليډران د تعرضي جنګ مسئول وبلل. په دې نژدې وختونو کې، د ملګروملتو محاکمو[tribunals] هغو کسانو ته چې په بالکان او رواندا کې په جنګي جرايمو محکوم وه، جزا ورکړه. همدارنګه، هغه معاهده چې د جرايمو بين المللي محکمه International Criminal Court ئې تأسيس کړه و همدې محکمې ته د (تعرض د جرم) په هکله صلاحيت ورکړی دئ. د تعرض جرم، د تعريف له مخې، هغه جنګي اعمالو ته ويل کېږي چې د ملګروملتو د منشور سره سر نه خوري. منشور پر دې ټينګار کوي چې د قوې تر استعمال مخکې بايد د سوله ييز حل له پاره ټولې هڅې په کار ولوېږي. د دې له پاره چې عادلانه وي، د جنګ څخه بايد د وروستۍ چارې په توګه کار واخيستل سي، د مشروع قدرت له خوا اعلان سي، بايد د ځان څخه د دفاع په خاطر وي، عدالت منځته راوړي، او د سولې د منځته راوړلو له پاره وي.

څرنګه چې، د تيورۍ په مقايسه، په عمل کې د صحيح او غلط سره بېلول ګران کار دئ، نو ښه به دا وي چې په ۲۰۰۳ کال کې د امريکا د متحده ايالاتو له خوا د عراق يرغل د مثال په توګه وڅېړو څو د جنګ د عادلانه علت د مفهوم په پرله پېچلتوب پوه سو.

ايا جنګ وروستۍ چاره وه؟ د امريکا جمهور رئيس جورج ډبيلو بوش په دې عقيده وو چې بې له جنګه بله لار پاته نه وه. ده د امريکا خلګو ته وويل: "تر يوې لسيزې زيات، د امريکا متحده ايالاتو او نورو هيوادو په حوصله مندۍ او عزتمندۍ سره هڅې وکړې چې د عراق رژيم بې له جګړې بې وسلې کړي ... د جګړې څخه د مخنيوي له پاره د ټولو لارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چارو ځخه کار واخیستل سو". د فرانسې جمهور رئیس جاک شیراک بیا د بوش سره په مخالفت کې خبرنګارانو ته وویل چې د ده په عقیده د عراق «بې وسلې کول» د سولې له لارې کېدلای سوای. "جنګ هر وخت بدترین حل دئ او هر وخت ناکامه لار ده. د جنګ د مخنیوي له پاره باید له هر ځه ځخه کار واخیستل سي".

ایا جنګ له ځان ځخه د دفاع په خاطر وو؟ بوش استدلال کاوه چې د امریکا متحده ایالات تر تهدیدلاندې وو. د ده په عقیده، د دې امکان موجود وو چې ښایي عراق به د عامه تباهۍ وسلې تروریستانو ته ورکړې او یا ښایي په خپله ئې استعمال کړي. جمهور رئیس اعلام کړه چې: "خطر ښکاره دئ. د یوه مستقل هیواد په توګه د امریکا متحده ایالات چې د خپل ملي امنیت د تضمین له پاره د قوې ځخه کار واخلي. او خطر به مخکې له دې چې د عمل له پاره ډېر ناوخته سي له منځه یووړل سي". مګر د شپېتو عیسوي سازمانومشرانو په یوه خپره سوې اعلامیه کې د دې کار سره خپل مخالفت اعلان کړ. د دوی استدلال دا وو چې د عادلانه جنګ د تیورۍ له مخې "د پېش بیني کېدونکې خطر په وړاندې د ځان دفاع په اخلاقي لحاظ پر حق ده، مګر د جنګ د مخنیوي له پاره جنګ کول په اخلاقي لحاظ منع دئ". د عراق په هکله، د دې ګروپ مشر وویل چې:

"زه د عراق له خوا د امریکا متحده ایالاتو ته قریب الوقوع خطر او تهدید نه وینم، ... له دې امله د عراق په مقابل کې نظامي عمل نامناسب دئ".

د جنګ عادلانه سلوک:

د هاګ کنفرانس (۱۸۹۹- ۱۹۰۷ع) او هم د جینیوا پیمان د ممنوعه وسلو، د جنګ د بندیانو سره سلوک او داسې نورو مسایلو په هکله یو لړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقررات وضع کړي دي. په نورو معاهداتو کي بیا د بیالوجیکي او کیمیاوي وسلو لرل او کارول منع سوي دي. په دې نژدې وختو کي د جرایمو بین المللي محکمې د جنګي جرایمو یو پراخ لیست منځته راوړي دئ.

مګر سربېره پر دې هم، د جنګ د عادلانه سلوک په هکله ابهامات وجود لري. د جنګي بندیانوسره رفتار د دې ابهام یو ښه مثال وړاندي کوي. د عراق د ابوغریب په بندي خانه او د عراق په نورو سیمو کي له جنګي بندیانو سره د امریکا اردو او هم د سي آی اې د کارکوونکو چلند، د عادلانه جنګ د معیارونو څخه ښکاره تېری وو. مګر په دې هکله چي پر طالبانو او القاعده باندي هم د جینوا کانوینشن مواد تطبیقېدای سي کنه، ابهام وجود لري. د طالبانو او القاعده جنګیالي چي امریکایانو په افغانستان او عراق کي ونیول، په کیوبا کي د ګوانتانامو بې په بحري اډه کې بندیان کړل. د امریکا متحده ایالاتو بالاخره دا موضع ګیري وکړه چي د طالبانو پر بندیانو د جینیوا د کانوینشن مواد تطبیقېږي، مګر د القاعدې غړي جنګېدونکي دښمنان دي. دوی د یوه ملت په نظامی سازمان پوري اړه نه لري، ځکه نو جنګي بندیان نه دي.

پر افرادو باندي د بین المللي قانون او عدالت اجرا کول:

بین المللي قانون اوس د انفرادي افرادو د اعمالو سره هم سروکار لري. کولای سو دا نوی انکشاف پر درو موضوعاتو سره ووېشو: تر دوهمي عمومي جګړې وروسته محکمې [tribunals]، اوسنۍ بین المللي محکمې [tribunals] او د جرایمو بین المللي محکمه.

تر دوهمي عمومي جګړې وروسته محکمې:

د لومړي ځل له پاره تر دوهمي عمومي جګړي وروسته انفرادي افراد

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر بین المللي قانون لاندي محاکمه سول. د نورنبرګ او ټوکیو په بین المللي محکمو کي د جرمني او جاپان نظامي او ملکي لیډران د تعرضي جنګ، جنګي جرایمو او بشري جنایاتو په جرم محاکمه سول. دوولس جرمنیان او اووه جاپانیان په اعدام محکوم سول او همدارنګه ډېر جرمنیان او جاپانیان بندیان کړل سول. درې مهم قضایي اساسات رامنځته سول:

- لیډران د هغو جنګي جنایاتو مسؤل دي چي د دوی په امر سر ته رسېدلي دي.
- لیډران د هغو جنګي جنایاتو مسؤل دي کوم چي د دوی تر لاس لاندي کسان ئې سر ته رسوي. مګر که لیډرانو د هغو جنایاتو د مخنیوي هڅه کړې وي او یا ئې جنایت کوونکو ته جزا ورکړې وي، نو بیا د دوی مسئولیت نه ګڼل کېږي.
- د اوامرو اطاعت کول د جنایاتو د سر ته رسولو له پاره معتبره دفاع نه ده. [یعني یو څوک په دې له مسئولیته نه خلاصېږي چي ووایي ما ته امر سوی وو].

اوسنۍ بین المللي محکمې:

تر ۵۰ کاله غیابت وروسته، په ۱۹۹۰ کلونو کي بین المللي محکمې بیر ته راڅرګندۍ سوې. د۱۹۹۰ کلونو په دوران کي په بوسنیا Bosnia او رواندا Rwanda کي د بېساري بېرحمیو سر ته رسېدل د دې محکمو د منځته راتلو اړتیا رامنځته کړه. په دواړو ځایونو کي، پر خلګو تجاوزونه وسول، زخمي او ووژل سول؛ په بوسنیا کي مسلمانان د دې وحشتونو عمده قربانیان وه او سربیانو د۱۹۹۰ او ۱۹۹۵ کلونو تر منځ ډېر مسلمانان بې عزته او وژل. په رواندا کي په ۱۹۹۴ کال کي، هوتویان Hutus متعرض قاتلین او توتسیان Tutsis د قتل عامونو قربانیان وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بوسنيا او رواندا کي دې وحشتونو د نړۍ وجدان سره ولړزاوه او د دې لړزوونکي واقعيت په نتيجه کي، په کال ۱۹۹۴کي، يوه محکمه د بوسنيا او بله دروان‌دا له پاره تأسيس سوه څو هغه کسان چي دا ډول وحشيانه ظلمونه ئې کړي دي محاکمې ته راکش کړي. د بوسنيا له پاره محکمه [د بالکان محکمه] د هالنډ د هاګ په ښار کي او د روان‌دا له پاره محکمه د تانزانيا هيواد د اروشا په ښار کي موقعيت لري. په کال ۱۹۹۹ کی د بالکان د محکمې واک پراخ سو څو د کوسوو جنګي جنايات هم په بر کي ونيسی.

د هاګ محکمې تر اوسه ۱۶۰ کسان د جنګي جناياتو په جرم تورن کړي دي، چي په سلو کي ۹۵ ئې بنديان سوي دي. د هغو کسانو څخه چي د ۲۰۰۵ کال تر نيمايي پوري ئې محاکمه تکميل سوې ده، په سل کي ۹۰ ئې محکوم سوي دي [يعني مجرم ثابت سوي دي] او تر ۴۰ کالو پوري قيد پر راوتلی دئ؛ دا کسان د اروپا نورو هيوادو ته لېږدول سوي دي څو خپل د بندي توب دوره پوره کړي. تر ټولو مهمه محاکمه د سلوبدان ملاسويچ Slobodan Milosevic وه، ځکه چي هغه د پخوانۍ يوګوسلاويا جمهور رئيس وو. مګر ملاسويچ په کال ۲۰۰۶ کي د زړه د ناروغی له امله مړ سو او محاکمه ئې تکميله نه سوه.

د روان‌دا محکمه د توکيو د جنګي مجرمينو تر محکمې، چي د دوهمي عمومي جګړې په پای کي تشکيل سوه، راوروسته لومړنۍ محکمه ده چي د يو حکومت مشر ته ئې جزا ورکړه. په کال ۱۹۹۸ کي د روان‌دا پخواني صدراعظم، جين کامبانا، پر قتل عام اعتراف وکړ او د محکمې له خوا په عمري بند محکوم سو. تر ۲۰۰۷ کال پوري، دې محکمې د ۳۶ کسانو محاکمه تکميل کړه چي بې له ۵ کسانو نور ټول ئې په جزا محکوم سول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بین المللي جنايي محکمه:

په کال ۱۹۹۸ کي د ملګروملتونو له خوا د بین المللي جنايي محکمې د منځته راوړلو له پاره یو نړیوال کنفرانس دایر سو. د کنفرانس په جریان کي ډېرو هیوادو غوښتل چي یوه داسي محکمه منځته راسي چي پراخ او مستقل قضايي قدرت ولري. د امریکا د متحده ایالاتو په شمول، یو لږ شمېر هیوادونو یوه کمزورې بین المللي جنايي محکمه (ICC) غوښتل. د قوي بین المللي جنايي محکمې سره د امریکا د متحده ایالاتو د مخالفت دلیل دا وو چي ښايي د امریکا د متحده ایالاتو لیډران او نظامی پرسونل به د سیاسي تحریکاتو له امله د محاکمې هدف وګرزي. د امریکا د متحده ایالاتو دې موقف سخت انتقادونه راوپارول. د مثال په توګه، یوه ایټالوي ډیپلوماټ خپل نظر داسي څرګند کړ: "زه باور نه سم کولای چي یو ستر ډیموکراټیک هیواد پر دې خبره ټینګار کوي چي د دوی عسکر دې نه محاکمه کېږي".

د امریکا د متحده ایالاتو ځینی غوښتني ومنل سوې، مګر بیا هم د حاضرو ۱۴۸ هیوادو له ډلي څخه په سلو کي ۸۰ هیوادونو د یوې نسبتاً قوي محکمې د منځته راوړلو په طرفداري رایي ورکړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم فصل

د امنیت لټول

Pursuing Security

انسانان هر وخت د امنیت په لټه کي دي، مګر امنیت په اساني سره لاس ته نه راځي. ښايي یو علت ئې دا وي چي موږ انسانان د امنیت د لاس ته راوړلو په برخه کي پر غلطه لار روان یو. د امنیت عنعنوي لار پر دې تأکید کوي چي د ملي دفاع او د یرغل د مخنیوي له پاره باید ډېري وسلې ذخیره سي. د مثال په توګه، د ۱۹۴۸ څخه بیا تر ۲۰۰۷ ع کال پوري د نړۍ هیوادونو تقریباً ۴۳ تریلیونه ډالره په خپلو ملي نظامي عملیاتو او ملګرو ملتونو تقریباً ۴۹ بلیونه ډالره په سوله ساتونکو عملیاتو لګولي دي. یعني د سوله ساتونکو عملیاتو په مقایسه ۸۷۸ واره زیاتي پیسې د ملي امنیت په عملیاتو مصرف سوي دي. ښائې د ملګرو ملتونو د لومړني سرمنشي خبره رشتیا وي چي ویلي ئې دي: "جګړې ځکه پېښېږي چي خلګ د سولي پر ځای د شخړو له پاره تیاری نیسي".

جنګ د بشریت له ابتدا څخه وجود درلود. د یوې ډېټا (احصائیې) له مخي، په تېره زرمه کي تقریباً ۱۰۰۰ جنګونه پېښ سوي دي. ډېټا همدارنګه ښيې چي د تېري زرمي له پیل څخه د هیوادونو تر منځ جګړې زیاتي سوي دي چي په سلو کي ۳۰ ئې د ۱۸۰۰ کال راهیسي پېښي سوي دي. همدارنګه، ډېټا ښیي چي د ۱۰۰۰ میلادي کال راهسي یو سل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځوس مليونه انسانان په جګړو کي مړه سوي دي چي په سلو کي ۷۵ ئې په شلمه پېړۍ کي مړه سوي دي. موږ نه يوازي ډېر زيات عسکر وژلي دي، بلکي ډېر زيات شمېر ملکي کسان مو هم وژلي دي. (د لومړۍ عمومي جګړې په دوران کي ۸,۴ مليونه عسکر او ۱,۴ مليونه ملکي کسان وژل سوي دي.) ناوړه خبرونه به لا ښايي په مخ کي وي. د امريکې جمهور رئيس جان کينيډي په کال ۱۹۶۱ کي د راتلونکي زروي جګړې په هکله اخطار ورکړ چي: "بشريت بايد جنګ ته خاتمه ورکړي، کنه نو جنګ به بشريت ته خاتمه ورکړي".

د جنګ علتونه:

ولي بايد جنګ وسي؟ دا هغه پوښتنه ده چي د پېړيو راهيسي محققين ورسره مخامخ دي. فيلسوفانو د نړۍ ليډرانو او د اجتماعي علومو پوهانو د جنګ د علت په باب بېلابېلي تيورۍ رامنځته کړي دي، مګر ډېر داسي ښکاري چي د انسانانو د جنګ کولو له پاره يو واحد علت وجود نه لري. کېداى سي چي د جنګ د علتونو په باب بحث پر درو کټه ګوريو ووېشو:

۱. د سيستم په سطحه کي تحليل
۲. د دولت په سطحه کي تحليل
۳. د فرد په سطحه کي تحليل

د سيستم په سطحه کي د جنګ علتونه:

د جنګ علتونه ښايي يو لړ داسي فکتورونه وي چي د نړيوال سياسي سيستم په ختې کي اخښل سوي دي. د سيستم په سطحه کي د تشريح له پاره له درو فکتورونو سره تماس نيسو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د قدرت وېش (توزيع) The Distribution of Power :

ځيني تحليل کوونکي په دې عقيده دي چي د بين المللي سيسټم ثبات د قطبونو په شمېر (يعني دا چي څومره شمېر لوی قدرتونه موجود دي)، د دوی په نسبتي قوت او هم د قطبونو د قدرت په ثبات پوري اړه لري. شخړه بنايي هغه وخت منځته راسي چي، د مثال په توګه، سيسټم د قدرت د انتقال او تحول سره مخامخ سي، يعني چي ځيني قدرتونه له صعود او ځيني له نزول سره مخامخ سي. تر يو حده، د مثال په توګه ويلای سو، چي لومړۍ عمومي جګړه ځکه پيل سوه چي استرو- هنګري امپراتورۍ Austro-Hungarian Empire، چي يو وخت ډېره قدرتمنده وه، غوښتل د خپل مخ پر ځوړه مقام ساتنه وکړي.

۲. د سيسټم انارشيستي طبيعت:

په يوه حساب، جنګونه ځکه پېښېږي چي د مخنيوۍ له پاره ئې کوم مرکزي قدرت وجود نه لري. د داخلي ټولنو پر خلاف، په بين المللي سيسټم کي د قوانينو د جوړولو، عملي کولو او فتوی صادرولو منظمه او مؤثره پروسه وجود نه لري. د مثال په توګه، کله چي عراق د امريکې غوښتني ونه منلې، په بين المللي سيسټم کي داسي محکمې وجود نه درلود چي عراق او يا امريکا محکمې ته احضار subpoena کړي. په پايله کي ئې جنګ رامنځته سو. دا ډول سيسټم چي په هغه کي هر څوک د خپل ځان د ساتني په فکر کي وي، نا امنيتي منځته راوړي. له دې امله، هيوادونه ځکه وسلې لاس ته راوړي چي نور هيوادونه هم دا کار کوي.

۳. د سيسټم په سطحه کي اقتصادي فکتورونه:

توليدات او د طبيعي موادو استعمال هغه اقتصادي فکټورونه دي چي شخړي او جګړې منځته راوړي. د مثال په توګه، کله چي عراق په کال ۱۹۹۰ کي پر کويټ باندي په حملې کولو سره د پټرولي توليداتو مهمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

منابعو ته خطر او سعودي عربستان ته تهدید پیښ کړ، د امریکې په مشرۍ هغو هیوادونو چې پر پترولو باندي متکي وه د سعودي عربستان د دفاع او د کویت (او د تېلو) د آزادولو له پاره په بېړه ورودانګل. د ثروتمندو او غریبو هیوادو تر منځ خلا هم د سیستم په سطحه کي یو فکتور ګڼل کېدای سي. ځیني تحلیل کوونکي په دې عقیده دي چې د ټروریزم ریښې ځکه په جنوب یعني غریبو هیوادو کي دي چې د ثروت دا ډول خلا وجود لري.

د دولت په سطحه کي د جنګ علتونه:

جنګ کېدای سي چې د ځینو دولتونو په خټه کي اخښلي وي. ځیني وختونه دولتونه د داخلي جریاناتو او شرایطو له امله په جنګونو لاس پوري کوي. داسي کېدای سي چې یو لړزانده حکومت، د دې له پاره چې پر قدرت پاته سي یو خارجي بحران منځ ته راوړي. په داسي حالت کي د خلګو توجه د داخل څخه و خارج ته اوړي او خلګ د لړزانده حکومت پر شاوخوا راټولېږي. پوهان دې عمل ته د داخلي بحران خارجي کول وایي. داسي شواهد وجود لري، چې د مثال په توګه، انقلابي رژیمونه د دې له پاره چې خپل قدرت ټینګ کړي، د نورو هیوادو سره شخړي منځته راوړي. ډېر کسان په دې باور دي چې د ارجنتاین نظامي رژیم په کال ۱۹۸۲ کي د فاکلیند پر جزایرو باندي د حملې تصمیم ځکه ونیوی چې غوښتل ئې د ارجنتاین د خلګو توجه د داخلي اقتصادي مشکلاتو څخه واړوي.

په فردي سطحه کي د جنګ علتونه:

کېدای سي چې د جنګ علتونه د انفرادي لیډرانو په کر کټر پوري اړه ولري او د لیډرانو شخصي خصوصیات د جنګ په رامنځته کولو کي رول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولوبوي. يو ليډر ښايي د داسي پر سوناليټۍ (شخصيت) خاوند وي چي له احتياط څخه د کار اخيستلو پر ځای د احتمالي خطر د ناوړو عواقبو risk منلو ته تياروي او يا هم له روحياتي پلوه د قدرت د لاسته راوړلو تنده ورسره زياته وي. د پرسوناليټي زيات تحليل کوونکي په دې باور دي چي صدام حسين د زيات قدرت او زيات تسلط په لټه کي وو. د دې ډول کر کټر په لرلو سره د ده له پاره مشکله وه چي د ملګرو ملتو د زروي وسلو د مبصرينو سره همکاري وکړي. انفرادي تجربې او احساسات هم عمده رول لرلای سي. دا احمقانه پوښتنه نه ده چي مثلاً پر جمهور رئيس بوش باندي به په کال ۱۹۹۳ کي د عراق له خوا په کويټ کي د ده د پلار (مشر بوش) د وژلو هڅي څومره اثر درلودلی وي.

د جنګ علتونه چي به هر څه وي، دا مهمه خبره بايد په پام کي ولرو چي جنګ به د يوې سياسي وسيلې په توګه دوام ځکه ولري چي دا وسيله کار ورکوي. هيوادونه، چي بل هيواد تهديد کړي او يا حمله پر وکړي، ځنې وختونه خپل هدف لاسته راوړي. لوی قدرتونه، که دوی په خپله جنګ پيل کړي او يا پر دوی حمله وسي، زياتره وخت جنګ د دوی په ګټه ختمېږي.

ټروريزم:

کله چي په کال ۱۹۹۹ کي په يوه سروې کي د امريکې له خلګو څخه وپوښتل سوه چي د دوی په نظر د امريکې د خارجي پاليسۍ مهمه موضوع به څه وي، يوازي په سلو کي ۱۲ ټروريزم ته ګوته ونيول. څلور کاله وروسته، يعني د سپتمبر د يوولسمي تر پېښي وروسته، په سلو کي ۷۵ امريکايانو ټروريزم د امريکې له پاره تر ټولو خطرناکه تهديد وباله.

د ټروريزم په هکله د څېړني يو لوی مشکل دا دئ چي په پراخه توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منل سوی تعریف ئې وجود نه لري. دا یوازې د ټروریزم د معنی مشکل نه دئ. مشکل دا دئ چې په پراخه توګه د منل سوي تعریف نه موجودیت له ټروریزم سره د مبارزې په لار کي د بین المللي قرادادونو منځته راوړل او هم نوري بین المللي هڅي متأثري کړي دي. په خاصه توګه، ملګروملتونو د زیاتو کلونو راهیسي وخت ناوخت هڅه کړې ده چې د ټروریزم له پاره یو جامع بین المللي قراداد رامنځته کړي، مګر د ټروریزم پر تعریف باندي یو عمومي توافق وجود نه لري. د مثال په توګه، لږ پرمختللي هیوادونه غواړي د اشغال پر ضد او د آزادۍ له پاره مبارزه ټروریزم ونه بلل سي. په ملګروملتونو کي یوه ډیپلومات، وروسته له ډېرو مباحثو څخه، داخبره وکړه چي: "ساده حقیقت دا دئ چي ټروریزم و بېلو اولسونو ته بېلي معناوي لري. سره له دې چي ټوله نړۍ د بین المللي ټروریزم سره اخته ده، بیا هم د ټروریزم په هکله پر یو شمېر موضوعاتو توافق وجود نه لري".

سره له دې چي د ټروریزم د تعریف په هکله توافق وجود نه لري، موږ په دې کتاب کي د ټروریزم لغت په لاندي تعریف سره کارولی دئ.

۱. ټروریزم تشدد violence دئ

۲. د انفرادي اشخاصو، غیر دولتي سازمانو او مخفي دولتي ایجنټانو له خواسر ته رسېږي.

۳. په خاصه توګه ئې هدف ملکي خلګ وي.

۴. د حملې له پاره د مخفي میتودونو څخه کار اخلي، لکه په موټر کي بم ایښوول او یا الوتکه اختطاف کول.

۵. هڅه کوي چي پر سیاست اثر وښندي.

د دې تعریف له مخې، ټروریزم د ملکي خلګو او ملکي تأسیساتو په نښه کولو سره یوې ډلي خلګو ته تاوان په دې موخه رسوي چي په بله ډله کي بېره ایجاد کړي. د تروریستانو هدف یوازې د خلګو وژل، زخمي کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نور مادي تخريب نه دئ. بلکي اصلي موخه ئې دا ده چي په هغو کسانو کي بېره او مايوسي ايجاد کړي چي د دوی ټروريستي عملويني او يا د هغه په باب [د ميډيا له لاري] خبرېږي. که څه هم چي تاکتيکونه ئې سره ورته دي، د داخلي ټروريزم او بين المللي تروريزم تر منځ توپير موجود دي. داخلي ټروريزم د داخلي خلګو له خوا د داخلي اهدافو له پاره د داخلي خلګو په نښه کول دي. بين المللی ټروريزم بيا د خارجي هدف، که په خارج کي وي او که په داخل کي وي، په نښه کول دي. په کال ۱۹۹۵ کي د امريکې د اوکلاهما د ښار پر فډرالي بلډينګ باندي د تيموتي مک وې Timothy McVeigh حمله، چي په هغه کي ۱٦۰ کسان مړه او ۸۰۰ کسان زخمي سول، داخلي ټروريزم وو. د سپټمبر د يوولسمي حمله بيا د بين المللي ټروريزم يو مثال دئ.

د ټروريزم د پورتني تعريف له مخي موږ دا استدلال، چي ګواکي د ټروريزم له لاري د شريفانه اهدافو لاسته راوړل جواز لري، ردوو. د دې ادعا يو مثال په عراق کي د القاعده د عملياتو مشر، ابومصاب زرقاوي وو، چي په وروسته کي د امريکې په هوائي حمله کي ووژل سو. ده ادعا کول چي: "د ټولو کفارو وژل په هر هغه وسلو چي موږ ئې په لاس کي لرو... جايز دي. حتی که بې وسلې کفار او بې وسه قربانيان، لکه ښځي او کوچنيان، ټول يو ځای ورسره مړه سي".

ځيني کسانو ته به دا پوښتنه پيدا سي چي ولي، د مثال په توګه، که يو ملکي مخالف په يو لوی مارکېټ کي د موټري بم په چاودلو سره زيات شمېر اولسي خلک ووژني تروريست بلل کېږي، او که چيري بيا د يو نظامي پيلوټ د بمبارۍ په نتيجه کي اولسي خلک مړه سي تروريست نه بلل کېږي؟ د دې سوال يو جواب دا دئ چي نيت [اراده] intention ډېر مهم دئ. د تروريستانو نيت او اراده د غيرمحاربو خلګو وژل دي. که څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم چي ځيني استثنأت وجود لري، نظامي پرسونل پر نظامي اهدافو حمله کوي. غیرمحارب کسان به ښايي په سهوه کي مړه او يا زخميان سي، مګر غير محاربين د حملې هدف نه وي.

د دې طرز تفکر معنی دانه ده چي دا ډول نظامي عمليات د منلو وړ دي. دا ډول عمليات د جنګي جرايمو په ډله کي راځي چي عاملين ئې بايد ملي او بين المللي محاکمو ته راکش کړل سي. دې خبري ته هم بايد پام وسي چي ټولي هغه حملې چي د امريکې د متحده ايالاتو له خوا د ټروريزم په توګه طبقه بندي سوي دي، د ټروريزم د پورته ذکر سوي تعريف له مخي د ټروريزم په کټه ګوري کي نه راځي. د مثال په توګه، په ۲۰۰۰ کال کي په عدن کي د امريکې پر تخريبي بېړۍ USS Cole باندي حمله د واشنګټن له خواد ټروريزم په توګه اعلام او وغندل سوه. مګر بيا هم، سره له دې چي دا يو ځانمرګی عمل وو، چي د منفجره موادو ډکي وړوکي کښتۍ په وسيله سر ته ورسېدی او ۱۷ کسه د کښتۍ کارګران پکښي مړه سول، زموږ د ټروريزم د تعريف له مخي ټروريزم ځکه نه سي بلل کېدای چي هدف ئې يوه نظامي بېړۍ وه. [يعني د دې ټروريستي عمل هدف اولسي خلګ نه وو، بلکي هدف ئې لويه امريکايي جنګي بېړۍ وه چي عدن ته د تېلو د اخيستلو له پاره راغلې وه].

د ټروريزم سرچينې:

دلته موږ د سياسي ټروريزم د دوو سرچينو سره سروکار لرو. يو ئې دولتي ټروريزم او بل بيا د ترانسنېشنل ګروپونو څخه جوړ ټروريزم دئ. موږ به دلته وګورو چي دا دواړه يو له بله سره نژدې اړيکي لري.

دولتي ټروريزم هغه دئ چي د مخفي دولتي عاملينو له خوا په مستقيمه توګه سر ته رسېږي او يا د هغو کسانو له خوا سر ته رسېږي چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوه دولت تشویق او مالي ملاتړ ورسره وي. د امریکې د متحده ایالاتو د خارجه چارو وزارت پرله پسې پر کیوبا، ایران، سوډان او سورئې باندي د دولتي ټروریزم تور لګوي. عراق او شمالي کوریا ئې له دې لیست څخه وایستل او لیبیا هم په هغه هیواد کي د ریفورم له امله د لیست څخه ووتله. هر یو له دې هیوادو څخه د ټروریزم تورونه په کلکه ردوي، او د امریکې د متحده ایالاتو ځیني تورونه د ټروریزم له هغه تعریف سره چي موږ ئې دلته کاروو، سر نه خوري. د دولتي ټروریزم تورونه د امریکې پر متحده ایالاتو باندي هم لګول سوي دي. د سعودي عربستان د علماوو یو ۱۲۶ کسیز ګروپ په یوه مشترکه اعلامیه کي لیکي: "موږ د امریکې متحده ایالات او د هغه اوسنی حکومت، د اسرائیلو په شمول، د بین المللي ټروریزم اوله درجه مسئولین بولو".

ترانسنېشنل تروریستي ګروپونه، چي د بین المللي غیردولتي سازمانو څخه جوړ دي، د شمېر له مخي ډېر زیات سوي دي او ترانسنېشنل تروریستي اعمال سر ته رسوي. د امریکې د متحده ایالاتو خارجه وزارت، د القاعدې په شمول، ۴۰ دا ډول سازمانونه مشخص کړي دي.

د القاعدې سازمان یقیناً چي د دې ډول سازمانو په ډله کي تر ټولو مشهورسازمان دئ، چي عملیات ئې د ترانسنېشنل ټروریزم په هکله موږ ته یو نظر راکوي. د امریکایي منابعو په قول، د القاعده سازمان په ۱۹۸۰ کلونو کي د اسامه بن لادن له خوا، چي په یوې بډایي سعودي کورنۍ کي زېږېدلي دئ، د هغو عربو سره د مرستي له پاره تأسیس سو چي په افغانستان کي د شوروي اتحاد پر ضد جنګېدل. کله چي شورویان په کال ۱۹۸۹ کي له افغانستان څخه وایستل سول، د بن لادن توجه د امریکې خوا ته واوښتله. بن لادن د سعودي عربستان دوو مقدسو ښارو، یعني مکې [معظمې] او مدینې [منورې]، ته نژدې د امریکایي قواوو موجویت او هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکا له خوا د اسرائیلو ملاتړ ډېر سخت په قهر کړی وو. ده په کال ۱۹۹۸ کې د (یهودو او صلیبیانو پر ضد جهاد) تر عنوان لاندې یوه فتوی صادره کړه چې په هغه کې اعلان سوی دی چې: "د امریکایانو او د هغوی د متحدینو د ملکي او نظامي کسانو وژل د هر مسلمان، په هر ځای او هره وسیله چې ممکنه وي، وظیفه ده". په راوروسته کې، د امریکایي مقاماتو په قول، بن لادن او د ده پیروانو یو لړ تروریستي حملې پلان او عملي کړې چې تر ټولو ویجاړوونکې ئې د سپټمبر د یوولسمې حمله وه.

د ټروریزم علتونه:

که څه هم چې د ۲۰۰۱ کال د سپټمبر د یوولسمې حملو ټروریزم په بین المللي اجندا کې رامخته کړ، مګر ټروریزم له ډېر پخوا څخه وجود درلود. د ټروریزم په علتونو باندې پوهېدل د ټروریزم سره د مبارزې مهم اړخ تشکیلوي.

د سیسټم په سطحه کې تحلیل system-level analysis ښایي دا استدلال رامنځته کړي چې سیاسي خشونت violence تر یوه حده د ثروت د غیر مساویانه توزیع محصول دئ. دا شی له ډېر پخوا څخه موجود وو، مګر ګلوبلایزېشن د ثروت خلا ته ډېره ښکاره توجه واړوله. کله چې په کال ۲۰۰۲ کې د نړۍ لیډران په مکسیکو کې د ګلوبلایزېشن او اقتصادي پرمختګ په اړه د بحث له پاره راټول سوي وه، ډېرو وینا کوونکو د غربت او خشونت د ارتباط په هکله خبري وکړي. د ملګرو ملتو د عمومي اسامبلې مشر غربت د (خشونت او ناامیدۍ مورینه) وبلله.

د دولت په سطحه کې تحلیل د سپټمبر د یوولسمې د حملې په هکله ښایي استدلال وکړي چې د ټروریزم علت تر یوه حده د اسرائیلو او فلسطینیانو تر منځ ویني تویونه او له اسرائیلو څخه د امریکې طرفداري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. نور ممکنه فکتورونه په منځني ختيځ، په تېره بيا په عراق کي، د امريکې د متحده ايالاتو د نظامي قواوو موجوديت او د امريکايانو له خوا په سعودي عربستان او نورو ځايونو کي د ديکتاتوري رژيمونو حمايه بلل کېدای سي.

په عملي سطحه کي ويلای سو چي ټروريزم ځکه منځته راځي چي مؤثريت لرلای سي. لکه يو کارپوه چي وايي: "ټروريزم د ټروريست د تاکتيکي اهدافو د لاس ته راوړلو له پاره د يوې ارزاني، کم خطره او مؤثري وسيلې په توګه ثابت سوی دئ". د دې ډول استدلال له مخي، ټروريزم د يو شمېر لېونيو متعصبينو نامعقول عمل نه دئ. بلکي، ټروريستي عمل د هغو کسانو له خوا سر ته رسېږي چي د خپلو مخالفينو د له منځه وړلو له پاره دا کار ضروري، مشروع او مؤثر بولي. د دوی پلويان استدلال کوي چي دا عمل ضروري ځکه دئ چي ښايي د يو مسلح دولت په مقابل کي د مقابلې يوازنۍ لار وي.

د ترووريستي عملياتو له پاره د اوسني عصر شرايط هم برابر دي. لومړی دا چي، اوسنۍ تکنالوجۍ د ترووريستانو د وسلو قدرت زيات کړی دئ. منفجره مواد تر پخوا زيات مرګياني سوي دي، د لويو الوتکو څخه د ميزايل په توګه کار اخيستل کېدای سي، او د دې خطر زيات سوی دئ چي ټروريستان داسي موادو او وسايلو ته لاره ومومي چي بيالوجيکي، کيمياوي او راډيولوجيکي حملې سر ته په ورسوي. دوهم دا چي، مخ پرزياتېدونکي ښاري کېدلو دا زمينه برابره کړې ده چي خلک يو له بله نژدې سره واوسي او د ټروريستي حملو له پاره اسانه هدف وګرزي. په تېره بيا په لويو او لوړ پوړو تعميراتو او د سپورت په سټډيمونو کي د زياتو خلکو راټولېدل د ترووريستانو کار اسانه کوي. دريم دا چي، عصري کميونيکېشن هم د ټروريزم مؤثريت ځکه زيات کړی دئ چي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټرويستانو هدف د خلکو وژل او زخمي کول نه دئ. بلکي د ټروريزم هدف دا دئ چي خپلو غوښتني او داعيې له پاره توجه راجلب کړي، او يا داسي تشويش خلق کړي چي پر حکومتونو باندي دومره فشار وارد کړي څو د تروريستانو سره مذاکرې ته حاضر سي. که چيري ميډيا د ټروريستي اعمالو خبرونه خپاره نه کړي، نو د دوی د حملو مؤثريت به په نژدې قربانيانو کي محدود پاته سي چي ښايي د تروريستانو اهداف سرته ونه رسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم فصل

د ملي اقتصاد رقابت

National Economic Competition

د تېرو فصلونو د لوستلو څخه به ښايي، تر ډېره حده، دې نتيجې ته رسېدلي ياست چې اقتصاد سياست او سياست اقتصاد دئ. په دې او راتلونکي فصل کې بين المللي سياسي اقتصاد او هم دا چې اقتصاد او سياست څرنګه يو په بل کې سره اخښلي دي، څېړل کېږي.

د موضوع تر څېړلو مخکې، دا خبره ډېره مهمه ده چې تاسي په هغو اقتصادي اصطلاحاتو او مفاهيمو، چې تاسي په وروسته کې ورسره مخامخ کېږي، ځانونه ښه پوه کړئ او تفاوتونه ئې وپېژنئ. ناخالص ملي توليد Gross National Product (GNP)، چې ناخالص ملي عايد Gross National Income (GNI) هم بلل کېږي، د يوه هيواد د اتباعو او بزنسونو د ټولو داخلي او بين المللي اقتصادي فعاليتونو مجموعي ارزښت دئ. ناخالص داخلي توليد Gross Domestic Product (GDP) د يوه هيواد په دننه کې د ټولو داخلي او خارجي افرادو او کمپنيو د اقتصادي فعاليتونو مجموعي ارزښت دئ. ځيني منابع په خپل راپور کې د GNP او GDP اومه اعداد کاروي؛ ځيني نور منابع بيا دا دوې اندازه ګيرۍ د خريد د قوې د تساوي [مساوي والي] purchasing power parity (PPP) سره عياروي او دGNP/PPP او GDP/PPP [يعني GNP تقسيم پرPPP اوGDP تقسيم پرPPP] څخه کار اخلي. دغه پروسه GNP اوGDP د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غذايي موادو او نورو خريداريو د قيمت د تفاوت د په نظر کي نيولو سره د امريکايي ډالر له نسبي ارزښت سره عياروي. د مثال په توګه، په کال ۲۰۰۵ کي د مکسيکو د نفر پر سر ناخالص ملي توليد per capita GNP (۷۳۲۰ ډالره) وو. مګر د ژوند د اړتياوو د ارزانوالي له امله ئې GNP/PPP ۱۰۰۳۰ډالره، يعني ترGNP په سل کي ۳۷ زيات وو. په مقابل کي بيا د جاپان د نفر پر سر ۳۸۹۸۰GNP ډالره او د ژوند د اړتياوو د ګرانوالي له امله يې GNP/PPP په سل کی ۱۹ لږ (۳۱۴۱۰ ډالره) وو.

د بين المللي سياسي اقتصاد تيوري ګاني:

ډېر پوليټيکل ساينټسټان په دې باور دي چې اقتصادي شرايط په نړيوال سياست کي تعينوونکی عامل دئ. هغه بېلابېلي تيوريګاني چي پوهانو د سياست او اقتصاد تر منځ د فعل او انفعال د تشريح کولو له پاره وړاندي کړي دي پر اقتصادي نېشنليزم، اقتصادي انټرنېشنليزم او اقتصادي ساختار باندي وېشل کېدای سي.

اقتصادي نېشنليزم:

اقتصادي نېشنليزم د عملي سياست realpolitik پر دې عقيده ولاړ دئ چي دولت بايد خپل اقتصادي قدرت د ملي ګټو د پر مخ بېولو له پاره په کار واچوي. اقتصادي نېشنليستان په دې باور دي چې د اقتصاد د تقويه کولو لپاره بايد د دولت د قدرت څخه کار واخيستل سي. جرمنی اقتصادپوه جورج ليست George List په خپل مهم او اغېزمن اثر کي، چي د سياسي اقتصاد ملي سيسټم National System of Political Economy (۱۸۴۱) نومېږي، استدلال کوي چي د افرادو سعادت او نېکمرغي د هغوی له ملت او د هغه په سياسي څرګندوی يعني ملي –دولت

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره تړاو لري. له دې امله، لیست د داخلي صنایعو د انکشاف او ساتنې له پاره د حکومت د قوي عمل پلوي کوله. ده د آزاد تجارت ایډیا رد کړه او په عوض کې ئې د داخلي صنایعو پر حفاظت او نورو داسي تجارتي پالیسیو عقیده درلوده چې د داخلي اقتصاد له پاره ګټوري وي. لیست همدارنګه د حکومت له خوا و صنایعو ته د مرستي [سبسیدي] ورکولو طرفدار وو او غوښتل ئې چې حکومت په حمل او نقل transportation، تعلیم او نورو زېربنایي سکتورونو کې، چې د اقتصاد په پرمختګ کې مرسته کوي، سرمایه ګذاري وکړي. د اقتصادي نېشنلیستانو له نظره، سیاسي اهداف باید اقتصادي پالیسي اداره کړي ځکه چې منظور او هدف د دولت د قدرت زیاتېدل دي.

دې هدف ته د رسېدلو لپاره، اقتصادي نېشنلیستان د یو لړ سیاسي ستراتیژي ګانو څخه کار اخلي، چې د کمزورو هیوادو استثمارول یوه له دغو ستراتیژي ګانو څخه شمېرل کېږي. کلونیالیزم، یا امپریالیزم، د نورو هیوادو او خلګو د مستقیم کنټرول له لاري خپلي ملي اقتصادي ګټې لاسته راوړي. د همدې محرکه قوې له مخې، اروپایانو د نورو هیوادو یرغل ته ملا وتړله او ستري استعماري امپراتورۍ ئې جوړې کړې. کلاسیک کلونیالیزم تر ډېره حده له منځه تللی دئ، مګر کتونکي په دې باور دي چې نیوکلونیالیزم (نوی امپریالیزم، غیر مستقیم کنټرول) اوس هم دوام لري؛ له اقتصادي پلوه پر مخ تللي شمالي هیوادونه له اقتصادي پلوه لږ پر مخ تللي جنوبي هیوادونه استثماروي. اقتصادي ملاتړ protectionism یوه بله وسیله ده چې د اقتصادي نېشنلیستانو خوښه ده؛ ګمرکي تعرفې، د صادراتي مالونو تولیدونکو ته د مالیاتي امتیازاتو د ورکولو له لاري د داخلي صنایعو ملاتړ د دې ډول وسایلو مثالونه دي. اقتصادي نېشنلیستان پر آزاد تجارت او اقتصادي ګلوبالیزېشن ځکه بدګومانه دي چې د یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد څخه اقتصادي برلاسي اخلي او استقلال ئې کمزوری کوي.

اقتصادي انټرنېشنلیزم:

اقتصادي انټرنېشنلیزم، چي اقتصادي لیبرالیزم هم ورته ویل کېږي، د بین المللي سیاسي اقتصاد یو بل تیوریکي روش دئ. د اقتصادي لیبرالیزم نور اړوند اصطلاحات سرمایه داري capitalism، لیسې فیر laissez-faire او آزاد تجارت free trade دي. اقتصادي انټرنېشنلیستان لیبرالیستان دي. دوی په دې عقیده دي چي بین المللي اقتصادي روابط باید پر همکاري ولاړ وي، ځکه چي په بین المللي اقتصاد کي د نېکمرغۍ او بریالیتوب امکانات د ټولو له پاره وجود لري. د دې لپاره چي نېکمرغي پراخه سي، اقتصادي انټرنېشنلیستان د آزاد تجارت پلوي کوي او په دې عقیده دي چي اقتصادي مناسبات باید له سیاسي بندیزونو څخه خلاص وي. ځکه نو اقتصادي انټرنېشنلیستان (د اقتصادي نېشنلیسټانو بر خلاف) د هر هغه څه پر ضد دي چي د آزاد تجارت، آزادي سرمایه ګذارۍ او د پیسو د آزادي راکړه ورکړي مخه نیسي؛ ګمرکي تعرفات، د داخلي صنایعو سره مرسته [سبسیډي]، او د تعزیراتو وضع کول ئې څو مثالونه دي.

د اقتصادي لیبرالیزم منشاء د سرمایه دارۍ capitalism په ریښو کي پرته ده. د کاپیټالیستي تیوري یو ډېر پخوانی پلوي، آدم سمیت Adam Smith، په کال ۱۷۷۶ کي، د ملتونوثروت Wealth of Nations The په نوم مهم اثر کي لیکي: "خلک د نېکمرغۍ په پلټنه کي خپلي انفرادي ګټې په نظر کي نیسي" او دې عمل [په خپلو انفرادي ګټو پسي تلل] د «رقابت یو نامریي» لاس منځته راوړی دئ چي په نتیجه کي ئې ډېر اغېزمن اقتصاد [کاپیټالیزم] خلق کړی دئ. له دې امله، آدم سمیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تجارت کي د هر ډول سياسي مداخلې مخالف وو. ده استدلال کاوه چي که «که يو خارجي هيواد يو مال تر هغه څه چي موږ ئې توليدوو ارزانه تهيه کولای سي، ښه دا ده چي موږ هغه مال رانيسو...».

د هغه سوچه کاپيټاليزم طرفداران چي آدم سميت ئې دفاع کوله، اوس ډېر لږ دي. پر ځای ئې، زياتره اوسني اقتصادي ليبرالان د يوداسي مرکب اقتصاد غوښتونکي دي چي په هغه کي د دولت له لاري د انحصاراتو د جوړېدلو مخه نيول کېږي او د ظالمانه رقابت د اغېزې د کمولو لپاره ګامونه اخيستل کېږي. په بين المللي سطحه کي، ليبرالان په کاپيټاليزم کي د ريفورم طرفدار دي او په کپيټاليزم افراطي تغير نه غواړي.

اقتصادي جوړښت:

د اقتصادي جوړښت پلويان په دې باور دي چي اقتصادي جوړښت پاليسي ګاني ټاکي. د دوی په عقيده، دا چي نړيوال سياست څرنګه څرخي د نړۍ په اقتصادي جوړښت structure پوري اړه لري. د اقتصادي جوړښت د تيورۍ له مخي، نړۍ پر لرونکو او نه لرونکو هيوادونو باندي وېشل سوې ده. [haves and have nots]. لرونکي هيوادونه هڅه کوي نه لرونکي هيوادونه کمزوري او غريب وساتي څو په اسانی سره ئې استثمار کړای سي. د ثروت او قدرت د نامتوازن وېش د له منځه وړلو لپاره، د اقتصادي جوړښت پلويان په اقتصادي سيستم کي د عميق او افراطي بياجوړوني restructuring غوښته کوي. د اقتصادي جوړښت د نظرئې يو لړ فرعي تيوري ګاني په لاندي ډول دي:

مارکسستي تيوري په دې لړۍ کي تر ټولو مخکي ده. دا تيوري د کارل مارکس او فريدريک اينګلز پر نظرياتو ولاړه ده. دوی په کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸۴۸ کي په خپله مشهور اعلامیه، کمونیست مانیفست Communist Manifesto، کي دا تشریح کړه چي د ثروت د توزیع پر سر د ملکیت لرونکي بورژوازي او غریبي پرولتاریا تر منځ مبارزه د سیاست جوهر تشکیلوي. د شوروي د کمونیست ګوند لومړي مشر، ولادیمیر ایلیچ لنین، د مارکسیزم څخه په بین المللي سیاست کي کار واخیست. د امپریالیزم د کپیټالیزم د لوړترینی مرحلې په توګه(۱۹۱۶)، مشهور اثر کي لنین استدلال کاوه چي بورژوازي لیډرانو خپل پرولتاري کارګران داسي غولولي دي چي د امپریالیزم له لاري د نورو پرولتاري خلکو د استثمار ملاتړ وکړي. له دې امله نو طبقاتي مبارزه د بورژوازي او پرولتاري هیوادو او خلکو تر منځ بین المللي طبقاتي مبارزه هم په بر کي نیسي.

د وابستګۍ dependency تیوري، د مارکسیزم په شان، پر دې ولاړه ده چي په لږ پرمختللو هیوادو کي وروسته پاته والی او فقر د پرمختلو هیوادو له خوا د دوی د استثمار نتیجه ده. سره له دې هم، د وابستګۍ تیوري پر ملي هڅو تکیه کوي او د مارکسیزم په خلاف، په دې باور نه ده چي که د نړۍ پرولتاریا د بورژوازي له یوغه آزاده سي نو ټول به سره متحد سي. د وابستګۍ د تیورۍ پلویان په دې باور دي چي پرمختللي هیوادونه وروسته پاته هیوادونه ځکه استثماروي چي پرمختللي هیوادونه ارزانه اولیه تولیداتو (لکه تېل) ته اړتیا لري، د خپلو پخوتو لیداتو له پاره پراخو بازارونو او د کار ارزانه قوې ته اړتیا لري. څرنګه چي دا ډول اقتصادي جوړښت پرمختللي هیوادونه نور هم بډای او وروسته پاته هیوادونه غریب ساتي، د وابستګۍ د تیوري پلویان استدلال کوي چي پرمختللي هیوادونه داسي پالیسي ګاني رامنځته کوي چي وروسته پاته هیوادونه وابسته dependent وساتي. پر پرمختللو هیوادو باندي د وروسته پاتو هیوادو وابستګي پر څو لارو ساتل کېږي. یوه لار ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ده چې بډای هیوادو ته د بین المللي وجهي صندوق IMF په شان په بین الدولتي سازمانو کې د ډېرو رایو حق ورکول کېږي، چې په دې توګه پرمختللي هیوادونه کولای سي د نړۍ اقتصاد په خپله ګټه وڅرخوي. بله لار ئې بیا دا ده چې پرمختللي هیوادونه د وروسته پاتو هیوادو نخبه ګانو elite ته د فساد او شخصي ثروت د راغونډولو زمینه برابروي، چې دوی بیا په مقابل کې خپل هیوادونه د پرمختللو هیوادو په ګټه اداره کوي. د نخبه ګانو د سرغړوني په صورت کې، د نظامي قوې له لارې هغوی له پښو غورځوي او پر ځای ئې پرمختللي هیوادو ته وفاداره کسان پر قدرت کښېنوي.

د نړیوال سیستم تیوري World systems theory د اوسني نړیوال اقتصادي عدم مساوات څرک د لوېدیځ په سیاسي او اقتصادي تسلط، په تېره بیا د ۱۷۰۰ کلونو په نیمایي کې د لوېدیځ له خوا پیل سوي صنعتي انقلاب، کې پلټي. د دې تیورۍ پلویان په دې عقیده دي چې د کپیټالیستي سیستم تکامل د پرمختللو او لږ پرمختللو هیوادو تر منځ پراخ اقتصادي، اجتماعي او سیاسي ناانډولي رامنځته کړې ده. دوی د لوېدیځ په مسلط کپیټالیستي اقتصادي نظام کې د جدي تغیراتو پلوي کوي. خو د مارکسیزم برخلاف، د نړیوال سیستم د تیورۍ پلویان د کپیټالیستي نظام له منځه تلل نه غواړي. د دوی په عقیده، داسي جدي ریفورمونه باید رامنځته سي چې استثماري کپیټالیزم د همکارۍ په داسې کپیټالیزم تبدیل سي چې په هغه کې د ټولو خلکو لپاره د حداقل اجتماعي او اقتصادي هوساینی شرایط برابر سي.

تیوریکي اساس چې به ئې هر څه وي، اقتصادي افراطیون استدلال کوي، چې د دوهمي عمومي جګړې راهیسي د فارس د خلیج په سیمه کې د امریکې د متحده ایالاتو رول په نیوامپریالیزم کې خلاصه کېږي. د اقتصادي جوړښت د عقیدې د پلویانو په عقیده، د امریکې متحده ایالات

(c) ketabton.com: The Digital Library

هځه کوي چې د سعودي عربستان او کویټ په شان تېل لرونکو هیوادونو تر حد زیات ثروتمند او غیرډیموکراټیک رهبران وساتي؛ لکه په کال ۱۹۹۱ کې چې د کویټ هیواد مرستې ته ورودانګل. د دې په بدل کې، د سعودي عربستان پاچا او د کویټ امیر د تېلو بیه کښته ساتي، چې دا کار د امریکې متحده ایالاتو او همدارنګه د تیلو د نورو واردوونکو هیوادو اقتصاد ته ګټه رسوي. په کال ۱۹۹۰ کې د یو بېلر (چې ۴۲ ګېلنه کېږي) اومو تېلو بیه ۲۰ ډالره وه چې د فارس د خلیج تر جګړې وروسته تر ۱۹۹۹ کلونو پورې د یوه ګېلن بیه ۱۷ ډالرو ته راکښته سوه چې د امریکې او نورو تېل واردوونکو هیوادو ته ئې ډېره اقتصادي ګټه ورسوله. کله چې د ۲۰۰۰ کال ځخه د تېلو بیه مخ پر لوړېدو سوه، د اقتصادي افراط د تیوري پلویان شکمن دي چې په ۲۰۰۳ کال پر عراق باندی د امریکې د متحده ایالاتو د حملې، لږ تر لږه یو علت، د تېلو د بیې راکښته کول وو.

نړیوال اقتصاد: ګلوبلایزېشن او متقابل تړاو:

تر سیاسي سرحداتو په ها خوا د اقتصادي راکړې ورکړې تاریخ ډېر لرغونی دئ. د تجارت تاریخچه تر میلاد ۳۰۰۰ کاله پخوا ته رسېږي، او لرغون پوهانو archaeologists داسې شواهد موندلي دي چې د تجارت سابقه تر میلاد د۸۰۰۰-۹۰۰۰ کلونو ته رسوي. له هماغه وخت راهیسې، د اقتصاد علم د بین المللي روابطو ډېر مهم اړخ تشکیلوي. د نړیوال تجارت پراختیا او په نتیجه کې ئې د بین المللي اقتصاد او داخلي اقتصاد تر منځ زیاتېدونکي روابط په بین المللي روابطو کې د اقتصاد د علم د اهمیت ښکارندوی دئ. موږ به دلته پر تجارت، بین المللي سرمایه ګذاري او پولي تبادلې باندي وږغېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت:

د مالونو او خدماتو جریان د ټولو دولتو لپاره حیاتي اهمیت لري. د مالونو تجارت زیات وخت د وارداتو او صادراتو سره تړلی وی. تجارتي مالونه محسوس اقلام دي چې پر دوو عمده کټه ګوریو وېشل کېږي: اولیه مالونه (اومه مواد) او تولید سوي مالونه (پاخه مواد). د خدماتو تجارت، چې چندان شهرت نه لری هم ډېر مهم دئ. خدمات هغه شیان په بر کي نیسي چې تاسي ئې د بل چا لپاره کوئ. کله چې د امریکې د متحده ایالاتو د بیمې کمپنیاني تر امریکې دباندې د ملکیتونو او خلګو د بیمه کولو له لاري پیسې ګټي، او یا کله چې امریکایي فلمونه په خارجي هیوادونو کي د حق الامتیاز پیسې لاسته راوړي، دا کار خدماتي صادرات بلل کېږي. دې خبري ته هم باید پام وسي چې خدماتي صادرات حتمي نه ده چې په خارجي هیوادو کي سر ته ورسېږي؛ امریکایي کالجونه او پوهنتونونه، د مثال په توګه، د دې هیواد د صادراتي خدماتو یو غټ قلم تشکیلوي. په کال ۲۰۰۶ کي، ۵۹۱۰۵۰ خارجي محصلینو په امریکا کي په تحصیل بوخت وه چې ۱۴ بلیونه ډالره ئې پر تدریسي فیس، د اوسېدني د ځای پر کرایه، کتابونو، او په تحصیل پوری نور اړونده شیانو مصرف کړي دي.

د تجارت پراختیا:

د مالونو او هم د خدماتو تجارت ورځ په ورځ پراختیا مومي. په ۱۹۰۰ کي د امریکې د متحده ایالاتو په اقتصاد کي د تجارت ونډه څه زیات ۲ بلیونه ډالره وه، مګر په ۲۰۰۷ کال کي ئې څه زیات ۳ ټریلیونه ډالرو ته پراختیا موندله. په نورو صنعتي هیوادو کي هم تجارت په مشابه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراخ سوی دئ. حتی که پولي تورم inflation هم په نظر کي ونیسو، نړیوال تجارت بېساري پراختیا موندلې ده. تجارت په خاصه توګه تر دوهمي عمومي جګړې راوروسته، چي په ګمرکي تعرفاتو کي زیات کموالی رامنځته سو، ډېره پراختیا وموندله.

د تجارت د پراختیا عوامل (فکتورونه):

د عرضې او تقاضا یو شمېر فکتورونو د تجارت زیاتوالی تسریع کړی دئ. د تولیدي تکنالوجۍ انکشاف د مالونو د عرضې د زیاتوالي یو فکتور دئ. صنعتي انقلاب، چي په ۱۸ پېړۍ کي په اروپا کي پیل سو، د پراخ تولید له پاره زمینه برابره کړه. د تولید د سرعت د زیاتېدلو سره، تولیدونکي مجبور وه چي د خپلو تولیداتو لپاره نوي او تر ملي سرحدونو په هاخوا بازارونه ولټوي. دې کار، په خپل وار سره، د نوو منابعو اړتیا رامنځته کړه څو د تولیدي فابریکو له پاره اومه مواد برابر سي. د اروپایي صنعتي هیوادو له خواد اومو موادو د واردولو تجارت په نونسمه پېړۍ کي اوج ته ورسېدی.

د آزاد تجارت فلسفې هم د تجارت د پراختیا سره مرسته وکړه. د۱۹۳۰ کلونو د اقتصادي رکود او د ۱۹۴۰کلونو په اوایلو کی د دوهمي عمومي جګړې په دوران کي د ادم سمیت د آزاد تجارت د نظریاتو ملاتړ ډېر رواج سو. داسي فکر کېدی چي د دې ټولو بدمرغیو یو علت لوړ ګمرکي تعرفات وه چي تجارت ئې محدود کړی او ملتونه ئې سره وېشلي وه. د داسي حالت د تکرار څخه د مخنیوي له پاره، د امریکې متحده ایالات په بین المللي تجارت کي د موانعو د له منځه وړلو رهبري پر غاړه واخیستله. په امریکا کي پر وارداتو ګمرکي محصول چي په کال ۱۹۳۴ کي په اوسط ډول په سلو کي ۶۰ وو، اوس په سلو کي ۴ ته راکښته سوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ. په نورو پرمختللو هیوادو کې هم ګمرکي تعرفات راټیټ سوي دي، مګر په لږ پرمختللو هیوادو کې ګمرکي تعرفات لوړي خوا ته میلان لري. د نړیوالو ګمرکي تعرفاتو اوسط اوس په سلو کې ۱۵ ته رسېږي.

بین المللي سرمایه ګذاري:

د بین المللي سرمایه ګذارۍ پراختیا هم د هیوادونو په متقابل تړاو interdependence کې زیات رول لوبولی دئ. د مثال په توګه، په کال ۲۰۰۷ کې د امریکایانو مستقیمه سرمایه ګذاري په دباندنیو هیوادو کې ۲,۸ تریلیونه ډالره وه، چې نه یوازې د انفرادي امریکایانو بلکې د ټولې امریکا اقتصاد ئې د نورې نړۍ په اقتصاد پورې تړلی دئ. له بلې خوا، د امریکې په متحده ایالاتو کې د خارجیانو مستقیمه سرمایه ګذاري هم څه د پاسه ۲ تریلیونو ډالرو ته رسېدلې وه چې د امریکې او نورې نړۍ د تړاو مهم فکتور تشکیلوي.

کله چې امریکایان په برتانیه او یا نایجریا کې سرمایه ګذاري وکړي، او یا کله چې کاناډایان د امریکې په متحده ایالاتو کې سرمایه ګذاري وکړي، نو یو لړ مالي تړاوونه رامنځته کېږي. دوه ډوله خارجي سرمایه ګذاري وجود لري: یوه مستقیمه خارجي سرمایه ګذاري ده چې په خارجي شرکتو کې د یوې برخې رانیول او یا هم په خارجي هیواد کې د جایداد رانیول په بر کې نیسي. بل ډول ئې بیا خارجي سهامي سرمایه ګذاري ده [یعني چې یو څوک د یوه خارجي هیواد په سهامي شرکتوتو کې اسهام رانیسي]. انفرادي امریکایانو او امریکایي شرکتونو په کال ۲۰۰۵ کې ۲,۱ تریلیونه مستقیمه سرمایه ګذاري او۴ تریلیونه سهامي سرمایه ګذاري په خارجي هیوادونو کې کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بین المللي سرمایه ګذاري او څو ملتی شرکتونه:

څو ملتي شرکتونه په نړۍ کي د مستقیمي خارجي سرمایه ګذارۍ لویه برخه تشکیلوي. څو ملتي شرکتونه هغه بزنسونه دي چي په څو هیوادونو کي فعالیت کوي. دا فعالیتونه د تجارتي مالونو خرڅلاو، د معدنیاتو او طبیعي منابعو استخراج، تولیدي فابریکې، بانکي خدمات او داسی نور په بر کي نیسي. د څو ملتي شرکتو تاریخ د ۱۶۰۲ کال و هالینډۍ شرق الهند کمپنۍ ته رسېږي، مګر تر دوهمي عمومي جګړې وروسته ئې په شمېر او پراخوالي کي زیات او چټک پرمختګ منځته راغی. اوس په نړۍ کی تر ۶۰۰۰۰ زیات څو ملتي شرکتونه وجود لري. یوازی د لومړني مقام ۵۰۰ شرکتونو مجموعي ناخالص شرکتي تولید gross corporate product په کال ۲۰۰۵ کي ۱۸,۹ تریلیونه ډالره وو. اکسان موبیل ExxonMobil د نړۍ تر ټولو لوی شرکت وو چي په کال ۲۰۰۵ کي ئې ۳۷۷ بلیونه ډالره عاید درلودی. د دې شرکت ناخالص شرکتي تولید په نړۍ کي د ډېرو هیوادو تر ناخالص ملي تولید gross national product زیات دئ.

پولي روابط:

د تجارت او سرمایه ګذارۍ جهاني کېدل دا معنی لري چي پولي روابط په بین المللي او هم په داخلي اقتصاد کي ډېر عمده فکتور تشکیلوي. د یوه کال په جریان کي په نړۍ کي ۷۰۰ تریلیونه ډالره په دوران کي وي. د دې پولي دوران ډېره برخه د هیوادونو تر منځ د اسعارو تبادله په بر کي نیسي، چي د تبادلې د نرخ exchange rate زیاتېدونکي اهمیت ښیي. د تبادلې نرخ د یوه هیواد په وړاندي د بل هیواد د اسعارو ارزښت دئ – د مثال په توګه، یو امریکایي ډالر څو جاپاني ینه او یا څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

یورو ارزښت لري. د تبادلې نرخ ډېر مهم ځکه دئ چي د تجارت او سرمایه ګذارئ پر جریان ډېر اثر لري.

کمزورې او قوي پیسه (currency) د ښه او بد سره مساوي نه ده، ځکه چي د تبادلې نرخ د دوه څوکي توري په شان دئ. د مثال په توګه، قوي ډالر د امریکایانو لپاره دا ګټه لري چي ډېر خارجي اسعار په رانیولای سي، او کمزوری ډالر بیا دا تاوان لري چي لږ خارجي اسعار په رانیولای سی. د امریکا لپاره د قوي او کمزوري ډالر ګټې او تاوانونه په لاندي ډول دي:

د امریکایانو له پاره د قوي ډالر ګټې:

- د خارجي مالونواو خدماتو ټیټه بیه.
- د خارجي مالونو او خدماتو ټیټه بیه د پولي بحران inflation مخنیوی کوي.
- خارجي هیوادونو ته سفر کول ارزانه وي.
- خارجي اسهام ارزانه وي.

د امریکایانو له پاره د قوي ډالر تاوانونه:

- د امریکې صادرات خارجي بازارونو ته ګران وي.
- امریکائې شرکتونه مجبورېږي چي د ارزان بیو وارداتو سره رقابت وکړي.
- د خارجیانو له پاره په امریکا کي تحصیل او امریکې ته مسافرت ګران وي.
- امریکایي اسهام په خارج کي ګران وي چي امریکې ته د سرمائې جریان محدودېږي.

د امریکایانو له پاره د کمزوري ډالر ګټې:

- د امریکایي شرکتونو لپاره اسانه ده چي خپل مالونه او خدمات په خارج کي خرڅ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د خارجیانو له پاره امریکې ته سیاحت کول ارزانه وي.
- خارجي سرمایه ګذارانو لپاره په امریکا کي سرمایه ګذاري کول په زړه پوري وي.

د امریکایانو له پاره د کمزوري ډالر تاوانونه:

- د خارجي مالونو او خدماتو بیه لوړه وي.
- و خارجي هیوادونو ته مسافرت او سیاحت ګران وي.
- په خارج کي سرمایه ګذاري کول ګرانه وي.

د پیسو د ګلوبلایزېشن سره متناسب د مالي خدماتو ګلوبلایزېشن، لکه د بانکدارۍ سیسټم هم په موازي توګه منځته راغی. په دې وروستیو لسیزو کي، بانکونو د محلي څخه ملي او څو ملتي موسساتو ته انکشاف کړی دئ چي په زیاتو هیوادو کي په فعالیت بوخت دي. د دې بانکونو د پور ورکولو – او یا پور نه ورکولو– قدرت دوی ته ډېر زیات برلاسی ورکړی دئ. په کال ۲۰۰۶ کی تر ټولو لویو لسو څو ملتي multinational بانکونو ۱۵ تریلیونه ډالره سرمایه په کنټرول کي درلوده چي په نړیوال اقتصاد کي ئې دوی ته بېساری قدرت ځکه ور په برخه کړی وو چي پر پورونو، سرمایه ګذاریو او نورو مالي معاملاتو باندي ئې زیات اثر درلودی. د مثال په توګه، په کال ۲۰۰۶ کال کي څو ملتي بانکونو د ۲۵,۶ تریلیونو ډالرو په اندازه خارجي پورونه، خارجي اسعار او نوري خارجي دارایۍ په واک کي درلودې. امریکایي بانکونو په یوازی سر ۵,۸ تریلیونه ډالره دا ډول دارایي درلوده.

د پولي روابطو بل اړخ د پیسو لپاره بین المللي تنظیم دئ. د شلمي پېړي په دوران کي د تجارت او نورو بین المللي اقتصادي روابطو د زیاتېدو سره دا ضرورت منځته راغی چي د اسعارو پراخه او بین المللي تبادله په یو تنظیم راکښې ایستل سي. تر ټولو عاجل مشکل دا وو، او تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسه هم دئ، چي د اسعارو د ارزښت ثبات څرنګه منځته راوړل سي. د دې لپاره چي د اقتصادي فعالیتونو په لار کي خنډ پېښ نه سي، د اسعارو د تبادلوي ارزښت د ثبات له پاره نړیوال او سیمه ییز کوښښونه سوي دي. په نړیواله سطحه کي، د پولي ثبات له پاره د هڅي کولو عمده مسئولیت د بین المللي وجهي صندوقInternational Monetary Fund (IMF) پر غاړه دئ. په سیمه ییزه سطحه کي، تر ټولو پرمختللي هڅي اروپایي اتحادیې European Union د اروپایي مرکزي بانک European Central Bank له لاري سر ته رسولي دي، چي اوس مشترکه پیسه، یورو هم لري.

عملي اقتصادي نېشنلیزم

Applied Economic Nationalism

اقتصادي نېشنلیزم یوازي یوه تیوري نه ده. اقتصادي نېشنلیزم د نړۍ د مستقلو دولتونو د اقتصادي او سیاسي پالیسي ګانو په ټاکلو کي ډېر قوي رول لوبوي. اقتصادي نېشنلستان په دې عقیده دي چي د یوه دولت سیاسي، نظامي او اقتصادي قدرتونه یو له بله نه بېلېدونکي دي. دوی په بین المللي سیاسي اقتصاد کي پر درو لارو د مداخلې پیروي کوي. لومړی، د سیاسي اهدافو د لاسته راوړلو لپاره د یو هیواد د اقتصادي قدرت په کار اچول دي. دوهم، د یوه هیواد په بین المللي اقتصادي پالیسي کي داسي مهارتونه و کارول سي چي په نتیجه کي ئې ملي اقتصاد تقویه سي. دریم، د هیواد نظامي قدرت او نور غیر نظامي منابع د اقتصادي اهدافو د په لاس راوړلو له پاره په کار واچول سي. په دې فصل کي به پر دوهمه او دریمه لار وږغېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتصادي اهدافو د لاسته راوړلو له پاره د اقتصادي وسايلو څخه کار اخيستل:

ګلوبلايزېشن د ټولو هيوادونو اقتصاد يو له بله سره نښلوي، او داسي استدلال کېږي چي د هر يوه هيواد د بريالیتوب چانس هغه وخت زياتېږي چي ټول هيوادونه سالم اقتصاد ولري. مګر خبره دا ده چي ټول هيوادونه اقتصادي پاليسي ګاني اوس هم تر هر څه مخکي د خپل ځان د ښېګمرغۍ په ګټه پر مخ بيايي، او د نړۍ ښېګمرغي و دوی ته دوهمه درجه اهميت لري. د خپلو ځاني ګټو د لاسته راوړلو لپاره ټول دولتونه تر يوې اندازې د داخلي توليداتو د حمائې protectionism د پاليسۍ څخه کار اخلي. د خپل ځان په ګټه په تجارت، سرمايه ګذارۍ او نورو اقتصادي مبادلاتو کي لاس وهنه هغه وسايل دي چي کار ځني اخستل کېږي. هيوادونه د وارداتو او خارجي سرمايه ګذارۍ د محدودولو لپاره بېلابېل ممانعتونه منځته راوړي. ګمرکي تعرفات (تعرفې)، غيرګمرکي تعرفات، د پولي مهارتو څخه کار اخيستل او په سرمايه ګذاريو کي محدوديتونه د دې ممانعتونو ځيني مثالونه دي.

د ګمرکي تعرفاتو ممانعتونه:

د داخلي توليداتو د حمائې ډېر شناخته شکل دا دئ چي پر تجارت او سرمايه ګذاري باندي محدوديتونه ولګول سي. ګمرکي تعرفات يعني هيواد ته د خارجي مالونو پر وارداتو باندي ماليات وضع کول ډېر عموميت لري. ګمرکي تعرفات اوس د پخوا په شان زيات نه دي خو په پر مختللو هيوادو کي ګمرکي تعرفات د مخ پر انکشافو هيوادو په تناسب لږ وي. د مثال په توګه، د امريکې په متحده ايالاتو کي ګمرکي تعرفات په اوسط ډول ۴٪ دي، په داسی حال کي چي ګمرکي تعرفات په چين کي ۱۰٪ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

برازيل کي ۳۱٪ او په هندوستان کي ۵۰٪ دي.

غيرګمرکي ممانعتونه:

د غيرګمرکي ممانعتونو يو شکل سهميه quota ده چي د وارداتو شمېر په محدودېږي. اروپايي اتحادئې د چين د نساجي مالونو لپاره سهميه ټاکلې وه چي تر ۲۰۰۸ کال پوري ئې د اروپايي اتحاديې د وارداتو کلنۍ وده په سلو کي ۱۰ محدوده کړې وه. د امريکې متحده ايالاتو د بورې پر وارداتو باندي سهميه لګولې ده.

پولي ممانعتونه:

د داخلي محصولاتو د تقويې او حفاظت بل شکل د پيسو د تبادلې په نرخ کي د لاس وهني له لاري د صادراتو تقويه او د وارداتو محدوديت دئ. دا کار په داسي توګه سر ته رسيږي چي خپله پيسه د نورو پيسو په مقابل کې په مصنوعي توګه کښته ساتل کېږي. د امريکې متحده ايالات دا تور لګوي (او چين ئې نه مني) چي چين ديوانyuan ارزښت د امريکې د ډالر په مقابل کي په مصنوعي توګه کښته ساتلی دئ. د ۲۰۰۵ کال تر نيمايي پوري چين وکولای سوای د يوه ډالر ارزښت ۸,۳ يوانه وساتي، مګر د تر ۲۰۰۸ کال پوري د ډالر ارښت نور هم (د يوه ډالر په مقابل کي ۶,۸يوانه) راکښته سو. د اسعارو د تبادلې په ارزښت کي د دا ډول لاس وهني يوه نتيجه دا ده چي د امريکې متحده ايالات د چين څخه زيات محصولات وارد کړي او د چين په مقابل کي د امريکې د متحده ايالاتو تجارتي کسر زيات سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرمايه ګذارۍ ممانعتونه:

ډېر هيوادونه غواړي چي بين المللي سرمايه ګذاري راجلب کړي ځکه چي دا کار و ملي اقتصاد ته خارجي سرمايه راوړي. سربېره پر دې هم هيوادونه د خارجيانو له خوا د خپل اقتصاد د کنټرول څخه په تشويش کي وي. د سرمايه ګذارۍ ممانعت ډېر عام شکل دا دئ چي د خارجيانو له خو د داخلي شرکتونو ملکيت محدود کړي. ټول هيوادونه دا ډول محدوديتونه لري. د مثال په توګه، په اروپايي اتحاديه، کاناډا او د امريکې په متحده ايالتو کي خارجيان نه سي کولای د هوايي چلند شرکتونه کنټرول کړي.

د ملټپالي اقتصادي پاليسۍ راتلونکې:

جهاني اقتصاد په تېره نيمه پېړۍ کي په عمده توګه دوه مشخصات درلودلي دي. لومړۍ مشخصه ئې پر نورو اقتصادي سيستمونو، په تېره بيا مارکسيزم او شوشياليزم، باندي د کاپيټالزم يعني سرمايه دارۍ د اقتصادي سيستم مکمل برياليتوب وو. حتی د هغو څلورو هيوادو څخه چي په رسمي توګه کمونستي پاته دي دوو هيوادو (چين او ويتنام) تر ډېره حده کاپيټاليزم ته مخ کړی دئ، يوازي کيوبا او شمالي کوريا تر اوسه هم د مارکسستي موډل پيروي کوي.

بله مشخصه ئې د اقتصاد زياتېدونکې متقابله وابستګي interdependence ده چي پر آزاد تجارت، آزادي سرمايه ګذاري او نورو مالي فعاليتونو باندي ولاړه ده. احصائيې ښيي چي په مالونو، خدماتو، سرمايه ګذاريو او اسعارو پوري اړوند حرکتونه او فعاليتونه ډېر زيات سوي او تر ملي سرحداتو وراوښتي دي. پر دې سربېره، لکه چي په راتلونکي فصل کي به ئې ولولو، بين المللي سيستم اروپايي اتحاديه EU،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بین المللي وجهي صندوق IMF، جهاني بانک او زيات شمېر نور نړيوال او سیمه ییز سازمانونه رامنځته کړي دي چي د بین المللي اقتصادي تبادلې په برخه کي ئې زياتي اسانتياوي منځته راوړي دی.

پر دې ټولو شواهدو سربېره، دا به درسته نه وي چي موږ داسي نتيجه ګيري وکړو چي ګواکي نړۍ په حتمي توګه د اقتصادي توحید integration او همکارۍ پر لار روانه ده او اقتصادي نېشنليزم له منځه تلونکی دئ. اقتصادي نېشنليزم بې له شکه کمزوری سوی دئ، مګر تر اوسه هم د بین المللي سیاسي اقتصاد د مسلط روش په توګه پاته دئ. د اقتصادي نېشنليزم د ټینګکار او پایدارۍ تر ټولو مهم علت دا دئ چي اوس هم په بین المللي سیسټم کي مستقل دولتونه مسلط رول لري او نېشنليزم اوس هم د سیاسي هويت په توګه په ډېر قوت سره پاته دئ. یو مثال ئې دا دئ چي په کال ۲۰۰۵ کي فرانسې او هم هالنډ د اروپايي اتحادیې نوی اساسي قانون رد کړ. دا کار په خپله د بین المللي وحدت او همکارۍ سره د ملت پالو مخالفت ښيي. د داخلي صنايعو د حمایې احساسات یوازي په اروپا کي نه بلکي د امریکې په متحده ایالاتو کي هم په قوت سره پاته دي.

په غیرمستقیم ډول، د ګلوبالیزېشن په هکله د بدګومانیو منځته راتلو هم د اقتصادي نېشنليزم په تقويه کي رول لوبولی دئ. په پرمختللو او بډایو هیوادو کي خلک په دې فکر دي چي د دوی نېکمرغي او رفاه ځکه تر تهدید لاندي ده چي تولیدي کارونه د دوی له هیواد څخه و هغو هیوادو ته لېږدول کېږي چي هلته د کار قوه ارزانه ده [يعني خلک په لږو پیسو کار کوي]. او له بلي خوا، له وروسته پاته هیوادو څخه راغلي ارزان بیه مهاجرین د دوی کارونه ځني اخلي. لږ پرمختللي او غریب هیوادونه بیا ګلوبالیزېشن یوه داسي پروسه ګڼي چي په هغه کي پرمختللي او بډای هیوادونه نور هم بډای سوی اولږ پرمختللي او غریب هیوادونه نور هم پسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غريب سوی دي. يو تحليلګر د نن ورځې د ګلوباليزېشن په هکله وايي:
"موږ د دې آيډيا سره عادت نيولی دئ چې ګلوباليزيشن په خامخا بريالی کېږي، مګر نور زه په دې خبره باور نه لرم".

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسم فصل

بين المللي اقتصاد

International Economics

د اقتصادي نيشنليزم ارزښتونه د دولتونو پر بين المللي اقتصادي پاليسۍ باندي مسلط دي، مګر اعتراضونه ئې هم په وړاندي موجود دي. اقتصادي ملتپالونکي economic internationalists په دې عقيده دي چي که هيوادونه په اقتصادي لحاظ همکاري سره وکړي جهاني اقتصاد به ډېر ښه سي. په دې فصل کي به د پراخي بين المللي همکارۍ لاره تر څېړني لاندي ونيول سی.

د اقتصادي همکارۍ سرچينه:

د جهاني متقابل تړاو interdependence د منځه راتلو مفکوره، چي پر آزاد اقتصاد او همکارۍ باندي تکيه ولري، د څو سوو کلونو راهيسي وجود درلود. مګر حرکت ئې ډېر پڅ وو او په پراخه توګه بين المللي اقتصادي روابطو تر ۱۹۳۰ او۱۹۴۰ کلونو پوري لا شکل نه وو نيولي. دوو نړيوالو جګړو او د ۱۹۳۰ کلونو د ستر بحران Great Depression په وخت کي د اقتصادي بې‌نظميو منځته راتلو د نړۍ مشران دې ته وهڅول چي د هغه وخت د پاليسيو په هکله دوباره فکر [تجديد نظر] وکړي. دوی پر دې نظر سره موافق وه چي بې بندوباره اقتصادي نېشنليزم د نړۍ د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاجعو [دوې نړیوالي جګړې او ستر اقتصادي بحران] په منځته راتللو کې رول ولوباوه. په آینده کې د دې ډول مصیبت د مخنیوي له پاره، د امریکا متحده ایالاتو نور پرمختللي هیوادونه د محور [د دوهمي عمومي جګړې په وخت کې د المان، ایټالیې او جاپان اتحاد محور بلل کېدی] پر ضد اتحاد او په وروسته کې ئې د لوېدیځي نړۍ هیوادونه د کمونیزم پر ضد اتحاد ته وهڅول. د دې کار څخه ئې هدف دا وو چې په نړۍ کې د یوه نوي اقتصادي نظم تهداب کښېږدي. د ۱۹۴۳ څخه بیا تر ۱۹۴۸ کلونو پوري، د اقتصادي ثبات او د هیوادونو تر منځ د تجارت او سرمائې د آزاد جریان په منظور، پر مختللو هیوادونو (EDC) یو شمېر جهاني او سیمه ییز بین الحکومتي سازمانونه منځته راوړل. د دې بین الحکومتي سازمانونو په ډله کې نړیوال بانک، بین المللي وجهي صندوق (IMF) او د نړۍ د تجارت سازمان World Trade Organization ئې عمده دي. د ملګرو ملتو مؤسسه، چې اوس یو شمېر اقتصادي ایجنسي ګاني لري، هم په همدې وخت کې منځته راغله.

تر دوهمي عمومي جګړي وروسته سمدستي د لومړي ځل له پاره د خارجي مرستو عمده پروګرامونه پیل سول. د امریکا متحده ایالاتو د اروپا د اعاده کولو پروګرام European Recovery Program (چې د مارشال د پلان په نوم شهرت لري) پیل کړ. د دې پروګرام له مخې، د ۱۹۴۸او ۱۹۵۱ کلونو تر منځ، د امریکا متحده ایالاتو د لوېدیځي اروپا هیوادونو ته ۱۳ بلیونه ډالره (چې په اوسني وخت کې د ۱۰۰ بلیونه ډالرو سره برابر دي) ورکړل. یقین دئ چې په امریکا کې د اروپا د ستونزمن حالت سره یوه اندازه بشردوستانه اندېښنه موجوده وه، مګر د امریکا د متحده ایالاتو اصلي انګېزه سیاسي ځاني ګټه (چې لوېدیځه اروپا د کمونیزم په مقابل کي تقویه کړي) او همدارنګه اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځاني ګڼه وه (چې خپل عمده تجارتي شريکان بيرته راژوندي کړي چې دوی د امريکا د متحده ايالاتو د صادراتي مالونو د رانيولو توان پيداکړي.)

تجارتي همکاري او پرمختيا: د نړيوال تجارت سازمان:

په داسې حال کې چې ملګري ملتونه په پراخ ډول د جهاني اقتصادي مسايلو سره سروکار لري، يو شمېر بين الحکومتي سازمانونه بيا د اقتصادي راکړه ورکړې د مشخصو اړخونو سره سروکار لري. په دې لړ کې يو مهم سازمان د نړيوال تجارت سازمان World Trade Organization (WTO) دئ. دا سازمان په کال ۱۹۴۷ کې تأسيس سو چې تر کال ۱۹۹۵ پورې د تعرفاتو او تجارت عمومي معاهدې General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) په نوم يادېدی. په لومړي سر کې ئې د غړو شمېر ۲۳ هيوادو ته رسېدی چې اوس ئې ۱۵۳ هيوادونه غړيتوب لري.

د نړيوال تجارت د سازمان (WTO) وظيفه دا ده چې د غړو هيوادو تر منځ تجارتي مناقشې د تعرفاتو او تجارت د عمومي معاهدې له مخې حل کړي. د WTO د سازمان مرکزي دفتر د سويتزرلينډ د جينيوا په ښار کې موقعيت لري. هيوادونه کولای سي دې سازمان ته د GATT څخه د سرغړوني په تړاو يو د بل په مقابل کې شکايت وړاندي کړي. د نړيوال تجارت سازمان (WTO) د قاضيانو د شکايتونو د اورېدلو يو درې کسيز هيأت لري چې پر شکاياتو باندي غور کوي. که هيأت سرغړونه پيدا کړي نو بيا د نړيوال تجارت د سازمان (WTO) کولای سي هغه هيواد ته چې تاوان ورته رسېدلی وی اجازه ورکړي چې پر هغه هيواد چې تاوان ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښ کړی وی، تعزیرات وضع کړي. د نړیوال تجارت په سازمان WTO کي هر هیواد یوه رایه لري، او پر یوه هیواد باندي د تعزیراتو وضع کول د غړو هیوادو دوه پر دري برخي رایو ته اړتیا لري. هر غړی هیواد، د شپږ میاشتي مخکني خبر ورکولو وروسته، کولای سي د سازمان غړیتوب پرېږدي. که چېري کوم هیواد دا کار وکړي نو به له زیاتو اقتصادي ستونزو سره ځکه مخامخ سی چي تجارتي مالونه به ئې د کښته ګمرکي محصولاتو او نورو هغو امتیازاتو څخه چي د نړیوال تجارت سازمان ئې غړي هیوادو ته ورانډي کوي بې برخي پاته سي.

بین المللي وجهي صندوق:

د تجارت او نورو بین المللي مالي راکړه ورکړي د زیاتېدو سره دا ضرورت راپیدا سو چي د ډالر، یورو، ین، پونډ او نورو اسعارو د تبادلوي جریان د ثبات له پاره بین المللي همکاري رامنځته سي. د دې اړتیا د پوره کولو له پاره یو شمېر سازمانونه، چي بین المللي وجهي صندوق ئې یو له مهمو سازمانو څخه دئ، منځته راغلل.

د بین المللي وجهي صندوق (IMF) پیدایښت او وده په ۱۹۴۰ کلونو کي راپیل سوه. د امریکا متحده ایالاتو د پولي ثبات او د اسعاري تبادلې له پاره د اسانتیاوو د منځته راتلو اهمیت تشخیص کړ، او د دوهمي عمومي جګړې د متحدینو په ګډون ئې په کال ۱۹۴۴ کي د امریکا د متحده ایالتو د نیوهامپشایر په ایالت کي یو کنفرانس دایر کړ. د دې کنفرانس هیأتونو بین المللي وجهي صندوق (IMF) منځته راووړ. په دې توګه، د نړیوال تجارت د سازمان (WTO) پشان، بین المللي وجهي صندوق (IMF) د امریکا د متحده ایالاتو په مشري، د لوېدیځو هیوادو له خوا په بین المللي اقتصاد کي د آزادۍ liberalization د منځته راوړلو په هدف جوړ سو. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بین المللي وجهي صندوق (IMF) په کال ۱۹۴۷ کې په کار پیل وکړ چې ۴۴ هیوادونو ئې غړیتوب درلود. په کال ۲۰۰۸ کې ئې د غړو هیوادو شمېر ۱۸۵ ته ورسېدی. عمومي اداري مرکز ئې د امریکا د متحده ایالاتو په پایتخت واشنګټن ډي سي کې موقعیت لري. په لومړي سر کې د بین المللي وجهي صندوق (IMF) د داسي یو سیسټم پېروي کول چې په هغه کې د خارجي اسعارو تبادله د ډالر په مقابل کې په یو ثابت نرخ، چې د سرو زرو د نرخ سره تړلی وو، سر ته رسېدل. مګر په ۱۹۷۰ کلونو کې یو نوی سیسټم رامنځته سو چې په هغه کې د خارجي اسعارو نرخ خپل سر ته پرېښوول سو. په دې سیسټم کې عرضه او تقاضا د خارجي اسعارو د نرخ د ټاکلو عمده مشخصات وګرزېدل.

بین المللي وجهي صندوق (IMF) د خپلو مصارفو له پاره د هغو اسعارو د ذخیرې څخه چې د اقتصادي پلوه پرمختللو هیوادونو د بین المللي وجهي صندوق (IMF) په اختیار کې ورکړي دي استفاده کوي (همدا اوس دا ذخیره اسعار ۳۴۱ بلیونه ډالرو ته رسېږي). بین المللي وجهي صندوق (IMF) دا پیسې نورو هیوادو ته په پور ورکوي او له هغو څخه سود اخلي.

د نړیوال بانک ګروپ:

نن ورځ تر ټولو مهمه پرمختیایي ایجنسي، چې لږ پرمختللو هیوادونو ته پرمختیائې پورونه او مرستي ورکوي، د نړیوال بانک ګروپ دئ چې یوازي د نړیوال بانک په نوم شهرت لري. د «ګروپ» کلمه ځکه ورسره اضافه سوې ده چې نړیوال بانک د یو شمېر مشخصو ایجنسیو څخه جوړ دئ.

د بین المللي وجهي صندوق (IMF) په شان، نړیوال بانک هم تر دوهمي عمومي جګړې وروسته د امریکا د متحده ایالاتو او د هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحدینو د اقتصادي رونق له پاره منځته راغی. مګر، د IMF په شان، د نړیوال بانک په اولویتونو کې هم تغیرات راغلل. اوس د نړیوال بانک بېلابېلې ایجنسۍ د لږ پرمختللو هیواد سره پرمختیایي اقتصادي مرستې کوي. تقریباً ټول هیوادونه د نړیوال بانک د ګروپ د هرې ایجنسۍ غړیتوب لري.

د بیا رغونې او پرمختیا بین المللي بانک:

د بیا رغونې او پراختیا بین المللي بانک (IBRD) په کال ۱۹۴۶ کې تأسیس سوی دئ او د پور ورکولو پالیسۍ ئې عادي تجارتي بانکونو ته ورته دي. د بیا رغونې او پرمختیا بین المللي بانک د هغو پروژو د مالي ارزښت تحلیل او څېړنه سر ته رسوي کوم چې بانک ئې تمویلوي او هم یو څه سود باندې اچوي. په کال ۲۰۰۸ کې د بیا رغونې او پرمختیا بین المللي بانک په ۳۴ هیوادو کې د ۹۹ پروژو له پاره د ۱۳,۵ بلیونه ډالرو په اندازه نوي پورونه ورکړي دي. تر ۲۰۰۸ کال پورې د بیا رغونې او پرمختیا بین المللي بانک په مجموعي توګه ۱۳۰ هیوادونو ته ۴۴۶ بلیونه ډالره پور ورکړی دئ. د دې بانک شتمني پر هغه ۱۱۰ بلیونه ډالره ولاړه ده چې غړو هیوادو ورکړې دي، او هم هغه سود او ګټه چې بانک ئې پر هغو پیسواخلې چې په پور ئې هیوادو ته ورکوي د دې بانک دارایي تشکیلوي. چین، برازیل، مکسیکو، هندوستان او ترکیه هغه هیوادونه دي چې د بیا رغونې او پرمختیا د بین المللي بانک څخه ئې زیات پور اخیستی دئ.

د بین المللي پراختیا ټولنه:

د بین المللي پراختیا ټولنه (IDA) په کال ۱۹۶۰ کې منځته راغلې ده او ډېرو غریبو هیوادو ته بې له ګټې پور ورکوي؛ څو دا ډېر غریب هیوادونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکولای سي خپلو خلکو ته اولیه بشري خدمات (لکه تعلیم، روغتیایي خدمات او پاکي د څښلو اوبه) برابر کړي. همدارنګه د دې ډول پورونو هدف دا دئ چي غریب هیوادونه وکولای سي په اقتصادي تولید کي انکشاف راولي او خلکو ته کار پیدا کړي. د بین المللي پراختیا د ټولني ټول پورونه ګټه (سود) نه لري او تر لسو کالو پوري د پور بیرته ادا کول هم نه غواړي. لس کاله وروسته د ۱۵ څخه تر ۳۰ کالو پوري د پور د بیرته ادا کولو پروګرام ورته جوړېږي. په ۲۰۰۸ کال کي، د بین المللي پراختیا ټولني په ۷۲ هیوادو کي د ۱۹۹ پروژو له پاره د ۱۱,۲ بلیونه ډالرو په اندازه پورونه ورکړي دي. د شمېر څخه هم ښکاري چي د پورونو اندازه وړه ده. د منځته راتلو له وخته بیا تر اوسه پوري د بین المللي پراختیا ټولني ۱۹۳ بلیونه ډالره کریډیټ او بلاعوضه مرستي grants کړي دي چي نیمي ئې افریقا ته ورکول سوي دي. د بین المللي پراختیا د ټولني یوه اندازه پیسې د بیا رغوني او پرمختیا د بین المللي بانک څخه ورکول کیږي، مګر زیاته برخه پیسې ئې د غړو هیوادو د مرستو څخه لاسته راځي.

بین المللي مالي ټولنه:

بین المللي مالي ټولنه (IFC) په کال ۱۹۵۶ کي منځته راغلې ده چي په لږ پرمختللو هیوادو کي شرکتونو ته پور ورکوي او همدارنګه په پرمختیایي پروژو کي د شخصي سرمایه ګزاریو تضمین کوي. دا ټولنه د IDA او IBRD په خلاف، چي د ولسي پروژو د تمویل له پاره حکومتونو ته پور ورکوي، انفرادي شرکتونو ته پور ورکوي. په کال ۲۰۰۸ کي، بین المللي مالي ټولني په ۸۵ هیوادو کي د ۳۷۲ شخصي سرمایه ګذاریو له پاره ۱۱,۴ بلیونه ډالره پورونه ورکړي دي.

پای

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library